

HODINA TICHÁ

Ivan Klíma

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Hodina ticha

Ivan Klíma

Znění tohoto textu vychází z díla [Hodina ticha](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Academia v Praze v roce 2009. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Ivan Klíma: Hodina ticha), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 4. 9. 2020.

OBSAH

KAPITOLA PRVNÍ.....	7
Laborecký	8
Budeš si pamatovat to ráno.....	26
KAPITOLA DRUHÁ.....	32
Jurcová	33
Tam táhnou čapí hejna	50
KAPITOLA TŘETÍ.....	54
Farář	55
Držet deštník nad hlavou.....	76
KAPITOLA ČTVRTÁ	87
Učitel	88
Když slyšíš vlky prvně výt	104
KAPITOLA PÁTÁ	117
Šprýmař a blázen	118
A měl bys pomník nadosmrti.....	141
KAPITOLA ŠESTÁ	156
Smoljak.....	157
Něco velkého, aby se poznala láska	174
KAPITOLA SEDMÁ.....	187
Šeman	188
Místo lidí jen trochu hlíny	207
KAPITOLA OSMÁ	226
Janka	227
Byla to dlouhá hodina ticha	246

*Naše země není veliká, i zcela smyšleným dějům hrozí to,
že si čtenáři do nich budou až příliš vkládat žijící bytosti.
Navíc jsme si v poslední době zvykli čekat, nebo dokonce žádat
od psaného slova aspoň malou míru potutelné adresnosti.
Neusiloval jsem o nic takového a ze všeho nejméně bych si přál,
aby se někdo pokoušel za těmito příběhy objevovat skutečné
události a za hrdiny jejich živé předlohy.*

KAPITOLA PRVNÍ

Laborecký

1

Nad vodou se vznášela tenká vrstva studené páry. Muži měli vysoko vyhrnuté nohavice, po nahých stehnech jim stékaly ledové kapky, které nemohli setřít. Táhli oběma rukama síť; zaplétali se do potopených křovisek, klopýtali o skryté výmoly, chvěli se zimou a kleli.

Molnár šel první. Byl říční strážný, hlídal řeku, opatroval kus hrází až dole pod lesem, zapisoval stavy vod a ve dnech, kdy se jako teď řeka a kanál vylily z břehů a ryby se pásly v širých pastvinách, vyhledával směr jejich bludných cest, aby je mohli zachytit do sítí. Musil na lidi občas houknout, ale měli ho přitom rádi, protože dovedl neztratit náladu, ať byl život jakýkoliv. Jenže poslední dobou i on přestal žertovat; na ruské frontě padl starší syn a žena mu stonala; zestárl náhle a velmi zhubeněl a smích se mu stáhl do očí, kde se prolínal s ustavičnou bolestí.

Síť se nyní zcela napjala; nahnul se nad hladinou, našel kolík a rychlými uzly začal síť připevňovat.

Kdosi z dálky zavolal jeho jméno, on se ani neohlédl; od jeho rukou se rozbíhala klidná kola a voda líně proplývala oky sítě.

Šeman, který stál nejbliže, křikl: „Volá tě Pavel. Máš jít domů!“

Polekal se, ale hned se snažil zaplašit úzkost. Bylo by to příliš mnoho: v létě syn a teď žena. „To nic,“ řekl nahlas. „Nejspíš přijel starý baron a zve mě na oběd!“

Šeman se zachechtal a on spěšně vázal poslední uzel. Pak se brodil, jak nejrychleji dovedl, podél natažené sítě. „Tak si tedy dej chutnat,“ řval za ním Šeman.

Celou noc proplakala bolestmi, ale ráno už ležela klidně, to jistě bude dobré znamení.

Na břehu si rychle spustil nohavice.

„Přišel Laborecký a poslal mě za tebou,“ hlásil mu syn. Byl hubený a vysoký na svých třináct let.

„Co máma?“ zeptal se ho. „Neplakala?“

„Modlila se!“

„Aha.“ Zdálo se mu, že syn chce ještě něco dodat. Zneklidňoval ho někdy svým mlčením. Starší Vilo, ten, co již nebyl mezi živými, ho nezneklidňoval nikdy, byl po něm, podobali se sobě skoro ve všem, a on mu proto rozuměl právě tolik, jako rozuměl sobě. Ale Pavel mu někdy připadal zcela cizí, neuměl se hlasitě smát, mlčival dlouhé hodiny, jednou ho při tom pozoroval a napadla ho podivná myšlenka, že po celou tu dobu s někým hovoří, neboť na jeho tváři se objevovaly plaché úsměvy.

„Na co myslíš?“

„Na Vila,“ odpověděl chlapec. „Představuju si, jak tam leží.“

„Na to nemáš myslet!“

„Slíbil mi harmoniku, než odjel!“ Pak řekl: „Prý potom člověk slyší jenom hudbu. Ale já myslím, že je tam jenom ticho.“

Šli jedinou širokou cestou, kolem ní seděly maličké domky s čapími hnízdy na zelených střeších, dřevěné plůtky a obrovská pštrosí táhla studní.

„Počkej, až skončí válka,“ sliboval Molnár. „Koupíme si harmoniku, ty budeš zpívat, já budu hrát a potáhneme spolu. Okoukneme kdeco. A v Americe uvidíš baráky se sto patry a mořské hráze ještě vyšší. Pak se vrátíš a to všechno postavíš tady.“

Velmi stará pohádka, vyprávěl mu ji často, a Pavel už jí sotva věřil.

Jejich domek stál na kraji vesnice, k řece bylo tři minuty chůze; když se vylila z břehů, sahala voda až k prostřednímu z pěti schůdků, které vedly do kuchyně.

„Počkej venku,“ přikázal mu otec.

V kuchyňce stál ten podivuhodný člověk; vypadal vždycky rozložitější, nežli skutečně byl, nikdy totiž neodkládal kožich z nestříhané

ovčí kůže a také jeho hlava vypadala mohutněji, neboť narůstala o houštinu bílých vlasů a zrzavého vousu.

„Přišel jsem se podívat na tvou ženu,“ oznámil Laborecký. „Jak jsi vzkázal.“

Nebyl lékařem, ale žil dlouhá léta v Kanadě, v opuštěných dřevorubeckých táborech, kde každý musel být kuchařem, krejčím i doktorem, a tam se naučil obvazovat rány a připravovat indiánské balzámy a masti a také rozeznávat bolesti lehké od bolestí, které předcházely smrti.

„Tvá žena zemře!“

Molnár zatajil dech. Nemohl tomu uvěřit, vždyť žena zůstávala na povrchu stále stejná, ani kašel ji netrápil, ani neplivala krev. „Přece bys mohl najít nějaký lék, namazat jí břicho..., když má takovou bolest.“

„Bolest se ztiší,“ odpověděl. „Už se chýlí ke konci. Ale uvař odvar z makovic, uleví jí.“

„A to už není nic..., aby mohla ještě žít?“ zašeptal Molnár. Konečně pochopil. „To všechno ta válka,“ zahořekoval. „A voda. Zkusili jsme jak psi.“

Stařec pokývl hlavou. To jsou oni, pomyslel si, hledají, nač by svalili vinu, místo aby soudili sami sebe.

„Loni mi vzala všechno seno a zůstala až do zimy, nic nevyrostlo. Musel jsem prodat krávu.“

„Vlastního syna jsi poslal!“ přerušil ho Laborecký. „Dovolil jsi mu, aby bojoval!“

Molnár se obrátil k oknu; do hrdla mu stoupala bolest, žil přece dobře, za dešťů obcházel celé noci řeku, aby varoval lidi, nechtěl nikdy nic zlého. Proč mu tedy vyčítá syna? Musel jít. A on ho posílal se slzami.

„Zabili ho,“ řekl k oknu. „Nemluv o něm.“

„Smrt k sobě volá smrt,“ slyšel starce. „Voláš ji proti bratřím, ale ona je slepá a navštíví místo nich tebe.“ Laborecký se blížil pomalými kroky ke dveřím. „I zvíře chce žít,“ pokračoval pateticky,

„a pláče, když cítí, že přichází konec. Viděl jsem lovce, měl v očích slzy, když zabil losí matku. Jenom člověka zabíjíš a nepláčeš.“

Pavel seděl na roubení studně, díval se do dálky, kde už začínaly hory, a usmíval se. Když spatřil Laboreckého, otevřel nízká dvířka, a jak stařec procházel těsně vedle něho, zašeptal: „Můžeme přijít zítra s rybami?“

Ale stařec neodpověděl, odcházel pomalými kroky rozbahněnou cestou, po jejíchž obou stranách tlela mrtvá voda.

2

Padla noc; vesnice spala v temnotě obklíčené vodami.

Pavel Molnár spěchal jedinou ulicí a bosýma nohama čeřil zrcadlové kaluže. Uprostřed vesnice cesta zahrnula prudce doprava; tam ho doběhl Michal Šeman, o rok starší než Pavel, přesto o hlavu menší: zrzavý, pihovatý, s nikdy nezhojenými boláky kolem nosu. Vždycky se mu spíš smáli, nebrali ho vážně, protože nikdy neměl svůj nápad, jenom opakoval ty, které slyšel. Ale na ryby chodil, to si přál Jožka Bañas, lichotil mu Michalův okázalý obdiv.

Jožka Bañas na ně čekal před otcovou hospodou. „Tak pojd'te, dětátka!“ zašeptal netrpělivě. Vyrážel mu už pod nosem knírek, ale hlas mu zůstal vysoký, vrzavý a nepříjemný. Byl nejstarší, pohrdal těmi dvěma, oni kradli z bídy, on proto, že ho to vzrušovalo; za těch pár haléřů, které dostali od Laboreckého, se dal koupit leda balíček cigaret – a ty mohl stejně štípnout tátovi pod pultem.

Řekl: „Včera jsme byli s tátou pro pivo. Vezli na vagonech tanky. Aspoň sto! A sestřelená letadla.“ Řekl to jen proto, aby věděli, že byl ve městě, zatímco oni celý rok dřepí tady.

Od tmavé, vysoké budovy zámečku se proti nim šourala bělavá postava. Přitiskli se k plotu, potom ji poznali; vyskočili proti ní a Šeman zazpíval:

*Adam první muž, první muž,
má v prdeli nůž.*

Chlapík pozvedl oči, bělmo v zarostlé tváři: „Vy koně neokované,“ a bílé zuby: „vy trouby jerišské, vy čistí medvědi!“ Poznal Pavla Molnára a jeho mozkiem proletěla myšlenka. „Co tatínek,“ zachraptěl. „Hlídá, kamarád? Ať hlídá vodičku, všechny by nás zahubila.“

Cesta končila hned za zámkem, brodili se nízkou vodou, letěla v ní měsíčná nebesa. Z vody se kývaly keře převlečené za mládence a štíhlé větve olší tančily strnule po hladině, rákosí šumělo palicemi; z husté houštiny se vyplašily kachny a tlukouce křídly trhaly tmou.

Vody přibývalo, malému Šemanovi sahala až po pás, konečně Pavel nahmatal lehké plováky, které nesly síť.

Zastavili se. Jožka Bañas si rozepjal košili; kolem pasu měl omotaný pytel. Potom jim oběma podal dlouhé zrezivělé nože.

Slyšeli tichý pleskot chycených ryb a zmocňovalo se jich vzrušení.
„Tak honem, dělejte!“

A ti dva šmátrali slepýma rukama mezi oky, jež měkce pukala zraňována noži, a uvolněná rybí těla rychle vplývala do nastaveného pytle.

„Už dost,“ přikázal Jožka. Zatočil několikrát pytel a podal ho Molnárovi. „Na, a jako vždycky.“ Polovina patřila jemu.

Docela blízko křikl rákosník, také žáby divoce řvaly, a oni prchali po rozbahněném náspu.

3

Ryby prodávali Laboreckému a musil s nimi vždycky Pavel – jiného by starý ani nepustil do chalupy. I domek si postavil tak, aby jej nebylo vidět z vesnice ani z cesty. Přicházel do vsi málokdy, jen když ho prosili k nemocnému, a to ještě nevyslyšel každého. Do kostela

nechodil – v Kanadě vstoupil do jakési sekty, v níž každý mohl být sám sobě knězem a každý si mohl vykládat Písmo po svém, ale nad všechna přikázání se mu kladlo: Nezabiješ!

Když se vrátil, dělal několik let pastýře krav. Jednou se Puškárovům zle telila kráva; tak těžký porod, že zavolali zvěrolékaře. Ten nahmatal tele zvenčí i zevnitř a řekl: „Bude to zrůda, jedte k řezníkovi, dokud je čas.“

Jejich jediná kráva, nemohli se smířit s tím, že by o ni přišli. Za velkého hořekování kdosi vzpomněl na Laboreckého. Přišel v ovčím kožichu, který již tehdy nosil v létě i v zimě.

„Zrůda?“ podivil se.

Umyl si ruce, přistoupil k naříkající krávě. Před stájí a také uvnitř se tlačilo snad půl vesnice, všichni sledovali každý jeho pohyb.

Sáhl krávě do lůna. „Hó,“ zavolal, „má dvě hlavy!“ Přemýšlel chvíli, pak si dal přinést několik nožů, vybral nejpříhodnější s dlouhou rukojetí a krátkým ostřím, ostří napálil nad plamenem a v lůně krávy prováděl ten dlouhý a obtížný řez.

Dvě hodiny trvalo, než vyjmul zkrvavenou nestvůrnou část druhé hlavy, a celou dobu nebylo slyšet nic než bolestné stony uštvaneho zvířete a jeho těžký dech.

Když bylo po všem a tele vyšlo, začal jeden hlas překřikovat druhý, on si odešel umýt ruce, vypil sklenici kořalky a vrátil se domů. O operaci se mluvilo dlouho a volali ho pak k nemocným zvířatům i lidem.

Teď však léčil jen zřídka, také se již mnoho let neucházel o místo pastýře. Živil se lovem ryb a pěstoval včely, z medu připravoval kořalku, pro kterou měl stálé zákazníky ve městě.

Byl už velmi starý a přes jeho oči často přeplouvaly šedivé výpravy dalekých mračen. Sedával před chalupou v dřevěné židli, sám si ji kdysi zhotovil a ozdobil vyřezávanými květy, nechával svůj ovčí kožich zvolna nasakovat sluncem a naslouchal bušení seker, jež přicházelo z dálav, a viděl nekonečnou hladinu jezera Abitibi, modrého

v poledním slunci a pokrytého ledem za červených zimních dní, a štvál s Harrym bílou losí matku, a když potom ležela na neposkrvněném sněhu a tiše jej rozpouštěla prchajícím teplem svého těla, uviděl v očích svého přítele slzy.

„Tak je to,“ bručel si pro sebe, „pro zvíře dovedli plakat, pro člověka ne.“

Potom vstával, odcházel do světnice, kde v polotmě voněly divoké bylinky: jiskerník a kostihoj, kručinka a mydlice, a tiše podřimovalo pět koček.

Nesvítil nikdy ani za zimních večerů, ale spal málo – ležel jenom na dřevěném lůžku přikryt kožichem a přemýšlel o lidech, o tom, co by se stalo, kdyby všichni odmítli vzít do rukou pušky a střílet proti sobě, a sebe si představoval jako apoštola, který zvěstuje lidem poselství o lásce a bratrství, a viděl se, jak kráčí ve svém poustevnickém rouchu od města k městu a vyhání z chrámů falešné kněze, kteří ještě dnes žehnají zbraním. S lidmi se stýkal málo a někdy po celé dny nepouštěl nikoho do chalupy, jindy však hostil příchozí pečenou rybou, brambory nebo jen čerstvým medem a naslouchal vyprávění o světě, o válce a jejích frontách. A věděl tedy všechno, co se dalo, i o chlapcích sražených kdesi v chladných stepích válkou, která neměla smysl a nemohla přinést nic ani jim, ani jejich národu, vyjma utrpení. Ale nelitoval je, sami si byli vinni svou smrtí; pozvedli zbraň proti člověku, a smrt k sobě volá smrt.

Ostatní neměli pochopení pro jeho filosofii. Pro ně byla válka pohromou, jež se přihnala jako bouře, a oni proti ní stáli bezmocní, každou smrt přijímali trpce, s nářkem a s výčitkou nebesům. Proklínali svou bezbrannost – věčnou bezbrannost, s níž i oni kdysi šli do stejně nesmyslné války.

Pohrdal jimi; raději rozprávěl sám se sebou nebo s malým Molnárem, který naslouchal jeho myšlenkám, jako by byly zjevením.

„Zase jsi přinesl ryby!“ Spal té noci velmi špatně, dlouhé vlhko zvolna nasakovalo do jeho stařeckého těla a naplňovalo je bolestí.

„Pověs je do vody,“ přikázal. „Půjdu na trh až příští týden.“ Neměl radost z ryb, ale byl rád, že přišel Pavel. Bezesná noc v něm vzbudila mnoho myšlenek a těšil se, že je bude mít komu sdělit.

„Vypadáš špatně, kloučku! Vezmi si med, ať se posilíš!“

Pavel sáhl do police, hliněný hrnec naplněný medem stál vždy na stejném místě. Stařec ukrojil z bochníku krajíc černého chleba a zvolna přitom hovořil: „Všichni jsme se stali služebníky věcí. Lidé si myslí: sloužit věcem, co je na tom špatného! Ale nemohou přece mít věci a zůstat dětmi božími. Věci ti vezmou svobodu. A jednou tě zavolají a strčí ti flintu: Střílej do svých bratří! Podivíš se: Co mi udělali? Chtějí ti vzít tvoje věci!“

Stařec se rozkašlal. Nezáleželo mu na tom, jestli chlapec rozumí; spokojil se jeho upřeným pohledem, mohl mluvit k někomu, nejen do prázdných stěn.

Chlapec zatím spokojeně žvýkal sladký chléb a myslel na podivné věci: na bratra, který kdesi daleko zemřel, na to, jak se loučil a slíbil mu harmoniku; teď někde leží, pod hlavou kámen, stále stejný kámen s ostrou hranou.

Oči se mu široce rozevřely při té představě a v hrdle mu palčivě vyschlo.

„Pamatuj si,“ pokračoval Laborecký, „že všechno, co činíš, musí sloužit našemu Pánu a člověku, kterého stvořil ke svému obrazu – ne věcem! A člověk potřebuje jenom život, vzduch a svobodu. Jako srna, liška nebo divoká husa...“

Potom vyprávěl, jako už mnohokrát, o lovu na zamrzlém jezeře Abitibi, o vraždě v dřevorubeckém táboře a o trhu v Morandě, kam dojížděli Indiáni na nízkých hnědých koních, o mrakodrapu v Torontě, kde člověk mohl koupit všechno, co vůbec vymyslel lidský mozek, o tom falešném velechrámu, kde lidé po hrstech prodávali svoji svobodu a chystali se sloužit věcem.

A chlapec poslouchal, díval se do řeřavějícího ohně a zelených očí kolem kamen; už jenom pomalu žvýkal a představoval si veliká

jezera, ještě víc vody, než kolik znal, a také moře a ještě víc vln a větších ryb než ty, které znal, ryby s fialovou hlavou a se zuby žlutými jak kukuřičná zrna. A delfíny. V moři mohlo být jistě všechno, snažil se představit si je a také sebe, jak plave na vysoké vlně, která ho nese stále dál až k ostrovu, kde v písku tančí dlouhokrcí ptáci a rostou cukrové palmy.

K polednímu přinesl Laborecký rybu. Uřízl jí hlavu a dlouhým nožem otevřel tělo, které se dosud svíjelo. „I ta ubohá ryba chce žít,“ bručel. „A zabíjíme ji jenom proto, že máme hlad.“ Posypal tělo solí a kmínem a pekl ji na zčernalé pánvi; vzduch zaplnila teplá rybí vůně.

Vzpomněl si na chlapcovu matku, v této chvíli nejspíš umírá; myslel na její bolest, která už asi usíná navždy spolu s člověkem, jehož zničila až k nevědomí. „Musíš domů, kloučku, matka ti odchází a bude se chtít rozloučit.“

Chlapec nic nechápal a on postavil na stůl pánev, jedli společně rybu se solí a s kmínem a starý muž potom řekl: „Příští úterý půjdu s vašimi rybami. Můžeš jít se mnou.“

Když chlapec odešel, stařec usedl unaveně do židle a znovu si vzpomněl na Molnárovou, která umírala; cizí smrt ani bolest ho už nedojímaly, ale snažil se pochopit, odkud a proč přichází tolik utrpení. A tu si opakoval jako vždy, že všechno utrpení pochází z nenávisti, z toho, že člověk pozvedl zbraň proti člověku, a že by stačilo přimět lidi, aby odložili pušky a byli si navzájem bratry. Kdo je však k tomu přiměje, když kněží jsou podplaceni ďáblem převlečeným do uniformy, když celý svět se dal podplatit vojáky!

4

Bláto odstříkovalo od jejich bot, farář a ministranti, čtyři muži za nimi, nesli rakev, nebohou Molnárovou, pak kráčel Molnár a jeho syn, a pak vesnice v černých šátcích a ublácených botách.

Pavel Molnár viděl prvně v životě smrt tak zblízka. Bratrova smrt mu připadala jen jako hluboký spánek s kamenem pod hlavou, teď však pochopil celou tu nehybnost očí i úst, to úplné neslyšení pláče, šepotu i proseb.

Klopýtal za dlouhými kroky dospělých a snažil se najít nějakou naději, ale zdálo se mu, že kráčí v prázdnu, kdyby zavolal, jeho hlas by se ztratil, kdyby vykřikl, že on chce žít, nikdo by mu neodpověděl.

Pohlédl na otce, který dovedl vždycky – i v nejhorší chvíli – najít nějakou naději, a dokonce se usmát. Ale otec si ho nevšímal, myslel na svou ženu, na dávno zapomenuté noci, a cítil lítost, že tak brzy přešly a že dal ženě tak málo radosti, dokud ještě žila. Zestárla rychle, snad nemocí, snad prací nebo bolestí, když jim před lety zemřela dcera. Nepřemýšlel o tom nikdy, dokud ještě žila, všechny ženy tu stárly rychle a muži si museli hledat náhradu. Také on, když byl ve městě, zašel si občas za cikánkou, myla nádobí v hotelu, ani hezká nebyla, vypili spolu a pobavili se; bydlela v ošklivé chatrči na kraji kolonie, páchlo tam zbytky od jídel, hadry a ztuhlou mastnotou. Nikdy to nepovažoval za velký hřích, i když se z něho zpovídal. Ale teď ho sevřela lítost nad tím, že klamal ženu, kterou právě nesli před ním a které již nikdy nebude moci říct: odpusť mi, hřešil jsem. A myslel na to, že mu vařila při té velké bídě a prala mu prádlo a chodila ke koze, to všechno bude muset dělat sám nebo bůhví kdo to udělá. Položil dlaň na chlapcovo rameno, a když k němu syn vzhlédl, pokusil se o úsměv a chlapec se rozplakal.

Průvod už zastavil na onom místě. Ani plot tu nepostavili, jenom kříže se nakláněly v řadách a uprostřed nich čněla staletá jedle, jediná v kraji, osamělá jako ti, kteří tu spočívali.

Hrobník nemohl vykopat hrob. V jámě stála voda.

Spustili rakev, a ačkoliv ji spouštěli opatrně, voda vystříkla vysoko a zkropila Molnárovi tvář.

Ženy horlivě nařikaly a házely hlínu hrst po hrsti do otevřené jámy a voda tiše špláchala blátivými krůpějemi.

Pavel se díval na dřevěné víko, kolébalo se nad hnědou blátivou hladinou, už tedy věděl, co je smrt, co potkalo jeho bratra, co potká i jeho: věděl to a nohy mu ztěžkly jako ve snu. Zavřel oči, aby unikl, ale stále viděl dřevěné víko nad hnědou kaluží, jenom kaluž se rozevřela a změnila se v řeku a rakev plula jako kovová loď hnaná divokým proudem a na její víko stříkala pěna, zatímco on pádil po břehu a křičel: Zastav! Plula však stále rychleji a řeka se šířila až k obzoru, kde její hladinu přetala ostrá čára, za níž už slyšel jenom hromové spadání vod, a uvědomil si, že i on stojí ve vodě a proud ho strhává vpřed.

Otevřel oči. Hrob byl zaházen hlínou a ženy zvolna utichávaly; otec klečel nad hrobem a plakal.

V tu chvíli zahlédl z dálky přicházet postavu v ovčím kožichu, bílé vlasy svítily jako předjitřní mlha nad loukou.

Zdálo se mu, že ucítil vůni ohně a smažené ryby a zaslechl hluboký hlas, zvolna k němu promlouval o životě, byl velice rád, že stařec, který tolik viděl a rozumí tak mnoha věcem, sem přišel, a náhlá úleva se v něm rozlila jako moře, z modré hladiny se vynořila duhová ryba a plula k blízkému ostrovu, na němž tančili dlouhokrcí ptáci a cukrové palmy skláněly své obtížené větve.

V úterý půjdeme na trh, vzpomněl si, a čekal, dokud Laborecký nedošel až k němu a nepoložil mu na rameno seschlou, zohyžděnou stařeckou ruku.

5

Město se podobalo velké vesnici, u domků chlévy se slaměnou střechou, na dvoře prázdné valníky. Také silnice byla rozblácená jako u nich na vsi. Teprve na náměstí několik patrových domů, u kostela se dvakrát do týdne konal trh.

Dojeli na svoje místo přímo u zdi kostela. Chlapec pomohl starci sundat z vozíku soudek s rybami; vozík převrátili, takže se mohl teď

použít jako nízký stolek. Na něj Laborecký položil dřevěnou palici a dlouhý nůž, na voj zavěsil misky vah. Když všechno připravil, vztyčil se a stál pak nehnutě po celý čas, zatoulaný ve vzpomínkách. Nikdy nepřivolával zákazníky, nikdy nesmlouval jako všichni ostatní, čekal, až se objeví paničky v nesmyslných střevíčkách a budou se štitivě bát pohybů mrtvých ryb; až si přijdou jeho stálí zákazníci pro láhev medoviny.

Podél soudku plynuli lidé, ženské se zastavovaly a vtahovaly do nozder pach rybích těl, překolébala se skupina opilých vojáků. Jeden z nich se zastavil: „Nemáte něco ostrého, strýčku?“

„Až shodíš tu uniformu!“

Vojáci se rozchechtali a ten, co se ptal, si poklepal prstem na čelo.

Laborecký se otočil k Pavlovi: „Vidíš je? Měli je utopit, sotva se narodili.“ A proklínal chvíli vojáky, kteří přinášejí lidem jenom utrpení.

Snad ani nechtějí, uvažoval, ale co jim zbývá? Tak to končí, tak se dal člověk okrást o všechnu svobodu. Naletěl na tu hru, co s ním pořád hrajou. Napřed mu brali jen málo, trochu peněz na daně, a když neměl, jenom kozičku. Člověk si řekl: Dobře, že vzali jen kozičku, zbylo mi pole, chalupa i kráva. Pak mu vezmou pole a chalupu, pak ještě svobodu, navlíknou ho do uniformy. A tu se utěšuje: K čemu mi je svoboda, jen když mi dají nažrat a nechají žít. Pak začnou válku, a tu si člověk říká: Jen aby mě nechali vzadu, aspoň ať mi život zůstane, ale pošlou ho do zákopů a člověk střílí jako smyslů zbavený, a teď teprve prosí Boha aspoň o život pro ženu a pro děti. A ten naproti prosí stejně. A pak se oba zastřelí a přijdou noví vojáci a začnou zabíjet i ženy s dětmi. Zdálo se mu, že on už všechno pochopil, a litoval, že to pochopil sám a že lidé kolem něho chodí v temnotách.

Stál dosud nehnutě, stařecké oči upíral do prázdna a pohyboval přitom rty. Chlapec mezitím prodal několik ryb a teď čekal, kdy ho stařec propustí. Konečně se Laborecký vytrhl. „Jdi si,“ vybídl ho. „Jdi do hospody, zazpívej trochu lidem a kup si něco,“ a dal chlapci

peníze. Hospoda byla hned na rohu náměstí, od rána plná lidí: formani, vojáci a ženské, ty už prodaly a teď seděly těžce ve svých mnoha sukních a posilňovaly se na cestu.

Zůstal ve dveřích, pozoroval unavenou služku, která roznášela talíře s dršťkovou polévkou a uleptané sklenice s pivem, vojáci ji popleskávali a hulákali na ni, ona se ani neusmála, ani je neokřikla, nejspíš je vůbec nevnímala. Konečně zahlédl u stolu pod oknem jednohého chlapíka, s nímž seděl o posledním trhu; jednohý tehdy vykládal o Rusku, o frontě, o vypálených vesnicích, a dokonce si vzpomněl, že znal jeho bratra; pak zpívali.

Došel k jeho stolu, jednohý ho poznal: „Posad' se, kamaráde nudličko!“ a vybuchl ve smích nad oslovením, které právě vymyslel. U stolu s ním seděl jen jeden voják, bledý, s brýlemi na červených usazených očích, ale ten si chlapce vůbec nevšiml.

„Koukej se, co pro tebe mám, nudličko,“ zavolal jednohý a vytáhl zpod stolu malou tahací harmoniku. „Povídals mi přece, že ti ji slíbil brácha, nebo ne? Já na to stejně nedovedu hrát!“

Byla stará, měch na několika místech přelepený ušmudlanou náplastí: v boku vyškrabané jméno jakýmsi cizím písmem. Bůhví kde ji sebral. Jednohý se otočil k vojákovi: „Ten jeho brácha už tam navždycky chrní. To na tebe teprve čeká.“ Jednohý se ušklíbl, voják se však ani nepohnul.

„Jo, chrnět je krásná věc,“ řekl jednohý, „ale ne na věčnost! Strašně rád jsem chrněl, táta se vždycky rozčiloval, lil na mě studenou vodu.“

Napil se piva, voják u stolu se stále díval do prázdna bolavýma, usazenýma očima a Pavel vzal harmoniku, naklonil se kupředu a tiše zkoušel hrát.

„No, hraj,“ vybídl ho jednohý, „tu o matce a zbojníkovi, tu zahraj, tu mám rád!“ Pak opět vykládal: „Ale tam se přece člověk nevychrněl. Za celé ty týdny, co jsme šli, pamatuješ na to? Mrchovina; sotva sis lehl: vztyk! A zase dál! A toho mokra! Vůbec jsme neuschli.“

Voják neznatelně přikývl a hlasitě polkl.

„A když jsme dorazili,“ pokračoval jednonohý, „to bylo nejstrašnější. Báł jsem se usnout. Říkal jsem si, zavřeš oči, a přilétne to, ani o tom nebudeš vědět, ani nestačíš říct: Panebože, odpusť mi.“

„Vždyť je to jedno,“ ozval se konečně voják, „jak tě trefí!“

„Seděl jsem v zákopu, bylo poledne, klid. Říkal jsem si: Ted' nic nepřiletí, tak jsem zavřel oči – na minutu, na pět – najednou strašná rána. Co je? křičel jsem. Nic! Nic nebylo; to se mi už v hlavě samy od sebe dělaly rány.“

„A tohle?“ zeptal se voják a ukázal na jeho prázdnou nohavici.

„To nás hnali do útoku,“ řekl jednonohý neochotně. „Třicet našich tam úplně zůstalo... No co, aspoň se vyspím!“ Pohládl si prázdnou nohavici. „Tak zahraj tu o tom zbojníkovi! Proč nehraješ?“

Pavel několikrát zmáčkł měch, harmonika vydala jednotlivé tóny. Bylo mu teskno, myslel na bratra, na matku a na sebe, že za tři nebo čtyři roky půjde také bojovat a bude mít strach zavřít oči, úzkost ze smrti, která náhle přilétne. Nepůjdu nikam, přemítal, nevezmu pušku, nikdy ji nevezmu, jak to říkal Laborecký.

Voják s bolavýma očima začal bez přechodu: „Leželi jsme tři týdny ve vesnici Malá Aleksejevka. Kus vesnice shořelo, my bydleli ve škole; byla taky celá ze dřeva, ale oheň ji vynechal.“ Mluvil pomalu, byl odněkud ze severu – tohle nebyla jeho rodná řeč a musel těžce hledat slova.

„Celá ta vesnice byla jako u nás doma,“ vykládal. „Domky ze dřeva anebo z valků. A lidi jako u nás. I ten hovor v církvi: pop jako u nás a ženský pěly jako u nás, až jsem brečel.“

Voják sňal brýle – ted' byly jeho oči ještě červenější a beznadějnější.

„Taková nesmyslná vojna. Vlastní bojuje proti vlastním. A kdy se mi ta pravda odkryla? Viděl jsem přece vesnice po ohni. A spoustu mrtvých! Ale byl jsem jako ve snu. Viděl jsem, ale hovořil jsem si: Nevidím! To všechno vůbec není! Až tehdy tam se mi to všechno odkrylo. Dva dni, než jsme odtáhli, poslali mě jako spojku. Cesta vedla přes louku a mezi křovím. Dohola opuštěná. Ale sličná, zpívali

ptáci. Jako když vůbec není vojna. A tam jsem uviděl kluka. Žluté vlasy, vlastně skoro bílé. Neostříhané. Seděl jen v košili, ve žluté košili s holubí záplatou. Připadal mi jako motýl. Boty neměl a nohy si máčel v jámě od granátu. Voda byla určitě studená, vždyť sotva roztál sníh.

Co tu děláš? Jsi odtamtud? Neodpověděl mi, a tak jsem se zeptal: Nerozumíš mi?

Rozumím! hovořil.

Tak proč nemluvíš?

Nechce se mi.

Byl tak do druhé, do třetí klasy. Mě se nemusíš bát, hovořil jsem mu. A vyndej ty nohy z vody!

Našel jsem v kapse kus cukru. Vem si! hovořil jsem mu.

Ale ani hlavu nezdvihl.

No vem si! Ale mlčel.

Bylo mi ho líto. Ty nic nechceš? Ale mlčel.

Hovořil jsem: Vezmu tě do vesnice; tady nebudeš přece sedět. Ale mlčel.

Napadlo mi, že to dělá naschvál, aby mě naštvál, a taky jsem se skutečně naštvál: Parchante, hovoř něco! A dal jsem mu jednu.

Hned mi to přišlo líto. Ale on zved oči a hovořil: Já chci spát, když spím, tak to nikde nejsem.“

Voják skončil. Nevyprávěl, že najednou mu něco prasklo v hlavě, a místo aby šel splnit rozkaz, vrátil se do světnice, sehnal za celý žold vodku, litr vodky, opil se, až lezl po světnici a brečel jako dítě, a v té chvíli k němu došlo všechno: mrtví, oběšení, shořelé vesnice, nárek, hroby bez křížů.

Zamrkal krátkozrakýma nemocnýma očima: „To žes hovořil o tom spaní!“ řekl jednonohému.

„Už se na to vykašli,“ přikázal mu mrzák. „Na celou tu vojnu. A ty hraj!“ křikl na Pavla.

Pavel vstal.

„Tak proč tam chodíte?“ zeptal se.

„Mlč!“ zařval jednonohý. „Neptej se tak blbě, ty smrádě!“

Ale voják řekl: „To se třeba všichni lidé zabijou a celou zem spálí, že nezůstane ani holubička. Ale dělat se nic nedá.“

Unavená služka postavila před chlapce talíř polévky.

„Však to taky poznáš,“ řekl voják.

„Dá se jen chlastat,“ zasmál se jednonohý. „Můžeš se modlit, ale na to se vykašleš, protože pánbů se na tebe taky vykašlal!“

Před chlapcem kouřil talíř, polévka čpěla prudkým pachem majoránky, zvedl se mu náhle žaludek. „Já musím jít. Nechcete tu polévku?“

„Dej ji sem,“ přikázal jednonohý. „Ani jsi nezahrál, ty nudličko. Jsi pěkný hajzlík!“

„Nech ho,“ ozval se voják. Díval se zase strnulým pohledem bo-
lavých očí. Pak pootevřel ústa a křikl na služku: „Dvě velký!“

Chlapec se protlačil mezi stoly.

Tam, kde prodával Laborecký, spatřil teď velký shluk lidí. Stařec stál na převráceném vozíku, viděl jeho velkou bílou hlavu, čněla nad zástupem, pootevřená ústa se zvolna pohybovala.

„Bratři,“ mluvil stařec, „proč chcete své duše obtížít hříchem?“

Zástup naslouchal bezhlese, jenom z dálky od střelnice bylo slyšet hudbu. Laborecký se obrátil k vojáčkovi před sebou: „Zabijou tě, synu, a ty umřeš ve smrtelném hříchu! Za co? A proč?“

Voják sklopil oči.

„Zajdeš, a nedostane se ti ani rozhřešení,“ pokračoval Laborecký, „a kdyby se ti dostalo, bude lživé! Tvoje tělo zůstane pohozené a tvá duše se bude toulat jako hladový pes po polích. Ubohý synu!“

Do zástupu se vecpali dva v černých uniformách, ale Laborecký kázal dál, stále hlasitěji, ticho kolem bylo nyní děsivé, těžké a úplné – i chlapík od střelnice zastavil gramofon a naslouchal.

„Ubozí,“ volal Laborecký. „Ale což člověk může být tak ubohý? Kdo tě může, bratře, přinutit, abys zabíjel? Ty poroučíš svým rukám! Nevezmeš do nich zbraň! Zahod' ji! Poskvrněnou a hříšnou

vražednici! Zkázu své duše, nástroj dáblův! Ať s tebou potom učiní cokoliv, tvé ruce i tvá duše zůstanou čisté. Neposkvrníš je. Zachráníš život bližnímu svému a sobě samému život věčný.“

Voják, k němuž mluvil, sňal třesoucí se rukou čapku s hlavy a hodil ji na zem. Potom odepjal opasek.

Zástup hlasitě dýchal a oba muži v černé uniformě se konečně vzpamatovali a razili si cestu k Laboreckému. Ale než mohli cokoliv učinit, stařec sám sestoupil mezi ně, jeho kožich byl dobře zapjatý a ze seschlé tváře mu rychle mizelo vzrušení. Byl už jen starý, klidný a unavený – teď právě vykonal to, co mu zbývalo vykonat, a mohl klidně odejít, kamkoliv by ho odvedli. Lidé se mlčky rozestupovali, jakási žena vřestivě vykřikla a v tu chvíli se lidé rozkřičeli, mávali zaťatými pěstmi, mačkali se jeden přes druhého a snažili se odtrhnout starce od černých.

Ale on sám kráčel klidně mezi těmi dvěma, nejspíš litoval jejich kruté zaslepené duše, které nic nepochopily o člověku ani o životě a které bezpochyby zahynou strašně – i jejich lidská smrt bude strašlivá, zajdou oba jako divocí psi anebo kočky, uštvání zlobou lovců.

Když došli až na roh náměstí, Laborecký se ohlédl a uviděl, jak za ním poskakuje jako raněná kozička ten chlapec Molnárů.

„Strýčku,“ zavolal Pavel.

„Ničeho se neboj, chlapče!“

„Strýčku!“ vykřikl chlapec zoufale a doběhl až k němu.

„Je mi dobře,“ řekl k němu stařec. „Ničeho se neboj, kloučku! Všichni to jednou pochopí a mně je teď dobře.“

Černý chlap do něho strčil a Laborecký už kráčel mlčky a Pavel ho nehybně sledoval, dokud docela nezmizeli. Potom se vracel na opuštěné místo pod zdí kostela. Kolem už zase vykřikovaly babky své ceny a ženské smlouvaly nad plátěnými šátky, cibulí a vajíčky a jiné táhly už plné tašky a vojáci se tlačili ke střelnici a nikdo z těch všech si zřejmě nevzpomněl na starého muže.

Chlapec převrátil vozík na kola a naložil prázdnou bečku i opuštěné váhy.

Jak je možné, že se všichni pohybují, jako by se nic nestalo, když právě zavřeli toho nejlepššího z nich... Toho, který jim chtěl zachránit život...

Viděl ho stále před sebou, bílou hlavu, jak ční nad zástupem.

Zamžikal několikrát, protože cítil v očích palčivost, potom zatáhl za voj a tlačil se s vozíkem mezi lidmi.

Budeš si pamatovat to ráno

Hostinská seděla a četla si v kalendáři, visací lampu staženou až k desce stolu. Zvedla hlavu a utrhla se: „Takové mám ráda. Ještě mi povídejte, že jste manželé!“

Tučnost jí vzala tváře. „Dám každému pokoj.“

„Jak jste to poznala?“ zeptal se muž. Byl velký a také silný a skráně mu předčasně šedivěly.

Hostinská se usmála, lichotil jí ten údiv. Bylo to docela snadné: manželé neriskují. Objednají si pokoj měsíc předem a přijedou ráno obtíženi kufry a netoulají se vlhkou nocí a netisknou se k sobě. Vzala si jeho legitimaci. „Inženýr?“ Hlas jí trochu zpříjemněl. Byl to hezký člověk a ještě k tomu měl vzdělání. „Inženýr Martin Petr. Co je vlastně první?“

Vzala klíče a zapraskala seschlou podlahou, odemkla dveře do růžových tapet, jež páchly plísní. „Tady třeba vy,“ řekla dívka. „A ne abyste se slézali! V noci mi sem přitáhne kontrola, nechce se mi za vás někde chcípat.“

„To je přece samozřejmé,“ ohradil se. „Dobrou noc!“ pokývl dívka.

Zapadla do tapet, nadechla chladnou plíseň, odhrnula zatemnění, otevřela okno, potom si sedla na skřípavou hospodskou postel a dívala se do tmy, v níž se teple pařil les.

Čekala, až přijde, nikdy ještě nebyli spolu sami, ale když už se rozhodla, že s ním zůstane, čekala netrpělivě a zdálo se jí, že místnost bez něho je prázdná, stejně jako život bez něho by byl prázdný.

Pak ji napadlo, že snad skutečně přijde nějaká kontrola a hloupě ji chytí, a ona nemá právo zbytečně hazardovat, vlastní život přece nepatří jenom člověku samému. Ale jak bych mohla dál žít, kdyby mi z něho nemělo patřit nic? Určitě bychom je slyšeli, uklidnila se,

dělají vždycky rámus; už nemyslela na nic, co souviselo s válkou. Představovala si tu chvíli, až přijde, a představovala si jeho dlaně a cítila dokonce jejich teplo, laskavé a uspávající. Spala skutečně, ale nezavřela oči, a když přišel, vstala a teprve teď si sundala kabát: „Otoč se! Tak nás tu vidět starý pán,“ zasmála se tiše a nazvala otce schválně tak, jak ho nazývali všichni, kteří s ním pracovali, i on.

Zasmál se také, pak naslouchal, jak ze džbánu za ním vytéká voda a tře se mezi dlaněmi.

Nejspíš čeká, že něco řeknu. Něco hezkého, něco něžného, že ji mám rád. Neuměl však vymýšlet něžná slova. V duchu jí říkal kachnička. Chodila tak, že dávala špičky daleko od sebe a pohupovala se přitom v bocích. Ale ani tímhle slovem ji nikdy nahlas nenazval.

Aspoň říct, že ji mám rád, uvědomil si, jak ji má rád – nikdy by nevěřil, že se dokáže tak zamilovat teď, když to nedokázal před deseti lety, v době, kdy pro to měl určitě vhodnější věk.

Díval se do tmavého okna, větve dozrávajícího kaštanu se lehce pohupovaly, nevnímal je; před rokem ji uviděl prvně: neletní deštivý večer, všiml si už těch lehkých kroků na chodbě baráku, po níž chodívali jenom chlapi, potom otevřela dveře, úplně promočená, kdosi ji znal a řekl: „Ale starý pán zrovna odjel...“ Potom se pět barabů předhánělo v tom, kdo jí půjčí suché boty a svetr a přenechá svoji postel.

On ji druhý den ráno vezl na motorce k vlaku. Na velmi špatné cestě mohl dobře předstírat poruchu.

Měkká lesní hlína, naoko trochu klel. Skláněla se nad ním, držela matičky, jedna se zakutálela, ona lezla po kolenou jehličím, šmátrala po vlhké zemi.

„Co jste dělala dřív?“

„Kdy?“

„Předtím!“

„Jako by na tom záleželo. Studovala jsem geologii.“ Měla velmi zvláštní, hluboký, temně hluboký hlas.

„A teď?“

„To je jedno. Přece není důležité, co člověk dělá.“

„Nějak se musí začít,“ řekl rozpačitě.

„S čím?“

„Když chcete toho druhého poznat.“

Musím teď říct, že ji mám rád, jinak to neřeknu nikdy, anebo to řeknu, až to nebude mít smysl.

Všiml si kaštanu před oknem, naklonil se a podařilo se mu utrhnout větvíčku s velkými pětiprstými listy.

„Co to děláš?“ zeptala se.

„Chtěl jsem ti něco povědět.“

„Tak povídej. Ale neotáče se.“

Mlčel však, nesnášel všechny podobné rozhovory, vymýšlet si něžné nesmysly a vykládat fráze o lásce, nikdy s ní nemluvil o lásce, hovořili jen o neobyčejnějších denních věcech, ovšem i o válce, byla už dávno obyčejná a všední, možná že ta je dokonce nejvíc spojovale, vnukala každému touhu po někom blízkém, a on už dlouho žil sám. Jinak ani jeden společný zájem, jenom hudbu milovali oba, i tu každý jinak, on rád poslouchal, sám však nehrál na nic a nezpíval si nikdy, leda když potřeboval ulevit velké bolesti, takové, při níž by si ona nejspíš ulevila pláčem; ji netěšily koncerty, raději drnkala na kytaru a zpívala k tomu svým velmi hlubokým, skoro neženským hlasem.

Občas si vymýšleli život, který nastane potom, ne svůj život, život vůbec, i tuhle představu měl každý svou.

Voda za ním umkla.

„Tak jsi mi toho pověděl.“ Něžná shovívavost v jejím hlase: „Vždyť já vím,“ dodala. „Mohls mi vyprávět něco obyčejného, třeba číms chtěl být jako kluk. To přece není tak moc lyrické.“

Jako kluk si představoval, že je majitelem obrovské továrny, která uskutečňuje nebývalé stavby. Elektrárny, které by využily sílu mořských vln, mohutná zrcadla na rozpouštění polárních ledů. Cestoval vlastním letadlem do Bandor-Abbasu ke své největší

stavbě, přepadli ho ovšem gangsteři, aby mu ukradli plány, které sám vypracoval a které nedokázal vypracovat už nikdo jiný.

Zasmál se.

„Čemu se směješ?“

„Těm svým představám,“ řekl. „Byly to samé nesmysly.“

Zdálo se jí, že smíchem se dá lhát daleko méně nežli slovy, a byla ráda, že se směje právě v této chvíli. „Už pojd'!“

„Ještě ti toho napovídám,“ slíbil. Mlčeli teď, všechny zvuky obstarala stará, tisíckrát oleželá a omilovaná postel, která dávno ztratila všechen stud i cit.

Teprve za velmi dlouhou dobu pootevřel ústa a chtěl něco říci, ale usnul náhle a hlava mu poklesla na její rameno, veliká tíha jeho hlavy a krku; hladila mu skráně, byly ve tmě ještě tmavější nežli ve dne – a potom přejížděla prsty po jeho tvářích; nahmatala jemné vrásky, které se rozbíhaly pod očima, a o kousek níže drsnou kůži a mělkou prohlubeň nad horním rtem a široká ústa, trochu pootevřená ve spánku; to všechno je moje, pomyslíla si a pocítila na okamžik úplné, nikdy neprožitě štěstí.

Když se vzbudil, byla dosud tma. U okna stála ona, byla hladší nežli nejjemnější tělo obnaženého stromu, jednou na Šumavě měřil cestu, překážela jim stará jedle, široký kmen s rozpukanou zčernalou kůrou, ale ještě zdravý a plný síly. Bil do živého dřeva tlustý hřeb a představil si pád kmene, jak se marně zachycuje větvemi o okolní stromy, a zmocnila se ho náhle bolestná lítost nad živým tělem stromu, který nemůže zachránit a který tedy zahyne pod sekýrami, cítil teď neobyčejně silně tu lítost, i když vůbec nechápal, odkud pronikla do této chvíle. „Jednou,“ řekl velmi tiše, „jsem dal skácet takovou starou jedli...“

„Ty už nespíš?“

Její hlas ho docela vzbudil. Pozvedl se na loktech: „Co tam děláš?“

„Čekám, až vyjde slunce,“ řekla. „Chci si pamatovat, jak vypadalo dnešní ráno.“

Přivřel zase oči, už neusne, stále viděl ten světlý obrys v tmavém okně, splýval mu v kapku a v ústa, jejichž dech cítil, a v oči: hleděly do tmy, veliké, trochu zešíkmené oči.

„Třeba už nikdy nebude takové,“ ozvala se. „Třeba už brzo nebude žádné.“

Chtěl honem odpovědět něco takového, co se má v podobné chvíli říci, zaskočila ho však úzkost. „Bojíš se něčeho?“

„Ne!“ Potom se opravila: „Možná. Kdo se dneska nebojí?“ Díval se na ni a čekal, ona mlčela, po špičkách stromů zvolna vystupovalo světlo.

„Ty něco děláš?“ zeptal se. „Myslel jsem si to,“ dodal pak. „Nemám se ptát...?“

„Ted' ne! Ted' na to nebudeme myslet.“ Odstoupila od okna, oblékala se. Slyšel zimomřivé pohyby, byl rád, že je slyší, v nich tkvěl život a naděje a všechno, co nikdy neměl.

„Musíš být opatrná.“

„Já jsem vždycky.“ A usmála se.

„A musíš to dělat?“

Do pokoje stoupalo světlo a s ním se vracela válka, všechno, čím byly plné dni: nesmyslnost, bezmocnost a uniformy a lež a čekání a zoufalá úzkost. Zachránit tě, když tě mám rád a když vím, že tě mohou odvést navždy.

„Nic přece nezměníš! Nemá to smysl!“

„A co má smysl?“

„Ty!“

„Já?“ zasmála se tiše. „Vymlouváš se...“

„Práce.“

„I ted'?“ Znovu se vrátila k oknu, hledala v něm svou tvář, přejela si konečky prstů obočí, a když viděla, že ji pozoruje, usmála se na něho ze skla.

„Ted' nemá nic smysl,“ řekl, „jenom čekat.“

„Na co?“

„Až bude konec.“

„To ne. Jenom čekat! Přece nemůžeme zůstat lhostejní k tomu, co dělají.“

Poděsil se náhlé cizoty v jejím hlase. Otočila se k němu: „Ty přece taky nejsi lhostejný.“

Neodpověděl a ona mluvila rychle a naléhavě, jako by přesvědčovala samu sebe: „Nejsi... Ani to sám nevíš. Člověk si musí všechno teprv uvědomit. Spousta lidí na to prostě nemyslí. Ale jak začnou myslet, pochopí, že se nemůže jenom čekat.“

Dívala se na něho s důvěrou, neboť ho milovala, on pocítil téměř úzkost z té důvěry: „Podívej, slunce,“ řekl rychle, „chtěla ses kouknout!“

A pozorovali oba, jak okraje nebes zrzavějí přísvitem. Položil jí ruku na rameno. Ohlédla se: „Taky si budeš pamatovat to ráno?“

Přikývl.

KAPITOLA DRUHÁ

Jurcová

1

Nikdy ještě vesnice neviděla tolik aut. Parkovala na dvorcích přikryta sítěmi, servanými větvemi anebo alespoň barevnou plachtovinou.

Chlapi kopali už několik dní v rozblácené zemi dlouhý zákop; po vesnici běhali maďarští vojáci, brali slepice a pokřikovali za děvčaty. Důstojníci seděli v Józiově statku, večereli konzervy na rozložených mapách a zapíjeli je vínem z Józiova sklepa; sám jim je nabídl, napůl ze strachu, napůl z naděje, že přece dojde nějaké odměny, ale nedočkal se ničeho, o půlnoci se náhle Maďaři hnuli a od města přijeli Němci, celá rota, rozběhli se po domech a řvali: partyzánen, partyzánen!

Zapálili cikánskou osadu a k ránu vyvedli za domek bláznivého Adama, celou rodinu Jozefa Smoljaka, jehož nejstarší syn Štěpán zmizel už před rokem někam do hor, a zastřelili je všechny: staříčkého poloslepého dědu, otce i matku Štěpánovu a jeho dvě sestry; potom přivedli blázna a ten musel vykopat hlubokou jámu a do ní hodit všech pět mrtvých.

Nakonec Němci polili Smoljakův domek benzinem, aby lépe hořel, a skutečně, když ho zapálili, vzplál obrovským plamenem, až v celém okolí bylo světlo jako v strašlivý, bouřlivý podvečer.

V protějším domku klečela vdova Jurcová před starým krucifixem, nebála se ani tak o život, bála se o svůj domek, o mizernou, nizoučkou chalupu z nepálených cihel – jednu z nejubožejších z celé vesnice. Pro ni však byla jediným majetkem, věděla, že si sotva kdy postaví lepší, neboť zůstala sama, bez mužských rukou, které by dovedly šetřit a stavět.

Nebyla skutečnou vdovou – i když teď už možná ano – muž jí odjel v dvacátém osmém do Ameriky, půl roku po svatbě, čtyři

měsíce předtím, než se jí narodila dcera. Brali se z lásky a věřili, že se shledají brzy, jen co Matěj za mořem vydělá na nový dům. Už tehdy byla chalupa špatná, vlhko stoupalo hliněnými stěnami a úzkými okny neprošlo slunce.

Když se rozhodl odjet, plakala celé noci, ale odjíždělo jich tolik, i její táta byl už několik let z domu, a teď to bylo vlastně štěstí, bylo čím dál tím těžší dostat se tam.

Pamatovala se velmi dobře na ten den: horké nádraží, stála na odkrytém perónu, bylo jí velmi špatně, také od pláče, od slunce, od probdělé noci, chtěla s ním být aspoň chvíli sama, ale po několika posledních dní už patřil jenom cizím. Nosili dopisy, ukládali mu bezpočet vzkazů a upláceli ho kořalkou a celou poslední noc prochlástali, zpívali, smáli se, jako by odjížděl jenom na trh nebo na žně. Ona se také smála a zpívala, když se na něj podívala, tekly jí slzy.

Vlak přijel úplně přesně; on ji rychle políbil, pak ještě stál v okénku. Na cestu si oblékl jediný svůj oblek, tmavomodrý s červeným proužkem, v ruce držel klobouk. Neviděla ho už ani celého: vysoké čelo, lesklé černé vlasy, a ty šaty – prohlédla je, než odjel, tam mu je nikdo nespraví; ještě viděla jeho ramena a tvář, ještě byl tady; vlak se velmi pomalu hnul a ona se svým těžkým břichem běžela za ním, volala: Matěji, Matěji! a běžela stále, dokud ji nepředjel poslední vagon, pak vykřikla: Nejezdi nikam, ale to už ji stejně nemohl slyšet; ještě viděla jeho mávající ruku, pak již nic.

Napsal jí jeden dopis, že v Americe není žádná práce; dělal několik týdnů na stavbě, teď ani taková práce není, a že by se rád vrátil, kdyby měl aspoň na cestu, ovšem na to není ani pomyšlení. Ten dopis měla schovaný mezi svatými obrázky.

Moje milovaná ženo, končilo to psaní, pouze na Tebe myslím, které jsem před Bohem slíbil svoji lásku, a vím, že se jednou dočkáme shledání.

Víc se o něm nedozvěděla nic, a nevěděla tedy, jestli je živ anebo mrtev, nikdy mu však za celých šestnáct let nebyla nevěrná a její opuštěné tělo zvolna stárlo bez jediné radosti a bez jediného polaskání.

Zůstala jí jenom dcera, kostel, kořalka a potom tenhle domek, malý a zchátralý, a ačkoliv už téměř neměla přání, představovala si někdy, že až se Janka vdá, vdá se do pěkného cihlového domu a vezme ji s sebou.

Odlesky plamenů tancovaly po zčernalých stěnách; modlila se: „Ó Maria, útočiště naše, smiluj se nade mnou ubohou, a nad tímto domem, neměli bychom kam složit hlavu.“

Cítila, jak oknem vane stále žhavější dech požáru: „Matičko boží,“ šeptala překotně, „tolik mých proseb jsi oslyšela. Muže jsi mi nevrátila, aspoň tuhle chalupu mi ponech. Už nic nemám,“ šeptala, „jsem už docela ubohá!“

„Mámo!“

„Panenko svatá... Kde ses toulala tak dlouho?“

„Mámo! Evakuace!“

„Oroduj! Popros u syna svého! Nejčistší! Necháš mě tu o samotě a touláš se po noci.“

„Mámo!“ opakovala Janka. „Všichni utíkají!“

Dcera stála ve dveřích, jak před chvílí vyběhla ven, jenom v sukni přes košili a na nahých ramenou bavlněný přehoz, dlouhé světlé vlasy jí téměř zčernaly od sazí.

Posadila se na rozestlanou postel.

„Němci vyhánějí lidi z domů,“ mluvila udýchaně, „strašně hulákají. Puškárovou uhodili do zad, až zůstala ležet.“

Byla velice unavená, vyděšená a bezradná.

„Tak co sedíš!“ křikla Jurcová. „Dřepneš si jak kvočna.“

Sebrala z postele peřinu a rychle ji cpala do veliké cíchy. „Matko boží,“ šeptala si. „To poslední mi vezmeš! Slituj se nad ubohou. Jdi zapřáhnout krávu!“ přikázala dceři.

Oheň ještě stále hučel jako těžký, ničivý vítr a v jeho záři červenaly okolní domy, střechy, a dokonce i prach cesty. Hořela už také škola a dvě stavení vedle – domek učitele Kostovčíka a domek Vrábelův.

Kráva stála v přístěnku hned vedle domu, jednu stěnu měly společnou a kráva ji svým dechem pomáhala hřát, teď se rohy zaklínila do dveří, děvčeti se zdálo, že oči zvířete jsou plny hrůzy.

Snažila se krávu zapráhnout ke krátké voji, ale zvíře se vzpíralo – těžké, nehybné a připravené k zběsilému útěku.

„Počkej, pomůžu ti,“ zavolal kdosi přes plot.

Poznala Pavla Molnára, poslední dobou se často potuloval kolem jejich chalupy.

„Dělej!“ vykřikla zevnitř Jurcová. Všimla si chlapce. „Co tu děláš?“

„Nic. Táta zrovna odcházel, asi zůstal v Petrovicích.“

„Asi,“ připustila bez zájmu. Pak ji napadlo: „Můžeš si k nám hodit peřinu... No, jak chceš,“ dodala lhostejně, když se nehýbal.

Vstoupil za nimi, aby tu tak nestál – ženské vždycky můžou potřebovat nějakou pomoc.

Na stole čadila z posledního lampa. Janka balila do ubrusu nádobí.

„Ukaž, pomůžu ti,“ řekl.

„To nech!“ Vzala ranec na záda a ukázala mu hlavou: „V komoře jsou povidla. Můžeš je vzít, když chceš!“

V komoře se válelo trochu vysypané pohanky, na policích prázdné hrnce, stará už zřejmě všechno zabalila, jen v rohu zůstala velká bečka s povidly. Odklopil víko, nabral si plnou hrst sladké hmoty, potom zase soudek zavřel a posadil si jej na rameno.

Blízko vybuchl granát, celá chalupa se zatřásla a jedna z malých tabulek v okně se vysypala; z hořícího domku naproti vylétl sloup jisker.

Slyšel, jak se do hukotu plamenů mísí nedaleký křik, kdosi jako šílený běžel po cestě, a pak se znova ozval výbuch a nad jednou ze střech vyšlehl nízký plamen.

Kráva napínala krk a poděšeně bučela. „Jedeme!“ křičela Jurcová a švihala bičem vyplašené dobytče. Myslela teď jenom na to, jak by se dostala odtud, ale když se vozík s vrzáním a skřípěním vydral z vrátek, ohlédla se nazpět, aby ještě jednou v záři ohně uviděla svou ubohou chalupu. Místo své svatby a jediného půlroku lásky a šestnácti let čekání – celý život to vlastně byl, všechno to, co kdy měla. Otočila se opět, švihla bičem: „Táhni, potvoro!“

Janka se držela za vozem, snažila se uvázat si šátek a prsty se jí přitom třásly a Pavel Molnár se díval na její zvednuté ruce, měla bílé paže, hladké a jemné, toužil se jich dotknout.

Kolem nich přešel Bajkův vůz a dva vozy Józiovy, za každým z nich klusalo malé hříbě; těsně za nimi se táhl vůz hostinského Baňase. Stačil naložit i sudy s vínem i láhve s kořalkou, na nejhořejším sudu seděla jeho žena, modlila se polohlasně, rozcuhané šedivé vlasy jí vlály ve větru. „Joj, bože, konec světa!“ křikla na Jurcovou.

Vyjeli z vesnice, v dálce za nimi, v podivném přísvitu podzimního rána se objevovaly další vozy a ještě ve větší dálce se kmitaly zášlehy výstřelů a vzduch naplňovalo neustále dunivé chvění.

Teprve večer u jakéhosi habrového hájku vypřáhli unavená zvířata, muži rozdělali nízký oheň a opekli špek s chlebem a s cibulí, potom pomalu žvýkali a dívali se na východ, kde stále vyšlehovaly malé i větší ohně, a také na jih, kde se v úplných tmách skrývala jejich vesnice.

„Panenko Maria, ty matko nejsvětější, panenko nejčistší,“ Jurcová se nemohla odtrhnout od té tmy; chvílemi se jí zdálo, že vidí zář i v těch místech, ale byly to nejspíš jenom odlesky jejího strachu.

Vstala od ohně a došla ke svému vozu. Sundala plachtu, hodila ji na zem a řekla Pavlovi: „Lehneš si pod vůz. Tam budeš mít aspoň sucho.“

Její dcera spala nahoře na balíku peřin – oblečená tak, jak vyšly ráno z domu, ani šátek si z hlavy nesundala.

Jurcová usedla na krátkou voj, neměla chuť spát, dívala se stále do tmy směrem, kde stál její dům.

Za několik dní snad přejde válka. Snažila se představit si, co se změní tím, že válka skončí, ale nedovedla si představit nic. Možná že přijde dopis od Matěje, anebo se vrátí on sám a přiveze spoustu dolarů, které ušetřil za těch šestnáct let. Vzdechla nahlas. Věděla, že to není pravda, byla to jen pohádka, vyprávěla si ji, když se cítila nejvíc opuštěná. A oni mi zapálí chalupu a shoří mi i seno..., to bylo jediné, co mohla čekat od konce války. Také se povídalo, že až přijdou Rusové, vezmou pole a udělají kolchozy a nechají člověku jen kozu a slepice. Ale to ji neděsilo, zdálo se jí, že v životě už nemůže přijít nic horšího, než co jest, nic horšího, nežli byl celý její život.

Jenom ten dům kdyby neshořel. Je špatný, šeptala si, ale aspoň ta střecha že je.

Od ohně na ni volali, šla tedy mezi ně, pila pravou slivovici, Bañas jí snesl z vozu celý demižon, a stále se dívala tím směrem, kde stála její chalupa.

„Žil u Lipova v lese,“ vyprávěla Bañasová, „pět dní v týdnu se postil a vykládal z knih, co v nich skutečně je. A ten to předpověděl. Dvacátou druhou neděli po Seslání Ducha sestoupí celé vojsko andělů a budou troubit na zlaté trouby.“

„Andělé budou troubit leda na vlastní zadky,“ přerušil ji Bañas a zachechtal se.

„Prý také našli v moři instrument,“ ozvala se Bajková, „a tam to všechno stálo. Od východu přijdou ohně, od severu vichřice.“

„Aspoň bude po starostech,“ řekl Bajko. „Kam to pořád koukáte, Jurcová?“

Měl lepší domek nežli Jurcová, ale na ten teď nemyslel, jeho velkou starostí byl syn. Nejstarší z jeho tří. Tehdy, když se vyučil řemeslu, byl na něj hrdý, kluk se dostal až do města, do továrny. Potom, na začátku války, se dal k černé gardě. Nevyčítal mu nic. Každý je svého štěstí strůjcem – on sám volil kdysi komunisty, protože věřil, že mu dají více půdy a slušný život a zabrání válce, na kterou on měl špatné vzpomínky. Ale nic z toho se nepodařilo,

snad se tedy mýlil a Štefanovi jen řekl: Jsi sám svého štěstí strůjcem, chceš chránit náboženství a pořádek, chraň ho tedy! Jen nevyváděj žádné lumpárny. Ale není to ani měsíc, co chlapec přijel celý proměněný, nemluvil skoro, stále kouřil, celou první noc nevezl do postele, chodil po pokoji a sám se ožíral. Teprve ráno si sedl na postel a tak ho tam našel: Co se s tebou stalo?

Táto, neptejte se! – a pak mu všechno vyprávěl.

Bylo to strašné... bylo to strašné.

Nařídil mu mlčet, syn opět odjel a on se od té doby modlil jenom za něj.

Nikdo o tom ovšem nevěděl, a když se ptali: Co Štefan?, říkal: Všechno v pořádku, pracuje, hledá si ženu. Ale myslel na to stále a nejvíc na to, jestli takový zločin může někdo odpustit a jestli se dá s takovým zločincem žít. A co teď, jestli přijdou Rusové a nějak se to dozvedí... Toho se nejvíc bál a na to musel pořád myslet.

„O co mám strach,“ zachechtal se Bañas, „aby se mi při tom konci světa nerozbily flašky. Mám jich sakra s sebou sto šedesát.“

„Taky to byl nápad,“ zaječela Bañasová. „Modlit by ses měl, a ne myslet na chlast.“

„Nemyslím na chlast,“ utrl se. „Je to moje obživa,“ rozkřičel se, „mám ho nechat vojákům? Když nic, ženskou a chlast vždycky načnou tak, že pro druhého nezbyde.“ Zachechtal se, vstal, odešel k vozu, vytáhl zpod plachty novou láhev, zuby vytáhl zátku, napil se dlouze, potom ji podal kolem. „Pijte,“ řekl, „za hodinu možná nebudem. A když budem, tím líp, dáme si další!“

Láhev došla k Jurcové, tady končila, nezbylo v ní mnoho; dorazila jí tedy a hodila do ohně. Bylo jí už veseleji. Začala si polohlasně zpívat. Přece jen měla něco ze života: takhle se napít a potom v neděli v kostele, když mohla zpívat, v takové chvíli nemyslela už na nic – ani na opuštěnost, ani na bolest, ani na práci, ani na chalupu, zdálo se jí, že barevnými okny vstupuje sám Ježíš, vladař chudých, a z jeho úst slyšela zpěv, který byl čistší a krásnější, nežli mohlo být cokoliv na této zemi.

„Panenko svatá,“ zavolal Bañas, „podívejte se!“

Uvědomila si, že se už dlouho nepodívala tam do tmy, otočila se prudce a uviděla světlou zář nad místem, kde stála její vesnice.

„Pijte,“ křičel Bañas, „za mou nebožku hospodu, hoří teď plamenem!“

Nepochybovala o tom, že hoří také její chalupa. Ani to jsi mi neochránila, pomyslela si hořce. Ty svatá! Ty neposkvrněná! Ty nejčistší – děvko!

Cítila nesmírnou bolest a hořkost, napila se ještě a pak se jí zmocnila jenom lhostejnost. Teď už nebylo nic, na čem by jí záleželo, už nemohla nic ztratit ani získat. Zvedla se od ohně a vrávorala ke svému vozu.

Od ohně zněla opilost, dým stoupal a za ním v dálce jiný, temnější, zlověstnější dým, nadzvedla se trochu, aby jej uviděla, a tu spatřila, jak se přímo k jejím očím snáší širokokřídlý stín, i padá z nebes hvězda veliká, hořící jako pochodeň, odpusť mi, Pane, na okamžik ohluchla a zahalena v měkkém plášti vznášela se vzduchem.

Spočinula v mokrém listí, kolem ní přecválal zběsilý kůň a někdo řval zoufalým, zešlévším hlasem: Já nevidím!

Nastalo ticho. Zřejmě usnula.

2

Vozík nad ním se skácel. Na prsa mu skočilo cosi těžkého, odvalil to ještě v polospánku, pak si uvědomil, že to je soudek s povidly, zvedl jej tedy do náruče a udělal několik slepých kroků. Kousek vedle sebe spatřil krvavou změť, ale nemohl ve tmě rozeznat, je-li to člověk nebo zvíře. Také on cítil, jak mu po noze kane vlaze lepkavá tekutina, strnul úzkostí, na okamžik dokonce pocítil bolest, ale držel jenom soudek s povidly dnem vzhůru. Potom přeskakoval pařezy, jaká hrůza, mezi větvemi křížovala světla, chtěli ho zabít, kdosi z dálky začal volat jeho jméno, bál se ohlédnout, pak poznal Janku Jurcovou, prodírala se za ním.

„Pavle! Pavle!“ šaty na rameni jí promáčela krev, nebyla s to zadržet výkřiky, které se jí draly z úst. „Pavle!“

Opřela se unaveně o strom, sundal jí s hlavy šátek a obvázal rameno, jak nejlépe dovedl; světla nad nimi pohasla, náhlé ticho, neznatelné šelestění uschlých listů; kam se to vlastně dostali? Nechtěla na nic myslet, velice unavená lehla si na zem, vlhkou a studenou, a stále sténala. Ne bolestí, bolest jí nevadila, zvykla si na ni dávno, matka ji často bila, švihala ji vlhkou metlou přes nahá záda, a to byla větší bolest nežli ta, kterou teď cítila. Ale nemohla se vzpamatovat z hrůzy, když kousek vedle ní dopadla bomba, země se třásla, vzduch se naplnil hlínou, takže jej nemohla vdechnout, a kdosi přitom strašně řval a krev jí volně a skoro bez bolesti plynula z rány. Strach na ni znovu a znovu doléhal a stále slyšela ten děsivý křik, i teď v tom úplném tichu.

„Ne aby ses na mě vykašlal,“ vyrážela ze sebe těžce slova, „ne aby ses na mě vykašlal!“ Byl sice ještě kluk, dokonce mladší než ona, ale v téhle chvíli jí připadalo, že ji může ochránit.

Seděl vedle ní a chvíl se zimou. „Mlč už,“ okřikl ji, „mlč, nebo nás tu najdou!“

Šátek na rameni nasával krev a v ústech ji páčila žízeň. Myslela na mámu, možná že ji to zabilo – už tedy budu úplně sama. Chtěla se vrátit o několik okamžiků nazpátek; jít jinudy, jít jinudy, než život skutečně šel, nebýt tady v tom lese, nebýt sama; její vzlyky se stále víc podobaly křeči, kterou nedovedla zvládnout.

Chtěl jí pomoci, ale byl docela bezmocný; ve tmě, v cizím pustém lese nevěděl, co se stane zítra, kam půjdou, jestli žije jeho otec, neznal cestu z tohoto lesa a nedovedl si ji ani představit. Uvízl v pasti: v dobře vymyšlené pasti, nebylo z ní vlastně úniku.

Aspoň že jsme tady spolu, napadlo ho. Ačkoliv dívka byla tak ubohá a zbědovaná, byl rád, že není sám. A zdálo se mu, že už sedí vedle ní dlouhou dobu, a za tu dobu se mu stala blízká a potřebná.

Vzpomněl si, jak mu Laborecký vyprávěl o tom, že ještě s nějakým Jimem zabloudili v lesích kolem jezera a bloudili pět nocí a šest dní, než narazili na lidi. A když pak konečně našli cestu, poznali, že našli ještě něco jiného: vlastní přátelství.

Myslel teď na Laboreckého, jak skončil úplně opuštěný, a napadlo ho, že to je největší neštěstí: dostat se do pasti a být tak úplně opuštěný. Pak z ní člověk nemůže uniknout a skončí, jako končívají zvířata.

Děvče stále ještě vzlykalo, ale jeho křeče se zvolna tišily.

Natáhl se vedle ní, díval se do černých korun: jak musí být hrozné vězet v pasti a vědět, že už může přijít jen lovec s puškou. Proč to lidi udělali, že jsou jako zvířata: jako lišky a jako vlci, které stále jenom někdo štve?

Až budu velký, přemýšlel, zařídím všechno jinak – úplně jinak. Teď chápal, proč Laborecký spílal vojákům, kteří stříleli, aniž si to přáli. Ale Laborecký byl sám. Postavil se uprostřed trhu a kázal, a lidi mu bezhlese naslouchali, ale potom, když pro něj přišli ti dva, lidé jenom zahučeli a zase šli svou cestou.

Pozoroval dívku, která spala; krev už jí po ruce netekla. Byl rád, že tu je aspoň s ní – a představoval si, že bude vždycky s někým takovým, jako byl Laborecký, s někým, kdo by mu pomohl najít cestu z pasti.

Zmocnila se ho horečná touha uprchnout, učinit něco, aby přece jen unikl a mohl ještě žít.

Naklonil se nad Janku: „Spíš?“ A když se pohnula, šeptal rychle: „Musíme jít, nemůžeme jen tak čekat!“

3

Vraceli se k oblaku dýmu, který stál nad vesnicí. Zbyly jim jen tři vozy, na jeden uložili věci, na druhém ležel zabítý Bajko, na třetím umírala Baňasova žena. Výbuch jí utrhl nohu, a ačkoliv ovázali ránu

vším, co měli po ruce, ručníkem a ještě pruhovanou cíchou, krev zvolna uplývala z jejího těla a stékala mezi škvírami a zbarvovala vlhkou zvadlou podzimní trávu.

„Podívejte se, taková spoušť to byla, ale tyhle tři lahvičky zůstaly celé.“ A Bañas před nimi točil láhvemi, na kterých se ještě leskly barevné viněty.

Uprostřed řepného pole uvázl tank s pěticípou hvězdou; čtyři žlutozelení vojáci cosi rychle spravovali v jeho útrobách, Jožka Bañas řekl s úžasem: Rusové!

Potom z dýmu vystoupily první domky, nejkrajnější byl Molnárův.

„Tak váš dům stojí!“ ukázala Jurcová. Ona dosud nevěděla, ještě se mohla modlit, ještě mohla doufat.

„Pavle!“ vykřikl hlas v dálce. Z kouře k nim pádila dlouhá hubená postava. Viděla, jak se ti dva objímají. „Jsme svobodní!“ křičel Molnár; ani mu nepokynula hlavou, dívala se vpřed k ohybu, za nímž leželo všechno a k němuž se zvolna blížili.

Potom konečně uviděla. Na té straně cesty, kde stál její domek, zelo dlouhé zčernalé spáleniště se smutně vyčnělými zdmi.

Vjeli na dvorek, u studně se válelo zuhelnatělé táhlo, na jeho konci ještě visel kovový, opálený kbelík.

Slezla z vozu, naklonila se přes okraj studně, jako by se chtěla přesvědčit, zda shořela i voda. Ale voda stála na svém místě, zasněžená úlomky popela, nyní už nepotřebná.

„Kam půjdeme?“ zeptala se Janka.

Jurcová se vztyčila, prošla shořelými dveřmi a nehnutě zírala na zdi nasáklé dýmem. V popelu na zemi rozeznávala jednotlivé věci: zřícenou skříň a plechové umyvadlo a puklý džbán.

Stará Bajková, matka zabitého, se ozvala za ní: „Přestěhuješ se zatím k nám. Celá jizba teď bude prázdná...“

Tam ve skříni zůstaly Matějovy staré boty, nevzal je s sebou, byly už příliš roztrhané, ale ona je schovávala celých šestnáct let – jediné, co jí po něm zůstalo.

Sáhla do černé speklé hmoty v koutě a vytáhla skutečně kus ohořelé kůže s železnou podkůvkou naspodu. Potom zaryla prsty do teplého, lehoučkého popela: „Matěji!“ vykřikla. „Matěji,“ zašeptala.

Strašlivá, zoufalá bolest jí naplnila prsa a hrdlo, musela jí povolít – vypustila z plic všechn vzduch v jediném, táhlém, vlčím výkřiku: položila hlavu na vlahou zem, nechtěla nic vidět, ani slyšet, ani cítit, nechtěla ani žít.

Pak vstala a šla rychlými kroky za Bajkovou, která už v dálce čekala před svým domkem.

4

Janka ležela v cizím pokoji. Neměli pro ni postel, jenom slamník jí přitáhli do rohu; uprostřed místnosti se na haldě válely zbytky jejich věcí: truhla a balíky s prádlem a matčiny ublácené galoše, matka ve vedlejší místnosti pila a občas vyrážela nesouvislé výkřiky a kletby a marná obvinění, stará Bajková hlasitě vzlykala nad mrtvým synem: „A umřel v hříchu, snad už se nikdy nesetkáme.“

Neznámý voják hrál pod oknem na trubku táhlou, žalostnou melodii, hrál velmi dobře, i když se melodie pro trubku nehodila a ten člověk ji určitě hrál jen proto, že ji kdysi hrával na jiný nástroj, teď však jiný neměl po ruce.

Nemohla spát. Musela stále vzpomínat na poslední dny, na výbuch, který ji shodil z vozu, na útěk do prázdna, na to, jak se k ránu prokřehlí a zvlhlí vraceli lesem; podpíral ji a nakonec ji skoro nesl a snažil se jí dokonce dodat náladu a vykládal, že jednou lidé udělají ještě jeden Měsíc, aby v noci bylo víc světla. Pokoušela se ho poslouchat, ale mučila ji žízeň, takže nemohla myslet na nic jiného nežli na vodu, až došli k jakési mokřině s nazelenalou tlící hladinou. Lehla si k ní a pila, jako pijí kočky anebo ještě spíš nemluvnata. Sála vodu a ještě nyní cítila tu velkou, nesmírnou, chladivou rozkoš.

A v té chvíli si prvně uvědomila, jak strašné je nežit, nemoci ochladit horečnatá ústa a nikdy už necítit žádnou rozkoš. Obrátila se k němu a řekla nahlas: „Ted' budu žít!“ ale on nejspíš nepochopil, co tím myslela.

Hlavně aby se mi ruka brzy zahojila, pak půjdu hned do města. Měla na podzim nastoupit do místa, jen jako ficka, ale přesto se těšila: že se zbaví věčně opilé a křičící matky, a na město, které se v její představě podobalo veliké hospodě, kde neustále hraje muzika a mnoho lidí krásně oblečených tančí, a tančí něco jiného, zajímavějšího nežli k nudě obehnaný čardáš.

Někdo zaklepal na okno. Lekla se, vyskočila ze slamníku: „Kdo je?“ Poznala Pavla Molnára.

„Co děláš?“

„Už jsem spala.“

„A ruka?“

„Ujde.“

Nevěděl, co dál. „Taková ruka asi bolí?“

„Ujde to,“ opakovala. V sousední místnosti zařval opilý smích. „Máma chlastá!“

„Táta je taky v hospodě.“ Zase nevěděl, co dál.

„Já tu nezůstanu,“ řekla najednou. „Až se mi to zahojí, pojedou do města.“

„A to už se nevrátíš?“

„Radši ne!“

„Škoda!“

„Proč?“

„Tak.“

Zasmála se. Čekala, že ještě něco řekne, ale on už neřekl nic. Několikrát kopl do zdi a odešel.

Lehla si na páchnoucí slamník; trubka už umlkla, zato docela blízko zpíval vysoký tenorový hlas, zpíval krásněji, nežli jak kdykoliv slyšela zpívat, a píseň to byla nezvyklá a cizí.

Dojalo ji náhle, že je živa, že leží sama v tichu a pod střechou a kdosi tak krásně zpívá, že už nebude válka, že odejde brzy do města a tam teprve začne žít, že Pavel Molnár přišel za ní. Pocítila k němu něhu a potřebu říci mu nějaké zvláštní slovo, ale žádné takové slovo neznala. Pak si vzpomněla na malého kozla, který kdysi, když byla ještě malá, za ní běhával a který ji měl rád a kterého měla ráda, a chlapci v duchu řekla: Ty můj hubený kozle. A připadalo jí to velmi milé a hezké a říkala si ta slova stále znovu a cítila se teď šťastná jako nikdy v životě.

5

Byla snad teprve chvíle po půlnoci. Janka už téměř spala, jenom občas k ní dolehl jako z minulého sna hovor v druhé místnosti, zpěv a vzdálené výstřely. Potom ucítila závan opilého dechu a matčin hlas zašeptal: „Vstávej!“

Nechápala, co se stalo, ale matčin hlas šeptal stále naléhavěji: „Vstávej a obleč se!“

„Zase budeme utíkat?“

„Nemluv!“ okřikla ji matka.

Prošly docela tiše zahradou a zadními dvířky za humna, pak se brodily už sklizeným kukuřičným polem, krátké ostré stvoly řezaly do lýtek a hlasitě šustěly.

„Kam jdem?“ zeptala se.

„Mlč!“ Potom řekla matka polohlasně: „Leží jich tam tolik. A jim už na ničem nezáleží. Ale my musíme žít.“

Byla opilá, opíjela se často, nikdy se však proto nepouštěla uprostřed noci do polí. Děvče pocítilo náhlou úzkost. „Bolí mě ta ruka.“

„Po ní nechodíš!“

Nad hlavou jim poletovaly vylekané vrány, ve vzduchu tkvěl nasládlý zápach mrchoviště. Přešly kolem mrtvého hříbtě a potom ještě kolem několika zdechlych koní.

„Tady jsem je viděla,“ bručela Jurcová. Až do téhle chvíle necítila ani vzrušení, ani strach, všechno přesně promyslela, i pytel si vzala pod sukni. Ale teď ji začalo sužovat svědomí. „Není na tom nic špatného,“ brumlala. „Oni nám vzali všechno.“

Zdálo se jí, že v tomto světě už nic není zločinem, neboť vlastně všechno je zločinem a nic není méně proti Bohu, neboť všechno je proti němu, a on sám se nejspíš dávno odvrátil od lidí, hleděl-li vůbec kdy na ně.

Z nízké prohlubně se vyhoupla černá masa zničeného tanku a v šedivém nočním světle uviděly tři postavy, jedna seděla a opírala se o tank a dvě ležely zhrouceny uprostřed trávy.

„Ještě je nepohřbili,“ šeptala Jurcová, „ještě tu nikdo nebyl.“

Janka se zastavila. Zvláštní, že v celé obrovské prostoře viděla jen ty tři postavy. „Já tam nepůjdu!“

„Mlč!“ rozmáchla se matka a vši silou ji udeřila do tváře.

„Nepůjdu,“ opakovalo děvče zarytě.

Bila ji jako šílená do tváří a do zad tak dlouho, dokud Janka nespěšila hlavu a šla pokorně jako hříbě, které uštvali a pak mu nasadili ohlávku.

„Počkej,“ zašeptala Jurcová smířlivě. Vytáhla ze široké kapsy láhev a podala ji děvčeti. „Můžeš se napít.“

Janka držela v ruce láhev a nebyla s to přiložit ji k ústům.

„Tak pij!“ křikla Jurcová.

„No jo,“ vzpamatovala se. Nahnula láhev, byla už ze tří čtvrtin prázdná.

První mrtvý ležel na boku. V místě, kde hlava přechází v týl a kde také končila helma, zela zčernalá rána.

Stály nad ním a Jurcová ještě váhala, snažila se rozeznat tahy tváře, ale byly docela cizí.

„To není hřích,“ zahučela. „Hřích bylo zabít. To byl ten největší hřích. Sáhni mu do kapes!“ poručila dceři.

A když se dívka nehýbala, strčila jí do ruky pytel a sama se shýbla, pohnula bezvládným tělem, helma se zařinčením spadla na zem a vyhaslé oči se teď upíraly přímo do bezhvězdného nebe.

Měl v kapse obyčejnou tabatěrku, polorozmočený pytlík s cukrátky, šedivý vojenský kapesník a notýsek vázaný v kůži.

„Je holý jako myš,“ zašeptala Jurcová vztekle.

Janka upustila pytel. „Pojď od toho! Co si myslíš, že tu najdeš?“

„Drž hubu!“

„Vykašlu se na tebe,“ rozkřičela se na matku, „hledej si tu, co chceš. Ale já už na všechno kašlu!“ U nohou se jí válela helma, sehnula se pro ni a zvedla ji nad hlavu. „Nechod' ke mně. Zabiju tě. Zabiju!“

„Ty děvko,“ řekla těžce Jurcová, „kde budeš spát? Čeho se nažereš?“

„Někde se vyspím.“

„Ty čubko!“ Vyrvala ze země drn a hodila jej po děvčeti. Hlína dopadla na tvrdý pancíř a rozsypala se.

Viděla dceru, jak utíká nejistým hříběcím krokem. „Ty děvko,“ křičela za ní, „že jsem tě kdy porodila!“

Potom se zarazila. Padlo na ni ticho a prázdnota s těmi mrtvými těly.

Ten druhý ležel čelem k zemi, obrovský chlap, na jeho vlhké uniformě nebyla znát ani jediná krvavá krůpěj. Napadlo ji, že ten člověk není mrtvý, jenom unaven po dlouhé cestě upadl uprostřed široké louky a usnul.

„Nic mu neudělám,“ mluvila si pro sebe. „Nikdy jsem nikomu neublížila. To oni mi ublížili. Byla jsem poslušná,“ hovořila a hmoždila se s mrtvým tělem, „modlila jsem se každý večer...“

Konečně převrátila obrovité tělo a spatřila vypálenou tvář, nebylo v ní už nic lidského, ani bolest. Překonala odpor a přinutila se sáhnout do promočených kapes, nenašla však nic než kousek tužky a balíček fáče.

Kdyby mě zabili, napadlo ji, taky bych měla kapsy prázdné.

Aspoň boty si vezmu, místo Matějových. Snažila se stáhnout mrtvému boty, ale za ty dva dni, co tu ležel, nasákly vlhkost, ztvrdly a jako by přirostly k noze.

„Nesundám,“ řekla polohlasně. „Lež si v nich!“

Najednou ji přemohla slabost. Všechno, co vymyslela, bylo marné a zbytečné: i kdyby stáhla boty všem zabitým, stejně by si za ně domek nepostavila, stejně by jí nikdo nevrátil muže.

Dívala se na ty tři mrtvé a teď, když už ji nezajímal jejich vzhled, uvědomila si, že to byli přece lidé, že někde mají své ženy a matky a někdo je dosud čeká, tak jako ona čekala po dlouhá léta...

Kdo vás sem poslal, chlapci, na naši louku? Ani vás tu nepohřbili, vrány vás budou žrát!

Vzala pytel a vysypala těch několik předmětů na zem, klekla si, začala vyrýpávat těžké drny a potom je zvolna přikládala mrtvým na prsa.

Tam táhnou čapí hejna

Byl konec války.

Nad městem zářily rakety a harmonika hrála v nedalekém okně, voněly akáty.

Inženýr stál na rohu budovy opřené o betonové sloupy a čekal; kolem se tísnili lidé, pláč i shledání, šedomodré hadry, chtěl nevidět tu hrůzu, ale musel čekat; přijelo auto s ženami, korba hlasitě bouchla, tlustá ošetřovatelka pomáhala první ženě.

Nemohl se odpoutat od žluté tváře a holé lebky, pod utrženou nohavicí vyčnívala jen kůži potažená kost. To byla žena, snad bývala krásná; tak pojďte, děvečko, jste už doma, tlustá ošetřovatelka hlasitě vzlykla, žena udělala vratký krok, její oči hladově hledaly, pak se zastavily. Byl to ještě mladík, vystoupil ze zástupu, nic nechápal, snad syn. Inženýr uslyšel její hlas, tichý a dívčí hlas, řekl jen jméno a také mladík vyslovil jen jméno, nebyl to tedy syn, snad muž anebo milenec; díval se na ně a cítil, jak se mu v nitru rodí nezadržitelná vlna zoufalého pláče, bolestná lítost; mladík objal holou lebku, přitiskl drahou hlavu k sobě; ošetřovatelka vedla další, kolem se mačkali lidé, troubila auta, ržáli koně, čekal nehnutě na svém místě, den se sklonil a on čekal, zkameněl celý a přestal vnímat život, zmizelo jaro a prapory už nevlály a lidé se pohybovali ševelíce bezhlučnými rty.

Jenom když přijela auta s ženami, prodral se objímajícím se zástupem a hledal v znetvořených tvářích oči, neboť to jediné, co mohl poznat, co by snad nezmučili k nepoznání, mohly být oči. Chodil zástupem, jenž zvolna uplýval, a rušil svou otázkou. Ale řekly vždy: Ne, my jsme odjinud; anebo: Neznáme ji, a ihned na něho zapomněly. Teprve desátého dne našel trochu rozpačitý úsměv, také několik útěšných slov: Byla to dobrá soudružka, všechny jsme ji měly rády... Nic víc, byla přece jednou z mnoha mrtvých.

Stál tu deset dní, teď tedy mohl jít. Kráčel rychle podloubím, kolem něho se slzavě rozplýval pláč, a shledání a výkřiky radosti zběsile byly o jeho sluch.

Unikal po neznámých ulicích, které splynuly se známými a vytvořily pavučinu, jež zvolna omotávala jeho bolest; a ze spletnice domů a rozebrané dlažby vystupovaly známé kameny a kroky a slova a křičely za ním.

Kachničko, oslovil ji. Pak ji uviděl, jak přichází po druhém chodníku. Kachničko, zavolal ji, nikdy si nevymyslel jiné nežné slovo, teď ho proto sevřela lítost, neboť ona potom neslyšela už nic než nadávky.

Uvědomil si, že je mrtvá, a snažil se představit si její poslední chvíli a připodobnit její obraz obrazu těch, které viděl po deset dní přijíždět na ozdobených vozech, ale místo toho ji viděl stát v setmělém okně, bílou, s rozpuštěnými vlasy.

Už nemohl dál, sedl si na okraj kamenné zídky, nad hlavou mu vzplála zelená raketa a kousek pod ní hrál kdosi na velebném křídle Chopina, ržáli koně, děti přelézaly po rozebrané barikádě a ženský hlas křikl: Domů! Marš do hajan!

Moje Kachničko, měla jsi vlasy jako slunce ráno, můj červánku, má lásko, uviděl její záda, jež byla hladší nežli nejjemnější tělo obnaženého stromu, a chtěl je pohladit. Slyšel také její hlas, který mu věřil a tvrdil, že ho má rád, na okamžik se mu zdálo, že nemůže vydechnout, byla tam sama, byla tam bez něho, všechno zlé i dobré se stalo bez něho, a ona řekla: Ty přece nejsi lhostejný!

Co tedy jsi?

Chopin stále zněl, veselé hlasy řičely smíchem, pluly před ním šedivé obrazy tváří a věcí a nade vším hořelo červené nebe a dvě oči se dívaly do jeho tváře. A skutečně to všechno zavinił i on, byl lhostejný ke dnům i k lidem, i když na ně křičel a vadil se s nimi a smál se s nimi, ale nezáleželo mu na jejich budoucnosti, nemyslel na to, jestli budou žít a jak budou žít, myslel si, že to není jeho

starost, že nestojí za to umírat pro druhé, kteří nejsou o nic lepší nežli on, ale byli lepší než on, ti všichni, ty všechny, a s jeho mlčením je trýznili hladem a bili je a házeli do hrobů.

Klavír náhle umkl.

Bloumal noční ulicí, nedokázal plakat ani křičet, ale nemohl také mlčet, jinak by ho bolest zadusila. Zpíval si potichu a pak se pustil k známému domu, zazvonil u dveří: Inženýr Josef Stařec – říkali mu vždycky: starý pane, i když ještě nebyl tak starý.

„Martínku,“ zvolala její matka, „přežil jste to všechno?“ Potom se teprve polekala a čekala s úzkostí.

Z jedněch dveří vystoupil šedivý muž.

Stali by se zřejmě příbuznými a scházeli by se na týdenní návštěvu s kávou a s partií šachu, a možná že by tu měl domov, který už tak dávno neměl. Sklopil trochu hlavu a naprázdno polkl.

Zavedli ho do pokoje s tmavě smutečným nábytkem, na stěnách o překot tikala sbírka hodin.

„Víš o ní něco?“

Seděl tu tedy naposledy, pil rozpačitě kávu, kterou mu nalili, ještě než začal mluvit, ze sousedního pokoje zněl úporný vzlykot a muž proti němu náhle řekl: „Můžeš být stejně jako náš, když chceš... Jsi přece sám?“ Vstal, vytáhl z černé skříně láhev s třemi hvězdičkami. „Měli jsme to, až se vrátí. Pořád si to nedovedu představit; nedovedu!“

Pili jako na dřevěném baráku, jako uprostřed lesa, jako za dešťů, když jim bylo smutno a Němci vyhrávali na všech frontách.

„Co teď uděláš?“ zeptal se starý muž.

„Ráno jsem byl u komunistů. Podepsal jsem přihlášku!“

„Kvůli ní?“

„Taky... Musel jsem něco udělat, když jsem už tak dlouho čekal!“

„Chápu tě,“ řekl. „I když svět potřebuje všechno jiné než fanatismus.“

„Nechci být fanatik.“

„Já vím, já vím,“ opakoval unaveně. „Teď se přece nebudeme přít... A co dál?“

Nevěděl, co dál, věděl jen, že nic z toho, nač kdy myslel, nemá smysl, že nic z toho nechce, že nechce mít svoji kancelář, civilní geometr, a nechce dělat kariéru a mít svůj byt a pohodlí a rodinu a pár dobrých přátel.

Starý pán si přetřel oči. „Martínku, Martínku, jak jsme někdy opuštění.“

„Chtěl bych někam daleko,“ řekl mladší, „někam, kde je všechno jiné a všechno zlé, kde se nemůže myslet na nic jiného, než že se žije a dělá.“

„Ano,“ přikývl starý muž. „Před válkou jsme tam měřili. Na východě Slovenska... Každé jaro tam táhnou čapí hejna do věčných mokřisek. Měřili jsme pro velké projekty, které nikdo nikdy neuskutečnil. Pak přišla válka. A jsou tam anopheles. Malárie.“

Starý pán na docela krátkou chvíli zapomněl na to, co jest. Jeho myslí táhly roviny ohraničené strmými kopci, roztahané vesničky plácané z blátivých cihel a roubené z dubových klád, zvony kostelů a černé kroje žen, roviny zalité vodou, moře, z něhož trčela zelená křoviska a nad nimiž znělo smířené hořekování lidí. Řekl: „Jel bych taky. Daleko. Někam daleko, kde se nevzpomíná.“ Vstal, musel jít aspoň trochu utěšit ženu.

Inženýr zůstal sám. Nalil si skleničku a pocítil příjemnou horkou únavu. Jeho veliké tělo se trochu naklonilo, položil hlavu do dlaní a mysl si: Odejdu. Pojedu třeba tam. Bude mi líp. Všude mi bude líp.

Pevně zavřel oči. Ze sousedního pokoje znělo tiché, zalykavé štkání, hodiny překotně tikaly, z dálky zazněl osamělý výstřel.

Viděl to nejmodřejší nebe, rákos tiše šustěl, potom zašuměla křídla a on viděl, jak táhnou čapí hejna nad věčnou mokřinou.

KAPITOLA TŘETÍ

Farář

1

„Pochválen buď Pán Ježíš Kristus.“

„Až navěky.“

Lidé se trousili k zámečku, který stál až na konci vesnice.

„Pochválen buď Pán Ježíš Kristus.“

„Tak co, Jurcová, už budete stavět?“

„Chtěla bych, ctihodný pane! Zdi necháme – jenom střechu novou. Sestra mi přijde pomoci!“

Pokýval hlavou. Nezajímalo ho to příliš. Ale zvykl si, že lidé jsou svěřeni jeho péči a těší je, když se jich ptá na zdraví, na děti, na příbuzné za hranicemi, na úrodu i na jejich plány. Své hříchy mu sdělovali sami – kleřice. A jejich hříchy byly stejně ubohé, nezajímavé, stále se opakující jako jejich plány.

Spravoval tuhle farnost už osm let, přišel sem, nebylo mu ani třicet let – štíhlý, černovlasý, trochu pobledlý, s velkýma tesknýma očima, děvčata nevynechala jedinou mši a staré ženy se pohoršovaly: Co jim může povědět takový chlapec, jaké tu budou teď nevážné služby boží!

Byl však dobrý řečník a měl i herecké nadání, dovedl dát každému gestu správné množství důstojnosti a svým slovům potřebnou naléhavost. Vzali ho tedy na milost, začali ho i chválit, a brzy se už ve vesnici neudálo nic bez jeho vědomí a souhlasu.

Snil dlouho o lepší faře a o jiném životě nežli v zapadlé vsi, pak se smířil, zažil tu během osmi let čtyři republiky a zdálo se mu někdy, že je lépe žít tady nežli v místech, která jsou příliš vystavena prudkým změnám. Klid měl také hodnotu, věnoval se zahradničení, vypěstoval ty nejvzácnější odrůdy růží, devatenáct odstínů barev od rumělkové Jessie po fialového Štefánika a vlastní nachovou Pýchu blat.

Až potom, poslední den fronty, se stala ta strašlivá událost, která mu vzala klid i spánek na mnoho týdnů. Ale snad všechno dobře dopadlo, událost přikrylo ticho, a i když dosud uléhal s úzkostí, co přinese příští den, zvykl si již, že nepřinese nic jiného než všechny předchozí dny, a cítil stále méně strachu.

„Pochválen buď Pán Ježíš Kristus.“

„Až navěky, pane Józio!“

„Pěkně vám vykvetly, důstojnosti. Kdo by tomu byl věřil, v tomhle kraji.“

Kněz ožil. „Strašili mě, že se jim nebude dařit. Prý sucho a špatná země.“ Usmál se. „Tady může růst i mana. Jenom práci to dá. Té vody, co jsem se nanosil.“

Šli společně pomalým svátečním krokem.

Mě to potrefilo, uvažoval Józio. Patnáct let jsem starostoval a najednou se nehodím. Ale kněz se hodí vždycky.

Od zámečku sem dolehla hudba. Vyvlastnili ho a zařídili v něm jednotřídku, chystali se ji právě slavnostně otevřít. Před kamennou zídku přivezli otevřený vůz a ověsili ho listím.

Taková tesařská palice, jako je Vrábel, pomyslel si Józio pohrdavě, a má teď mluvit. Vždyť nedá dohromady jednu slušnou větu.

Farář usměvavě pokyvoval do všech stran. Došel až do první řady, těsně před vůz; zkrřížil ruce a čekal. Slunce se žhavě vpíjelo do jeho černé sutany a teplo mu stoupalo do hlavy jako víno. Nový učitel je prý bezvěrec. No, je to jeho věc. Ale užije si tady. A on bude muset být proti němu, i kdyby to byl jinak docela milý mládenec. Tohle není končina pro nevěrce.

Vrábel se vyškral na ozdobený vůz a rozhlédl se nešťastně po lidech. Do prdele, řekl si, zas mám řečnit. Jako by to k něčemu bylo. To všechno si vymyslela ta posraná palice, a podíval se nenávistně na faráře. Myslí si, jak mi tím tento, že mě zvolili. Tuplovaný hovno. Seru mu na to blaho.

Potom vytáhl projev, který mu farář napsal, a začal číst:

„Přátelé, milí křesťané, v tuto slavnostní neděli, šestnáctou po Seslání Ducha svatého...“

Na vysoké omšelé věži se líně míhaly pestré barvy praporu. Nad střechou se honil párek poštolek. Lidé šuměli a prohlíželi si vyzáblého brýlatého muže, který netrpělivě přešlapoval vedle vozu; přijel bůhví odkud, aby učil jejich děti.

„... a tak na tom krásném místě, kterého se nám z vůle nových úřadů a z milosti Všemohoucího dostalo, se budou naše děti dále učití naukám světským a slovu božímu,“ četl Vrábel znechuceně.

Šumění kolem houstlo, ve vzduchu bylo plno letní podvečerní vůně – cítil veliké uspokojení a radost ze života, ale pak, jako tolikrát v poslední době, se ho náhle zmocnila úzkostná závrať.

Všechno dobře dopadlo, pomyslel si rychle, teď už se nemusím ničeho bát.

Vrábel dokončil, několik mužů zatleskalo.

„Do prdele,“ ulevil si Vrábel tak hlasitě, že to farář zaslechl a pozvedl k němu káravý pohled.

Potom vylezl na vůz nový učitel. V hubené tváři mu běhaly nervózní oči a křičel na lidi vysokým, naříkavým hlasem.

Měl by skutečně proč naříkat, vždyť ho poslali do té nejposlednější díry, kde nebylo nic než kostel, škola a bláto, ale zastrčena v koutku duše tkvěla v něm stará dětinská touha: něco udělat, změnit lidi a probudit jejich naději, a kdo dobře naslouchal, postřehl, že v jeho hlase nezní náрек, jen rozčilení, toužil pohnout lidmi a při tomto prvním setkání jim vnuknout důvěru v sebe. Vykládal o zemi kolem nich, oni ji teď brzy změní v nejúrodnější zemi a tím změní svůj život, svoje domovy a budou žít šťastně jako všichni v této nové svobodné lidové republice. Ale k tomu, aby to všechno mohli dokázat, musí něco znát, nejen odříkat otčenáš, skutečně se něčemu naučit. Proto žádá všechny, aby byli přísní na své děti a učili je vážit si školy.

Když skončil, lidé mlčeli – ani hlásek se neozval.

Neumíš to s nimi, chlapče, ušklíbl se farář. Vykládáš jim o jejich zemi, jako by sami o ní nevěděli všechno líp. A zlehčuješ modlitbu, kterou se denně modlí.

Starý Valiga už dal znamení své hudbě: housle, harmonika, basa; bylo po slavnosti.

„Tak vás vítám, pane učiteli,“ přistoupil k němu farář, „jak se vám líbí naše hnízdo?“ Spatřil v jeho očích odpor, a to ho potěšilo. „Kde budete bydlet?“ zeptal se.

Učitel pokrčil rameny.

„Na faře by se našel volný pokoj. Aspoň zatím, kdybyste potřeboval.“

„Děkuji. Snad to nebude zapotřebí.“

„Těžko si seženete slušnou místnost.“ Pozoroval na lidech jakési nezvyklé vzrušení. Pospíchali nazpět do vesnice. Něco se zřejmě přihodilo. Znal už je dobře a věděl, že bez důvodu nikdy příliš nespěchají.

„Zvláště teď,“ dodal. „Hodně lidí vyhořelo, museli se všelijak nastěhovat dohromady.“ Díval se za nimi a narůstal v něm nepokoj. „Aspoň podívat se přijďte,“ nabídl mu, „na kus řeči. Bývá tu smutno – po večerech!“

Podali si ruce a farář se vracel pomalým, volným krokem. Ale faru přešel a pokračoval v cestě vesnicí, až v místech, kde kdysi stávala škola a chalupy Jurcové a Smoljaků, uviděl vojenský džíp; lidé ho obklopili a okukovali kohosi uvnitř.

Neovládl se, zrychlil krok; došel tak blízko k autu, že mohl rozeznat jednotlivé tváře. Potom uviděl i tvář toho člověka uvnitř vozu.

Všemohoucí Bože, zašeptal.

Z vozu vystoupil mladý Smoljak, jediný, který přežil z celé rodiny – už ho také nikdo nečekal. Měl na sobě vojenskou blůzu bez výložek, kráčel k místu, kde stávala jejich chalupa, a napadal přitom na levou nohu.

Lidé mlčeli v povzdálí. Tolik jich padlo, přemítal horečně kněz. I Baňasovou zabila střepina. I Bajka, otce tří chlapců, roztrhal granát.

Smoljak stál nehybně nad spáleništěm. Nemodlil se, byl bezvěrec, ani nevykřikl, ani ústy nepohnul; konečně k němu přistoupila stará Bajková: „Modli se, chlapče, modli se za ně všechny!“

„Jak?“ zachraptěl.

„Zastřelili je, chlapče!“ A stařenka kývala černě ovinutou hlavou. „Ale zestárl jsi,“ šeptala, „jako by ti bylo čtyřicet.“

Smoljak poklekl do vychladlého spáleniště a hrabal, hrabal jako pes, za nehty mu zalézal jíl a rozmočený popel a pak mu konečky prstů zkrvavěly a on stále hrabal.

Kněz dosud čekal na okraji zástupu, nedokázal na nic myslet, nic si představit, nikam uniknout. „Ubohý,“ zašeptal konečně a mluvil snad sám k sobě, „necht' je ti Pán všemohoucí milostiv!“

2

Pavel zahlédl v dálce přicházet Janku, nemohl uvěřit, že to je ona, neviděl ji už velmi dlouho, odjela brzy poté, co se fronta přehnala, a za celou dobu se nevrátila ani jednou a teď měla na sobě nezvyklé šaty, také trochu zesílila a změnila účes, poznal ji však přesto podle dlouhé a měkké chůze. Vyběhl před dům. „Janko!“ zavolal.

„To jsi ty? Co tak řveš?“

„No kvůli tobě! Že ses konečně objevila.“

Prohlédla si ho zkoumavě. „Pane jo,“ řekla. „Seš pořád stejně hubený. Jako Adamova koza.“ Zrozpačitelu trochu, a proto se rychle zeptala: „A co teď děláš?“

„Nic, takové malé kšefty s Jožkou. Ale půjdu asi k vodě. Jako táta.“

„Aha!“

„A ty?“

„Je tam moc nóbl,“ vyhnula se. „Ale stejně tam nezůstanu. Najdu si něco lepšího.“ Podala mu tašku. „Mohla bych dělat klidně někde v kanceláři.“

Dívala se na nízké baráčky srovnané do husté řady, střechy obrostlé mechem, na cestě hustou vrstvou prachu protékala močůvka. „Já už bych tu nechtěla zůstat. Tady není žádný život.“

„Taky půjdu jednou pryč.“

„Kam?“

„Ještě nevím, někam daleko.“

„Aha,“ řekla bez zájmu. Potom vykládala: „Minulý týden u nás volili královnu krásy. To bylo něco. Ale ta, co ji vybrali, byla hubená. Jako ty!“ Šla za ním lehkým měkkým krokem, na kterém si dávala velmi záležet. „Když tam jdu večer po ulici, chlapi pořád otravujou. Už nechci s nikým mluvit. Ale oni mi stejně nedají pokoj.“

„A co ty?“ zeptal se. Zmocňovalo se ho lítostivé zklamání, které si nedovedl vysvětlit a které ho přesto zcela zbavovalo řeči.

„Nic! Chodím s holkama.“

Ty, s nimiž se stýkala, byly starší než ona, dávno měly své chlapce: vojáky, příruční z obchodů, dělníky z cihelny; spaly s nimi a vyprávěly jí podrobnosti, které ji lekaly i přitahovaly. Ona zatím neměla nikoho, byla přesvědčena, že si najde někoho šikovnějšího a také pozoruhodnějšího, nežli byli ti jejich obyčejní a nudní milenci.

Domek Jurcové měl dosud ohořelá okna pod novou střechou. Zastavili se. Snažil se zapudit zklamání. „Přijdeš ještě?“

Zaváhala. „Tak dobře. Na chvílku. Před večeří.“

Čekal za zámkem, na tom místě se asi vždycky scházeli všichni milenci, i ti, kteří se jimi chtěli teprve stát.

Potom šli vedle sebe širokou pastvinou, pokrytou lehkou mlhou a prázdnotou. Musela si ji zaplnit přítelkyněmi, světly, muzikou, průvodem s lampiony, městem.

Poslouchal ji, tráva sladce kvetla, před několika týdny se ho také zmocnila touha uvidět jinak rozprostřený svět; na severu

prý zůstala celá prázdná města, umluvili se společně s Michalem Šemanem, Michal snil o půdách se skrytým bohatstvím; toho rána, kdy se chystali vyrazit, ho otec ztřískal, Pavel se tedy pustil sám.

Pěšiny vyšlapané v pastvinách, drobounce vlhké šedivým ránem, na hlavní silnici ho vzal vojenský kamion, neřekli ani, kam jedou, nezáleželo vlastně na tom, pili z demižonu, který neměl hrdlo, víno mu stékalo po prsou na břicho, v třešňové aleji narubali bajonetem haldu větví, plivali pecky z vozu, potom jeli makovým polem, květy s utátými těly ve dvou pestrých řadách vzadu, před nimi kamenné město.

Zaparkovali na širokém svažitém náměstí, na jehož dolním konci strměla chrámová věž. Seskočil na opuštěnou dlažbu, podél dlouhé řady nacpaných popelnic, vítr šustil v pohozených cárech – před chrámem přešlapoval zástup: bílé pásky, žebříňáky s kufry, houpací ka-chýnka, sváteční šaty a kalhoty od uniformy, stařena s oteklým nosem, vzlyky – vítr stále honil papíry a zdivočelý pes rval vnitřnosti z páchnoucí haldy.

Loudal se kolem všeho, potom vstoupil do chrámu. Z tichého přítmí se spínala pukající žebra, pod botami mu skřípěly střepy z vysypaných oken, blížil se k troskám, jež zbyly z oltáře.

Na hromadě suti se usmívala zlacená socha, svatý pohled vytrěštěný vzhůru, kde v zející ráně se líně sunula letní oblaka.

Poklekl na okraj husté kaluže, pod ním zvolna plula jakási andělská tvář a také odlesk nebe v rozevřeném kráteru, úzký paprsek světla.

„Panebože,“ zašeptal, „zjev, že o tom všem víš, o tomhle kostelu, o té soše, co tu leží, o bratrovi a o matce a o nás a o tom všem, co se stalo!“

Oblak se zvolna sunul, bělostný, pod ním přeletěl pták, tvář anděla se rozvlnila nárazem slov.

„Panebože,“ šeptal, „učiň něco mocného. Ať není utrpení, ať jsme šťastni. Učiň to. Zjev mi, že to učiníš!“

Za ním se ozval klapavý zvuk kroků.

Uviděl podivného muže, tvídový plášť mu padal k patám, dohola ostříhaná lebka, na vyzáblé tváři zlomený nos.

„Vstaň!“ řekl ten člověk. „K čemu se modlíš?“ Na jeho tváři se objevil úšklebek. „Viděls ty tam?“ zeptal se. „Modlili se tady za vítězství své říše! Nezůstala jim ani říše – ani ten kostel. Už sem nikdo nepáchne. Jenom vrány a ty!“ Zasmál se vítězně. „Je konec kostelů, konec vůdců a konec říší. Je konec,“ opakoval, „konec!“ Díval se vzhůru. „Oh, bratři moji,“ zanaříkal, „mاتيčko!“

Střepy opět skřípavě pukaly, venku zapadalo slunce, muž se zastavil a civěl na zástup: „Jeden je Bůh,“ vykřikl, „jeden byl Führer. Jedna hlava za všechny vaše hlavy. Kam jsi došel, člověče.“

Nikdo z těch lidí se po něm neohlédl a on se rozesmál a potom vykřikoval verše:

*Einmal bleiben wir doch alle weg!
Zudem – wer weiss?*

Pavel se protáhl jakýmsi zbořeništěm, pak se toulal opuštěným městem: kočky, psi, měšťanské domy s vypoulenými štíty, holubi, kašna se lvem, Begräbnisanstalt, dva zřícené vozy se stříbrnými růžemi, Hans Noske Bäckerei, místnost navždy načichlá chlebem, zůstala tam mísidla a černě vymaštěné formy.

„A vzal sis něco?“ zeptala se Janka.

„Ne,“ řekl.

„Bože, ty jsi osel!“

Vesnice už jen skomírala v dálce několika petrolejovými světly, před nimi tekla unavená letní řeka, zbrázděný roztrhaný břeh, u vody rezivělo vojenské auto.

„Škoda žes tam nebyla se mnou!“

„Ty máš ale nápady!“

„Mohli jsme vylézt na tu věž!“

Tma rychle padala. Nikdy nechodila v takovou dobu ven – leda s děvčaty. Chlapi by si určitě dovolovali. Vzpomněla si náhle na tu noc, kdy jí obvazoval ruku, ležel vedle ní, dýchal, z velké dálky zazněla tklivě trubka, hrála hlasitě, až se zalykala smutkem, to bylo velmi krásné, polekala se toho.

„Pojď už,“ řekla. „Musím domů. Máma bude zuřit!“

Ale místo toho si sedli na kraj břehu, kolem nich divoce rostly nízké vodnaté vrby, jejich listí tiše šumělo a řeka páchla hnilobou, ve které stále hlasitěji pokřikovaly žáby.

„Bůhví, co bychom odtamtud uviděli,“ ozval se. „Možná i moře!“

„Ty máš ale nápady!“

„A třeba ještě dál. V moři by byl ostrov. A palmy. A na písku by leželi delfíni. A stál by tam jenom jeden dům. Skleněný.“

Chtěl asi, aby se smála; byla by se ráda smála, ale ovládla ji únava, skoro líbezná únava, vnímala slova pouze jako dotyk nepovedeného větru, i když se jí líbil ten šepot mezi křikem žab a tichem.

Když umlkl, vyhledala těžce poslední slovo a zeptala se: „Proč skleněný?“

„Kvůli světlu!“

„Ty máš ale nápady!“ Nemyslela vůbec na to, o čem mluví.

„V takovém domě se musí žít úplně jinak,“ řekl. „Chodit jenom po špičkách. Aby se nerozbil.“

Představila si skleněný dům a zasmála se konečně.

Potom se zeptal: „Jela bys tam se mnou?“

„Kam?“

„Jela?“

Vstala. „Pojď už!“ Ustoupila o krok, ale dívala se mu přitom do tváře. „Ty máš ale nápady!“ Teď už neustoupila a on ji velmi neobratně objal a ještě neobratněji ji píchl nosem do tváře. Nahmatal v dlaních podivnou chuť tepla, jež přicházelo z cizího těla, a naplnil ho pocit úplnější a blaženější, nežli si dovedl kdykoliv představit, když jen tak plul ke břehu s cukrovými palmami.

„Tak vidíš, tak vidíš,“ pohnul tlamou velký bělavý delfín a rychle odplul, a oni teď zůstali docela sami na rozbrázděném břehu s nízkými vrbami.

3

Kněz seděl v křesle se zlatým erbem, kouřil a naslouchal plačtivému hlasu ze sousední místnosti, kde se učitel Lukáš snažil dětem vtlouct do hlavy, co to znamená vlast.

Pro školu vyhradili zatím dvě komnaty. Z té větší vystěhovali nábytek do menší; jenom na zdech nechali viset parohy a nade dveřmi omšelý šlechtický erb, na bukové parkety postavili do tří řad několik lavic – každá byla jiná a na jejich deskách byly vyškrabány nápisy ve čtyřech jazycích: tak, jak je přivezli z různých koutů pohraničí.

Z téhle místnosti udělali sborovnu, natlačili sem vysoké rokokové skříně. Dianu z kararského mramoru, tři čínské vázy, psací stůl se zeleným sukmem, sekretář a dva hrací stolky – na jeden z nich rozložil učitel své názorné pomůcky: pouťové počítadlo s barevnými kuličkami, vycpaného křečka, dvě baňky, v obou byly v lihu naložené užovky. Ještě měl čtyři názorné obrazy: dvouplošník uprostřed modré oblohy, ten znázorňoval pokrok člověka v letectví; několik bílých medúz plovoucích v šedivé mořské hladině, ty symbolizovaly rod láčkovců Aurelia, ale také život v moři a vůbec moře a vlastně všechno podivné a vzdálené a fantastické, protože druhé dva ukazovaly jenom senoseč a horu Říp.

Učitel tu také bydlel. Ke zdi u okna si postavil obrovskou postel s nebesy. A na druhý hrací stůl rozložil těch několik věcí, které potřeboval k práci.

Farář vstal, sáhl do nízké hromádky knížek a přehraboval se v nich. Janko Král, Voltaire, Flaubert. Otevřel knihu, některé věty byly zatrhány červenou tužkou, jiné dokonce perem.

„Jaká ohyzdnost,“ povzdychl si.

Způsob, jak mluví o Bohu všechna náboženství, mě popuzuje, s takovou jistotou, lehkomyšlností a důvěrností o něm pojednávají. Kněží zvláště, kteří mají stále to jméno na jazyku, mne dráždí...

Zavřel knihu a vrátil se do křesla.

„Vlast,“ křičel vedle učitel, „je tím nejvznešenějším, co máte. Musíte pro ni všichni pracovat. Není nic svatějšího, není nic nad ni, vaše vlast – je lidová...“

Chlapče, pomyslel si kněz, ti pochopí stejně málo, co je vlast, jako co je Bůh nebo revoluce. Proto se musely vymyslet legendy. Aby si takové pojmy mohly představit děti a mohli jim uvěřit dospělí.

Správce zámku zacinkal velkým zvoncem. Dětské hlasy se řítily po schodech, kněz slyšel, jak se vzdalují, až docela zmizely.

Učitel vešel do přeplněné místnosti. „Vidíte, úplně jsem zapomněl, měly mít ještě náboženství. Pustil jsem je domů.“

Kněz spolkl urážku, usmál se: „To nevadí. Zkrátíte příště o chvíli svou hodinu. Dohoníme to.“

„Myslím, že mají co dohánět v potřebnějších předmětech, nežli je ten váš!“

„Co může být potřebnějšího nežli se upevňovat na cestě, jež vede člověka ke spáse?“ namítl kněz.

„Všechno!“ vybuchl učitel. „Všechno ostatní!“

„Jste ateista,“ řekl kněz, „a myslíte si, že vám je Bůh nepotřebný. A myslíte si, že proto musí být nepotřebný i druhým.“

Učiteli začaly na čele nabíhat žíly, jeho oči rychle těkaly z místa na místo. „Nejde o to, co si myslím,“ křičel, „ale co je pravda. Bůh není. Vymysleli jste si ho!“

„Ani o to nejde!“ namítl mu. „I kdybychom si ho vymysleli! Důležité je, že lidé chtějí věřit. Chtějí v něco věřit. V něco velkého a očišťujícího, v něco, co by dalo smysl jejich životům... Vy jste socialista?“

Učitel neodpověděl, došel k oknu, nenáviděl všechny kněze a ze všeho nejvíc se mu přičilo zpovídat se jim.

„Taky je to učení,“ poznamenal kněz, „to vaše. A také vyžaduje víry.“

Učitel se prudce otočil: „To nesrovnávejte. My chceme osvobodit člověka..., ale Boha jste vymysleli proto, abyste člověka odvedli od rozumu a udrželi ho v bídě.“

„Mýlíte se. Naše učení chce také osvobodit člověka. A jestli se to dosud nepodařilo..., bylo vždycky jenom v rukou lidí. Jako to vaše... Uvidíte, co se stane z vašeho učení! Co z něho udělají lidi a čas!“

„To uvidím,“ prohlásil učitel. „Věřím pevně, že se toho dočkám.“

„Promiňte,“ usmál se kněz. „Chtěl jsem ještě říci, že si bídu zaviňují lidé sami.“ Bylo to jeho oblíbené téma. Přemýšlel o bídě mnoho a domníval se, že našel její kořeny. „Svou nenávistí! Znáte to: nerovnost a touha po moci... každý si obtíží nějak svědomí a pak už musí nenávidět své bližní a nenávist ho žene do stále většího neštěstí.“ Kněz sklonil hlavu, vypadalo to jako naučené gesto, ale sklonil ji v obavě, že učitel zahlédne úzkost v jeho očích.

„Pane faráři,“ řekl učitel, „bída se nerodí z nenávisti, ale nenávist z bídy. Odstraníme bídu a pak i nenávist.“

Farář už mlčel. Jaký kruh, uvažoval. Bída z nenávisti, nenávist z bídy? Nejvíc se přece nenávidí ti, co nejvíc mají, a války začínají ti, kteří ani nevědí, kolik vlastně mají. Kde se v nich bere nenávist? Touží po moci! A v honbě za ní se všichni obtížíme hříchy a zločiny, naše poskvrněná ústa mění slova pravdy ve slova lži a lež povede k nové nenávisti. A nejhorší je, že nikdo už nemá právo soudit, nikdo z nás není dost čistý!

„Odstraníme bídu,“ opakoval učitel. „I tady!“ ukázal oknem.

„Tady? Možná že to ještě nevíte. Tam, co ukazujete, bývá voda. Několikrát do roka.“

„Voda se dá zadržet!“

„Kdo ji zadrží?“

„Lidé,“ prohlásil vítězně učitel. „Ti lidé, kterým vy nevěříte.“

„Budu se modlit, abyste měl pravdu. Aby to dokázali.“ Odešel k věšáku a nasadil si tvrdý černý klobouk, nosil jej i v největších vedrech.

Sestupoval zvolna po dřevěných schodech. Fanatik, řekl si v duchu. Fanatici jsou nebezpeční, uvažoval pomalu, mohou člověka i zahubit. Ale ještě častěji zahubí sami sebe. A vždycky zahubí svou věc.

Jenom svatá církev přežila všechny své fanatiky. Církev ano...

4

Jožka Bañas se podíval na hodinky. Byly jeho chloubou, stříbrné stopky, široký pásek pobitý mosaznými cvočky a ovinutý ještě kovovými přívěsky, když hovořil s děvčaty, trhl náhle rukou, rukáv popojel vzhůru a na zápěstí chřestily malé podkovy, srdíčka, trojlístky a zlaté kotvy.

„Za půl hodiny musíme být hotovi,“ rozhodl. Dojednal si na večer výborný obchod a spěchal. „Sundej si kabát, vlezeš dospod,“ přikázal Pavlovi.

Byla to nákladní mercedeska, Pavel si jí všiml ten večer, když tu byl s Jankou, korba úplně ohořelá, motor vykradený. V okolí už nebyl ani jeden slušný vrak, a tak se vraceli k těm, které ještě před půlrokem přecházeli. Vybírali jenom jednotlivé součástky, to, co se mohlo někdy hodit a co zatím nezničilo povětrí a nerozebrali lidé, součástky nakládali na vozík a vysypávali u Jožky Baňase pod kůlnou.

Když procházela fronta, vzali Jožku k armádě a zařadili ho k motorizovanému praporu, tehdy poznal zblízka, jaký div je automobil a jakou vášní může být láska k němu. Jak je míjel, převrácené a zohavené a vydrancované, přichystané rzivě zmírat uprostřed polí, zrodil se v něm ten nápad.

Když se vrátil, Pavel Molnár a Michal Šeman jezdili s ním, dával jim za to několik korun a slib, že pro ně také jednoho dne složí úplně nové auto, zatím však skládal vůz jenom pro sebe, vzadu za hospodou: úzká špička ze studebakru, korba mercedesky, motor z gazu, sedadla z adlera – sám si vymyslel kabinu pro řidiče, dvě řady sedadel, takže se do ní vešlo šest lidí, byl už skoro hotový, pouze natřít a na postranice namalovat: *Jožka Bañas, autodoprava*.

Vytočili hever, jak nejvýše mohli; obnažená přední kola teď trčela nad zemí, dva veliké zuby, tlama čekala, až ho bude moci pozřít; Pavel ležel už bez kabátu, do zad ho chladila země nasáklá spálenou mastnotou, sunul se nohama napřed, vrazil do čehosi těžkého, podivný praskot, nadzvedl se, jak nejvýše mohl na loktech; zčernalý podlouhlý předmět, cáry hadrů, potom rozeznal ožehlou hlavu a trup prosycený olejem.

„Bože,“ zašeptal. Země se mu opět mazala po zádech, v rozedřené kůži palčivě tepala krev.

Vylezl do podivně zimavého dne a zachytil se zmačkaného blatníku. „Leží tam chlap.“ Zavřel křečovitě oči. Nebylo nic: jen prostor vyplněný vraky; nehybnost, zemřelá auta, zatuchlý zápach vnitřků, prázdno, které dutě znělo hlasy, nebylo nic, jen rezavé vozy táhly kolem něho, v děravých plátech skřípěl vítr, vyplašené vrány vzlétaly a padaly opět k zemi, nebylo nic, nebylo nic.

„Čumět nemá cenu,“ ozval se Jožka Bañas. „Nehodíme ho pryč?“

Neodpověděl mu, snad ho vůbec nevnímal, Jožka si to vysvětlil po svém. „No já vím,“ zatvářil se chápavě. „Tumáš. Za mrtvolu.“

Zmuchlaná stokoruna na dlani, nehybné vyčkávání. Šeman hlasitě dýchal.

„Co, smrdí ti?“

Pustil se blatníku, země mu podivně plula vstříc, udělal několik kroků do prázdnoty před sebou, nejspíš se vzdaloval.

„Ty bys ji vzal, co?“ hovořil za ním Jožkův hlas.

„Jasný, přece nejsem vůl,“ odpověděl Šeman.

Stále se vzdaloval, velice pomalu se vzdaloval, ale hlasy visely nehybně nad ním, ovíjely ho.

„To jenom on,“ křičel Jožkův hlas. „Má pořád něco. Má ideály!“
Smích. Odrazil se od skleněného nebe a mnohonásobně zněl.

„Za tenhle papírek odtáhneš mrtvého... Odtáhneš?“

„Jasný.“

„A ještě k tomu zazpíváš?“

„Zazpívám!“

„Slyšíš ho? Tak co blázníš – on ho odtáhne!“

Skleněná klenba pukla a všechny zvuky mohly náhle uniknout vzhůru – ticho – vlekl se nízkou trávou, nepraskavými stébly, otočil se, už zůstali daleko, dva panáčkové poskakovali kolem rezavého vraku, nad nimi poletovalo káně, nechápal, co se to s ním stalo, díval se, jak postavička šplhá na zborcenou střechu, jaký to mělo smysl, tak někde leží jeho bratr, konečně věděl, jak tam leží, nepřikrytý, ani kříž beze jména. Proto jsme se tedy narodili?

Cítil úzkost a také touhu nalézt nějaký smysl, divoký temný stín teď letěl pastvinou; tak zřejmě umírali, jaký to byl podivný svět a podivný život, jak podivně jednal Bůh. Mohl tak vůbec jednat? Možná že lidé jsou jenom jako ptáci, rodí se a umírají postřeleni anebo zalezlí do vysoké trávy; jako zvířata a jako ryby, oh bože; chtěl začít nějakou modlitbu, ale slova nepřicházela, náhle cítil tu nesmírnou výšku nad sebou; slunce a nad ním v temnotě hvězdy a nic a nic, pod tou nesmírnou výškou stál on sám a ještě v dálce dvě nepatrné postavičky, které se usilovně snažily odmontovat zrezivělé kolo od mrtvého vraku.

5

Kněz odpočíval po obědě, miloval odpolední siestu, kdy za ním přicházely dobré a pokojné sny, okamžiky z dětství, jezdily červené

vláčky po loukách a barevné šátky se míhaly po obloze; vracel se do dávných dob, kdy jeho duše byla velice lehká, neobtěžena tím strašným nepokojem a věčnou úzkostí.

Někdy se uprostřed snu vytrhl hrůzou, jež se podobala hrůze ze smrti – slyšel bušení na vrata a pak zřetelně přicházející kroky a řev polozpitého hrdla, a nedovedl rozpoznat, zda řev přichází z této nebo z minulé chvíle; potom se zcela probral, sen se už nevrátil a on strměl do ticha samojediný, ve velké farní místnosti s pustými stěnami, na nichž jeho oči nenacházely nic, kromě smutného kříže.

Také tentokráte ho vytrhlo bušení na vrata, a když hledal cestu ze sna do skutečnosti, nemohl vybědnout z úzkostného přeludu, bušení přešlo v kroky a potom zaslechl hlas, který dobře poznával.

„Dobrý den, pane faráři,“ pozdravil Smoljak, „neruším vás po obědě?“

„Ne,“ odpověděl trochu udýchaně. „Musím být vždycky připraven k službě.“ Ruce se mu chvěly a všechnu vůli spotřeboval k tomu, aby ovládl svůj dech. „Posad'te se.“

„Nebudu si sedat.“ Belhal se podél dlouhého stolu až k oknu. „Myslíte si, co asi chci. Jestli jsem náhodou nepřilezl ke křížku. To by byl lov, co?“

„Nikoho nelovím,“ snažil se mluvit zcela klidně. „Nikoho nelovím,“ opakoval. „Nikoho. Před Bohem jsou si všichni rovni.“

Smoljak se k němu otočil. Jeho tvář byla ošklivá, plná velkých zarudlých pórů, také silný nos pokrývaly rudé skvrny. Od nosu až po boltec pravého ucha se táhla dlouhá jizva, stahovala celou tvář a jako by obnažovala bolavé plačící oko.

„Hledám vraha,“ oznámil.

„Vraha?“

„Někdo je udal, pane faráři. Co myslíte vy?“

„Nevím,“ odpověděl kněz. „Bojím se vyřknout takové slovo.“ Byl teď docela klidný, velice soustředěný, měl ten přesně naučený výraz účastné nadřazenosti.

Neboť on zvěstoval: moje království je z jiného světa.

„Možná že o tom něco víte,“ řekl těžce Smoljak. „Lidé se zpovídají. Takový hřích si těžko někdo ponechá na duši...“ Jeho obnažené oko nehybně spočívalo na farářově tváři.

„Co ode mě chcete?“

„Aha, zpovědní tajemství,“ ušklíbl se Smoljak. „Ale jsou přece zločiny... přece i podle vás jsou zločiny,“ vykřikl, „které nesmí krýt nikdo z lidí...“

„Nechápu, co by mě mohlo přimět, abych zrušil tajemství, které patří jenom Bohu.“

„Já, já vás přiměju! Přiměju vás!“

Kněz mlčel. Všiml si, že jedna ze Smoljakových kapes se prohýbá pod tíží kovu.

„Jsou mezi námi,“ křičel Smoljak. „Žijou. Když je nepochytáme jako divoké kočky, začnou znovu. A horší věci než ty, co napáchali.“

Kněz sklonil hlavu.

„Všichni jsou stejně vinni,“ řekl nenávistně Smoljak, „ti, kdo zabíjeli, i ti, co jenom ukazovali.“

„Nezlobte se, ale rozsoudit vinu, to není v lidské moci.“

Smoljakova tvář ještě víc zrudla: „Ty jezuito!“ vykřikl. „Copak ani to všechno ti nevytlouklo z hlavy tvoje svaté fráze?“

„Vím, že jsme vinni, všichni jsme nějak vinni. Ale já vám nemohu nic povědět. Ani kdyby mi někdo něco svěřil. Ale nikdo mi nic nesvěřil.“

„Dobře. Jak chcete.“ Belhal se proti němu. „Třeba o tom budeme ještě jednou mluvit, pane faráři! A jinak!“

Kněz sklonil hlavu jakoby v souhlase, pak ustoupil o krok a Smoljak prošel podél něho; slyšel, jak jeho kroky doznívají v chodbě, potom za ním zabouchly dveře, a teprve teď mohl povolit svému vzrušení. Sesul se na pohovku a hlasitě oddychoval. Potom vstal, sebral v chodbě košík a nůž, v takovém okamžiku se mohl utéci jedině ke svým růžím. U plotu čekal mladý Molnár; když spatřil kněze, smekl a hlasitě pozdravil.

Pokývl mu hlavou, přál si být sám, řezat tenké růžové pruty, dívat se, jak zvolna prýští bezbarvá krev, myslet na něco velmi vzdáleného, ale chlapec neodcházel.

„Chtěl jsem – kdybyste měl chvíli čas, ctihodný pane.“

„Co máš na srdci, chlapče?“ zeptal se hlasem, v němž zněla naučená vlídnost. Usedl na lavičku u zdi, přivřel unaveně oči: „Poslouchám tě.“

Na jeho víčka dopadal sluneční svit, viděl stále před sebou zarudlou tvář Smoljakovu. Sprostý člověk, vyhrožuje jako četník. Svět ovládli četníci a chtějí namluvit lidem, že teď je osvobodili z našeho područí.

Chlapec nevěděl, jak začít, čekal, až se ho kněz zeptá, ale kněz mlčel, seděl stále s přimhouřenýma očima, cítil, jak se v něm rodí nenávisť k tomu sprostému člověku, a nesnažil se ji překonat. „Někdy pochybuji o všem,“ ozval se chlapec, „nevěřím ničemu! Nevěřím, že to, co děláme, má smysl, že někdo slyší naše modlitby. Že je Bůh!“ Vydechl hlasitě.

Kněz stále mlčel. V jeho duši se rozvířala hluboká prázdnota, díval se zpod přivřených víček na chlapce, když on sám byl v jeho věku, věřil pevně a byl šťastný, věřil, že Bůh stvořil svět za šest dní a že je milostivý, věřil ve svátosti, ve věčnou spravedlnost, věřil, že zpověď z něho sejme hříchy, a bylo mu dobře, byl šťastný, a ještě tehdy, když už byl prvním rokem v semináři a když vycházeli do ulic a on viděl, jak si je děvčata prohlížejí, když zpozoroval, že i starší lidé k němu vzhlížejí s úctou, ještě tehdy věřil a byl šťastný. Ale dneska už asi není věk, kdy by člověk mohl úplně věřit – čemukoliv. Víry se rozpadají dřív, než se zrodily, a člověk stojí nahý se svým rozumem, kterého se děsí.

Chlapec se díval stále do země. Hovořil o mrtvém bratrovi a o zabíjících, kteří zemřeli bez rozhrěšení, a o těch, kteří je marně čekali. Jaký to má smysl, tolik utrpení, k čemu je může potřebovat Bůh, když je všemocný?

Vnímal jeho slova jenom jako ozvěnu z daleka. Znal je všechna. Znal tu úzkost, už tehdy v semináři ji poznal. Když seděli večer v celách a svěřovali si svoje pochybnosti, četli potají Voltaira a smáli se neposkrvněnému početí; to ďábel vás pokouší, synové moji: přijel za nimi sám světící biskup – musíte věřit; mluvil k nim několik hodin, večer ho slyšeli zpívat opilého, okna vedla do zahrady, seděli skrčeni ve stínu a poslouchali, jak vypráví oplzlé anekdoty. Tehdy ještě věřil, že zlo není v podstatě církve, není v učení – je pouze v li-dech, a věřil, že on bude žít jako apoštol, svým životem dávat lidem příklad, bude chudý jako oni, skromný jako oni a pokornější než bosonohý František. Ale nic takového neuskutečnil, protože jeho úzkost stále rostla a pochyby ho zbavily síly a rozmetaly všechna předsevzetí, a pak ještě obtížil duši tím strašným hříchem. Jak mohu kázat, jak potěšovat nemocná srdce, když jsem sám nemocen? Na zlomek okamžiku zahlédl tu nepřítomnou, všezavalující prázdnotu. Nebylo v ní Boha ani naděje.

Privřel oči, bylo již pozdě. Bylo pozdě jako již mnohokrát, ale musel chlapci něco odpovědět a řekl tedy unaveně: „Věř, hochu! Nesluší se pochybovat ani uvažovat o plánech božích. Pochybností otvíráš cestu ďáblu.“

Vstal z lavičky a chlapec řekl: „Děkuju,“ ani slovo víc.

Kněz osaměl. Naklonil se nad záhonem žlutých růží, uřízl tři nejkrásnější i s poupaty, potom se vrátil do svého pokoje a srovnal květy ve váze.

Všichni lidé jsou nějak obtíženi, uvažoval, po této válce, v této době. Vzpomněl si na učitele Kostovčíka, který tu s ním sedal, a na učitele z Petrovec, na Józia, na Šemana, všichni tu sedali u tohoto stolu, hovořili bezstarostně, pili jeho jablečné víno – všichni jsou teď nějak obtíženi.

Ale jak potom budou moci soudit druhé a hájit spravedlnost? Tolik lidí je nějak obtíženy. Kam povedou lidstvo? Jak budou žít? Jakými novými zločiny budou vykupovat staré hříchy? Násilí, které

jednou vpustili mezi lidi, krouží jako zběsilý dravec a vrhá se na nové oběti.

Uviděl znovu narudlou tvář s jizvou a docela jasně slyšel ten nepřijemný chrčivý hlas: i on byl poznamenán násilím.

Sevřel ho náhlý strach ze Smoljakovy vyhrůžky: že ho skutečně ještě jednou uslyší v nejstrašnější chvíli svého života.

Přešel neklidně po místnosti. Odejdu odtud. Vždycky, když ho v posledních týdnech přemáhalo rozčilení, představil si novou faru v horách, daleko odtud, nikdo ho tam nezná, obrostlou břečťanem a psím vínem, slyšel hluboký zvuk starých varhan, chór zpíval vysokým dívčím hlasem: Ave Maria, gratiae plena, dívky v bílých šatech se blížily k oltáři, v očích obdiv a účast a přátelství, a jeho duše byla zase svobodná, neobtěžovaná hříchem, volná a čistá; věděl, že taková fara není z tohoto světa, snad z toho druhého, z toho věčného, líbezného světa bez nenávisti; ale tušil, že není takový, není líbezný mír mimo tuto zemi, jen sny dávných otců a potom nekonečné studené prostory vesmíru, snad je kdosi stvořil, ale stvořil-li je, byl příliš obrovský a příliš mocný a příliš nesmírný, než aby mohl vnímat nepatrnost lidských bytostí.

Ze starého zvyku a také z křečovitě naděje začal šeptat modlitbu, ale místo milostiplné Matky boží vstoupili do místnosti tři SS-mani a Vrábel, ten jenom překládal: bolševiky a židy! Vy to musíte vědět.

Ponížně prosím, židů nemáme. Odeslali jsme je na příkaz vlády. A bolševiky...

Tak proč mlčíte? Dívejte se na mě! Nebojte se, důstojnosti! Jsou to i vaši nepřátelé. Bud' vy je, anebo oni vás!

Panenko Maria, milostiplná.

Ucítil ránu ve tváři.

Chvěl se, na čele mu stál pot, už je tu zase ta chvíle věčně kroužící nad jeho duší, jenom jediné jméno, aby se uspokojili. Ticho, ticho, kapky deště, kdyby při tom aspoň nebyl Vrábel, malý a potměšilý.

Kapky deště, docela tiché rány třask, třask, třask, ale zněly jako rachot v prázdnu. Otřel si čelo cípem rukávu.

Teprve teď si uvědomil, že za ním byl Pavel Molnár a chtěl zřejmě útěchu a radu. Asi jsem ho zklamal, možná navždy. Jakou ti mohu dát já útěchu? Místo abych vedl ke spáse, povedu k hříchu.

Věděl však, že bude muset dávat útěchu, dnes, zítra – a kázat a varovat před hříchem a před nenávistí, neboť to bylo jeho povolání a nemohl vlastně jinak existovat.

Ale nejsem jediný, pomyslel si s úlevou. Kolik lidí káže spásu, a jejich myšlenky jsou přitom plné nenávisti a touhy po moci a plné přetvářky a hněvu a strachu a lži. Jsem jenom člověk, a člověk je hříšný.

Držet deštník nad hlavou

Byly to už nejméně desáté dveře, desátý člověk, všichni ho slušně vyhazovali, projednali přitom sedm jiných záležitostí, byli nervózní, nevyspalí a zarostlí.

I tenhle byl nervózní, měl šedé, unavené oči, na sobě ještě vojenskou blůzu.

„Já jsem Furda,“ představil se inženýrovi, nechal ho mluvit, podepisoval přitom jakési listiny, na stole ležela rozevřená mapa s mnoha červenými kroužky: „To jsou spálené mosty, nahoře shořelo všechno, víte, nížina, na tu teď není čas. Lesy tam jsou plné min, každý den spousta raněných a jeden doktor. Měl by se rychle vyměřit nový pozemek pro nemocnici, snad seženeme někoho, kdo ji postaví.“

„Mně je přece jedno, kam půjdu!“

„Výborně,“ zaradoval se ten člověk, jeho unavené oči ožily, ze skříně vytáhl láhev, dvě sklenky od hořčice, nalil je plné. „To je ještě ruská,“ sdělil mu. „Jste první člověk, který přišel tam od vás. Aspoň ve vašem oboru.“ Všiml si, že inženýr má v klopě malý odznak: srp a kladivo. „Máme něco společného,“ řekl, „můžeme si tykat.“

Vytáhl mapu a jezdil po ní prstem. „Uvidíš strašné věci. Ale potom poznáš něco ohromného. Lid se začíná probouzet. Dokážeme úžasné věci. Nevím, jestli ty to budeš tak cítit. Já jsem odtud. Ne, ty si to neumíš představit. Tu bídu. Každý se na tenhle kraj vykašlal. Byli tu Maďaři, Češi i Slováci, ale každý koukal, jak sehnat lacino dělníky – nic víc! Ani silnice, ani vlak, ani nemocnice, ani továrnička. Nic tu nebylo. Lesy a chalupy a kostely ze dřeva. A do toho se střílelo z děl a Němci zapalovali, shořelo všechno.“ Vzlykl téměř. „Ale když už se mi zdá, že snad zešlím zoufalstvím, najednou se ve mně ozve naděje. Každá bída má své dno, už to nejde níž, jenom

nahoru. Teď už si lidé nedají vyrvat z rukou ani vládu, ani zem. My to nepřipustíme.“

Inženýr se díval oknem za jeho zády na několik zbořených domů. Kde se najednou vzalo tolik víry, napadlo ho. Odkud se vzali všichni, dovedou vidět v troskách tvary a ve spáleništích cítí už vůni chleba. Asi to souvisí s válkou. Anebo dřív žili, a já je neznal. Tohle ho napadlo hned v těch prvních poválečných týdnech, kdy nikdo nevěděl, co přesně má dělat, ani tramvaje ještě pořádně nejezdily, sháněly se potraviny z Unrry, zabíraly obchody, přijímaly výzvy, chytali zrádci, tehdy za ním do jeho garsonky přišla jakási šedovlasá žena, na dolech nemá kdo fírat, vždycky na noc posílají jedno auto, odjezd od sekretariátu.

Auto bylo otlučené, s velkým kotlem na dřevoplyn, za kotlem zapáchnutá vlajka, čekal tam už hlouček chlapů, na nichž poznal, že zrovna přišli z práce, potom jeli dlouhou nocí, polohlasný hovor, dělali si legraci z tenoučkého, strašlivě vyhublého koncentráčníka Davida Fuchse; dojívalo je, že jede s nimi, i když ovšem nemůže nic dělat. Ale sfíral s ostatními, ruce tenké jako násada od lopaty, smrtelná podzemní bledost, cítil každý jeho pohyb jako vlastní bolest, proč ten člověk jel s nimi, když měl ležet v sanatoriu.

„Možná že zdejší lidé ti budou připadat zaostalí a nevzdělaní,“ řekl mu Furda, „ale mají v sobě něco..., něco z těch hor..., až je poznáš, budeš se tu cítit dobře. Tak, a teď ti vystavím potvrzení. Dal bych ti auto,“ řekl, zatímco psal, „ale je to dálka, vrátilo by se mi tak za tři dny, kdoví! A kvůli jednomu člověku..., chápeš mě?“

„Dobře, snad mě někdo svezí.“

„Určitě,“ ujistil ho. „Jezdí tam vojáci, odstraňují miny a spravují na Vlahé mosty... A kdybys něco potřeboval,“ řekl, když si podávali ruce, „najdeš mě tady. Jestli budu živý.“

U vrátnice, kde nechal svůj kufr i ranec, ležel jenom ranec; starému vrátnému tekla z jediného oka veliká nažloutlá slza. Projde tu tolik lidí...

Měl chuť porozbíjet okna a rvát se, někoho uhodit, chytit zloděje a přimět ho, aby se plazil v prachu ulice, zařval aspoň na vrátného: „Ty pitomej debile, k čemu tu čumíš!“

Před skladištěm se táhla dlouhá fronta a lidé si odtud odnášeli kostkované kovbojské blůzy, pytle s moukou a grapefruitovou šťávu, bavlněné přikrývky, hřebíky a židle; šel přímo, ranec si už nechal na zádech, skladník ho potom vedl uličkou mezi bednami a pytli, které voněly kávou, až do místnosti, v níž leželo všemožné náradí: kladiva a pneumatiky a kovová, pestře pomalovaná bradla, krumpáče a psací stroje, zdálo se mu to neuvěřitelné, ale objevil tu starého friče, stojánek i pásmo, hrome, mám to štěstí!

Podepsal skladníkovi jakási zbytečná lejstra, lidé udiveně zírali na ty krámy, které odnášel a které se zcela zřejmě nehodily ani k jídlu, ani k ničemu užitečnému.

Ještě že mi ukradli ten kufr, nepobral bych to jinak. A rozchechtal se uprostřed zbořené ulice. Lat' si udělám a namaluju, stejně jako tyčky. Anebo napíšu Davidovi.

Koupil si bochník bílého chleba a za všechny lístky kilo salámu, na nádraží složil věci na jednu hromadu, sedl si na ni a čekal, až pojedou vlak. Kolem něho se hemžili vojáci, děvčata v tmavých sukních a kytičkovaných šátcích zpívala ječivou píseň, jednohý cikán vlekl na zádech záplatovaný pytel, lokomotiva posunovala tři vagony, ze kterých čněly rezavé trosky děl, lidé na sebe pokřikovali těžko srozumitelným jazykem, nikdo ho tu neznal, nikdo si ho nevšímal, nikdo ho nečekal.

Uvědomil si, že tu nezná jediného člověka a neví, jak bude spát, měl by z toho být aspoň trochu zneklidněný, ale byl jen zvědavý na to, co přijde. Pak si představil opuštěnou pláň někde pod lesem, bude ji měřit, ještě nikdy nepřipravoval místo pro nemocnici. Nejdřív musím najít figuranta; aby aspoň dovedl psát a počítat. Třeba nějakou dívku, představoval si, nějakou hezkou dívku, a začal myslet na to děvče, s nímž bude přes den pracovat a v noci spát.

Potom konečně přijel vlak, čtyři vagony ověšené lidmi, vecpal se do posledního, mačkal se na chodbičce a tiskl ke stěně své poklady, vzduch ztěžkl horkým pachem potu, špíny a opilého dechu.

Viděl kouskem okna ubíhající krajinu, strmé vrchy se žloutnoucími stromy a červenající se keře, spáleniště vesnic, zemljanky, z nichž stoupal kouř, hliněné chaloupky a slaměné střechy, dřevěné kůlny pokryté jenom zeleným chvojnám, zřejmě v nich bydleli lidé, a zmocňovala se ho stále větší účast s nimi a s jejich krajem.

Vystoupil na vypálené stanici, čerstvě pobořený klášter spínal trosky zdí k nebi; k němu se blížilo nezpívající procesí: co budete dělat, jak se vzpamatujete k otvírání dveří a k obyčejným slovům a k lásce? Opouštěli ho mlčenliví, sestupovali do zemních děr, odcházeli postranními pěšinami, nakonec zůstali jenom dva – on a vytáhlý stařec v konopných kalhotách, gumové galoše na bosé noze, přes ramena zelenou deku s velkými černými písmeny U. S. ARMY, na hlavě klobouk jako překocení kbelík.

„Pane,“ zeptal se stařec, „je to pravda, že bude zase válka?“

Užasl. „A mezi kým?“

„Povídali, že Rus a Amerikán! Amerikán prý má takovou bombu, hodí ji a kus světa je pryč. A oheň vyšlehne vysoko – až k měsíci.“

„Jděte, kdo vám tohle povídal?“

„Povídali, povídali,“ řekl stařec, „člověk je schopen všeho. Oheň se mu líbí, a tak si zapaluje. Tehdá na podzim, když k nám přijel Němec, vyhnal nás některé do kostela a některé za ves do lesa. A vojáci lili benzin, potom zapalovali. Plameny šlehaly – ten praskot, křičeli jsme a vlastní hlasy jsme přitom nepoznali, až pak najednou tam z kostela, z té dálky; měl jsem tam dcerku, pane, a já ji slyšel, jak pláče i se synáčky svými, jak pláčou v těch plamenech; a pak Němec, důstojník, tváře měl černé, křičel: singen! singen! A tak jsme zpívali, pane, strašně jsme zpívali dlouho do noci, až praskot nebyl, až nikdo nekřičel, až bylo ticho.“ Stařec nadzvedl klobouk a odešel pěšinou kamsi do žlutavých kopců.

Ted' zůstal sám, a když nadešla noc, vytáhl z batohu svetr a celtu, lehl si pod vysoký dub na kraji lesa a ihned usnul. Už se dnilo, když ho probudil hukot motorů, byla to celá kolona vozů, hned první zastavil, důstojník důkladně prohlížel jeho papíry, potom zasalutoval, stiskl mu ruku a vzal ho do svého džípu. Cesta se kroutila po úbočí divokých kopců, posetá trhlinami, sjeli z ní a pomalu se kolébali po hrbolaté louce; přejížděli po provizorních mostech a ještě častěji po pečlivě vytyčených brodech. Bylo odpoledne, když z pustého hřebenu spatřil spáleniště města.

Vysadili ho na prostranství, které snad kdysi bývalo náměstím, díval se za vzdalujícími se auty, v bývalých zahradách dosud čněly ohořelé kmeny, nezmizela jediná květina: barvy se ztratily z těchto míst, jenom na čerstvě postavené kůlně visela oranžová tabule: SMÍŠENÉ ZBOŽÍ.

Ukazovali mu cestu k lékaři; musel vyšplhat po zelené stráni, v dřevěném vojenském baráku našel ošetřovatelku. Lékař odjel včera večer do hor, epidemie skvrnitého tyfu, čekal tu na něho zastup vesničanů; kotouče fází nasáklých krví, sádrové údery, přežvykující kravka, na jejím voze umíral beznohý, jeho křik přehlušoval tichý a nesouvislý ropot čekajících.

Konečně se objevil lékař ve vysokých čizmách, velký a ramenatý, oči podlité únavou, s velkými dlaněmi, které kdysi musely pracovat lopatou: „Po jednom, holenkové!“ a prošel rychleji, než ho stačily polapit vztahující se ruce.

Inženýr si sedl na dřevěný schod, nad ním plakala těžko srozumitelná slova; díval se pod sebe, na zmučené lesy, do plochých lučních kráterů, na malé postavy lidí, které se míhaly po cestě, a čekal. V devět hodin večer se odbelhal poslední pacient, lékař vyběhl před dveře a zavolal: „Pojďte dál, příteli!“

Seděli v malé komůrce, byl tu jenom stůl plný lejster, plechové umyvadlo se džbánem, skříň a skládací postel; sestra přinesla dvě velké ohřáté konzervy a láhve s pivem.

„Tak vy jste přišel měřit nemocnici?“ opakoval už poněkolikáté lékař. „Bud'te tedy vítán.“ Jedl hltavě maso s hrozinkami a vykládal s plnou pusou. „Vy nevíte, co mi dalo práce vybojovat ten pozemek. Vidíte?“ Vyskočil od stolu a cpal ho k oknu.

Venku byla jenom deštivá tma, ale za to odpoledne znal už tu stráž skoro nazpaměť. „To je místo pro nemocnici, co?“ vykřikoval lékař. „Ve výboru sedí sami sedláci, jeden je sedlák sám a druhý v tom má bratra anebo aspoň tátu. Nedovedou si představit, že by louka mohla mít svatější poslání, nežli se dát ožírat od krav. Budeme mít mokrou noc,“ poznamenal potom. „Nemáme čas spravit střechu. Můžete měřit, když prší?“

„Stejně si musím připravit nářadí a sehnat figuranty. Spěchá to tolik?“

Lékař neodpověděl.

„Na jednom dni nesejde. Máte někoho, kdo vám udělá projekt, kdo vám bude stavět tu nemocnici, kdo vám sem přiveze přístroje a kdo vůbec bude léčit?“

Lékař sklonil hlavu. „Přijdou,“ řekl těžce. „Nemocnice musí být! Všude bouchají miny, do nejbližšího špitálu máme padesát kilometrů. A koho tam dostanu, když po cestě se nedá jet? Příští měsíc nastoupí nový doktor... Pak tu budeme dva. A jste tady vy a budete měřit pozemek pro nemocnici. No tak vidíte!“

Inženýr zavrtěl hlavou: „Jenže takových bláznů jako já...“ Zasmál se. Snad skutečně přijdou. Ostatně to byla teď i jeho naděje. „A vy,“ optal se lékař, „kde jste se tu vzal? Máte u nás někoho?“

„Ne.“

Lékař se zavrtěl, naklonil se přes stůl a znovu se zeptal: „Ale tam doma máte?“

„Pár známých.“

„Tak, tak,“ pokýval hlavou..., „ale proč jste se pustil až sem?“ A když inženýr neodpovídal, dodal rychle: „U mě je to snadná věc. Jsem odsud... Ale co sem táhne člověka až z té ohromné dálky?“

Chtěl mu vysvětlit, že právě ta od světa odervaná dálka ho sem táhla. Ale to byl vlastně jen první popud: propadnout se, odejít od všeho, co mu připomínalo dny s ní, pak se ho zmocnila touha odčinit nějak dlouhý čas mlčení. Chtěl pracovat, do úmoru dělat i to, co ostatní odmítají – proto vlastně začal jezdit na ty noční šichty.

Proto – a také, že se bál osamělých večerů ve své garsonce; byli na tom stejně, on a koncentráčník David, oba utíkali ze samoty svých domovů, báli se jich, když se vraceli v neděli k polednímu, báli se poloviny dne a celé noci, obvykle pozval Davida k sobě, někdy se k nim přidali i jiní, nafoukl gumovou matraci, se kterou jezdíval měřit, spali těsně přitisknuti k sobě dvě nebo tři hodiny, potom smažili na plynovém vařiči salám a přeli se: socialismus, demokracie a vláda jedné strany, všechno, jenom ne to, co bylo, tvrdil David, aby už s člověkem nemohli zacházet jako s mouchou, měl svoji představu budoucnosti, společnost, v níž vládne lid, ne strany a ne politikové, ale skutečně lid.

Lid, kdo je lid? Copak při všech těch vraždách nebyl také lid?

Ne, k tomu ho svedli. Využili jeho bídy a nevzdělanosti.

O půlnoci se rozcházel, viděli před sebou svět, v němž nebude bída ani nerovnost, ani nenávist – který navždy zamezí válkám – ta vidina byla tak blízká a konejšivá, že mu zaplnila těch několik minut prázdna mezi rozloučením a spánkem, a on tedy mohl usínat bez bolesti. Ale někdy uprostřed týdne na něj dopadl zoufalý, nepotlačitelný žal, že ona se nedočkala, zazvonil aspoň Davidovi a potom spolu táhli od hospody k hospodě a on, který nikdy nemluvil, vykládal o ní a o svém dětství a potom dokonce zpíval, k ránu ho David přivedl domů a uložil na gauč. To přejde, a tiše zmizel.

Takhle to nejde dál, přemýšlel, když se za hodinu snažil smýt všechnu tíhu opilosti, musím něco dělat, něco pořádného. Něco, abych v tom mohl zůstat celý.

Potom si vzpomněl na rovinu s čápy, přečetl o ní všechno, co získal, a začal tady tušit dílo, při kterém by měl být. Při něm anebo spíše před ním.

Když sedal do vlaku, na nástupišti mávalo několik přátel, nepřípadalo mu vůbec, že by jel do vyhnanství, do vlčí pustiny, do země minových polí a skvrnitého tyfu, ale že odjíždí, aby konečně nějak naplnil svůj život.

A těšil se dokonce.

Tohle by tedy měl vyprávět, ale zdálo se mu, že by musel velmi dlouho mluvit, a řekl jen: „Zabili mi ženu..., ještě jsme se nevzali, ale ženu... Chtěl jsem být hodně daleko, co nejdál...“

„Tak, tak,“ odpověděl lékař rychle, „udělal jste správně. Rozlomit všechny stereotypy! A vybral jste si dobré místo. Tady můžete být užitečný. Když jste lidem užitečný, nikdy vám není...,“ hledal těžce slovo, ale řekl jenom: „smutno.“

Několikrát vzdychl a pokoušel se sundat si kožené holínky. „Jsou na míru,“ vykládal. „Dal jsem za ně dvanáct tisíc, podívejte!“

Stáhl je konečně a ukázal mu prstem tenkou obroučku kolem holeně. „To je od lepidla. Zachránilo mi život. Když jsme odšívovali, chytil jsem na tohle i čtyřicet vší za den. Vynálezy dvacátého století!“ zachechtal se.

Přinesl z chodby balík vojenských dek. „Postel nemám, ale když si dáte dvě pod sebe a dvě na sebe, budete spát jako princezna... Je to tu zatracený, nedovedete si představit jak. Prašivá kobyla by tu nezůstala, jenom člověk.“

Otevřel skříň, vytáhl odkudsi ze směsice špinavých košil a nevyčištěných bot černou skříňku, bílý pejsek vyskočil na víku: His master's voice. Lékař nasadil desku, zatočil klikou, spustil páčku:

Zdráv buď, zdráv buď, jurodivý Iványč,

vstaň, čest nám vzdávej, hluboce se pokloň nám...Tupá jehla skřípěla, ale lékař seděl nehybně s hlavou v dlani, naslouchal jurodivému zpěvu, opuštěnému zpěvu uprostřed opuštěné noci, a také inženýr poslouchal a na okamžik ho opanoval pocit úplného vytržení a čisté radosti, která trvala i pak, když deska dohrála a lékař opět zavřel bedničku.

„To na dobrou noc,“ řekl do gramofonu, „když mám hosta.“

„Děkuju,“ vzpomatoval se inženýr. „Skutečně děkuju.“

„Člověku stačí málo ke spokojenosti. Kousek jídla a střecha nad hlavou. A mít pocit, že je aspoň trochu užitečný lidem.“ Zhasil petrolejku a těžce ulehl na kovové lůžko. Dešťové kapky dopadaly na stůl a v koutě do nastaveného umyvadla. „To je to nejdůležitější ze všeho,“ pokračoval doktor. „Nevěřím v dobré skutky. Ani v nesmrtelnost duše. Když vám přinesou člověka roztrhaného minou, víte, že je úplný konec. I když je to nespravedlivé. Jdete si po cestě a najednou konec, jenom proto, že někdo, kdo vás ani nezná, nastražil past. Přemýšlím o tom často, když mi je sem vozí potrháné. Co je vlastně člověk? A lidská duše? To všechno sedí v mozku, miliony buněk, nádherná stavba, a to jste vy. A jindy zase jiná stavba, to jsem já. Jednou, třeba za tisíc let, udělají lidi umělý mozek. Proč ne? Udělají jiné věci a udělají i tohle. A když ho treffi přesně tak, jako byl váš, budete najednou zase živ. Vy nebo já nebo třeba Hitler. Ale nejdřív se vás zeptají: Co jste dělal tehdy? Vy, vy jste, řeknou, rozrýval zemi a kladl do ní miny, aby zabíjely vaše bratry. Jaká strašlivost! A rozmetají vás! Navždy! Chtěl bych, aby až se zeptají: A vy, doktore Krivulo, co jste dělal vy...?“ nedopověděl, usnul uprostřed věty a inženýr ležel teď sám, bdělý, naslouchal šumotu deště, nemohl usnout, před jeho očima ožívala zohavená krajina, zem vypouštěla dým a lidé se plahočili v sutinách a do toho všeho zněl těžký, basující hlas lékařův.

Potom si vzpomněl na svého otce, byla to také jeho filosofie: být užitečný lidem. Vybavila se mu bůhví proč nikoliv otcova živá tvář, ale fotografie, otec seděl uprostřed svých žáků; velmi spokojený a ctihodný; každý rok odešlo do života nejméně šedesát mladých mužů, kterým vstúpil do hlavy smrt Alexandrovu a pád Kartága a obraz bitvy u Slavkova; měl své zásady a průpovídky: dámy a pánové, Napoleon byl člověk geniální, ale ztělesňoval ideu totalitní, a proto musel skončit jako bídný vyhnanec. Lidstvo se vyvíjí k demokracii, což značí lidovládu. Den co den seděl v křesle u knihovny: Masaryk, Čapek, Remarque, Upton Sinclair, politika je špinavá, demokracie,

to je poctivá práce, ta jediná staví hodnoty. V roce třicet osm ho předčasně penzionovali, snažil se usilovně nedat najevo zahanbení, sezval dokonce hosty k oslavě na rozloučenou, několik profesorů a starou tetu, jedl více než kdykoliv jindy a vykládal anekdoty: suché a trochu vousaté anekdoty vypočítané pro zpestření hodiny dějepisu, smáli se všichni a smutek a rozpaky narůstaly každým okamžikem. Potom bylo po všem. Odešli. Zůstaly rozsvícené lustry, nesmyslná změť nedojedeného a nedopitého, nezastrkané židle, plné popelníky, otec stál v prázdném rohu místnosti nehybný, oknem vletěla mūra: na stěně křivka poletujícího stínu, otec se vůbec nepohnul, trvalo ticho, kdyby aspoň vzlykl, kdyby zaklel, kdyby se sklenice překotila, kdyby někdo přišel a zastrčil židle, ale takhle to byl konec: pohybu, řádu, konec života – a otec to zřejmě pochopil.

Hned v prvních dnech okupace se dozvěděl o třech svých žácích, kteří se dali k fašistům. Snad jich bylo víc, to se již nedozvěděl, spolkl jednou na noc pět koleček luminalu. Být užitečný lidem, ale jak – politika je špinavá, poctivá práce staví hodnoty, jenže někdo přijde a zase je zboří; pět koleček luminalu, vesnice beze střech, hořící kostel, do kterého zamkli lidi, jak pláče i se synáčky svými, pahýly stromů... A všichni, a všichni jsme byli dočista nevinní.

Jenom jestli dokážu vymyslet něco jiného. Ale vstoupil jsem přece do strany, která chce změnit svět; zdálo se mu, že tím spojil svoje myšlenky a svoje činy s lidmi, kteří budou chtít vymyslet něco jiného: aby už nikdo nemohl hnát člověka proti člověku... A jsem tady, řekl si unaveně, v té velké únavě mu připadalo, že dohlíží k příštím dnům, byly naplněny smyslem, měly své poslání. Chtěl si ještě představit, co všechno v nich dokáže, ale už neměl sílu přemýšlet, naslouchal jenom vodě, která jednotvárně odkapávala do umyvadla, konečně usnul.

Na chodbě řval bolestný hlas, dupaly kroky. Zahlédl doktora, rozsvěcoval petrolejku, potom i s lampou vyběhl ven, slyšel jeho výkřik: Hněte sebou chlapi!

Inženýr vstal, roztržitě urovnal pokrývky, oblékl se, nebyly ještě ani dvě hodiny po půlnoci, venku stále šuměl déšť. Ze sousední místnosti řičely bolestné výkřiky, vyšel na chodbu a nahlédl do otevřených dveří. Na širokém stole přikrytém prostěradlem ležel člověk oblitý krví, krev odkapávala do kaluže vody na podlaze; rozespálá ošetřovatelka připravovala nástroje, doktor si myl ruce.

„Potřebujete mě k něčemu?“ zeptal se inženýr.

„Děkuju,“ řekl doktor, „byl už jste někdy u toho?“

„Ne!“

„Tak to bude těžké!“ Podíval se ke stropu. „Ledaže byste,“ ukázal do kouta, kde se opíral staromódní černý deštník, „podržel tohle nad námi.“ Utíral si pečlivě ruce.

Inženýr vzal deštník, rozevřel jej a přikročil k operačnímu stolu.

„Musíte být opatrný,“ upozornil ho lékař, „nebudu mít na vás teď čas. A taky se radši nedívejte, když nejste zvyklý.“

Na napjatou látku deštníku dopadaly kapky, díval se, jak lékař dlouhými nůžkami stříhá šlachy a jak potom šije kůži, krev mu stékala po rukou. Pak si všiml smrtelně bledé tváře, ten člověk přece musí zemřít – nohy mu náhle ztěžkly a na čele ucítil chlad. Přivřel trochu oči, to je z únavy. Zničehonic na něj dolehlo vědomí zoufalé nesmyslnosti, proč nespraví střechu – jaký smysl to má, že přijel až sem do té ohromné dálky? Abych jim podržel deštník nad hlavou. A co bude dál?

Lékař ovíjel ránu. Otřel si zpocené čelo, nejhorší bylo za ním: „První dny jsme místo fáčů museli trhat vojenské košile.“

Beznohého odnesli do vedlejší místnosti, lékař naléval do umyvadla čistou vodu, ruce, plášť, a dokonce i tvář měl postříkány krví.

„Nezemře?“ zeptal se ho.

„Asi ano,“ řekl lékař, „určitě ano. Vezli ho sem skoro celý den!“

Inženýr několikrát přivřel a opět rozevřel deštník, kapky se prudce rozletovaly.

Venku v neproniknutelné, divoké, horské tmě stále šuměl déšť.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Učitel

1

Učitel odstavil z vaříče esšálek s kávou a nalil ji do pravého míšeňského koflíku. Také káva byla pravá, nechal si pár zrníček, když rozdělval dětem zásilku Unrry; uvelebil se v křesle a jedl královsky: bochánek a velikonoční sýrce, oboje mu přinesla školníková dcera, nosila to nejspíš i předešlým učitelům, ona nebo její matka, malý školnický úplatek, ale stejně ho to potěšilo; měl výbornou sváteční náladu – po tolika týdnech dřiny trochu klidu, čas na vlastní myšlenky.

Dojedl a uklidil nádobí, potom zevloval oknem. Sám byl z hor a předtím učil několik let ve vesničce, jež ležela na úpatí divokých kopců. Nesmírnost roviny ho okouzlovala, její čistota, její tichost, úzké pruhy svítících vod, žlutozelené balonky jarních křovisek, černé tahy kachen. Byla to nedotčená podivuhodná krása, a věděl, že také znamená bídy. Země nepoznamenaná pluhem. Mrtvina.

Proč tam nezkusíte zasít?

Tam přece vylévá voda.

Všichni tu mluvili o vodě. Jak vylila loni a předloni a proč ještě nevylévala letos. A na vrbě pod oknem se bělal zásek, na který stěží dosáhl rukou. Až sem sahala voda.

Přivřel oči: vrbové keře zvolna rozkvétaly, vůně ořechů a broskví, hrozny visely z unavených stromků, země zhrubla, pouštěl ji mezi prsty a vdechoval hluboce. Miloval ji, chtěl se vždycky stát sadařem anebo jen obyčejným sedlákem, ale k tomu by byl musel mít aspoň kousek země. Aspoň kousek té mrtviny, která tu schla ladem a nebyla nikomu k užítku.

Bylo mu jí líto a také lidí, kteří se smířili s tím, že z ní nedostanou více než trochu hubené pastvy.

Sedl si opět do křesla, vzal ze stolku pečlivě zabalený tlustý sešit.

*POZNÁMKY ZE ŠKOLNÍ PRAXE
jak je zaznamenal učitel v Blatné Petr Lukáš.*

Chtěl si vést jenom pedagogický deník, ale psal o všem: o svých myšlenkách, o žácích i o jejich rodičích.

Dneska 20. února 1946 žákyně z druhého oddělení Elena Puškárová přišla do školy s rukou opuchlou. Sundal jsem obvaz a vyvalil se veliký smrad.

Co to tam máš?

Prosím, hnůj, aby to nebolelo.

Takto ještě lid léčí. A stará Brudňáková také dosud chodí pro vodu do řeky a tu pak i pijí. „Naše báby to už pily a zdravý byly co vy pořád máte?“ řekla mi. Tak tu smýšlí mnoho lidí: co báby dělaly! Jaká temnota!

5. března:

Včera přijel obvodní lékař a přivezl mi krabici chininových prášků proti malárii. Označil mi ty, kteří každý den musí přijít, a přede mnou prášky spolknout, poněvadž jinak je nebezpečí, že by jich vůbec nepožili a dál by šířili tu strašnou nemoc, jež jako metla tady řádí. Někteří i to odmítli a musím sám za nimi po chalupách chodit.

Otáčel hustě popsané stránky, svůj osud tady.

3. dubna:

Některé děti ve škole vůbec nepromluví, jako malá Puškárová nebo Bajko Gašpar nebo Brudňák Mikoláš, z nichž poslední mi

s pláčem svěřil, že ho doma k tomu nabádali, když mu doslova pravili, že učitel ho ničemu dobrému nenaučí, neboť v Boha nevěří, a aby tedy ani slova po něm neopakoval. Tak se skutečně chová i mnoho dospělých, ani na pozdrav mi neodpovědí a jen mlčí, když jim nějak kvůli dětem domlouvám.

MUSÍM NĚCO UDEĚLAT!

Co však mám počít? Od rána do noci jsem v jednom kole, a když bych měl volnou chvíli, píšu lidem žádosti anebo sedím na schůzi. I to má snad nějaký smysl, ale jediný skutečný smysl by mělo lidi vzbouřit: proti jejich pokoře, proti kostelu, proti zlostnému osudu, který jako vzteklý pes jim hryže hrdla.

Následovala stránka, ke které se vždy znovu vracel.

Rozhodl jsem se!!

Zřídím hned pod zámkem na pastvině pokusné pole! Postavím s dětmi hrázky proti vodě a tak půdu před nečekanou zátopou ochráním. Na záhonky zasadím tabák a víno a to nejlepší, co tu může vyrůst. Přesvědčím lid, že může žít i jinak než jenom v bídě!

A pod tím, jak znovu a znovu četl první záznam, zapsal si ještě několik svých myšlenek.

Člověk, který se začne bouřit, už se nikdy nezastaví. Nejhorší je mlčení. Bereš-li osud, jak přichází – nakonec se musíš stát otrokem, i kdyby ses narodil carem!

Bylo to trochu patetické, ale jeho to vždy znovu vzrušovalo a v téhle chvíli se mu dokonce zdálo, že ta slova k němu mluví stále naléhavěji. Vzal rychle pero a připsal pod poslední řádku:

Člověk nemůže být úplně pokořen, naučí-li se bouřit, neboť aspoň v něm samém se zrodí silný cit svobody. Je pokořen vždycky, nechce-li nic než jenom žít! NUŽE VZHŮRU!

Ale sám to všechno nesvedu, namítl si jako vždycky. A kdo by chtěl začínat se mnou, když mu nemůžu nabídnout ani korunku?

Cítil potřebu aspoň s někým o tom promluvit – o hrázkách, o nebezpečí vody, kterou sám znal jenom z vyprávění, a o té zemi, na níž chtěl začít pracovat. Jenže ti všichni tady by se mu leda vysmáli. Pro ně to byla mrtvá, ztracená země, nevěřili v ni, a každý, kdo by myslel jinak než oni, připadal jim jako potrhlík.

Nevydržel doma.

Stál chvíli před branami svého zámku, vesnice voněla mýdlem a pečením, za ploty postávali chlapi v tom nejsvátečnějším, co vystračili ze staříckých jarmar, a z několika míst zněl bláznivý výskot děvčat, která se snažila polévat chlapce. Vnímал to však všechno jako v polosnu.

Obešel rychle zámek, v kůlně vzal rýč, sestoupil po několika schodech, které vedly do prázdné pastviny, v jejich boku pevně tkvěl rezavý kruh na upevnění loďky.

Zemi porůstala nízká, tuhá tráva, vdechl její vůni, potom ryl úzkou, hlubokou stružku a pozoroval, jak její dno zvolna pokrývá voda.

Bude to práce, pomyslel si, strašná dřina.

Od vesnice se hnala černobílá lovecká fenka, za ní spěchal mladý Molnár, přes rameno otcovu brokovnici.

Znal ho, mluvil s ním několikrát a překvapilo ho, že má hlavu plnou podivných představ. „Na co se chystáš?“ zavolal na něho.

„Na kachny!“

„To je život, chodit po loukách a střílet si do kachen.“

Usmál se. „Chcete? Já vám střelím kačera.“

„Proč ne! Zaplatím ti.“

Čekal, že se mladík zeptá, co to tu kope, a že on mu poví aspoň několik slov o tom, co by chtěl začít.

Ale Molnár jen řekl: „Přineseme vám čistého nebeského,“ sundal pušku a vystřelil do koruny vysoké olše, několik vrabců polekaně vzlétlo a on se hlasitě smál.

Potom učitel zase osaměl: slyšel hlas zvonů z vesnice i z daleké roviny a skupina děvčat se pomalu houpala podél kanálu a zpívala písně, které ho rozteskňovaly. Hovořil sám se sebou polohlasně: sem by přivedl vodu a sem by navezl zem, je tu silné slunce a stěna zámku chrání před studeným větrem, i ořechům i révě by se tu mohlo dařit: Dívčí hrozen nebo Furmint, vdechoval vůni tabákových listů, slyšel, jak tuhé kukuřičné listy se třou o šaty, a představoval si, jak on, kterého tu mnozí ani nechtěli vzít na vědomí, v nich rozpoutá vzpuru proti jejich lhostejnosti a ukáže jim jejich skutečnou tvář, kterou oni sami nejspíš nikdy nepoznali.

2

Dvorky byly pusté, zůstali jenom psi a děti, na Józiově zahradě zrály třešně; Pavel se natáhl přes plot, dolehl k němu, chór překřikujících se hrdel, hodil hrst třešní své černobílé fence, potom kráčel prázdnou cestou, za pasem se mu kýval párek zelenokrkých kačerů. Letos bylo obtížné natrefit je, voda téměř nevyhlila, hejna přelétla přes hory, jenom ojedinělé páry klesly do skrytých mokřin. Ale on o nich věděl, potloukal se od vody k vodě – nikdo se o něho nestaral a nikdo o něm nevěděl kromě pastýřů zatoulaných stád.

Doma ovázal krky kačerů drátem a spustil je do studně, až se bezvládné hlavy dotkly vodní hladiny.

„Jeden bude pro učitele,“ oznámil fence, „když jsme mu to slíbili.“ Potom odešel do světnice, rozložil si na kolena špinavý ručník a začal čistit pušku.

Pes mu ležel u nohou a on s ním mluvil. „Všichni dělají, jako by to byl ďábel. Vážně. Ale třeba je jenom trochu trhlý. Jako my dva.“

Pes klímal a on se tiše smál. Od toho dne, kdy odešel od rezavějícího vraku tam na břehu řeky, už se nikdy nevrátil do Jožkovy party a neměl teď vlastně přátel, neměl nikoho blízkého kromě otce a ještě snad Janky; myslel na ni často, psal jí dokonce a ona mu odpovídala až za velmi dlouho: jen několik vět, už si našla lepší místo, skoro úplně bezvadné místo ve velké kanceláři. Napsal, že tedy za ní přijede, a ona odpovídala tentokráte velmi rychle, aby nejezdil, škoda peněz a ona stejně nemá čas.

Jel přesto, našel ji v hotelové kuchyni, myla nádobí, červená od páry a s vlhkými mastnými vlasy, neměla ani chvilku volnou a ještě se vztekala, že přijel.

Složil pušku, sklonil se nad psem: „Teď půjdem za učitelem,“ řekl. „Nechrň pořád!“

Zvenku slyšel mužské hlasy. To se blížila tátova nedělní společnost. Postaví se u plotu, řeči se budou zvolna válet od ženských k úrodě a k nočním mezím a k vodě a od vody k vínu a od vína k ženským a od nich smutně k válce a od války vesele k ženským.

Už rozeznal jednotlivé hlasy: „... v noční košili,“ vykládal starý Bañas. „V takové... ó, ó...“

Smáli se.

Pak uslyšel otcův hlas: „V Petrovicích za mnou přišla ta mladá cikánka, Vilgová. Pane velkomožný, chtěla bych dělat u řeky. Povídám: Vždyť vy jste vůbec nechodila do školy. To ne. A dovedete aspoň psát? To nedovedu.“

Chlapi se smáli. Táta nejspíš hrál. Uměl výborně hrát, dovedl by vyprávět i o pohřbu tak, že by se lidi mohli uchechtat.

„Tak co tedy umíte?“ povídám. „Dělat děti dovedu!“

Řvali smíchy, také Pavel se smál. Miloval otcovy historky a dovedl je poslouchat stále znovu. Toužil velice, aby také dokázal něco

podobného, ale kdykoliv to zkusil, nikdo se mu nesmál. Nejspíš proto, že vždycky do vyprávění vpletl nějaký nesmysl.

„Jsi tam?“ zavolal otec zvenku. Slyšel ho, jak si zouvá boty. „Zase jsi nebyl v kostele.“ Otec šel v punčochách ke skříni a vyndal dvě obrovské účetní knihy. Do první zapisoval všechno, co se týkalo vody, do druhé si nalepoval anekdoty, které vystříhoval z novin a ze starých kalendářů: Hrabě Andrásy se jednou projížděl po svém panství a potkal věrného hajného. Hrabě mu nabídl doutník a hajný jej nade vše očekávání přijal.

„Nebyl!“

„Jediný!“ řekl otec, aniž vzhlédl od knihy. „Ty jediný!“

„A učitel!“

„Správně, a učitel.“ Otec se nepřel; jeho bytost snad nikdy ne navštívila myšlenka na hádku. „Jenže učitel si to může dovolit... Je učitel, může si dělat, co chce. Kdyby nosil kabát naruby.“

Pavel si svlékl kabát a slavnostně jej obrátil naruby.

„Nikomu do toho nic není,“ pokračoval otec, „kdežto ty v tom budeš vypadat jenom jako osel.“ Polepil už mnoho listů, ačkoliv s tím začal teprve po válce, když zemřela žena a syn se nevrátil, musel nějak vyplnit prázdné listy: v tom našel velké potěšení. Kolik muselo být na světě veselých lidí, kdyby se tak mohli jednou všichni sejít. „Neděli se sluší svět!“

„Proč?“

„Protože jsme křesťané.“ Spíš se styděl za podobné řeči, cítil však odpovědnost za chlapcovu výchovu. „Člověk si může o farářích myslet různé věci,“ dodal, „ale věřit se musí! Proto žijeme. A sundej si ten kabát!“

„Vždyť my věříme,“ řekl Pavel a vzal psa za kůži na krku. „Když jdeme někdy venku, díváme se nahoru a vidíme plné nebe andělů a on na ně štěká!“ Zase se mu to nepovedlo, otec se ani nezasmál. „My už teda jdeme,“ ozval se trochu nejistě.

Na dvorku se obrátil k fence: „Vždyť my přece věříme... Já věřím, že jednou, že jednou...“ Nadechl se zhluboka. Potom vylovil ze studně jednoho z kačerů, byl to náramný kousek, peří ještě nezemřelo a kovově se lesklo. „Třeba nás pozve, abychom dělali s ním,“ sliboval jí Pavel. „To by se ti líbilo, ne?“

Vyšli zadními vrátky a bláznivě běželi za humny domků.

3

Z hloubi roviny táhla noční bouře – zaplanul blesk a celou hospodskou místnost naplnilo modravé světlo. Hostinský Bañas vyhlédl oknem: „Žene se potopa.“

Učitel seděl u stolu s tesařem Vrábelem a vykládal o svých záhoncích, už na nich vzcházela úroda. Sám sehnal tabákové sazenice a broskvoňové štěpy a zasel a zaválcoval mák. Vrábel se nedůvěřivě usmíval. Přisedl k nim Pavel Molnár a naslouchal pln zaujetí, i když to všechno znal, byl jediný ze vsi kromě dětí, který s učitelem pracoval, zadarmo samozřejmě, protože mu za to nemohl nic dát kromě slibu, že si odnese část úrody, vzejde-li ovšem. Ale mladík snad ani nestál o nějakou odměnu, uvěřil v jeho políčka víc nežli on sám.

„Řepa jak vzešla,“ chlubil se učitel. „Viděl jste ty listy?“

„Viděl,“ řekl Vrábel, „vidím všechno z okna. Je to sranda, pane učiteli. Sranda jako dělo.“ Nechápal, proč si k němu učitel přisedl. Vstal, přinesl od výčepu tři skleničky.

„Tak těbůh,“ vybídl ho. Ale učitel nepil, nehodilo se přece, aby učitel pil. „Teď se chystáme stavět závlahy,“ vykládal. „Možná že byste nám mohl pomoci, pane Vrábel. Potřeboval bych udělat žlab.“ Vytáhl z kapsy kus papíru a nakreslil svou představu.

Vrábel si nasadil brýle s tlustými obroučkami, prohlédl nákres.

„Je to sranda jako v nebi,“ prohlásil, „nezlobte se, jsme přece sousedi.“

Učitel se však urazil. „Všichni si zakládáte, jak jste chytrí! Prší vám do světnice a chválíte za to Boha.“

„Je to sranda,“ opakoval umíněně Vrábek, „úplná konina. Napijte se přeci!“

Od sousedního stolu se ozval Smoljak. „S našimi sedláky stejně nehnete, pane učiteli. Ani si nic nezačínajte. Nejdřív se musí probudit politicky... pak se teprve dá něco začít.“

„Když je neprobudí tohle – pak už nic,“ odsekl učitel zlostně.

Rozhlédl se po místnosti. Tam seděli, rozvaleni v konopných kalhotách: starý Brudňák, který zakázal synovi ve škole mluvit a pil vodu z řeky, a Puškár, který přiložil na krvavou ránu koňský hnůj, prosil ho o trochu hnoje na své záhonky: Nedám, to ho můžu rovnou zakopat psovi pod boudu.

Politicky probudit, pomyslel si hořce. To chceš ještě víc než já. „Tak neuděláte?“ zeptal se Vrábela.

Vrábek mlčel. Dovedl nadávat, ale těžko odmítal prosbu. „Taková konina,“ obrátil se k Pavlovi. „Že mu to nevymluvíš. Ty to tu přece znáš!“

Vzal papírek, složil ho několikrát a vstrčil do kapsy. „No co, pak se to může rozřezat prasatům na koryta...“

„Děkuju vám,“ vstal učitel. „Nikdy vám to nezapomenu.“ Blížící se bouře ho naplňovala úzkostí. Vyšel ven.

V dálce se mihotala tichá světla a temné vějíře mračen se rozvířaly do nesmírné výše. Vracel se ještě ke svým záhonkům, za sebou slyšel kroky jediného člověka, který mu tu věřil. Obešel zámek, pak už je uviděl, tabákové listy se nepokojně chvěly, kukuřičné stvoly se mírně pohupovaly v poryvech větru a makové květy pohasly ve tmě. Usedl na kámen; přilnul k těm políčkům, snil o tom, že za rok anebo za dva, až vrátí zemi sílu, sklídí z nich tolik, kolik sklízají dole při hranici, a lidé užasnou a pochopí, že celá rovina tady se dá změnit ve stejnou zahradu.

„Uvidíš, co dokážeme,“ řekl, „jaké domy si jednou všichni postavíte!“

V uzoučkých stružkách světélkovala voda, té práce, v koších nosili lesní prst, zetlelé listy, tenoučkou vrstvu humusu mísili se ztvrdlou vylouhovanou půdou pastvin, kolik dní jenom stavěli ten uzoučký pruh hrázek proti nejsoucí vodě, a vodu do stružek nosili s dětmi v dřevěných vědrech... Hleděl do blížících se mračen a hovořil rychle, aby zapudil úzkost. „Nejde mi o domy..., můžeš mít vysoký dům, tučet pokojů, křišťálové lustry – a být nešťastný. Ale chci pohnout lidmi.“

První blesk našel hlas a vítr jej donesl k nim.

„Nejhorší je klid,“ musel téměř křičet, aby přehlušil vítr. „Pod-dajnost! Smíření! Člověk, který něco chce, touží po svobodě, neboť jenom tak toho může dosáhnout. Začne milovat svobodu a bouří se proti církvím... A bouřit se proti všemu, co je hotové z dřívějšíka, chtít něco lepššího a dokonalejšího, to tě vlastně činí člověkem.“

Stále více se ho zmocňovala úzkost. Snad si skutečně počínal jako umíněné dítě, jako blázen. Hovořil prudce a vzrušeně, aby zapudil strach.

Pavel Molnár sledoval každé jeho slovo – nerozuměl všemu. Ale chvílemi se mu zdálo, že učitel pochopil o životě víc než všichni, které kdy poznal, že snad našel cestu z té pasti, které se on kdysi děsil, a byl rád, že mu může naslouchat.

„Proto jim to chci ukázat,“ vykládal učitel, „až uvidí, co dokážeme, pochopí, co mohou dokázat i oni, jak mohou žít. A pak se v nich vzbudí touha povznést se, a ta změní je – i všechno tady!“

Mračna se převalovala nad zemí, tma se naplnila jiskrností, v mihotavém přísvitu se strnule skláněly stromy a šedla nekonečná prostora a potom se hlučně pohnulo sloupoví vod.

Najednou si uvědomil, že takhle se blížila lavina, jednou, ještě byl chlapec, doma v horách, stál na stráni, slyšel sotva znatelný hluk, nechápal, odkud přichází, hluk narůstal, až se změnil v chvějivé, otřásající dunění, a on uviděl obrovskou hmotu, jak se sune, před jeho očima se řítila úžlabinou, snová vidina, válečná vidina, kmeny pukaly a kácely se do pohybuující se hmoty.

Za několik okamžiků zmizelo všechno kdesi v hlubině, teprve na jaře našli tu spoustu navalenou v rokli a od ní se vzhůru táhl světlý vyholený pás.

Vzpamatoval se konečně. „Poběž!“ vykřikl. Rozběhl se mezi záhonky a holou rukou začal vyhazovat hlínu, která rychle ucpávala stružky. Potom pochopil marnost takového počínání. Zvedl límec promočeného kabátu. „Co uděláme?“ zeptal se. „Co bude?“

A když stanuli v suché klenuté chodbě, zeptal se ještě jednou: „Co bude?“

Ale chlapec stál se skloněnou hlavou. Přece jen byli slabí, byli bezmocní a slabí, past se zase zavírala.

„Třeba se nic nestane,“ řekl učitel tiše. „Bouřka se zas přežene.“

Potom unaveně přivřel oči, cítil nesmírnou úzkost. Být přemožen v boji..., ale být poražen jen pro vlastní bláznovství..., komu tím posloužil?

4

Ve městě si Jožka Bañas zašel podle svého zvyku do výčepu na skleničku. Vypil tři a měl právě tu nejlepší náladu a chuť se pobavit, když zahlédl vzadu v začouzené hospodské kuchyni Janku Jurcovou. Dal si ji zavolat.

Měla ruce po lokte mokré, politou zástěru, dívala se mu kamsi přes rameno.

„Ty jsi teď tady?“

„No,“ řekla. „Jenom na chvílku. Chci k soudu, do kanceláře. Už jsem si sepsala žádost.“

Zašel za jejím šéfem, dal mu tři stovky a koupil jí tak na odpoledne svobodu, mohl si to dovolit, vezl z pohraničí vůz plný eternitu, výborný kšeft.

Bydlela v hostinci až pod střechou, utíkala se převléct, na korzu právě začínal trh: šátky, košile, trumpety, opičky, které cvičí, pentle, fondánové sliby v marcipánu a folklor na džbánech, růžence a modlitební knížky, papoušek věstil budoucnost.

Vystřílel jí pannu s krepovou sukénkou, pak nasedli do kovového autíčka, řídil jednou rukou, druhou ji držel kolem ramen, najížděl prudce proti barevným vozíkům a chechtal se, když křičela strachy.

Potom ji zavedl do kavárny. Ještě ji všechno ohromovalo. Obrovské lustry, štukované stropy, číšníci v černém, oslovovali ji milostivá slečno, sentimentální tanga; toalety maloměstských dam.

Tančili hodně, držel ji za ruku a vykládal. Autobus zřícený do propasti, on sám zachraňoval osm lidí a také tu slavnou zpěvačku, slyšel ji předtím v divadle, hlas jí zněl, že venku na chodnících lidé zůstávali, jak když se potento, nóbl panička, teď byla úplně zohyzděná, uškrťte mě, prosila ho, když ji nesl do svého vozu, ale on jí odpověděl: To radši sebe, dámo!

Usmívala se nepřítomně. Možná se mu líbím, přemýšlela, proč by mě jinak zval. Vždyť ho to stojí spoustu peněz. Ale připadalo jí nepravděpodobné, že by měl rád zrovna ji: byl příliš úspěšný, sjezdil tolik světa a poznal jistě spoustu děvčat. Jenže snad skutečně nenašel žádnou, kterou by měl rád; byla si téměř jistá, že kdyby k tomu měla víc času, dovedla by si ho získat.

„Kdy zase pojeděš?“ zeptala se.

„Hned,“ prohlásil důležitě. „Copak máš chvíli pro sebe, když chceš něco dokázat?“

„Ty dokážeš!“

„Dokážu!“ Byl o tom přesvědčen. Věděl, že si koupí tady v městě dům a ještě předtím auta. Už teď je viděl – dlouhou řadu aut a na korbách jeho jméno, po všech silnicích veliká auta s červenými písmeny na bleděmodrých bocích: JOŽKA BAŇAS. AUTODOPRAVA.

„Šla bys se mnou?“

Byla ohromena tou otázkou, nemohla vůbec odpovědět. Sklonila hlavu a dívala se na prošoupaný kavárenský běhoun.

„Koupím dům, všechno by v něm bylo naše.“

„A proč zrovna já?“

„Vždycky ses mi líbila. Kolikrát jedu po silnici a vidím holku. To je přeci celá Janka. A najednou na tebe musím myslet... nejdeš mi z hlavy.“

Zasmála se. „Já na tebe taky myslela. Mně ses taky líbil.“

Venku se prudce stmívalo, z roviny se valila mračna, byla tak černá, že i tmavé střechy domů proti nim zbělely, jako by je pokryla jinovatka. Vítr ohýbal stromy a vysoko nad jejich korunami letěl široký cár papíru, po ulici prchala osamělá kočka.

Stanuli v jakémsi průjezdu, sevřel jí hlavu do obou dlaní.

„Byl by to život,“ šeptal, „všechno bychom měli. A já bych měl tebe!“

Políbil ji, jeho knír ji šimral do rtu; pokaždé, když se nadechla, řekla: „Už mě nech,“ ale on ji stále líbal; pak se zeptal: „Šla bys?“ a ona šeptla: „Snad...“

Za nimi vrzly dveře, tlustá tvář vykoukla: „Hledáte někoho?“

„Pojď, půjdeme k tobě!“

Šli po větrné ulici, prach ji skoro oslepil. Vzpomněla si na holky, které už tohle dávno prožily: chlapi chtějí jen to jediné! Musíš je nechat aspoň chvíli čekat.

Ale on ne, pomyslila si, on to přece myslí doopravdy!

Došli k jejímu podniku.

„Sedneme si ještě tady,“ ukázala do jídelny.

„Myslel jsem, že půjdeme k tobě.“

„Ne, já... já nemám uklizeno..., až někdy jindy...“

„Musím přece zítra zase pryč!“

Mlčela.

Spustil se déšť a mlžná tříšť chladně vála průjezdem.

„Vždyť zase přijedeš.“

„Pojď! Přece jsi mi slíbila, že se mnou půjdeš!“ Stoupal sám po studených zatuchlých schodech, zastavil se až uprostřed odpočívadla a čekal.

Ale ona stála bez hnutí dole v průjezdu, potom se náhle obrátila, vyběhla ven, od jejích kročejů odletovaly veliké blátivé krůpěje vody; běžela po docela prázdné ulici – sama nevěděla kam.

5

Bylo ráno, neuvěřitelně hnědé ráno, prosycené vlhkostí. Učitel stál u okna své komnaty, nehybně opřený o kamennou chladnou stěnu, díval se do potopené krajiny před sebou; šedivé kalné jezero rozplývavě omývalo obzor, nemohl uvěřit, že to je skutečnost.

Zíral strnule do prostory, v níž pluly tabákové listy a umíraly makové květy, ostatní pohltila voda; všechno pohltila voda, teď pochopil bláhovost svého počínání. Vyvyšoval se nad ně, poněvadž nic nechápal, věděli to, věděli nejspíš, že tahle země by mohla rodit, kdyby ji někdo chránil a ohradil před vodami.

„Kolik rukou,“ řekl nahlas, „to by muselo být rukou, aby spoutaly takovou vodu.“

Úzkost, která ho svírala, když přicházela bouře, teď povolila, cítil jen otupující samotu této studené místnosti.

Z vesnice zněl zvon. Ano, byla neděle, den Páně, oblékl si gumové boty a plášť, venku padal jemný pavučinový déšť; vyhrnul si límec, dlouhý zástup se táhl do kostela.

Kostel čněl na vysoké podezdívce, maják na břehu mořském, jediná jistota, opora životů, vítr vzdouval vlny, které šplícháve omývaly kamennou stěnu.

Tak vidíš, pomyslel si. Co jim můžeš říct?

A viděl je, jak uvnitř poklekají, jak si svěcenou vodou stříkají čelo a naslouchají tisíciletému slovu. „Víme, že všechno můžeš, a je

marno protivit se Tvé vůli. Hle! Jestliže on boří, nemůže stavíno býti, zavírá-li člověka, nemůže býti otevřeno. Hle! A tak zastavuje vody, až i vysychají. A tak je vypouští, že podvracejí zemi!“

Tahá z jejich úst vítězný posměšek, pomyslel si učitel nenávistně. Jaká hanba. Smát se vítězství vlastní poníženosti. Jaká nesmyslnost, pomyslel si hořce. Když chceš učinit pro lidi něco dobrého a naučit je jinak žít, než žili, nalezneš jenom nenávist, ale když se postavíš a zpíváš tisíciletou píseň, chválíš tě. Vlastně jsem nic dobrého neučil, polekal se náhle. Byl jsem jenom blázen. Posmíval jsem se jejich zaostalosti, místo abych přemýšlel o tom, před čím mě varovali. A nic jsem nedokázal. Jenom to, že budou ještě víc přesvědčeni o věčnosti svého prokletí.

Když se vracel domů, zaslechl z chodby tiché tóny harmoniky. Náhle si uvědomil, že byl jeden člověk, který uvěřil: jemu a také jeho plánům. Co mu teď řekne?

Pavel Molnár čekal opřen o dveře jeho komnaty; když zahlédl zmučenou učitelovu tvář, zavřel harmoniku a řekl rychle: „To nic není, pane učiteli, zítra se do toho dáme znovu!“

Učitel přikývl. Mluvil přece vždycky o tom, že žádná prohra nemůže zcela pokořit člověka, který se rozhodl pro vzpouru. Přistoupil k oknu: „Za jak dlouho opadne voda?“

„Do týdne,“ odpověděl Pavel, „do týdne po ní nezůstane ani stopa.“

„Tak vidíš,“ usmál se křivě, „a pak si na to zase vykasáme rukávy. Přece se nevzdáme pro trochu vody!“ V jeho hlase zněl falešný tón, věděl o něm a bál se, že i chlapec by ho mohl postřehnout, a snažil se jej tedy překrýt dalšími slovy. Ale čím dále hovořil, tím hlouběji zabředával do své lži. „A voda dvakrát nepřijde,“ mluvil překotně. „A i kdyby! Zvýšíme hrázky. To teprve pohne lidmi! Že jsme se nevzdali!“

Prohrál jsem jenom pro své bláznovství, napadlo ho. Ale přece on se nesmí dát navždycky odradit jen pro mé bláznovství.

„Ano,“ řekl Pavel Molnár. Zpozoroval na unaveném učitelově čele drobné kapky potu. Už to nikdy znovu nezačneme, pochopil, a měli pravdu ti, co se nám smáli. Viděl učitelovy oči, které se snažily uniknout někam do dále, styděly se před ním. „Třeba nám teď pomůžou! Lidi si tady vždycky začnou pomáhat, když přijde voda.“

Učitel stále mluvil. Opakoval to, co už mnohokrát říkal a čemu chlapec vždycky naslouchal tiše a pln zaujetí. Ale teď cítili oba, že to jsou jenom slova; nepovedou nikam.

Potom se rozloučili a Pavel slíbil, že hned zítra zase přijde, a sestoupil po dřevěných schodech; a když vyšel do blátivé ulice, rozevřel harmoniku a hrál si tiše nesouvislé tóny a vzpomněl si přitom na vojáka, který mu ji daroval, jak řekl: Dá se jenom chlástat anebo se modlit. Ta slova mu teď zněla v hlavě, jsou slova, zapadnou, jako by byla mrtvá; než přijde jejich čas.

Když osaměl, vytáhl učitel svůj pečlivě zabalený sešit; poslední stránky pokrývaly údaje o políčkách, data setby, prvních klíčení a květů. Napsal:

Dne 27. června v noci bouře rozvodnila řeku a voda zničila všechno. Myslel jsem, že vyburcuji zdejší lid, ale nesvedu to. Musí přijít někdo mocnější než já, nějaká velká síla. Nevím, co dál. Tady bych zůstal lidem jenom pro smích, a proto musím odejít. Ale snad aspoň v jedné duši jsem posílil vzdor a vyburcoval ji ke vzpouře proti bídnému osudu.

Tak se alespoň utěšuji.

Když slyšíš vlky prvně výt

Inženýr bydlel na maličké pile, za války ji zničili, už mlčela, zbylo jen několik místností a v nich bydlel on, stavbyvedoucí se svou ženou a několik dělníků, kteří pracovali na silnici a měli příliš daleko domů.

Spával tu pouze občas, měřil daleko v kopcích, táhl neviditelnou cestu, myšlenku cesty ztraceným údolím, po břehu svítivé říčky, pstruží vody; pustinou, nad níž kroužilo jenom káně a v neděli zazněl zvon, kolem chaloupek vyběhlých z bájí, kde baby Jagy zpívaly táhle do noci; z křoví páchly kořalky a v dřevěném kostelíku bradatý pop zpíval řeči předků; zpěv z desítek hrdel, divoký, drásavý a úlevný vsákl do dřeva a ono znělo minulostí.

*Žil, byl pop,
hňup jako snop,
na bazar šel, sem tam chodí,
kouká, co se koupit hodí.*

Bůhví kdo napsal tyhle verše, nepamatoval si nikdy autory.

Kdosi rozhlásil, že měří pole: budou rozdávat zemi, postávali kolem něho až v příliš uctivých kruzích. Střapaté hlavy, vojenské pláště, vojenské boty, vojenské košile – mrtví nejspíš pomohli těm, co zůstali žít.

Když s nimi zasedl v krčmě, ochotně mlčeli anebo vyprávěli o nedávných dnech – filosofovali těžce a hlučně a jejich filosofie přecházela ve zpěv a ve smích a v pláč a druhý den slavili jakéhosi svatého: Alexeje, Nikolaje či Petra, táhli do kostela a odmítali držet mu lať a filosofovali pak slavnostněji a pili náruživěji a věděli, že odtud zcela jistě odejdou navždy – a neodejdou nikdy, protože se tu

narodili, a vzpomínali si na hořící tanky, na palubu lodi Washington, a vyprávěli o tom, jak potkali minulý týden nebožku kmotru už po smrti v lese za hřbitovem. Ztracení lidé! Smál se s nimi a pil s nimi a hlodala v něm nespokojenost, neboť všechno tady bylo zbytečné a patřilo již minulému času: toto údolí, tito lidé i jejich myšlenky, jediné, co patřilo budoucnosti, byla jeho cesta, cesta mezi dvěma časy, a i ta se mu zdála titěrná a zbytečná, neboť kromě toho, že měla spojit dva časy, spojovala už jenom osamělá údolí a nepotřeboval ji nikdo, leda několik lidí, kteří stejně byli nepotřební v tomhle století.

Naplňoval ho stesk a zarůstal zvenku i zevnitř, pil hodně, týdný chodil v jediné košili, v nečištěných holínkách, načpělých pachem brambor, slámou a dýmem světnic, kde spal; pohyboval se zvolna vzhůru i dolů a každý den se o kousek vzdaloval světu, v němž se cosi dalo a v němž se rozhodovalo o osudu všech, tedy i o osudu tohoto údolí.

A bylo v tom i cosi zklidňujícího, čas tkvěl na jediném místě, pouze listí zvolna žloutlo a prašné cesty se změnilly ve dna podzimních potoků, nic tu nespěchalo, kromě dešťových vod, a ticho tu hovořilo jenom s tichem, hlubokým jako dno spícího lesa.

Ani na schůzích se nejednalo o ničem důležitém: jediné o cestě, o kamení a o písku, o podporách pro poškozené a o cihlách na domky, a také o tom, co kdo učinil velkého v nedávných letech: hrdinství se scvrkávalo v potvrzení a potvrzení se měnila v pytle cementu.

Jenom čas od času, když dostal dopis od některého ze svých přátel, vyburcoval se na okamžik, nemůžu přece takhle pořád žít. Večer při svíčce skládal odpověď z krátkých, suchých vět – ale bylo mu trochu teskno. Tehdy před rokem těch večerů, čaj a nekonečné hovory, Davidovy výklady o budoucnosti; všechno bude asi trvat déle, než sis představoval, já tady vidím tu temnotu, a nedá se s ní nic dělat, a proto jenom žeru a spím a chlastám a měřím cestu, ani o ženskou nezavadím.

Když už se blížil konci údolí, našel si nového figuranta – malý silný člověk s řídkými zažloutlými vlasy nad vysokým čelem, ve velikých ústech zčernalé zuby, Vasil Fedor; pocházel odkudsi z Volyně, žil také v Haliči a v Belgii ještě před první válkou, pracoval v dolech a na železnici, a bůhví proč skončil tady, v poslední dědině údolí – snad zde dostal koupit nejlevnější pole, anebo přišel za vzdálenými příbuznými, kteří tu měli své chalupy, anebo před něčím prchal, nemluvil o tom nikdy. Chtěl však i tady žít lidsky, postavil si dům, jediný domek uprostřed té nuzoty, pokoj a v něm nábytek, také knihovnu, zvláštní člověk, dovedl žít i tady, starat se o věci ostatního světa, vychovávat své tři děti a nebít ženu.

Ve vsi mu říkali politik, i když nebyl v žádné straně. Jako mladík ještě v Haliči chodil zřejmě na komunistické schůze, snad tehdy byl i ve straně, slyšel mluvit Rózu – tu musil mít rád každý, kdo ji znal, věřila lidem a oni zase jí, ne jako pak – pak musil prožít něco, o čem urputně mlčel, jako se mlčí o nevěře anebo o zradě.

Přeli se často, když se vraceli zasněženou strání nebo když seděli u zimního ohně uprostřed lesa a ohřívali si čaj.

„Já se dlouho dostával k tomu, pane inženýre, abych poznal, co znamená církev, Bůh a víra. Ale teď, když už to vím, nesmí být moje přesvědčení spojeno s žádnou vírou, jenom s tímhle,“ a poklepal si na vysoké chytré čelo. „Kolik lidí se třeba odsoudilo i od komunistů – vy musíte věřit, že právem, ale já nikdy neuvěřím, že je zapotřebí odsoudit člověka až k smrti... a někdy jenom tak, protože se nechtěl klanět... Když to jednou dovolíte, kdy potom přestanete, a kde? A co se potom stane se spravedlností, po které přece každý člověk touží?“

Ze šedivého nebe se sypal sníh, seděli proti sobě v těžkých kožiších, od úst jim stoupala pára, připadalo mu to absurdní, ale nacházel v tom znamení života stejně jako v dýmajícím ohni a v plecháči zakouřeného čaje.

„Strašně krve prolijete,“ pomalu kázal Vasil Fedor, „než osvobodíte člověka z bídy a dáte mu jeho právo, a on přitom ví, že mu můžete

vzít život nebo aspoň svobodu jenom proto, že se vám znelíbil nebo že se vám zdál něčím podezřelý. K čemu potom je mu jeho právo? Co když se ho radši vzdá? A k čemu tedy jste proléval krev? Chtěl bych se vždycky sám přesvědčit o vině, když jde o člověka. A taky o zákonu. Protože soudci, pane inženýre, všichni soudci si zvyknou na svoje řemeslo – jako každý. A taky jim jde o chleba – jako každému. Když jim dáte chleba vy – budete jejich zákon. Ale kdo to pozná? Soudci jsou chytrí, dovedou udělat ze lži pravdu a z nevinu vinu. O velkých vinách by měli rozhodovat všichni lidé, a ne věřit, co jim soudci nazvaní. Když tohle nebude, všichni zapomenou, jak by měly vlastně vypadat zákony a spravedlnost, a budou jenom věřit, že jsou v pořádku. Ale já nechci věřit. Pane inženýre, mně stačí vidět, jak se tu všichni v neděli hrnou do kostela a věří všemu, co jim popí nalžou.“

„Právě proto,“ řekl mu, „právě proto byste měl být ve straně. Kdo jiný tu skoncuje s pověrou?“

„Vstoupil bych. Kdyby mě nenutili, abych věřil...“

„Nikdo vás k ničemu nenutí,“ namítl popuzeně.

„Vy už to nevíte. Nepamatujete to. Tehdy jsme nemuseli ničemu věřit, měli jsme jenom svůj rozum. Komunismus, to bude vláda rozumu a úplná spravedlnost. Tak to Róza říkala.“

„To říkáme všichni,“ přerušil ho.

„Ano. Ale vy, hned jak zvítězíte, budete muset říkat: Už je spravedlnost. I když to bude jenom pověra a vám se bude chtít plakat, budete to muset říkat.“

„Máte zbytečné starosti,“ odsekl mu. „Nechte to na nás... Vy o to bojovat nechcete, tak se aspoň nestarejte!“

Viděl inženýrovo pobouření a umkl. Nejhorší jsou ti, co najednou objeví pravdu a hned ji chtějí zvěstovat světu. Co ty víš o komunismu? O těch prvních letech, kdy jsme se přeli celé noci a přitom nikdo nikoho nepodezíral. A nespílal mu vyvrhelů. A nebál se jeden druhého. A neklaněli jsme se nikomu. A potom... Ne, nemůže mi

rozumět. A nebude mi věřit, musí to sám poznat. Všichni to musí sami poznat.

Mlčeli už oba, z nebe se stále sypal sníh, podivuhodné ticho, jen hořící dřevo slabě praštělo. Ten člověk jistě musil prožít něco zlého, napadlo inženýra, nějakou křivdu nebo zklamání, proto myslí stále na spravedlnost. Ale my přece všichni chceme spravedlivější společnost; kdyby komunismus nebyl spravedlivější nežli všechno před ním, přece by tolik lidí s ním nespojilo svoji naději.

Vracívali se až za tmy, přespával teď ve Fedorově domku, dolů se nedostal celé týdny. Fedorova žena jim oběma navařila brambor, promíchala je se škvarky a k nim přidala mléko anebo kysané zelí a jedli spolu u stolu s vyšívaným ubrusem a ona k tomu vyprávěla novinky z vesnice a o dětech: že nejmladší zlobil kočku a staršímu vypadl zub, a když se děti vracely přes les, slyšely vlky. Byly to prastaré, tisícičeté novinky a jemu připomínaly domov.

Zůstal by tu nejspíš i na svátky a odešel teprve, až by dovedl svoji cestu k poslednímu domku vsi, jenže několik dní před Vánocemi přinesl lesník Popovič vzkaz z pily a pozvání od stavbyvedoucího na štědrovečerní večeři. „To určitě paní chtěla, asi jste jí padl do oka,“ žertoval lesník. „Není divu, když se srovnáte s tím jejím.“

Nechtělo se mu příliš dolů. Ale zajedu do města, umiňoval si, a koupím něco taky dětem.

Půjčil si koníka od opilého souseda, kůň byl z války slepý na levé oko, ale jinak to měl být výtečný kůň.

„Toho sněhu,“ strachoval se Vasil Fedor, „zdrží nás to. Už bych chtěl tu cestu vidět hotovou.“

„Mlč!“ okřikla ho žena. „Aspoň na svátky dej pokoj s prací.“

„To víte,“ řekl Vasil Fedor, „ta silnice znamená pro nás svět.“

Slíbil, že se vrátí do tří dnů, poloslepý kůň udělal několik líných kroků a oni mu mávali, dokud nezmizel za prvními stromy.

Cesta se zvolna svažovala; koník jednotvárně cválal nízkým sněhem.

Zavřel oči, myslel na to, že jede domů, čeká ho matka, vysoký vánoční strom a plaménky svíček se mihotaly, pod stromkem houpací kůň, koník zvonil jedinou rolničkou a saně tiše šustily, nahoru dolů, voněl vosk; vytrhl ho rachot výstřelů.

„Co se děje?“ zeptal se nahlas.

Ale kůň kráčel stále stejným krokem a to ho uklidnilo, i když kůň se možná neplašil jen proto, že byl také hluchý.

Vyjeli na silnici a kůň sám zastavil před pilou, byl to jediný dům v širém okolí, možná že sem kdysi vozil dřevo.

Vypřáhl jej a odvedl do stáje – potom prošel dlouhou chodbou a otevřel dveře do svého pokoje. Nejdříve ze všeho zatopil v kamnech, pak přinesl vodu a hřál ji v bílém umyvadle a myl se přímo na kamnech, voda syčela a on frkal blahem.

Pak se pečlivě oblékl a šel přes chodbu na jedinou návštěvu, kterou mohl učinit.

Byla doma jenom paní. Seděla v křesle, nohy skrčeny pod sebou, četla. „To jste hodný.“ Vstala pomalu a pokročila mu trochu vstříc. „Nezlobíte se, že jsem vám vzkázala? Myslela jsem si, že vám musí být smutno, sám v horách, mezi těmi lidmi. A těšili jsme se s mužem, že si všichni popovídáme a zazpíváme si koledy.“

„Je to od vás hezké, že jste si na mě vzpomněli,“ řekl.

„Ale stalo se něco nepříjemného,“ usmála se, jako by mu chtěla naopak sdělit něco velmi příjemného, „muž musel odjet za matkou... poslala telegram. Byla bych snad jela s ním, jenže... už jsme neměli čas vám vzkázat.“

Viděla jeho úžas, usmála se znovu: „Je dobře, že už jste přijel, bála jsem se tu. Chlapi vykládali, že přes hranice táhnou nějaké bandy... Měla jsem takový strach. Co se tak díváte? Navečeříme se spolu... Už jsem připravila jídlo.“

Odešla do kuchyňky, bloudil po stěnách, výšivky, fialové květy, hnědé květy a svatý barvotisk, na poličce plátěné vazby od maloměstského knihaře: Běsové a Anna Karenina, v kuchyni se škvířil

tuk a teplo se kolébalo v ospalých vlnách, Arrowsmith, Portugalské sonety a Hraběnka Cagliostrova.

Přinesla talíř se zlatým lemováním, kořalku nalila do štíhlých pohárů, pak se šla ještě převléct, z kuchyně sem táhla vánoční vůně; minulé Vánoce strávil v dřevěném nemocničním baráku, doktor uvařil skvělý punč, pozval ještě poštmistra, jeho ženu a obě ošetřovatelky, pili, zpívali, byli trochu sentimentální – a ošetřovatelka Vanda pekla rybu na petrolejovém primusu: to byly první poválečné Vánoce, bál se jich trochu, ale kupodivu byl docela šťasten: člověk musí vědět, že pro něco žije, a on si byl v té chvíli jist, že našel cestu, jak žít, jak se bránit té lhostejnosti, ze které narostla shovívavost vůči zločinům a potom bezbrannost vůči zločinům.

Vešla do dveří s mísami na dřevěném podnosu. „Je to všechno docela obyčejné.“ Oblékla si večerní šaty s hlubokým výstřihem, v uších se jí třpytily velké zlaté kruhy, namalovala si ústa se širokými rty, v černých vlasech zlatou jehlici, ochotnická Carmen.

„Divím se,“ řekl, „že vás tu muž nechal samotnou – tak krásnou ženu.“

Zdálo se, že čekala na nějakou podobnou větu. „Nezbývá mu nic jiného, není už dávno můj muž. Vždyť to víte, všichni to vědí.“

Netoužil vůbec poslouchat její zpověď, neodpověděl proto, ale ona přesto mluvila dál: „Je to cizí člověk. Máme jen úmluvu. Vařím mu a peru a dělám společníci, aby nebyl úplně sám. Za to mě živí. Je to pro oba v něčem nepohodlné... Ale děláme to oba z pohodlnosti.“

Mluvila velice klidně, jedla přitom – zřejmě ji podobný hovor nezvrušoval více nežli kterákoliv jiná konverzace. „Chtěla jsem se ho už i zbavit. Říkala jsem lidem: je to had. Za války se do poslední chvíle exponoval... Ale nikdo nestál o to zavřít ho, jenom nás poslali sem.“

„Udával?“

„Co já vím?“ pokrčila rameny.

Ovládla ho prudká vlna odporu. „Copak vás to ani nezajímalo?“

„Nemám s ním nic společného, kromě jména.“

Když viděla, že se chystá protestovat, řekla rychle: „Je přece svátek, nebudeme si kazit náladu.“

Samozřejmě, pomyslel si, můžu přece myslet na něco jiného. Aspoň dneska. Nebyl jsem už tolik měsíců s žádnou ženou. Díval se na ni a snažil se nemyslet na to, že s ní bude za chvíli spát.

„Můžeme si trochu zazpívat,“ navrhla. „Tak dlouho jsem si už nezazpívala. Ten vůbec neumí zpívat. Máte rád hudbu?“

„Ano.“

„Bláznila jsem po Maurici Chevalierovi. Taky jste měl tolik nápadů, když jste byl ve škole?“ Bylo to zřejmě její obvyklé konverzační téma. Neuměla je obejít. Snad je potřebovala proto, že v ní oživovalo staré city.

„Chtěla jsem být misionářkou, misie, palmy, džungle, ostrov malomocných, jednoho dne přivezou guvernérova syna. Lovce a básníka.“

Přimhouřila oči, do jejího hlasu se vloudily jiné tóny – trochu divadla; kolikrát už tohle vyprávěla, kdysi to ovšem byla pravda, chtěla milovat nemocného guvernérova syna, obětovat mu svůj život, pak si vzala plešatého majitele stavební firmy, rostlo mu břicho a každé ráno četl Slováka; uměl se halasně chechtat, ale nikdy se nedovedl bavit. Proč si ho vzala? Nikdy nevěděla přesně, proč si ho vzala, tak to přišlo, dobrá partie, máma se radovala a kamarádky jí ho záviděly; koupil jí kabelku z krokodýlí kůže.

„Tak vidíte, jak jsme skončili.“ Vstala k oknu. „Pořád tam padá... A ti lidé tady, co je to za lidi! Co chtějí? Když začali tam nahoře měřit fabriku, šli na ně s kosami...“ Nečekala na odpověď. „Jsem ráda, že jste tady... Je to úplně jiný večer. Myslím na vás často. Chtěla bych uhodnout, proč jste sem přijel. Muselo to být něco smutného... Myslím na vás a říkám si: nešťastná láska nebo nějaké hrozné neštěstí... Vždycky, když jsem vás viděla, měl jste něco smutného v očích.“ Opila se už a stávala se velmi sentimentální, ale i on už mnoho vypil a její slova ho ukolébávala a zároveň rozteskňovala.

„Vy mi nepovíte nic?“

„Víte, já toho nikdy moc nenamluvím. Musím být nudný host.“

„Ne – máte zajímavé oči. Mohl byste být lovec i básník.“

Byla banální v každém pohybu a v každé větě, snad nemohla být jiná, neboť tu bylo všechno banální: teplo, domácí pálenka i barvotisky na zdi – bylo to obyčejné a domácké a průměrné, dokonale průměrný domov, proto se tu mohl cítit doma, a cítit se dobře; hlava se mu měkce točila. Přitáhl si židli k jejímu křeslu a vyprávěl jí, jak jednou na začátku války přijeli měřit do obce pozemek pro pilu a tam je přivítala celá delegace, učitel a lesní a starosta, a připravili pro ně pohoštění, vepřové hody a sud piva, a potom je vedli na pozemek a řekli: Tak tady má být to hřiště. Byla to pitomá záměna jako v Revizorovi a tamti hlupáci řvali vzteky a chtěli, aby jim zaplatili za vepřové hody.

Smál se tak hlasitě, že nemohl ani mluvit, když vykládal tu historku. V lampě docházel petrolej, knot čadil, vstala, zatáhla ho; v místnosti zůstala jen červená škvíra bubínku a zvenku padal bělavý přísvit sněhu, vracela se do svého křesla, zastavila se u něho a čekala. Přitáhl ji tedy k sobě, náušnice se jí červeně leskly – zlaté kruhy – zavřela oči, tak vidíte, jak jsme skončili.

Vzbudil se uprostřed noci s velkou úzkostí, slyšel chraptivý dech vedle sebe, překvapil ho svou nezvyklostí, ale to nebylo to, co v něm vyvolalo úzkost.

A náhle zaslechl onen zvuk, táhlé vytí: hunnú... znělo z dálky, tiché a opuštěné, potom se přiblížilo a letělo nad sněhem.

Vlci, pochopil. Co je přitáhlo až tak blízko k lidem?

Vstal k ojíňnému oknu, tiše vpustil zvuk i chlad. Bylo mu velmi oškливо, drkotal zuby; zimou i podivnou úzkostí. Vyšel po špičkách na ledovou chodbu, také jeho pokoj byl chladný, rozsvítil svíčku, překotně hrabal v ranci, konečně našel tlustý blok, mezi deskami a první stránkou byla její fotografie. Díval se na ni, ale teď nepotřeboval její obraz, chtěl číst věty, lidské věty, součást řeči, myšlenku, kterou měl kdysi rád. Listoval notesem: čísla a čísla, úhly polygonů,

troje ponožky, objednat stojánky, napsat tetě, sto padesát osm korun – konzervy.

*Přeněžný stíne ztepilý,
mohu jít s vámi, smím?
Byť krásou vaší opilý,
jsem také jenom stín.*

Mezi dvěma stránkami ležel složený lísteček od ní, jediný, který mu zbyl, všechny dopisy od ní mu spálila jeho stará teta, tajně uprostřed noci, když spal, bála se mít něco takového v domě, i když to byly jeho dopisy, i když v těch dopisech nebylo nic než maličko válečné lásky, jaké šílenství, když se lidé musili bát dopisů o lásce; tohle nebyl ani dopis, jenom vzkaz: „Měl bys chuť podívat se na Tarzana? Kup na zítřek večer, stejně bude pršet, čekám před kinem.“ Vstupenky ležely pod další stránkou. Zežloutly už trochu; ten večer ji vzali a už na něj nikdy nečekala; zavřel blok.

Co tady dělám? napadlo ho. Něco jsem přece chtěl. Pro něco jsem přišel až sem. Ale copak to bylo tohle?

Znovu zaslechl daleké zavytí. Tak blízko, napadlo ho znovu, vždyť teprve začíná zima; a v tu chvíli mu vytanuly zcela zřetelné výstřely – ti chý rachot samopalů – byly už daleko za ním a kůň ani nezrychlil krok.

Přebrodil se zasněženým dvorem, kůň spal svým jediným okem a byl zřejmě doopravdy hluchý, protože je otevřel, až když ucítil jeho ruku. Zapřahal ho horečnými pohyby, pak se vrátil dovnitř, vzbudil ji: „Musím nahoru. Hned teď. Odpusťte mi to...“

„Vždyť na ničem nezáleží. Budu tě čekat.“

Uprostřed lesa zahlédl černou postavu, potácející se závějí. Poznala lesníka Popoviče.

„Pane inženýre,“ volal lesník. „Pámbu vás ochraňuj. Ještě že jsem vás potkal. Otočte koně, ve vsi je banda.“

„Kdo?“ zeptal se.

„UPA,“ křičel. „Přitáhli včera. Slyšel jsem jenom střelbu a teď seshora vidím dým. Zapálili, dobytkové.“

„Když zapálili,“ řekl, „už tam nebudou.“

„Kdo to ví. Lepší nepokoušet pánaboha.“

Inženýr pokrčil rameny.

„Obratťte koně,“ naléhal lesník, „zabijou vás... ach bože!“

Kůň těžce stoupal do vrchu, černá postavička lesníka se kulila dolů sněhem, až se ztratila.

Vzduch znovu trhalo smutné vytí a tentokráte slyšel i zuřivý štěkot. Opět ho posedla úzkost, musil vynaložit všechnu sílu, aby neobrátil koně a neprchal zpátky. Kůň nervózně frkal a také inženýrovi se zdálo, že cítí pach psích těl a čpění kouře.

To je tím, dodával si odvahy, že je slyším prvně. Tak je to se vším. Když se člověka prvně dotkne smrt, cítí hrůzu, a když prvně políbí, cítí štěstí. Pak si zvykne.

Ale tohle nikdy nechtěl, zvyknout si. Vlastně záleží na člověku. Dvě věci, když se dotýkají, dotýkají se vždycky stejně, protože jsou stále stejné. Ale dotýká-li se věcí člověk nebo lidé lidí, mělo by to být stále jiné, poněvadž lidé mohou být stále jiní.

Kůň zaržal a zastavil se. Na sněhu se objevily černé lupínky sazí.

„Jed,“ křikl na něj, „jed, malý!“ Slezl ze saní a poplácal ho po unaveném hřbetě.

Když vyjel na pláň, oheň už dávno pohasl, jenom z několika spálenišť stoupal nebesky modravý dým. Ale dolní polovina vsi stála nedotčená a tichá. Kůň už mlčky kráčel ke své chalupě.

Také dům stál, viděl ho z dálky, vysoká okna, cihlovou zeď.

Seskočil ze saní, koník došel až k sousednímu domku a zastavil se před vlastní stájí. Otevřel dveře, v předsínce ležel neznámý chlap v šedivé ublácené uniformě s hlavou široce rozťatou, několik kroků za ním Vasil Fedor, děti odpočívaly na postelích nehybně, matka klečela nad nimi, vlasy rozhozené po peřině: překročil ležící, dotkl se dvou chlapeckých čel, ucouvl o krok, v nezavřených očích mrtvé

ženy tkvěla úzkost, naklonil se nad její tvář, potom se odvrátil a zavřel jí oči. Špičky prstů mu zábly od těch dotyků, smrt na nich pevně ulpěla, viděl prvně v životě zabitě a nevěděl, co má učinit, konečně se shýbl nad mrtvým děvčátkem, vzal je do náruče a nesl podupaným sněhem až k sousednímu domku, kde dosud čekal poloslepý koník.

Dívčiny vlasy mu dlouze vlály podél boku, na jednom místě je slepila krev, položil mrtvou na saně a vrátil se nazpět do domu. Šli zabít je anebo mě? Prý bojovali proti komunistům, mstili se za nějaké bezpráví. Přišli zabít mě! Možná také jen prchali a Vasil se jim postavil do cesty. Ale proč zabili ty děti?

Odnosil všechny mrtvé. Kůň rozčileně ržál, ale čekal, byl zvyklý čekat, než ho lidé naloží.

Vrátil se ještě jednou, na posteli, kde měl bezpochyby ležet právě on, se válela kniha s urvanými deskami, usedl a vytáhl chvějícími se prsty cigaretu.

Posedl ho nesmyslný pocit, že za to všechno nese vinu, měl tady přece vyhrazeno svoje místo. Co vykonal za ten rok kromě toho, že byl tady? Opíjel se a zvykl si na bídný život a občas se přel s Vasilem Fedorem, a v té strašné chvíli se miloval se ženou, kterou ani nemiloval. Zase jsem do ní upadl, pomyslí si hořce, do té lhostejnosti. Jenom alibi jsem si našel. Nevyprané košile; daleko od pohodlí, jako by na tom záleželo...

Uslyšel zvenku jakési zvuky, ale nevěnoval jim pozornost, nasál jen lačně kouř. A co mám dělat teď? Díval se na nehybnou Fedorovu postavu, slyšel zcela jasně jeho pomalý hlas, bylo to děsivé – minulost i nenávratnost toho hlasu, jak často se přeli, nejčastěji o spravedlnosti, jaký soud by asi vyřkl nad těmi, co mordovali i děti, proč na ni tolik myslel? Tady v údolí, kde nebylo soudů a kde spravedlnost a nespravedlnost měly téměř stejně opilou a vyhladovělou tvář. Asi ho potkalo něco zlého, něco, o čem nikdy nemluvil. Měl se ho zeptat, mohl se od něho dozvědět něco velmi důležitého; propásl to, a teď už nenalezne nikoho, kdo by mu to sdělil.

Průvan otevřel dveře, zahlédl venku černý koňský hřbet. „Ty na mě čekáš?“ zeptal se.

Venku se shýbl a dlouho třel dlaň o sníh, potom vzal opratě a křikl: „Hý!“

Z nedalekého lesa sem dolehl vlčí štěkot. Pozvedl hlavu a díval se tím směrem.

Kůň zatím těžce vlekl svůj náklad dolů do údolí.

KAPITOLA PÁTÁ

Šprýmař a blázen

1

Z bledé ranní oblohy se tiše a neznatelně sypal prach. „Fuj,“ řekl starý Molnár a udeřil několikrát do látky svého obleku. Pod dlaní se objevily tmavé skvrny. Byl to nedělní oblek.

Napadlo ho, že v tom prachu je vlastně jejich chleba, bude zase bída, všechny jejich naděje jsou v tom prachu a zvolna se snášejí k zemi. Mělo by se něco udělat, přemýšlel, aby zapršelo. Anebo aspoň ty kanály. Postavit dobré závlahové kanály, o tomhle už hovořil tak dlouho, že ho nikdo neposlouchal a nikdo ho nebral vážně. Leda kdysi učitel. A teď už jenom bláznivý Adam. Ten ho bral vždycky vážně. Využíval toho někdy ke svým žertům, které ostatně neměly jiný smysl nežli trochu potěšit lidi. Nechtěl nešťastníkovi ubližovat, bývali vlastně přáteli, ještě než se stala ta strašná věc s Adamovou ženou. Tehdy to byl veselý chlapík a šikovný, dovedl si lehnout a zase vstát s plným púllitrem na čele, nevyšplíchl přitom ani kapku pěny a dvě židle vybalancoval najednou, jednu na bradě, druhou na zápěstí, a dovedl vrhat nožem, na dálku vyřezal do stromu srdce i s iniciálami.

Chodívali spolu do práce na jižní statky, těch večerů pod teplým nebem, těch kousků, které měli spolu smluvené, hádali schované věci a ženským předčítali ze zalepených dopisů a věštili jim budoucnost. Adamovi se to nevyplatilo, jedné z nich už se nezbavil, Molnár si teď nemohl vzpomenout, jak se jmenovala, ale tvář si pamatoval, široká ústa, velké rty, byla světlovlasá, útlá a kůži měla posetou pihami. Šel jim za svědka a svatba trvala dva dny, namazali jednu celou lavici klihem, pět chlapů se přilepilo, čtyři ještě odtrhli, ale Puškárovi Ondřeje museli vytáhnout z kalhot.

Tahle historka ho vždycky potěšila, kdykoliv si na ni vzpomněl. Ale potom jaro po svatbě ji chytla velká voda v lese, žena se vyděsila a ztratila nejspíš směr, tři dny a tři noci jezdili v loďkách po louce a mezi stromy, stále se někdo dušoval, že uslyšel volání, byla už nejspíš dávno mrtvá, celou tu dobu jezdil Adam s nimi, ačkoliv poslední den ho deptala jakási zlá horečka, našli ji až po deseti dnech, když voda opadla.

Přinesli ji na dvůr, Adam dosud ležel v horečce, ale poznal ji, stál chvíli strnule nad ní, pak se dal na útěk, proběhl celou vesnicí a zmizel kdesi v lukách; vrátil se uprostřed noci, slyšeli ho, jak jde ulicí a zpívá, domnívali se, že je opilý, a mysleli si, dobře udělal, že se opil. Ale nebyl opilý, jenom zapomněl na všechno, co se stalo, zdálo se mu, že se vrací pozdě v noci z dostaveníčka, proto si zpíval. Jeho mysl teď podléhala snům, jeho tvář se proměňovala mnohokrát za den, jeho city byly posedlé, neměly paměť. Zdětinštěl, začal si sbírat barevná sklíčka a věřil všemu, co lidé mluvili, i když si z něho tropili žerty.

Aspoň mi někdo docela věří, pomyslel si Molnár, stále nedovedl zapomenout na staré přátelství, byl jediný, který se u Adama občas zastavil a naslouchal jeho nesouvislým myšlenkám. Také dnes se zastavil před Adamovou chalupou, zbývalo mu ještě trochu času do mše. „Jak ses vyspal?“ zeptal se.

„Neptej se takhle,“ řekl Adam. „Byly tu ráno děti a zpívaly mi.“

„Co?“

„Nevím,“ přiznal se zahanbeně. „Nemůžu si nějak vzpomenout. A co říkají lidi o suchu?“

„Všelicos,“ odpověděl Molnár. „Taky žes to zavinił ty, neměl ses dát vyhnat z ráje!“

Adam se polekal: „Já za to nemůžu. Už se na nic nepamatuju!“

„To víš, že ne!“

V místnosti bylo navlhle pološeré dusno, v kamnech dohořival ranní oheň, Adam seděl na nízké trojnožce a čekal pln úzkosti, co mu ještě řekne.

„Ale já si myslím,“ pokračoval Molnár, „že ty naopak můžeš udělat pro lidi hodně. Neuvědomuješ si to, jsi zvláštní člověk, míváš dobré myšlenky, takové nikoho nenapadnou, jenom tebe.“

Bavil se tím, co vykládal, byl to tichý a skrytý žert, ale nebyl to jenom žert, neboť mu Adam věřil, a on věděl, že mu věří a že bude uvažovat o tom, co mu řekl, než jeho myšlenky zastře mlha, a bude se tím těšit. Byl rád, že ho může nějak potěšit a dát mu naději v té jeho bídě, co jiného pro něj mohl udělat? Lidi vlastně potřebují jen velice málo: trochu úsměvu a docela málo naděje, aby snesli všechno, aby unesli život.

„Ted' žiješ v bídě,“ řekl mu. „Ale to je jenom začátek. Mnoho králů začínalo v bídě.“

Adam přikyvoval.

„Ted' zrovna chystají nějakou stavbu tady u nás,“ pokračoval Molnár, „všiml sis toho?“

„Takhle se mě nesmíš ptát,“ odpověděl, „takhle si nevzpomenu, co jsem viděl. A já tam budu taky pracovat?“

„Určitě,“ slíbil mu, „uděláš ohromný kus práce a lidi ti to nikdy nezapomenou.“

„A co bude s kozou?“

„My dva,“ pokračoval Molnár, „ještě něco postavíme. Uvidíš, starý!“

Zblízka zazněl zvon, už se blížila mše, Adam vecpal velké, trochu oteklé nohy do rozedraných galoší, na hlavu si nasadil klobouk, kalhoty přivázal v pase špagátem s mnoha uzly, který pocházel ze staré sítě, pak společně vyšli z domu. Měl dnes hlavu neobyčejně lehkou, nikdo mu nezpíval písně, ani neslyšel šumění vod, viděl dobře věci kolem sebe, vlahý prach, tabulky oken metaly světlo. Na plotu visel velký, ručně psaný plakát.

Práce na stavbě hrází v katastru naší obce

Dobry výdělek

Hlaste se neděle ráno na výboře

(i koně)

Četl ten plakát a měl radost, že tak dobře rozumí textu. Kdosi pod velká písmena připsal tužkou:

*Přihlašte koně
přijdete o ně*

Četl i tohle a připadalo mu to tak zábavné, že se velmi dlouho kolébal v radostném a tichém smíchu. Připomněl si náhle staré časy, kdy ještě chodíval s ranečkem věcí, večery s písněmi, vyprávěly se historiky, při kterých neustávalo veselí, četl stále znovu těch několik slov a četl je tak dobře, že když se odvrátil, zněla mu všechna v hlavě. Na stavbě hrází, hráze byly proti vodě. Věděl, že nemá rád vodu, nenáviděl ji, i když příčina té nenávisti mu zůstávala zamtlžena. Představil si polední žár, chlapi leží v chládku stromu, žvýkají chleba a špek.

Uslyšel hlasy, snad už zněly déle, teprve teď však si jich všiml, bosí odraní kluci, jeden z nich nesl na násadě od vidlí cary modré košile, druhý na klacek narazil botu bez podešve: Adam, první člověk, člověk Adam, první člověk, už mnoho let na něj pokřikovali ta slova a nejhorší bylo, že tolik minulých dní mu zastřela mlha, nevěděl, nemohl se připamatovat, jak dlouho už žil a jestli byli v dávném dětství kolem něho nějakí lidé, anebo jestli skutečně byl tím úplně prvním, jak mu tvrdili.

Křikl na ně: Vy čistí medvědi, koně neokované; a děti se smály a měly radost.

Ale on myslel jenom na vysoký strom, pod kterým bude sedět s ostatními a bude s nimi hovořit, a oni budou s ním a budou si vyprávět, snažil se vybavit si nějakou historiku, kterou by jim vyprávěl on, nevybavil si však žádnou, ale to nevadilo, lidé se vždycky bavili tam, kde byl on, nemusel jim k tomu vůbec nic vyprávět.

„To bychom leželi v poledne pod stromem jako tehdy, vid’?“

„Jako kdy?“

Snažil se vzpomenout. „Ty se vždycky tak ptáš,“ řekl. Ale viděl před sebou zcela zřetelně ten strom, pod ním několik spáčů, ženy s osmahlými lýtky, světlé vlasy na sežehlé letní trávě, a náhle pocítil svíravou tíseň.

V kostele bylo už plno; Molnár se prodral kamsi kupředu, on zůstal v koutku při dveřích, sepjal ruce a volně svěsil hlavu, takže kdyby Bůh hleděl z výše, nespatrił by než houštinu jeho bezbarvých, zježených vlasů.

Lidé kolem naslouchali kázání, ale on nevnímal jednotlivá slova, spíš celý povrch řeči, který však mu nebyl příjemný, zdálo se mu, že i kněz hovoří o té stavbě, jenže o ní mluví zle a hrozí všem, kteří na ni vstoupí, že zůstanou bez země a bez chleba, jaký nesmysl zůstat bez země, když po ní přece chodíme. Ledaže by ji skutečně kdosi vzal, poděsil se, vzali by zemi a zůstala by jenom voda. Polkl úzkostí.

Buďte pokorní! Odvrhněte pýchu! Nemařte plány nebeské!

Byl tak vylekaný, že si nevzpomněl ani na jediné slovo písně, kterou pak zpívali.

Když bylo po všem, pustil se za ostatními, a tak se tedy dostal také k červenému, ještě nedostavěnému domku, kde čekali Smoljak s jakýmsi obrovitým chlapíkem v městských šatech; neměl odvahu se k nim přiblížit, uvědomil si, že přece přišel s Molnárem od řeky, ten mu o té stavbě řekl, snad by měl počkat na něj, čekal tedy a viděl, jak ostatní přecházejí mlčky kolem, čekal stále, až tu zbyl docela sám s těmi dvěma.

Smoljak řekl: „Ty hráze, to bude dobrodiní pro celou obec, pane inženýr! Nevíte, co tu od vody zkusíme. A lidi si vydělají. Konečně nebudou muset až bůhví kam za penězi.“

Prach cesty zvolna nasával světlo, až oslepoval. Inženýr si zapálil cigaretu, na protější střechu se tiše snesl čáp, vzduch byl nehybný, z dálky znělo jakési neskutečné vyzvánění. „Nezdá se mi, že by vaši lidé moc stáli o tu práci,“ poznamenal inženýr konečně.

Adam pochopil, že čekají na lidi, kteří nepřišli, právě tak jako on čekával na lidi, kteří nepřicházeli, a pocítil s nimi účast a touhu jim pomoci, člověk má pomáhat těm, kteří čekají.

Stanul před nimi: „Vy jste... ten... pán,“ zabreptal, „co bude stavět?“

„Adame!“ okřikl ho Smoljak.

„Já jsem Adam,“ uvědomil si. „První člověk.“ A zasmál se nejistě.

„A vy chcete na hráze?“ zeptal se inženýr.

„Prosím!“

„Proč ne. Vypadáte solidně.“

Tu se Adamova tvář rozzářila velkým a čistým úsměvem a on zvedl ruku vysoko nad hlavu a zavolal: „Postavíme hráz, takovou. A vodička nepoteče.“

2

Byli trochu napilí a hráli jako diví, malá světnice se k ohlušení naplnila zvuky. Bubeník Sagula tloukl jen jednou rukou, druhou mu utrhla mina dva týdny potom, co přešla fronta, ale byl výborný bubeník, pracoval nohama, a dokonce i loktem zohavené ruky.

Štefan Valiga na okamžik odložil housle a zpíval ochraptělým hlasem:

*Černý Boby si boty vyglancoval,
se svým džípem do města přiharcoval...*

Petr Valiga ze všech sil dul na starou otlučenou trubku, Pavel Molnár hrál na harmoniku. Měli ten nejpodivuhodnější orchestr v kraji, ostatní cikánské kapely znaly sotva dva tucty čardášů a k tomu několik šlágrů, které jim vypadly stejně jen jako nepovedený čardáš, ale Štefan Valiga, když byl na vojně, odposlouchal

nespočetně pravých džezových kousků, amerických písniček a zahraničních šlágrů, hrál rumbly a tanga a buggy-vugy: na jednu trubku, buben, harmoniku a housle. Saxofon neměli, ten byl jenom vzdálenou vidinou.

*Škoda lásky; kterou jsem tobě dala,
škoda slzí, které jsem vyplakala...*

Štefan Valiga divoce pohazoval hlavou, ruce zaťaté, bílé zuby mu zářily v pootevřených ústech. Všichni mu v takové chvíli podléhali, ti, co hráli, i ti, co jenom tančili, a když někdy uprostřed písně utkvěl svým těžkým volským pohledem na některé dívce, věděl, že mu odpoví, i ta nejhezčí, i nevěsty, na jejichž svatbě hrával, mu odpověděly a ochotně šly za ním. Bývaly z toho pěkné rvačky.

*Hledám děvče pro buggy-vugy,
zbláznil jsem se do buggy-vugy...*

Neznal noty, nikdo z nich je neznal, ale stačilo mu, aby jednou zaslechl písničku, a pamatoval si ji: slova i melodii. A za dobrý šlágr zaplatil i celou flaškou.

Někdo pootevřel dveře: „Hněte sebou! Je tu ten chlap.“

Bubeník ukončil posledním zběsilým vibratem, vyšli ven; na dlouhých šňůrách v horkém větru vlály barevné cáry, vzduch čpěl pachem moče, odpadků a vlhkých místností. Zpočátku si Pavel oškivil celou tu cikánskou osadu, špínu, křik a věčné hádky; hrál s nimi už skoro půl roku, nakonec si zvykl a byl rád, že ho vzali mezi sebe. Velice potřeboval nějakou partu, tehdy, když učitel odešel z vesnice. Táhl s nimi společně po mnoha tancovačkách, posvíceních a svatbách; dělili se o peníze a výslužky, smáli se společně a společně byli bezstarostní, často místo aby hráli, váleli se v horkých letních dnech u řeky; polonazí, líní i mluvit a také hladoví, neboť poslední korunu

už dávno projedli anebo propili. Namlouval si, že jsou mu blízcí, ale rozuměl si s nimi málo. Je bavilo ze všeho nejvíc chlastat a žvanit, prázdná slova, bezduché oplzlosti, chechtali se jim upřímně. Byli až příliš šťastni tím, co byli.

Kráčeli pomalu úzkou uličkou, vědomi si své důležitosti, kolem nich pobíhaly děti a dospělí pospíchali; u prvního domku osady stál vysoký chlapík, jeho ostříhaná hlava čněla nad barevným zástupem. Viděl ho už včera na vsi, inženýr, který sháněl lidi na stavbu – ne-sehnal prý nikoho, kromě bláznivého Adama. Já bych se přihlásil, napadlo ho, kdybych nehrál a kdybych se už jednou nespálil s těmi hrázemi.

„Vítám vás, pane tajemníku! Přišel jste se podívat, jak žijem?“ zeptal se vpředu podlézavý hlas.

„Ano,“ odpověděl inženýr. Jeho modré, trochu studené oči lovily lidi, zkoumaly je a ohmatávaly; dva roky v tomhle kraji ho odnaučily štítlivosti i předsudkům stejně jako lítosti, přemýšlel pouze o tom, kolik z těch lidí se mu může hodit: aby příliš nepili a nevysazovali z práce a nervali se.

Pavel zachytil na okamžik jeho pohled a zneklidněl.

„Jsme kulturní lidé,“ řekl ten hlas, „umělci. Děláme koryta.“ Jeden z mužů odběhl a z velké hromady za domem přinesl díži vydlabanou do vrbového dřeva.

Inženýr potěžkal předmět, shledal ho lehkým, pak si všiml, že na zdech některých domků, asi kam sahaly hlavy dětí, se táhne vybledlá čára, a zeptal se: „Chodí vám sem voda?“

„Neptejte se, co jí sem přijde. Celé moře, pane zlatý, velkomožný. Ve vesnici se do domů nedostane, ale nám stojí v chalupách někdy i měsíc. Rozmočí všechno, žít se tu nedá.“ V tu chvíli se rozkřičely všechny hlasy kolem a volaly jeho, cizince, za svědka, že nemohou takhle žít.

Dal jim za pravdu. V ruce držel vrbovou dížku, hladkou, žlutou, zvedl ji před ně: „Pěkná..., ale co s ní dneska?“

Nebyl zvláštní řečník, převyšoval je však všechny o hlavu, měl silný hlas a dovedl volit správná slova pro ty, k nimž zrovna mluvil.

„Za rok, za dva,“ sliboval, „dám vám všem nové domy. Ne tohle,“ ukázal na jejich chýšky z bláta, z plechu, ze starých bedýnek, z vrbových klacků, „ale domy! Z cihel a z kamene!“

Stáli a mlčeli, i děti na něj civěly ohromeny, ačkoliv nerozuměly ničemu z toho, o čem mluví.

„Nábytek z mahagonu,“ řekl ještě; pak ho napadlo, že určitě nevědí, co je to mahagon, a dodal: „Lesklý a pěkný, jako mají páni.“

Byli všichni tak rozčilení, že nemohli ani poslouchat, křičeli jeden přes druhého. Pavel se snažil protlačit blíž, někdo strčil do jeho harmoniky, otevřela se a dlouze zazněla.

Přece se nedám napálit, pomyslel si, ale také z jeho hrdla se vydral výkřik a lokty si razil cestu, až stál těsně před tím člověkem.

„Co chcete víc? Práci hned u nosu! Od zítřka! Od začátku světa jste tohle neměli! Deset tisíc v kapse každý měsíc! A hlavně,“ dodal, „bude konec vody. Tady postavíme hráz, ani moře ji nepřeleje.“

„No, muziko,“ obrátil se k nim polohlasně Štefan Valiga. Rozpřáhl ruce: pro tuhle práci se nehodily; ale vidina deseti tisíc plula před ním – někdy celé týdny nezavadili o korunu, někdy hráli jenom za výslužku, někdy je vyhodili s ostudou; k čertu, napadlo ho, za dva měsíce by mohl být i saxík. Díval se na své dlouhé tmavé prsty, byly velice jemné a ucítily i ten nejslabší záchvěv struny. K čertu s houslemi, pomyslel si, každý pitomý cikán na ně hudlá, ale pořádný džez, kdo to tady svede? Jen já!

„No, muziko?“ opakoval. Kolem nich prudce zněly hlasy, jedna ústa překřikovala druhá: A kde? A kdy? A kolik?

„Můžeme s tím praštit, až nás napadne,“ řekl Valiga. „A bude saxík.“

Inženýr vytáhl z kapsy láhev na stvrzení úmluvy, podal ji prvnímu vedle sebe, láhev zvolna putovala zástupem, dorazila i k Pavlovi; saxofon, zasmál se v duchu, znal už je, věděl, že mzdu propijí, za

zbytek koupí nějaké zbytečné cetky děvčatům anebo sobě malovanou kravatu, nemyslel v téhle chvíli vůbec na saxofon; nemohl se však odtrhnout od toho člověka, který tak rychle získal neovladatelný zástup: snad to dokáže – postavit hráze, dva pásy, mezi něž sevře řeku. Napil se a podal láhev dalšímu.

„No tak,“ vykřikl Štefan Valiga. „Jsme v tom, pánové! A jdem se nacáknout!“

Jeho bratr pozvedl trubku, klátili se zvolna k vesnici hlasitě troubíce, také Pavel hrál a Štefan Valiga zpíval svým ochraptělým armstrongovským basem: „Ód king Koul – wós e mery ód soul...“

Když šli kolem domku vdovy Jurcové, zahlédl Pavel na dvoře Janku. Vrátila se teprve před několika dny: Jurcovou ranila mrtvice, musela přijet a ošetřovat ji.

Opřel se o nízký plot, stále hrál; vážila vodu a nedívala se na něho.

„Co máma?“ zavolal konečně.

„Nic!“

„Přihlásil jsem se na stavbu,“ oznámil jí.

„No to ses vytrh. To tě budou mít všichni ještě radši!“ Konečně se obrátila, přihladila si vlasy, potom uchopila džbery. „Vyděláš si aspoň?“

„A kolik!“

Došla až k plotu, byli teď tak blízko sebe, že jeden slyšel dech druhého, dívala se na něho vyzývavě, dovedla široce rozevřít oči, modré, lhostejné, lesknoucí se oči.

Snad čekala, co udělá a co ještě řekne, ale když mlčel, zasmála se najednou: „Tak vidíš, aspoň si koupíš pořádné gatě.“

Loudal se uprášenou cestou, viděl stále její pohled, zdálo se mu, že jí chtěla povědět něco zcela jiného, než pak řekla nahlas, rozevřel harmoniku a hrál, promaširoval tak celou vesnici a pustil se ještě dál, po úzké lávce přes kanál a pak už kráčel pastvinou, po obou stranách se šířilo prázdno, jenom ptáci a vůně sežehlé trávy, hrál teď, jak nejhlasitěji dovedl.

3

„Pořád na to musím myslet, Pavlíčku,“ vykládal blázen. „Říkal mi Valiga, že až přijde bouřka, bude to něco jako konec světa.“

Nakládali spolu starý železný vozík, vyřazený už dávno z bůhví-jakého lomu. Země prášila a byla promísena uschlými stébly trav. V tom strašlivém suchu, které viselo už několik měsíců nad zemí, zvolna zmíral všechen život, pastviny zhnědly, jako by na ně usedla rez, a unavení čápi se přestěhovali k bahnitým břehům vysychající řeky.

Lidé vstávali a vzhlíželi k nebi, jež bylo ochablé horkem, a čekali na večer, který měl přinést bouři, ale přinesl jen tiché bezzvučné blesky. A tak tedy šuměl déšť v jejich představách, svlažovali jím zdeptaná pole, hojné prameny, jichž stále přibývalo, až se měnily v zátopy: vymýšleli si úzkostná proroctví a hrůzné pohromy, aby jimi zakryli svoji bezmocnost a vědomí, že mohou jenom čekat, že jsou v pasti a mohou jenom čekat.

„Postavíme hráze,“ strachoval se Adam, „ale k čemu budou, když se voda dostane na pole z mraků?“ Díval se před sebe, tam ve velké dálce se zvedal sloup prachu, který se táhl napříč podél obzoru, to stádo hledalo poslední zbytky zelených stébel. Přijal úzkost těch druhých, a i když si tím nebyl jist a nedovedl zcela odhadnout své síly, zdálo se mu, mnohokrát to přece slyšel, že právě on by mohl změnit jejich těžký úděl, upravit koloběh vod, přemoci sucho a předejít pustošivé bouři a vrátit tak lidem klid a naději.

„A teď už vím,“ vykládal šťastně. „Nad poli se musí natáhnout dlouhá skleněná deska, trochu skloněná odshora dolů. Na desku spadne mlha i déšť a voda po ní všechna steče. Jednou jsem takovou desku viděl, ale už si nemohu vzpomenout kde!“ Pavel Molnár toho sice nenamluvil tolik jako jeho otec, neužilo se s ním moc zábavy, ale také ho neodháněl, pracoval s ním, dokonce s ním i jedl z jedné misky, měl ho za to rád, synáčka.

„Kdoví, snad by to pomohlo,“ řekl Pavel, myslel přitom na Janku, už několikrát se po práci pro ni stavěl. Vzala džbánky a loudala se s ním do hospody, vedli řeči o nedůležitých věcech: o lidech z vesnice a o hrázi, nezajímalo ji to příliš, ale přece jen ho poslouchala, a jemu se zdálo, že všechno, co teď prožívá a cítí a nač myslí, se v její blízkosti stává silnější, a toužil po stále větší blízkosti. Včera si dodal odvahy, odbočil z obvyklé cesty, zapadli do stínu za kostelem, přitiskla se sama k němu, ústa k ústům, náhle se od něho odtrhla: „Co bys nechtěl!“

Potom mlčeli obvyklou cestou k hospodě, stísňovala ho náhlou cizotou; před otevřenými dveřmi – zevnitř povykoval opilý Vrábel a zněly Valigovy housle – však řekla: „Čekej zítra večer... tam... jako tehdy!“ Zapomněla dokonce koupit pivo, pro které přece šla.

„Abys věděl,“ vykládal Adam. „Tvůj táta říká, že jsem to sucho možná zavínil já. Zhřešil jsem. A třeba bych měl přinést obět.“

Lidé vždycky přinášeli oběti. V jeho mysli se prolínaly děje, které nedávno spatřil, s dávnými ději, které nikdy nespapřil. Popravčí četa před svítáním a ruka Abraháмова s nožem a Kristus, jenž se dal za naše hříchy. Jít jako Kristus a dát se za hříchy všech, a představil si déšť, který padá – oni na mě pak nikdy nezapomenou. Jeho tvář pokryla radost.

Naložili vozík a tlačili ho po křivolakých kolejkách, vyklopili hlínu a znovu se vraceli.

„Koupil jsem jí šátek, je z amerického nylonu,“ ozval se zničehonic Pavel, „mám jí ho jen tak dát?“

„Šátek se vždycky hodí,“ řekl ochotně Adam. „Na vítr a proti dešti. Jednou, to jsem jel s grófem lovit kačeny a na břehu stála liška...“ víc nevěděl, cár téhle vzpomínky mu uvízl v mozku, snad tam skutečně vlály barevné šátky anebo aspoň chocholy na hlavách koní.

Dole zazněla Valigova trubka, poledne, chlapi rozdělali oheň a vařili v kotli svou každodenní polévku.

„Pavle,“ volal Valiga. Ale Pavel se natáhl do řídkého vrbového stínu, neměl dnes chuť na jejich řeči, šel s ní uprostřed noci, tráva suše praskala, dotýkal se jejich nahých paží, potom leželi v měkké prohlubni a nad hlavou se jim klenula stébla.

Blázen si přidřepł vedle něho a vykládal: „Byl jsem na takové schůzi, co dělali komunisti. Přijel tam člověk a vyprávěl hezky; každý může mít svůj dům a svoji zahradu, nikdo nebude ubližovat nikomu, všichni budou přátelé. Moc se mi líbila ta schůze.“

Neřekl, že uprostřed schůze ho Smoljak vykázal ze sálu, neboť se bál, aby se mu Józio a ostatní sedláci neposmívali, jak je na tom špatně, když musí na schůze zvat blázny.

„Dávali tam takové psaní,“ řekl, „přijď večer, ukážu ti ho.“

„Dobře, zastavím se u tebe.“

„Popijeme,“ radoval se Adam. „Koupil jsem pravou. Hned včera, jak jsme brali.“

Po hrázi přicházel starý Molnár poněkud širokým krokem, čepici štítkem dozadu, měl určitě trochu v hlavě, to bude zase nějaká legrace, všichni to věděli, také Molnár, sbíhali se k němu, věděl, že je nesmí zklamat.

„Chlapi,“ zavolal, „nechte toho, už prý vynašli elektrickou lopatu. Maká sama, chlapi si můžou chladit zadky v trávě. To je něco pro tebe,“ obrátil se k Valigovi, „aby ses moh i ve dne válet s děvkama.“

„To jo,“ křičel Valiga, „nejsem jako někdo, komu stačí jenom v noci, a k tomu jednou za rok!“

Řvali smíchy. Také Adam se smál. Nerozuměl přesně vtipu, ale líbilo se mu smát se s ostatními.

Molnár došel k němu. „Zdráv, Adame!“ Všichni ztichli, čekali na nový žert, musel jej rychle vymyslet, i kdyby nechtěl, musel by jej vymyslet. Nenapadlo ho však nic, snad tím horkem, nebo příliš přebíral. Řekl jenom: „Víš ty, jak se jmenoval první člověk?“

Blázen zneklidněl: „No přeci Adam!“

„A nebyls to náhodou ty?“

Adam se rozpačitě zasmál, ale ostatní mlčeli – tohle už mockrát slyšeli.

„Jestli jo,“ pokračoval Molnár, „tak nám tvůj hřích nadrobil pěkný věci. Tady Facuna už z toho má devět dětí!“ Snažil se zoufale vymyslet něco, čím by je pobavil.

„A to sucho,“ napověděl kdosi.

„A to sucho,“ chytil se toho nápadu. „Jsi jako ten Jonáš mezi námi. Pánbů tě vidí, takového hříšníka, proto nezaprší.“

Adam se stále šklíbil. Byl to škleb mezi smíchem a pláčem.

„Nech ho, táto,“ řekl Pavel.

„Podívejte se,“ křičel Valiga, „takový věci má na svědomí, a ještě se chechtá!“

„Adame, Adame,“ hovořil teď Molnár velmi vážně, „už jsem ti to tolikrát povídal, měl bys nějak napravit svoje hříchy!“

Adam prudce trhl hlavou. Ale nebylo kam utéci.

„Sejmeme je z tebe,“ odhodlal se Molnár. „Co nám zbývá jiného?“

„A do vody s ním,“ pochopili.

„Do vodičky ne!“ Báł se vody, nevěděl už sám proč, strašně se báł vody, křižoval se, když měl přejít most, a za deště obkládal okno starými hadry.

„Do vodičky ne? Do vodičky jo!“ křičeli. Uchopili jeho lehké tělo a nesli je k řece. Molnár zůstal pod stromem, v ústech žmoulal cigaretu a marně se ji pokoušel zapálit.

„Táto,“ řekl Pavel, „seš sežraný. Jako svině!“

Molnár se prudce otočil a dal mu beze slova facku.

„Do vodičky ne? Do vodičky jo!“ Ruce se míhaly nad břehem. Už dlouho jej otec neudeřil. Nepamatoval se, jak dlouho. Rozběhl se dolů. „Nechte ho,“ křičel. „Dejte mu pokoj!“

Neposlouchali ho vůbec, snažil se prodrat mezi ně, ale už bylo pozdě, tělo prolétlo vzduchem, voda vystříkla, žalostný výkřik na okamžik přehlušil smích.

„Jste hovada!“

Štefan Valiga mu položil ruku na rameno. „Co řveš? Chceš za ním?“

Kopal, rval se s nimi, rozškráblí mu tvář, konečně ho odtrhli od země. Voda se nad ním zavřela, bylo mělko, udeřil se do hlavy a do zad a na okamžik ztratil nad sebou vládu.

Když se konečně poloslepý vyhrabal, stáli na břehu, ječeli, nad nimi čněl otec, už si zapálil cigaretu.

„Sviňák ožralý,“ řekl Pavel tiše. Po tvářích mu stékala voda, otřel si oči, brodil se co nejdále ode všech, už zmizeli za zákrutem, jenom otcova postava čněla proti nebi. Sviňák ožralý, ožralý, opakoval si, potom vylezl na břeh, unaveně se natáhl na teplou zemi a zavřel oči.

Už aby byl večer, přál si. Večer budu s ní. Už aby byl večer, dám jí ten šátek.

Potom zaslechl mlaskavé kroky a uviděl nad sebou bezelstný Adamův pohled.

„Nic si z toho nedělej, Pavlíčku,“ šeptal mu udýchaně Adam, „já už vím, co udělám.“

4

Stmívalo se zvolna – stále dál do hloubky pusté roviny – držel děvče pevně kolem pasu. Dosud v něm zněl hlučný smích, otcova silueta proti bledému nebi, ještě že měl ji, kdyby ji ztratil, nezůstal by mu nikdo. Žil by v prázdnu, a k čemu by bylo pak všechno, co dělá a co chtěl ještě udělat.

Myslel si, že práce, kterou teď našel, dá sama jeho životu smysl, ale dnes odpoledne pochopil, že se mýlil. Práce sama nemohla mít smysl. Nic nemělo samo smysl.

Chtěl s ní o tom mluvit, a začal proto vyprávět o Adamovi a o polední koupeli. Nechápala, proč ho to tak vzrušovalo. Představila si je, jak se hrabou z vody, a dala se do smíchu.

„Povídej ještě něco takového,“ řekla. Doléhalo k ní vědomí toho, co přijde, široká prostora, do níž kráčeli a ve které zůstanou sami, ale snažila se myšlence na to uniknout.

Bylo to zvláštní, ale za tu dobu, kdy se zase vídali, nemyslela na nic, co by se mělo stát, ani na jediný z příštích dní. A šla s ním vždy znovu kus cesty k hospodě, poněvadž byl jediným vytržením z té nudy, která tu obepínala celý život, ale nemyslela přitom na nic, ještě když ji začal líbat, nemyslela na nic, líbala se už víckrát – a nic to přece neznamenalo. Ale pak když šli spolu mlčky k hospodě, polekala se, že ho urazila a že už se příštího dne pro ni nezastaví a ona zůstane doma sama, a proto řekla, aby na ni čekal, a ještě v tu chvíli si myslela, že zůstanou někde za zámkem, odkud se dá zavolat na blížká okna. Ale nezůstali tam, padali stále dál, do hlubšího večera, do temnější prostory.

Určitě to ode mne bude chtít. A co, řekla si, snad s ním zůstanu. Celý život byl jiný, nežli si představovala, stejně jí nikdo nedá to všechno, co si přála mít.

Jen jediný by to snad dokázal: Jožka Bañas. A ten zmizel kdesi v Čechách.

Nevnímalá teď vůbec Pavlova slova. Vzpomněla si na to, jak za ní přijel Jožka, snad s ním měla tehdy jít – urazil se a už se nikdy nezastavil. Ptala se opatrně na něj a dozvěděla se, že si opatřil další dvě auta a má kdesi milenku, rozvedenou paničku s dětmi a s hotelem.

Ten lump, ten darebák, ten svinský potomek blbého krčmáře... Do očí jí vstoupily slzy: viděla stále před sebou jeho krásnou tvář s jemným nosem a velkými ústy.

Pavel si všiml jejího dojetí a vycítil v něm odpověď na to, o čem právě mluvil.

Došli až ke břehu řeky, vzpomněl si na balíček v kapse.

„To je pro mě?“

Přikývl, rozbalila papír, šátek byl tenký a průsvitný, barva tajícího sněhu, na zelených větvích sedělo mnoho pestrých ptáků; sytost barev smazával soumrak a dával jim temně pastelový nádech, ale večerní barvy byly kupodivu krásnější nežli denní.

Držela šátek velmi opatrně, aby jej nepotrhala hrubými prsty, potom se naklonila nad vodou, vnímala každý dotek té nezvyklé látky. Kdo by to do něho..., pomyslela si šťastně, teprve teď ji napadlo, že by mu měla něco říct. Naklonila se ještě nad vodou a viděla svou tvář blízko tmavnoucího mraku a usmála se na ni: „Vytáh ses!“

Pak si sedla těsně vedle něho. Stále ještě nevěděla, jak se zachová, ale už nemyslela na Jožku; zlost, která k ní před chvilkou doléhala, ustoupila tiché a blažené a nerušivé prázdnotě. „Mluv něco,“ poručila, „něco veselého!“

Dívala se na něho zblízka unavenýma očima: šero smazávalo, co zbylo v jeho tváři ještě chlapeckého, a to se jí líbilo.

„Chtěl bych dělat všechno pro tebe,“ řekl. „Všechno, co jednou udělám, bude pro tebe. Vždycky!“

Mlčel, ale ona také mlčela a čekala, co tedy udělá. „Počkej,“ rozhodla se konečně. Sundala si šátek a pečlivě ho složila, naplnila ji náhle něha, ty můj kozlíku nešikovný, říkala mu v duchu, jako by na tenhle pocit čekala už velmi dlouho, bylo jí lehce a dobře, položila šátek na zem a čekala, až ji obejmě.

Když ji potom políbil, přivřela oči a prázdno v ní se stále více zaplňovalo touto chvílí a jím a touhou po jeho dotycích.

Líbal se dlouho, potom zašeptal: „Já, já tě mám, moc tě teď mám...“, a znovu ji chtěl líbat.

Odstrčila ho a vstala, vstal také, ale ona ho otočila zády k sobě, takže viděl jen temnou plynoucí vodu, v níž právě vycházel měsíc, a slyšel, jak za ním šustí tráva.

„Tak,“ zašeptala.

Leželi spolu na holé, teplé, ztvrdlé zemi, byl docela užaslý světlostí jejího těla.

Mluvila o tom už kolikrát s kamarádkami: tady i ve městě, teď se však trochu bála, stébla trávy ji píchala do nahého těla a kolem sebe cítila horké dusno.

Nyní, když už nemohla ničemu zabránit, chtěla aspoň oddálit ten okamžik: „Pamatuješ, jaks mi povídal o těch rybách?“

„O delfínech?“

„Ano,“ řekla netrpělivě. „Víš ještě něco podobného?“

Snažil se vzpomenout si na něco podobného, ale políbil ji jenom.

Měla pevně sevřené rty. „Jak vypadá delfín?“ zeptala se.

Najednou si uvědomil, že neví. Delfín plul ve vodě, zelený anebo bělostný se světlýma očima, ale mohl mít také tmavé oči, a nevěděl ani, jak je veliký, ani čím se živí, nepotřeboval to nikdy vědět.

„Budeš mě mít rád?“ zeptala se. „Uděláš mi všechno?“

„Ano. Všechno. Řekni, co bys chtěla!“

Nenapadlo ji nic a řekla tedy jenom: „Koně, bílýho koně.“

Čekala, že se stane něco velikého, něco, co neunese, nějaká strašlivá bolest, něco víc vzrušujícího, nežli bylo líbat se a nežli jen myslet na líbání, nestalo se nic takového, proběhlo jí jenom křečovitě zachvění, vykřikla trochu a potom ležela bez hnutí, oči měla stále zavřené. Slyšela, že jí něco šeptá, ale nevníkala smysl těch slov; usínala, probouzela se a hned znovu usínala, až konečně pochopila, že se kolébá na velice vlahých vlnách, a to že je nejspíš to krásné, co si představovala a na co čekala, a usmála se šťastně.

Tiskl ji k sobě, přál si, aby mu něco řekla, ale ona mlčela. Odvrátil se tedy a pokoušel se na něco myslet, chtěl si představit vysokou věž, z níž by uviděl mořské vlny a spatřil velkou zelenou rybu s bílýma očima a chlupatý kmen palmy, slyšel však jen dech vedle sebe a tiše plynoucí vodu a viděl jen mihotavá světla vzdálených blesků na černém nebi, a tu ho napadlo, že už asi nikdy neuvidí ani věž, ani delfíny, ani cukrové palmy, nic z toho, protože to všechno vlastně nebylo, nemohlo být – jsou jiné věci, které snad budou krásnější anebo trpčí: je tohle a hráz a rvačky a opilí dělníci a tohle – břeh

řeky a děvče, které spalo tak blízko, že ze všeho nejmíc slyšel jeho dech, a mnoho jiných věcí, které snad ani neznal, ani netušil, ale které ještě nalezne, bude-li je hledat.

5

Adam se vracel domů až za tmy. Po práci se natáhl na kraj olšového lesa a zmožen vedrem usnul a spal za tichého bzukotu komárů a neslyšného plynutí řeky a snil o tom, že kráčí v bílém rouchu po zaprášené cestě a za ním zástupy, které vyslovují s láskou jeho jméno, neboť jim vrátí déšť.

Vzbudil se, vstal, nasadil si na hlavu staříčkový klobouk, který se podobal převrácené dřížce, a vracel se zvolna k vesnici. I teď večer země dýchala žářem a každý poryv větru zvedal oblaka prachu, u země ležely spálené klasy a řepné listy povadly a uschly tak, že je mohl rozdrtit mezi prsty na prach.

Takové neštěstí, přemýšlel pomalu, odkud se vzalo takové neštěstí? Cítil lítost nad tím, jak mnoho lidí bude nešťastno, a toužil jim nějak pomoci. Snad skutečně to byla i jeho vina – děsil se té myšlenky, ale bylo možné, že to on přinášel lidem neštěstí: nejprve válku a vodu a teď zase to strašlivé sucho.

Ve vesnici se na něho pověsily děti:

*Adam první muž...
Vystrč břicho,
ať už není sucho!*

Doma měl od snídaně v hrnku trochu žitné kávy, nalámal do ní chléb a zvolna jej přemílal zčernalými zuby.

Ano, rozhodoval se pomalu, udělám déšť. Ta odpovědnost na něm spočívala bolestnou tíží. Snad by stačila jenom jeho oběť, a lidé

by mohli žít šťastněji. Zlomí nepřízeň nebes, přivolá tichý a klidný déšť, zavlaží zemi a nezmění se v příval, který by smetal všechno. Snad to skutečně dokáže... udělat něco dobrého pro lidi, Molnár to přece říká.

Vzpomněl si na tu schůzi – už ji viděl v nejasných barvách a zůstal mu v paměti jenom povrch řeči, který byl velice hebký. Pak mu vyvstalo, jak mu přikázali odejít; řekli mu: není to pro tebe! Chtěl vstoupit do světa, o němž hovořili, ale oni ho poslali pryč. No samozřejmě, uvědomil si, zničil bych jim ho přece. V jeho ubohém mozku narůstal zmatek. Musel vstát, vystrachal v zásuvce hrst ulepených cukrátek, vyšel ven před dům a volal děti. Když nepřišly, pozvedl hlavu k hvězdnatému nebi, potom zahodil cukrátku do hustého prachu cesty a opět se vrátil do světnice.

Taky slíbil Pavlíček, že přijde, vzpomněl si, slíbil, ale nejde. Pavlíček je hodný, řekl si, a pak pan inženýr a kamarád Molnár. Tomu bych nechal kozu.

Polekal se té myšlenky, ale vybavilo se mu vyprávění o Abrahamovi a Izákovi, o němž právě poslední neděli kázal farář, snad, nebude-li má oběť správná, anděl mi zadrží ruku. Přinese tedy oběť, ale ještě se nemohl odhodlat, vyšel znovu ven, zvedl hlavu k nebi a zdálo se mu, že v dálce na západě se přes hvězdy přetahuje šedivý pás neprůhledné mlhy.

Udělám déšť, přemítal, a voda poteče, trochu se polekal té představy. Jenom trochu vody; málo vodičky! Vyndal ze zásuvky plechovku barevných sklíček, kterými se těšil za dlouhých deštových dní, kdy z nich skládal prapodivné obrazce, znamenaly mu anděly, hadí vejce a zobáky čápů. Některé střepy byly velice ostré a on si jimi zraňoval prsty. Teď si vybral zvláště ostrý, takže se velmi dobře hodil k tomu, co chtěl učinit. A učinil to snadno a rád a necítil ani bolest, jenom slabost, která ho přiměla, že se dovlék k tmavému lůžku a natáhl se na ně a naslouchal, jak zvolna odchází jeho vlastní krev.

Nedíval se však na své zraněné ruce, jen na několik hvězd, mohl je uvidět úzkým výhledem okna; a čekal, až hvězdy pokryje mlžný pruh deště.

Ale hvězdy svítily nehnutě a vtom se před ním začal prudce zvedat dávno stažený závěs a on spatřil zapomenutou hlubinu a v ní tvář své ženy, vlasy zplihlé vodou, napuchlá ústa, a potom divoce běžely dny, pokřikující děti, plály střechy, tanky se hnaly rovinou, poprava za zdí jeho chalupy, sám musel kopat hrob, vraždy, výsměch a bolest a přezírání a osamělost a špinavá prázdná světnice – posílali ho za vdovou Jurcovou, že na něj čeká a že ho miluje a touží po něm – a on uvěřil a šel, a posílali ho nakupovat čerstvý kozí chlup; i ten starý kamarád Molnár byl rád, že našel blázna, lhal a namlouval mu, že je prvním člověkem, a on tomu snad věřil, teď se mu to zdálo nepravděpodobné jako sen, ale strašlivější, nežli mohl být sen.

A nikdo samozřejmě netoužil po nějaké jeho oběti, smáli by se leda, kdyby se dozvěděli, proč to učinil.

Zmocnila se ho náhle úzkost z toho, co udělal: slyšel z dálky přicházet ten smích, halasný, nenasytný smích. Co chtěl vlastně učinit? A pro koho? Měl chuť se sám zasmát, hrozně a hlasitě se zasmát: sobě, své hlouposti, ale zřejmě už mu na to nezbude čas. Znovu ho sevřela úzkost, vstal a horečně se pokoušel obvázat si ruku.

Namotal na ni špinavý ručník a potom se vypotácel před dům, neměl vlastně kam jít, šel však, držel se zdravou rukou plotu a hlasitě vzdychal, psi cítili krev a vybuchovali divokým štěkotem. Ale nevnímal je téměř, v hlavě mu zase začínala vířit mlha: sladká, houstnoucí a nevidomá. Domotal se až k poslednímu domku, otevřel vrátka a vešel.

„Co se ti to stalo?“ vykřikl Molnár.

Potom jeli na pískovém, harašicím voze bezhlesou nocí, Adam měl pod hlavou trochu slámy a viděl tenkou postavu Molnárovu, jak seděla na kozlíku, mizela chvílemi, a tehdy přilétaly dvě smutné myši hlavy a lovily nízko nad nimi.

„Proč jsi to udělal?“

„Neptej se tak. Takhle se neptej,“ zašeptal. Byl velice slabý a unavený. V některých okamžicích se mu zdálo, že už ví všechno, úplně všechno, a pak vzápětí nechápal, kde se tu vzal uprostřed noci na drkotavém voze. „Sám jsi mi to říkal,“ ozval se. „Že můžu něco udělat. Že já můžu.“

„Proto jsi to udělal?“

Žebříňák se kolébal po studené cestě, kůň hlasitě dýchal.

„Já to myslel kvůli tobě, měl jsi z toho vždycky radost. Pamatuješ tehdy, když jsme ještě chodili spolu tam dolů... Pamatuješ se na ty kousky, co jsme vyváděli?“

Adam mlčel a on dodal: „Myslel jsem, že budeš rád, ne že uděláš tohle!“ Na nebi se zanítil tichý blesk a hvězdy zvolna mizely pod tmou, Molnár cítil svíravý smutek, nejmnarnější a nejzbytečnější je opouštět život pro nějaký přelud a věřit ještě, že tím se pomůže lidem, vždyť lidem je všechno jiné potřebnější nežli taková obět'. Pak ho napadlo, že člověk přece nikdy neuvěří přeludu sám, někdo ho k němu musí vést, to já ho vedl, uvědomil si, tvrdil jsem mu ten nesmysl, že je prvním člověkem. Ale všechno jsem přece říkal jenom proto, že to bylo tak směšné: Adam, první člověk, a on tomu věřil. „Odpust' mi to,“ řekl.

Za ním zůstalo ticho, práskl bičem, aby je porušil. Ale taky jsem ho přece těšil: že je zvláštní, že něco dokáže. I když to nebyla pravda.

Proč to děláme, přemítal, proč jeden druhého potěšujeme lží? Anebo tím potěšujeme sami sebe? Anebo nesvedeme nic jiného, nesvedli bychom jinak žít?

Tmu před ním znovu porušil blesk a on v jeho svitu zahlédl houšť mračen. Jaký nesmysl, poděsil se, snad skutečně přijde déšť. Měl by přijít, napadlo ho, třeba by on byl šťastný, kdyby skutečně zapršelo.

„Podívej,“ ukázal, „skutečně se žene bouřka.“

Poděsil se tónu vlastních slov, ale přesto řekl: „Tak vidíš, tak vidíš!“

Z hlubiny před nimi se zvedal prašný vítr, Adamův přerývaný ston, tichý klapot kopyt a pískavé otáčení kol.

Potom dopadly první kapky.

Jaký nesmysl, napadlo znovu Molnára. Potom si uvědomil, že by měl ležícího přikrýt. Zastavil koně a seskočil dovnitř vozu.

„Podívej, prší! Tak přece jsi...“ Blesk osvětlil Adamovu tvář a on se zarazil.

Rozvinul staříčkou páchnoucí houni a přikryl jí bezvládné tělo.

A měl bys pomník nadosmrti

První lednové dny nepřestávalo pršet, voda v kanálu zvolna narůstala a potom jedné noci se vylila z břehů.

Inženýr prvně uviděl plout dědinu jako nehybnou archu uprostřed širokých vod, utopené stromy čnely ze zátopy a kdosi se plavil od vesnice k vesnici po vratké loďce s jediným veslem.

Dělníci z hráze odjeli už před několika dny a také on se musel narychlo vystěhovat z dřevěné kůlny, kde bydlel.

Ubytoval se ve městě v plesnivějícím hotelovém pokoji. Ležel před ním nejméně měsíc prázdná; prvně za ty dva roky neměl co dělat, nic před sebou kromě volného času. Toulal se po městě, výklady byly prázdné, koupil si aspoň Simonovův román a šel si sednout do lokálu, dal si velkou vodku, prohlížel si masité tváře, špinavé záclony, naslouchal nesouvislým řečem, potom listoval v knize, ale nezačal číst. Myslel na to, že za celé dva roky vlastně neotevřel knihu, nebyl v divadle a hudbu slyšel jen na tancovačkách, a také neměl ani na okamžik to, co lidé běžně nazývají domovem.

Zato střílel divokou a našlapoval zlehka po lesní cestě v očekávání, že země pod ním vybuchne, spal, jak se dalo, a spal se ženami, jak se dalo. Z toho všeho čišela skličující únava. Dva roky si neodpočinul a nevyšel ze světa, kde se nemohlo myslet na nic jiného, než že se žije a dělá; proč tu vlastně dřepěl?

Vyměřil nemocnici a cestu, ale zatím nikdo nezačal stavět ani nemocnici, ani cestu: byli rádi, že postavili aspoň několik domů, aby lidé mohli bydlet. K čemu se tu tedy trmácel? Chtěl stavět něco velkého, něco, při čem by nejen zapomněl, ale i tvořil. Chtěl přece překlenout bolest prací – nejen únavou.

K večeru přišli jeho známí: inženýr Hurčík z vodního družstva, prokurátor, lékárník a notář. Někdy, když byl ve městě, hráli poker nebo bulku, hádali se o politice a vykládali maloměstské drby.

Prokurátorovými ústy procházela žhářství, utopená nemluvňata, loupežná přepadení, kuplířství a zneužívání děvčat, z toho všeho vinil dobu, která neměla mravní zákon, a nejvíc komunisty, kteří bojovali proti morálce příkázání, a přitom nedovedli dát jinou nežli morálku nenávisti, špehounství a třídního boje.

Přel se s nimi, někdy se k němu připojoval lékárník, býval paryzánem a představoval si, že v poválečném světě už nebude bohatých ani chudých.

Přisedli si k jeho stolku: „Tak co říkáte situaci, pane inženýre?“ zeptal se prokurátor.

Neměl dneska chuť přít se. Pokrčil jenom rameny.

Lékárník míchal karty.

Notář řekl: „Ty nové kejkle s pozemky, co ráčí teď všude provozovat vaše partaj, jenom zhorší situaci. V celém moderním světě se dává půda dohromady. A my půdu dělíme. To je zaostalost.“

Nikdo mu neodporoval a on pokračoval: „Vykládal mi tuhle jeden známý učitel, jak když k nim přijeli s traktorem, lidi si před něj začali lehat. Že prý zadupe půdu... A takové chcete nechat hospodařit... Lidi přece nemají rozum... Každý chce jen mít... vlastnit. Co je zájem celku, na to kašle.“

„To je následek války,“ ozval se lékárník. „Mnoho lidí se pomátlo. Před několika dny mě kamarádka mé dcery prosila, abych přišel k nim do rodiny. Už přede dveřmi jsem cítil zápach: ztuchlinu, plíseň a hnilobu, prosím vás, nechci tu ženu jmenovat, jedna z vážených rodin ve městě, je to strašlivé, za války jí padl muž a od té doby začala šetřit – nic nevyhodila, ani cár hadru, ani kousek jídla, v tom bytě se všude povalovaly hrnce, v nich žluklé sádlo a dva roky staré omáčky, i vanu měla plnou nějakých sklenic a talířů: těch much,

lezly po všem jako mravenci. Co když zase přijde ta bída? ptala se mě, musím se trochu zabezpečit kvůli dětem...”

„To aspoň mělo nějaký cíl,“ řekl Hurčík.

Byl před několika dny nahoře u jezera v lese, nad vypálenou vesnicí; myslel, že tam bude sám, ale u břehu stál jakýsi člověk se psem, docela dobře oblečený chlapík, stál nad vodou, pak si zul jednu botu a hodil ji do jezera a hned nato tam hodil i druhou a přikázal psovi, aby aportoval, jenže než pes proplul tu ledovou vzdálenost, boty nabraly vodu a potopily se. Chlap na břehu křičel a klel, potom se sklonil, ponožkou utíral psovi mokrou tlamu. A vrátil se bos po rozblácené pěšině do vypálené vsi.

„To všechno válka,“ poznamenal lékárník. „Šílenství plodí šílenství.“

Byla to obyčejná hospodská vyprávění, podobných vyslechl mnoho a mnoho jich viděl se dít – jenže to nebyl tak unaven a neměl před sebou tolik prázdného času.

Vrátil se o půlnoci do vlhkého pokojíku; ačkoliv pil celý den, nebyl opilý tak, aby nemohl myslet: i on se vlastně choval jako blázen, utíkal před čímsi, co nedovedl pojmenovat, a žil jako zvíře – jaký to mělo smysl?

Ležel, nemohl usnout, míhaly se před ním minulé dny, mrtví a živí, zaminované cesty, shořelé lesy a chlad a vlhko a smradlavé krčmy, množství lidu a vodky, piva, hádky a pomalu se plazící hráz, opuštěná pila v údolí a poloslepý kůň, jenž klopýtá sněhem...

Aspoň, kdybych něco dokázal, kdyby mě nechali vypracovat ten projekt!

Ale co mohl vypracovat? Dva roky neotevřel knihu, dva roky se plahočil s trasírkami a s latí, a pak velel bandě sebrané z celého kraje a stavěl nepatrnou hráz.

Vstal, přistoupil k oknu, město bylo tak pusté, že ani opilec nevykřikl v prázdné ulici.

Dva roky nebyl doma – neměl vlastně domov, ale cítil teď stesk po domově, po ulici, kterou znal, kterou už mnohokrát šel, a po

blízkých lidech. Koho měl blízkého? Aspoň za Davidem by se mohl podívat, psali si stále méně, ale určitě to byl nejbližší člověk, měli by si co vyprávět po těch dvou letech.

Vagon byl poloprázdný a měl zamrzlá okna, David se také přestěhoval, žil ve městě na opačném konci země, posledně psal, že se bude ženit, kdoví, třeba se úplně změnil, pak už by mi zbyly jen ty ulice, ale jistě se tolik nezměnil, bude rád, že se konečně zase uvidíme; omotal si obličej šálou a kufr si podložil pod hlavu a teprve teď usnul.

Kdosi ho probudil, aby přesedl, a on tedy přeběhl do rychlíku, našel prázdné místo a znovu usnul a spal velice dlouho, byl už den, když k němu dolehlo vědomí, že se vrací.

Pocítil nesmírnou úlevu, pootevřel oči, kolem něho seděli lidé oblečení v šatech, kterým dávno odvykl; děvče naproti četlo skriptu a přes horní okraj desek si ho prohlíželo, viděl nezvykle široké šedivé oči pod vysokým bledým čelem.

Vstal těžce, zahučel pozdrav, vyšel na chodbičku – byl zarostlý, špinavý, páchl tabákem a nevětraností, oči oteklé od spánku a vlasy spleené potem a sazemi.

Stál na chodbičce a kouřil, vracel se tedy po dvou letech, nedovedl pochopit, jak to, že za celé ty dva roky se k tomu neodhodlal. Za ním zaskřípěla dvířka; dívka držela pod paží skriptu, která zapomněla odložit. Zdála se mu velice něžná a krásná, neboť měla čistou a jemnou pleť a dlouhé vlasy, které určitě neprošly rukou vesnického kadeřníka, přibarvovala si zřejmě trochu rty, obočí i řasy, ale jemně a sotva znatelně, jemu to však připadlo nezvyklé a zapomenuté a vyvolávalo to v něm staré a zapomenuté pocity.

Postavila se vedle něho a dívala se oknem, ale věděl, že pozoruje jeho. Konečně řekla: „Spal jste takovou dobu... Byl jste asi unavený?“

„Ano,“ přisvědčil.

„Vracíte se domů?“

„Vracím se..., ale ne zrovna domů.“ Když si všiml, že čeká, co ještě řekne, dodal: „Každý to prostě nemá... domů.“

Viděl, že ho pozoruje s účastí – nejspíš ho litovala pro jeho vzhled anebo v ní budil jenom zvědavost, stejně tak by pokukovala po nějakém zajímavém a nezvyklém zvířeti, kdyby se k němu náhodou dostala. „Jedu za přítelem. Stačí vám to?“ Zapálil si novou cigaretu a ona předstírala, že se dívá ven, a přitom ho stále pozorovala.

„Jedete až z východu?“ zeptala se, a když přisvědčil, zeptala se ještě: „Byl jste tam dlouho?“

„Dva roky.“

„A vracíte se často?“

„Nikdy!“

„Ale to tam přece nejste sám?“

„Ne,“ řekl podrážděně. „Vždycky se najde někdo, kdo tam taky ještě žije.“

„A kdo se tedy o vás stará?“ zeptala se.

Mohla se ho samozřejmě dotknout její zvědavost, ale najednou si uvědomil, že za celé ty dva roky se nikdo nezajímal o jeho osud. Chtěli vědět, proč přišel do jejich kraje, poněvadž to nedovedli pochopit, nezajímalo je však, kde včera spal a co jedl a co zažil minulý měsíc; všichni byli plni vlastních osudů, které se v ničem neodlišovaly od jeho – a tak tedy musel nést svůj osud sám; snad proto byl tak unaven, že musel nést všechno sám.

Otočil se k té cizí dívce: „Proč vás to zajímá?“

„Promiňte,“ řekla, „já, já...“

Viděl, že se začervenala, chtěla odejít. „Počkejte,“ a zahradil jí rukou cestu; potom jí tedy vyprávěl, jak žil, dny se prolínaly s dny a lidé s lidmi, nedíval se přitom na ni, zdálo se mu, že se každým slovem zbavuje tíživého stesku.

Po dlouhé době, když umlkl, pozvedla k němu oči a trochu zavrtila hlavou jako v údivu, a tu si všiml, že pláče.

Zdalo se mu to neuvěřitelné a nepochopitelné, byl dojat. Ne tak svým osudem, spíše jejím mládím a jejím údivem, a když se pak otočila a vešla do kupé, pojala ho náhlá úzkost, že vystoupí, odejde a on už ji neuvidí. Ale mohl přece vystoupit s ní, protože neměl domov; není přece domova bez lidí a David ho stejně nečekal.

Nesl jí kufr a oba mlčeli. Zavedla ho před hotel a počkala ještě, dokud neřekl, že dostal pokoj.

Umyl se a oholil, pak si v obchodě koupil košili, která mu byla tak malá, že se mu ji nepodařilo dopnout.

V jídelně snědl tři obědy a pak jenom listoval v nezajímavých časopisech a čekal.

Přišla až před večerem, sedla si vedle něho, mluvila mnoho, připravila si zřejmě, co mu řekne. Teď už si můžeme tykat, jmenovala se Evžena, sem jela k babičce, její otec byl zubař, všichni jí říkají Zeno, zbožňovala řeku, která tekla městem, největší řeku, jakou kdy viděla, i když už viděla moře, táta byl v koncentráku a přinesl odtamtud šachové figurky z chleba a dřevěnou panenku, studovala zeměpis a historii posledním rokem, plakala, když ji prvně viděla, jak je to strašné zabít dítě, loni v létě pracovala na trati mládeže v Jugoslávii, jednou se snažila představit si sebe v plynové komoře a přestala dýchat, aby poznala, kolik jí zbývá vteřin života, bylo to strašné, tam už se pracovalo po komunisticku, jednou prý pod tou hromadou těl našli holčičku, ještě žila, nevěděli, co s ní mají udělat, nakonec ji zastřelili, milovala Jana Kryštofa a Pavla Korčagina – ten svět, který už nikdy nedopustí ani jedinou vraždu, měla přesnou představu, jak by měl vypadat život, a tam v úplně nahé krajině zůstali dva dny bez vody a dělili se s partou o jedinou láhev čaje, byl to její nejsilnější zážitek, nebála se ničeho na světě, jediné opuštěných psů a pavouků, když poslední den vztyčovali vlajku, vanul teplý vítr od moře a zpívali Internacionálu v deseti jazycích světa, přímo za stožářem kvetlo široké pole slunečnic, milovala ty veliké květy, brzy přijde doba, kdy zmizí falešné víry a zbytečné hádky a všichni

budou myslet pravdivě, i v noci z těch květů vycházela barva slunce, značily něco jako naději. Mluvila rychle, trochu udiveným a trochu nadneseným hlasem.

„Já to věděla hned, když jsem tě uviděla ve vlaku spát,“ řekla.

„Co jsi věděla?“

„Že jsi zvláštní, tak úplně zvláštní.“

„Náramně,“ zasmál se. „Sám už si nedovedu představit nic zvláštnějšího!“

Ale napadlo ho, že chtěl něco zvláštního, něco dokázat, zatím nedokázal nic, leda pracovat v horších podmínkách než většina ostatních – a i v tom bylo víc zoufalství než vůle.

Někdo, když neví kudy kam, pije do bezvědomí a jiný se do bezvědomí obklopí vyčerpávající prací. A on ještě i ty zbytky vědomí, které v něm zůstaly nezasuty, se snažil utopit v opilství.

Myslel na to ještě večer, když usínal, za okny dupaly kroky chodců, po stěně běhaly stíny osamělých aut a odražená světla, když se díval zpátky na ta dvě léta, podobala se těžkému snu, necítil nad nimi lítost – jako ji necítíme nad kterýmkoliv snem –, ale nebylo v nich mnoho krásných chvil a ze všeho nejvíc v nich chyběla blízkost člověka: důvěra a blízkost člověka.

Poznal ovšem mnoho dobrých a zvláštních a zajímavých lidí, ale musil se s nimi rozloučit, sotva se s nimi trochu sblížil. Myslel na tu dívku, kterou potkal dnes, nevěděl o ní vlastně nic, na tom nezáleželo, toužil po lásce a po blízkosti a po ženě a po domově – to všechno teď bylo v ní. Budu jí říkat Kachničko, rozhodl se, na okamžik se v něm ozvala stará bolest, ale zapudil ji, vezmeme se, říkal si, budu mít domov, přece nemá smysl žít jako zvíře.

Venku dosud zněly sněhové kroky chodců; na černé věži svítily hodiny a kolem luceren se míhal sních a on si opakoval: ožením se, budu mít domov, vezmeme se a budeme možná šťastni, já už nebudu žít jako zvíře. Nepochyboval o tom, že se skutečně vezmou, protože koneckonců dosáhl vždycky všeho, co si předsevzal, i tu nemocnici

vyměřil, i tu cestu dokončil a lidi na hráz sehnal a s poloslepým koníkem dovezl dolů mrtvé, ačkoliv lesem táhla banda.

Čekala na něj druhý den ráno a potom ještě sedmáct dní chodili spolu po různých cestách, seděli v hospodách, pili čaj, líbali se, lezli po kopcích a líbali se udýchaně, líbali se chladnými ústy a vyčerpanými a hladovými ústy a objímali se v mlhavých nocích, v mrazivých dnech a ve dnech, kdy táhlo předjarní tání a osmnáctý den zůstali spolu v malém hotelovém pokoji.

Příštího odpoledne se vraceli spolu vlakem, už se nerozejdou, jenom on dodělá hráze a ona školu, a pak se najde nějaké místo, kde bude jejich domov, ale nemluvili o ničem z toho, nemluvili vůbec, usínala vedle něho, hlavou se mu opírala o rameno, vystoupil s ní, ačkoliv jeho vlak jel dál; nechali ujet i její vlak, seděli v široké nádražní restauraci a stále nemluvili.

„Chtěla bych, abychom zůstali spolu,“ řekla konečně.

„Přijedu za tebou,“ slíbil jí, „ta práce tam bude brzy hotová.“

„Přijedeš určitě?“

A on slíbil, že určitě; potom hlásili poslední noční vlak a ona nastoupila do temného vozu, hledala chvíli v kabelce, pak našla malého látkového králíčka. „Na! To jsem vždycky vozila s sebou!“

Byla studená noc, po zmrzlých oknech vagonů běhala světla nádražních luceren.

„Nezapomeneš na mě?“ vyklonila se z okna.

Stál docela pod ní, i když byl tak veliký. „Nezapomenu!“

„Bylo to tak najednou. Co když přijde zase něco tak najednou, a ty na mě zapomeneš?“

„Prosím tě! Co by mělo přijít?“

„Nepřestaneš mě mít nikdy rád?“

„Ne! I kdybychom se už nikdy neviděli!“ Tohle asi neměl říkat, ale světla po sklech se právě rozběhla, už to nemohl napravit, když se vracel do tmavé čekárny, uvědomil si, že už jednou měl takhle rád, a přece ji nikdy neuvidí. Posedl ho pověřivý strach, že neměl

tu větu vyslovit, ale byla to přece pravda, ani na ni nezapomněl, po těch pěti letech nezapomněl, nejhůř se zapomíná na lásku, která neskončila; pak přijel jeho vlak.

Našel si volný kout, zavřel unavené oči, ze tmy vystupovaly pocity dávno minulé chlapecké lásky a také úzkost z posledních let a ošklivé milenky, jejichž jména zapomněl, a noc s tou ženou na pile a nejmíc ze všeho samota nedávných dnů, zatuchlý pach hotelového pokoje, vodka a temná mohyla hráze.

Odejdu odtamtud! Ale to nebylo důležité: přijít nebo odejít; ožením se a budu žít docela jinak, už ne jako zvíře. A seděl se zavřenýma očima v temném rohu a usmíval se trochu.

Když se vrátil, ve městě se právě konala velká schůze – našel v hotelu také pozvánku pro sebe.

Neměl sice velkou chuť právě teď sedět na schůzi, ale umyl se a převlékl, na stůl si položil malou látkovou figurku, bylo to trochu sentimentální; potom stál na konci dlouhého sálu, který naslouchal, křičel a dlouho provolával slávu, v duši mu doznívala milostná slova a zvolna k němu docházelo vědomí, že nyní vlastně nastala ta chvíle, o které tolikrát mluvili s Davidem, o níž všichni tolikrát přemýšleli, kterou si přáli. Připadalo mu to téměř neuvěřitelné, snad proto, že přišla tak náhle, docela bez jeho přičinění, zrovna když se zabýval jenom sám sebou.

Řečník viděl svět, který se před nimi právě otvíral: svět bez stálých sporů a pomluv, svět soudružských vztahů a tvořivé práce, ta postupně splní všechny daleké představy a přinese pochodeň světla i do zapadlých koutů. Viděl města a viděl světla: rozsvěcoval je nad širou a pustou nocí a oni je viděli s ním a viděli je tak jasně, že zapomněli na tmu kolem sebe, na tmu, jíž budou muset projít a která byla nesmírná ve srovnání s nimi.

Ale ani on teď na ni nemyslel, nesla ho společná vidina: byl jedním z nich, a patřila mu tedy a on patřil jí.

Když vycházeli, zahlédl kulhavého Smoljaka: „Soudruhu inženýre,“ zavolal. „Pojď se mnou, večer musíme u nás svolat schůzi. Mohl bys taky něco říct.“

Sehnal si kolo, jeli spolu po blátivé cestě, v příkopech ležely těžké hnědavé závěje sněhu a drobné kapky jim šlehalo do tváří.

Chtěl ještě myslet na včerejší loučení, ale kupodivu si vzpomněl na tu první, na tu, kterou zabili, aby se nedočkala téhle chvíle, a která zemřela, aby se jí mohli dočkat oni. Na okamžik propadl představě, viděl ji skloněnou nad řídky druhého kola; útlou postavu, jeli spolu tající cestou kolem smutných ostrovů a stojících vod.

Teď budeme šťastni, slyšel její hlas, teď máme životy ve svých rukou. Už si je nedáme vzít!

Smoljak k němu otočil tvář zacákanou blátem: „Bude to třeba všelijaký. Kdoví co udělá farář!“

Přidělali společně na zeď v hospodě dvě vlajky, mezi ně pověsili podobizny.

Baňas stál za nimi s rukama v kapsách. Neměl pro ně nic, ani kladivo, ani hřebíčky, a pivo zrovna dočepoval.

„To tu bude pořád?“ ukázal na obrazy. „Místo krucifixu, že jo?“

Lidé se scházeli pomalu, nejprve přišli komunisté: Čollák ze školy a Valiga z osady, některé neznal ani jménem, Smoljak nervózně nahlížel do papíru. Potom se objevil Vrábel, byl zarostlý a nešťastný, zahájil schůzi a obrátil se k Smoljakovi: „On ví líp, o co jde!“

A Smoljak tedy mluvil o revoluci, na kterou všichni tak dlouho čekali a kterou vybojovali všichni společně, naslouchali mu udiveně, nechápali, proč jim tvrdí právě tohle.

Inženýr se díval do velkého špinavého sálu, občas cinkla sklenice, Baňas se zničehonic zachechtal, jinak bylo ticho, myšlenky se mu rozpadávaly: stále nemohl uvěřit, že to je ta chvíle, náhle mu vytanul jakýsi vzdálený hlas a útržek věty: Vy, až zvítězíte, budete muset říkat: už je spravedlnost, nemohl jej zařadit, kolem něho stále leželo ticho, vzpomněl si, jak přecházeli mlčky kolem něho

tehdy, když sháněl lidi na hráz, nepochopili ani to, že hráz bude pro ně užitečná; co by asi dělal Vasil Fedor v téhle chvíli a co by dělala ona? Smoljak vedle něho zmlkl, potlesk sotva zazněl, potom zase ticho, byla řada na něm, prokleté mlčení – nevěděl, pochází-li z nepřátelství, z lhostejnosti nebo z očekávání, snad byli jenom zaskočení tím, co se stalo.

To ticho by měl vypudit, nemohli přece dělat revoluci s lidmi, kteří jsou tiší, ať už mlčí z jakéhokoliv důvodu. Začal mluvit. Měl vždycky své přesné plány, k jejich splnění musel častěji myslet na čísla nežli na ideály, a čísla se mu tedy zvolna stávala důležitější nežli spravedlnost, ale jsou zřejmě chvíle, kdy každý chce být něčím jiným, než byl a než se od příštího okamžiku zase stane, a jsou to možná největší chvíle v životě.

Pozorovali ho mlčky a s nedůvěrou: cizí uzavřené tváře, široká ústa, špinavé vlasy, kabáty s mnoha záplatami, kalhoty tkané ještě doma z konopí, to on byl daleko od domova, plula tu bída, potom si všiml mladého Molnára, který dělal u něho na hrázi, aspoň jeden známý; mluvil tedy k němu: Vždycky jste toužili zbavit se vody, já zas vytvořit velký projekt. Ne stavbičku, ne něco takového, jako stavím tady, ale velkou stavbu.

Dveře do sálu se otevřely, otočili se naráz téměř všichni, uviděl kněze, usmíval se do všech stran.

„Lump,“ zašeptal Smoljak, „ta krysa!“

Nádrže vod a dlouhé pásy závlah, obrovské pumpy, které by čerpaly vodu, ale kdo může postavit něco podobného u nás?

V této zemi, kde každý vlastní něco a dohromady nikdo nic?

Slyšel několik přitakávajících hlasů a zase ticho, už se nesl svou vlastní představou, hleděl na velké jezero pod horami, ohradil je táhlým náspem, na obrovské plochy vod zvolna sedali tažní ptáci a mračna tu sála vláhu, kterou vlhký vítr nesl nad vyschlá pole, a kanály tenké a úzké protínaly horkou zemi a řeky plynuly vysoko zvednuté nad krajem a pod nimi zrál obilí: nejúrodnější zahrada země!

Kdo tohle dokáže? Statkáři, kteří si raději koupili kus dobré půdy a špatnou ponechali chudákům a rybám?

Ptal se jich, teď mu naslouchali, řekl jim, že to všechno mohou dokázat společně, a to právě chceme my! Společné dílo. Zemi, v níž společně vládnu dělníci a vy! Smoljak zašeptal: Dobře, výborně, a zatleskal a ještě několik komunistů zatleskalo.

Díval se udiveně do mlčícího sálu, snad skutečně mluvil dobře, ale oni mu stejně neuvěřili. Byla to pohádka, jenom sliby, jakých slyšeli mnoho: prokleté mlčení, z něhož je nikdo nevytrhne. Čas ho bil do spánků, celá hodina ticha – jak dlouho potrvá? Tu se z místa, kde seděl kněz, ozvalo zatleskání, znělo hluše a nečekaně, bylo zdvořilé a shovívavé, ale sál se nyní vytrhl a tleskal také, a oni tedy mohli vidět, kdo tu dosud vládne.

Druhý den si ho zavolali na sekretariát, po tmavé chodbě spěchala spousta lidí, místnost už byla plná, telefon zvonil, na širokém stole se válely vlajky, plakáty, balíky přihlášek. U stolu se hlasitě dohadovala skupina chlapů, byli zablácení až po pás, zřejmě přijeli odkudsi z vesnice. „Nejhorší je učitel,“ vykládal rozčilený hlas. „Pošťval lidi, táhli na nás s vidlemi.“

Potom se ze skupiny vynořil malý obtloustlý chlapík, oči oteklé od nevyspaní.

Neviděl ho nikdy předtím, ale on ho zřejmě znal, protože řekl: „Co ty si myslíš o tom Hurčíkovi, soudruhu? Neměl by být ve Vodohospodářském někdo spolehlivější?“

Nepochopil ho hned: „Rozumí tomu.“

„A co ty?“

„Když tam půjdem jen tak, pobijou nás jako vši,“ křičel rozčilený hlas.

„Mám rozdělanou práci v Blatné,“ odpověděl roztržitě. „Aspoň do konce roku!“

„Zapomeň na ni!“ poradil mu. „Asi se budou zastavovat subvence. Stejně to tam nedoděláš!“

„Opatříte z pivovaru auto,“ mluvil kdosi rychle, „poslat deset spolehlivých soudruhů! Učitele odvezete někam do bezpečí. Udělejte schůzi! Řekněte lidem, že teď už dostanou půdu!“

„Ale to přece nejde,“ vytrhl se, „co by tomu řekli ti lidé tam?“

„Co by říkali,“ usmál se ten druhý. „Nemůžeme vyhazovat peníze na něco, co se bude stavět za pár let docela jinak. A sám jsi jim přece říkal o tom projektu!“

Překvapilo ho, že ví, o čem tam včera večer mluvil: „Jenže mi neuvěřili! A když nedodělám ty hráze, budou tomu věřit ještě méně.“

Někdo křičel do telefonu: „Tak pivo nepovezete! Tohle je důležitější!“ Chlapi v zablácených botách netrpělivě přešlapovali.

„Na to si musíš zvykat, že lidi občas nebudou věřit. Ale nakonec vždycky něčemu uvěří,“ řekl mu chlapík s oteklýma očima. „A ty,“ dodal pak, „kdybys vzal místo po Hurčíkovi, mohl by ses zajímat o ten projekt. To by přece byla lepší práce, ne?“

„I kdyby, o tom přece tady nerozhodujete, to je věc vodního družstva.“

Muž se zasmál. „Byla revoluce! Copak jsi zapomněl, co se stalo?“

„Ne, nezapomněl!“ a na okamžik ho ovládl nepříjemný pocit, že nejedná poctivě. Ale na takové pocity teď zřejmě nebyla vhodná chvíle.

„Tak vidíš. Proč jsi sem přijel? Chtěl jsi něco udělat! A tohle bys měl, sakra, pomník nadosmrť!“

Vrátil se do hotelu, kamna kouřila, vlezl si do postele, štěnice, blechy, vlhká peřina, na stole rozložená mapa, vývin koryta řeky Vlahé, látkový králíček a mnoho nedopalků.

Díval se na malou figurku, docela jsem na ni zapomněl, lekl se. Zítra napíšu dopis.

Snažil se usnout, ale před očima se mu míhaly tváře a zněly projevy. Revoluce, říkal si, revoluce, všechno se změní, před ním plynul prudký proud, táhly vozy a lidé křičeli, snad skutečně začnou práce na tom projektu a já udělám konečně něco pořádného, a stále

před ním plynuly tváře zarostlé, pohublé, zjizvené a hladové, tupé tváře, v nichž se zračila naděje, tváře, které kdysi viděl, i které nikdy neviděl, a také množství očí: fanatické i unavené, plačící i zcela mrtvé oči, pohledy plné touhy a prázdné, vyhaslé pohledy, slyšel hlasité kroky a ticho se střídalo s hřmotem, jenž zněl prázdňem, a klenby se otřásaly. Ucítil nesmírnou závrať a na okamžik si dlaněmi sevřel spánky. K ránu vytrhl ze sešitu list a napsal:

Milá Kachničko,

nebudu moci přijet tak brzy! Ale budu tě čekat. Přijedeš za mnou! A budeme třeba i tady, než budu hotov s prací. Nějak to vydržíme!

Složil všechny papíry na stole, přitáhl si k bradě vlhkou peřinu. Kachničko, řekl si, a pomalu nad ním přepluly dvě dívčí tváře, ale nejdřív tamtu hrázku, nějaké koruny ještě jsou, napadlo ho, nějak tu hrázku musím dorazit, jinak se tam vrátí voda odspodu a ti lidé už nám nikdy neuvěří; kam bych je pak zahnal? Do jaké hloubky mlčení?

Odpověď dostal až po čtrnácti dnech.

Můj milý,

žijeme v takové úžasné době, kdy se naplňují sny. Jsem šťastná, že můžu žít právě teď! Vždycky jsem si představovala střelbu a barikády; zkrvavené prapory, přišlo to docela jinak;

obrátil rychle stránku: toužila udělat něco velkého, statečného anebo užitečného, pohádala se s kamarádkou o to, co znamená skutečná svoboda, otočil další stránku, konečně našel tu větu, kterou hledal: můj milý, já vím, že udělám nejvíc vedle tebe – chci být vedle tebe, přijedu, kam budeš chtít, protože tě – přeškrtnla několik slov, ale nad ně napsala: miluju, miluju!

Pocítil úlevu, složil dopis, otevřel svůj notes, dosud v něm schovával ten jediný zažloutlý papír, pozvání do kina; zkrvavené prapory, napadlo ho, copak dost lidí nešlo na smrt? To svou smrtí hnuli i námi – ale to ty nemůžeš vědět...

Potom položil dopis hned vedle toho prvního a zase zavřel notes.

KAPITOLA ŠESTÁ

Smoljak

1

V těžké podzimní noci letěl rovinou deštivý vítr a kvílivě rozeznával dráty, kolo pískalo nenamazaným ložiskem, Smoljak se vracel teprve domů. Nevracel se rád, když mohl, zůstal ve městě, přespal ve vrátnici cihelny, v níž pracoval; před spaním vypil čaj s nočním hlídačem Mikolášem, bojovali spolu a měli nač vzpomínat. Všude ve městě měl známé: soudruhy z dávných i nedávných let, doma ho čekala dřevěná bouda, do které se vracel pouze proto, že tu musel vyřídit kupu lejster. Byl teď předsedou národního výboru a také stranické organizace.

Šlapal velmi zvolna, každý pohyb ho probouzel ze spánku, do něhož stále znovu upadal, tolik práce – víc než na jeden lidský život: ve tmě vířily bílé papíry, svítivá písmenka, ťukal pomalu psací stroj. Byl jenom dělník – osm hodin vozil vysoko narovnané cihly ke kruhovce, a ačkoliv ho někdy velmi sužovala zraněná noha, pracoval rychle a obratně. Byl vždycky dobrý dělník: uměl přesně zarazit kůly a pevně uvázat lana, vypnout plátno a vztyčit kupoli cirku, upravit manéž a příchod pro dravou zvěř. Dovedl také krmit koně a zebry a hyeny žíhané i sibiřské vlky. To všechno dovedl dělat obratně, aniž se příliš unavil, ale k tomu, aby splnil všechno, co od něho teď žádaly jeho funkce, spotřeboval všechny síly a také všechn čas, který jiní užívali k tomu, aby žili, milovali, odpočívali a jedli. Jediná jeho volná chvíle byla ta, kterou strávil na kole, když se vracel domů: hodina cesty, v ní procházel minulými dny. Měl bych promluvit s inženýrem, přece nemohou nechat hráze nedostavěné po tom, co jsme slíbili lidem. Co kdyby přišla voda? Pak zaslechl příboj a pozoroval vysoké lodě v hamburském přístavu, vykládali

balíky žluté bavlny a také klece se zvířaty: CIRKUS ODEON, a potom chodil po úzkých uličkách, už si ani nepamatoval kterého města – mezi okny natažená šňůra a na ní bíle vlály pleny, brnkala kytara a miloval se v horkém parku pod keřem, jehož vůně podivně pálila do nozder, a seděl na schůzích cirkusových dělníků v malé maringotce se zataženými okny.

Kolik nás tehdy bylo... z celé vesnice já a Čollák... psy na nás mohli odvazovat! Chechtat se nám mohli...

A dneska? Jaká síla, pomyslel si hrdě. Už i takový Puškár se přihlásil, Šeman a mladý Bajko, nedávno ještě řečnil na schůzích demokratů, a s jakou teď přišel, oči se mu otevřely. „Co jsem kdy měl, soudruhu Smoljaku, děravou střechu nad hlavou, to Józio mi tak zatemnil rozum. Teď už vím, že socialismus je pro takové jako já...“

Jenom Vrábela – toho darebáka – jsme neměli brát. Tlumočil jim tehdy. Hyena! Tlumočnicka dělal, zatímco my chcípali ve sněhu.

Uvolněný zvonek klinkal jako miska za opaskem, ležel teď bezmocně na nosítkách z čerstvých bukových větví, studený srub, vláhá voda mu stékala po ráně, měkké plátno: „Neřvi, neřvi, kamaráde! Co řveš?“

„Chtěl bych je ještě uvidět!“

„Řve po mámě.“

Štiplavá vůně kouře, zápach nemytých těl, tak strašná bolest, hlad a slabost, kam mě to chcete vozit? Máte dost svýho.

Kolo skřípavě vrzalo, Štěpáne, křičela matka. Volali ho: poloslepý děda, otec a obě děvčata, nejmladší bylo teprve deset, tupý nosík, v očích měla ještě králíčky.

Ti vrazi! A Vrábela, ta hyena, jim tlumočil. A já sám hlasoval, aby se dostal do strany – jenže tehdy jsem ještě nevěděl, nic mi neřekli, i soudruzi z vesnice mlčeli, až teprve mladý Bajko, ten mi odkryl pravdu. Nyní už ji znal, aspoň její počátek, a byl si jist, že ji jednou bude znát celou. Vrábela přece musí vědět, kdo to tehdy v noci na ně všechny ukázal. Musí znát vraha.

Myslel na Vrábela stále, skoro každou noc, když se takhle vracel, myslel na něj, na ně všechny, co se dosud skrývají, na ty, co ukazovali prstem: toho a ještě toho. Ted' už se blížil jejich konec, nenajdou stín, který by je ukryl. Pak teprve on najde trochu klidu! Vráti se brzy večer domů, natáhne se na postel; ale nejdřív si postaví dům, a snad si najde ženu, které by nevadila jeho znehybnělá noha a zohavená tvář.

Pozvedl těžce hlavu: na řídítku poskakoval uvolněný zvonek a zněl. Ačkoli byl tak unavený, zahlédl u silnice jakýsi skrytý pohyb. Zpozorněl a zdálo se mu, že vidí široce rozevřené oko; lesknoucí se bělmo; potom uslyšel několik ran a také pád kola, jenom sám sebe neslyšel, jak padl, ale cítil v celém těle pronikavou vlhkost a do nohou ho ostře píchal šterk. Na docela krátký okamžik se ocitl v úplné tmě, lezl po cestě jako pes, pak klesl. Zraněná noha mu docela zeslábla.

Zase mě trefili, pochopil; vědomí se k němu zvolna vracelo.

Nadzvedl se, shodil kabát, svlékl košili, hmatal po ráně, a když ji našel uprostřed lýtky, začal zvolna vykasávat nohavici. Dvakrát při tom poklesl k zemi, musel odpočívat, pak se mu to podařilo, roztrhl košili a obvázal si cárem ránu.

„Syčáci podělaný, hyeny! Smradlavý hyeny!“ Znovu se pokusil lézt. Možná že tu ještě čekají! Ale proč... k čemu... I když mě ubijete, na nás všechny nestačíte. Je nás plný svět!

Doplazil se ke kraji cesty, opřel se o patník a pololeže polosedě čekal, až se objeví nějaký člověk.

Po velmi dlouhé době zahlédl v dálce kývavé světlo, slyšel, jak kdosi seskočil z kola.

Objevila se nad ním tvář. „Co se vám stalo?“ Poznal hlas mladého Molnára.

„Pomoz mi vstát a nežvaň blbě!“ Sténal, protože se pokoušel vstát, ale nakonec přece udělal několik kroků. „Střelili do mě, ty svině vymrdaný, gardistický!“ Nesnesitelná bolest mu vháněla do očí slzy. „Kde ses tu vzal,“ řekl, aby ji zamluvil.

„Sháněl jsem věci na svatbu.“

„Aha,“ na okamžik ho obestřela slabost, až zavrával.

Pavel Molnár vedl jednou rukou kolo, druhou se snažil podpírat raněného, bylo by lepší nechat ho tady, ale možná, že se tu ještě skrývají ti, co vystřelili. Dal by se asi na zběsilý útěk, kdyby byl sám, takhle nemohl, musil ho skoro nést, aby odlehčil jeho bolesti.

Smoljak mumlal sotva srozumitelná slova. Mísil kletby a nadávky a vzdechy a prosil nebe, v něž nevěřil, o trest pro ty vrahy.

„Všechny by nás postříleli,“ zachrčel. „Ty svině. Ty pštrosí hlavy.“ Šel chvíli mlčky, pak ho bolest přemohla a vykřikoval:

„Ať chcípnu, ať pojdu, ať už mě mají mrtvýho!“ Opřel se rukou o patník, otočil se dokola jako skomírající vlček. „Jed,“ zasténal, „jed honem!“ a Pavel tedy sedl na kolo a jel, bláto mu stříkalo do tváře, zdálo se mu, že za sebou zaslechl ránu, potom rány zhoustly, v širokém nočním kotli kolotala válka, unikal jí na tenoučkém bicyklu, neměl ovšem kam uprchnout, museli ho dostihnout, pod jeho hlavu už byl připraven kámen.

Tolik nenávisti; rostla kolem něho, nestaral se o ni, myslel jenom na lásku. Všichni jsme si žili!

Uviděl několik tmavých stavení, seskočil z kola a nechal je padnout do bláta, teprve teď si uvědomil, že už nemůže popadnout dech, zakašlal sípavě a začal bušit na zamčené dveře.

2

Zůstali konečně sami v nízké světnici s ohořelými trámy. Lampa unaveně skomírala, bylo už po půlnoci, ale venku ještě zpívaly dívčí hlasy.

Přistoupila k oknu, trochu tesklivě pozorovala tmavé postavy. Za domem u zadních vrátek zahlédla uniformu Michala Šemana. Potácel se kolem Aničky Čollákové, pokoušel se ji políbit; smích, výkřiky, vábivé honičky ve tmě a špatně skryté dotyky... „Nepůjdeme

ještě tam?“ zeptala se, ale věděla, že už nepůjdou. Vzdychla trochu, přistoupila k vysoko narovnaným peřinám, vyprostila zpod nich krátké dřevěné jařmo, některá z bab jim je tam podstrčila, aby v životě táhli spolu. „Taková blbost!“ ušklíbala se a hodila klacek do kouta.

Zůstala chvíli nehybně a čekala, také on čekal; konečně si odepjala lehké skleněné perly. „Ani vodu nám sem nedali!“ řekla. Kupodivu cítila teď větší stud nežli kdykoliv předtím.

Vyšel z místnosti, v kuchyni na stole, na lavicích i na zemi spali poslední svatebčané, našel mezi horou špinavých talířů džbánek, čpěl ještě vínem.

Jurcová seděla s čelem opřeným o desku stolu. Slíbil jí, že pro ně všechny postaví nový dům, ve kterém bude i ona mít svůj pokoj, a dostal za to její požehnání. Zaslechla nyní šramot a pozvedla hlavu. Dívala se na něho nevnímajícím zpitým zrakem. „Dej taky psovi, Matěji, a pak se vrať!“ roztáhla ruce a hlava jí zase klesla, až udeřila čelem o desku.

Překročil ležící postavu a vyšel na dvůr. Někdo ho zahlédl, potom vysoký posměvačný hlas zanotoval:

*Ej ječmen, ječmen,
zelený ječmen,
už to spolu, ženo moje,
téhle noci začnem.*

Vážil rychle vodu.

Tráva ve tmě šustěla, lehké dívčí kroky utíkaly. Tam za plotem hrála hlučně harmonika a opilé hlasy se překřikovaly.

„Pavle, vykašli se na ženskou a pojď s námi!“

Ze tmy vystoupil Michal Šeman. „Čepuješ víno? Dej mi napít! Blbče,“ vykřikoval opile, „kams dal rozum! Takových jsi mohl ještě mít!“ Po tváři se mu táhl krvavý škrábanec.

„Nežvaň!“ Přišlo mu Michala skoro líto, určitě se zase marně pokoušel usmlouvat si schůzku, i těch, kteří opilí hulákali za plotem, neměli vlastně kam jít, neměli, kam by se vrátili.

Opatrně překročil ležící, za dveřmi na okamžik zaváhal, až vejdu, budeme spolu a potom pořád: stál na velmi vysoké věži, vítr jí kýval nahoru dolů – viděl teď všechno. Nadechl se zhluboka.

Co chceš? zeptal se jí.

Nic, jenom tebe!

Ne! Ještě něco chtěj!

Chtěla bych být hodně šťastná.

Ne, něco si přej!

Přála bych si bílého koně!

Tam běží!

Dívali se na stádo bílých koní, pádili hluboko pod obzorovou čarou.

Nezabije je někdo?

To bych nedovolil.

A mě?

Ty budeš pořád. I kdybych já měl...

Ne, to neříkej! Víš, že bych bez tebe nechtěla žít.

Otevřel tiše dveře. Ležela už. „Tobě to trvalo... tak pojď,“ zasmála se. „Na vodu se vykašli.“

Pod oknem stále zpívali hlasitě a opile.

*Ej ječmen, ječmen,
zelený ječmen...*

„Ty kozlíku,“ řekla, „ty kozlíku můj!“

Byla to ta noc, kdy pod oknem hrála trubka, ona ležela v cizím domě se zraněnou rukou, přišel za ní pod okno. To už se nevrátíš?

Radši ne!

Škoda!

Přitiskla ho k sobě.

Horké rty a horká ňadra.

Měl jí toho mnoho co říct. Proměňovala celý jeho život.

Lehké chvění, mihotání dechu, blízkost dechu a splynutí dechu.

Dávala smysl všemu, myšlenkám i snům, každému pohybu. I bolesti a hrůze.

Strmé trávníky, suché a drsné.

Okamžik bezvládní, okamžik nad letem ptáků.

Ale mlčel, potom padal na širokém rozepjatém křídle.

Vzbudil se, spal jen chvíli, ale měsíc zatím vstoupil v několika úzkých pruzích a leskl se jí nehybně v očích a naplnil je velkou temnou zvířecí krásou.

„Na co myslíš?“

Vytrhla se: „Jak budu žít.“

Naklonil se nad ni a políbil ji na ústa.

„Nezůstaneme tu,“ šeptala, „zítra zabalíme věci. Pojedeme do Čech.“

„Ale mám tady přece práci...“

„Na tom nezáleží. Tam bude práce dost!“

Byl při začátku těch hrází a teď, když začínaly skomírat, styděl by se uprchnout. Také chtěl počkat, až se vrátí Smoljak z nemocnice, a mluvit s ním, neboť skryta pod pocitem štěstí v něm žila úzkost té noci, kdy bláznivě ujížděl a hledal pomoc. Ještě před několika dny, než se začali scházet svatební hosté, na ni myslel. Ale teď nemohl myslet ani na práci, ani na Smoljaka, na nic, co nesouviselo s láskou.

„Půjdeme.“

„Už bych se sem nikdy nechtěla vrátit.“

Díval se na ožehlý strop, bylo úplné ticho, ticho opuštěné vesnické noci, ticho mezi usínáním žab a probouzením ptáků, ticho hluboké tmy, z níž se rodily přízraky. „Ano,“ zašeptal, „máš pravdu. Tady není nic.“ A v té chvíli se mu zdálo, že tam je všechno: život a štěstí, a bude tam i láska.

Tam jistě lidé vědí, proč žijou, a mezi nimi to naleznou i oni.

3

Valiga pozdvihl housle, hrál teskné sólo.

Hostinský Bañas se proplétal mezi tančícími, v každé ruce po šesti pivech. „To hrajou za nás!“

Včera ráno odvezli Józia, našli u něho ve sklepě zbraně: on sám byl u výslechu, také Vrábel se teprve vrátil a zapíjel rozrušení.

Postavil před něho pivo.

„Funébrmarš by nám měli zahrát, a ne tančit, co říkáš starej?“

Vrábel se na něj ani nepodíval. „Je to hovado posraný, který střílí do člověka,“ řekl. „Do nešťastného člověka.“

Neměl Smoljaka rád, ale možná, že to bylo jen špatné svědomí. Věděl jediný, kdo udal jeho rodinu, a cítil se tedy jako spoluviník. Ale udat faráře by byl přece hřích – i když to, že farář vlastně vydal lidi na smrt, byl daleko těžší hřích, jenže to ať si vyrovná se svým sluhou sám pámbu.

„Dneska se vrátil z nemocnice,“ ozval se zase Bañas. „Můžeme ho tu čekat.“

Čekal. Věděl, že přijde. Byli teď vlastně soudruhy. I k tomu ho přemluvil farář. Svinstvo, všechno je svinstvo. Hnusilo se mu to. A střílet do člověka? Do nešťastného člověka, kterému už předtím pobili všechny?

„Takový hovado,“ řekl za Bañasem, „co to udělalo. Hodit ho svíním.“

Dřív tohle nebylo, pomyslel si. O holku – to jsme se poprali, sám měl velikou jizvu na rameni z takové rvačky, jenže to bylo ze vzteku a měli jsme všichni v hlavě. Ale dovedli jsme se taky rozdělit o poslední kus posraného chleba, když jsme káceli v Karpatech, a o té velké stávce, když jsme se jen tak váleli na poražených kmenech a nemohli ani vstát, aby nám je ta holota, co ji narychlo verbovali po vsích, nenaházela do řeky a nerozbila stávku... Ale střílet do člověka...? Hajzlové!

A on se asi žere, napadlo ho, žere se, ale co zmůže? Mrtví už hnijou.

Zahlédl Smoljaka ve dveřích. Neměl vůbec chuť mluvit s ním, jenže tomu se stejně nevyhne. Lidé se trochu rozestoupili a hudbu teď bylo slyšet docela zřetelně. Smoljak za sebou táhl zraněnou nohu, hůl hlasitě cvakala o vlhká prkna; měl ještě ležet, nemohl však zůstat uzavřený v tom dřevěném sudu, myslel celé dny i noci, hodinu za hodinou na tu jedinou věc, na ten zášleh vprostřed tmy, slyšel zřetelně prchající kroky, byl to určitě ten samý, ten samý, který ukázal na jeho rodinu. Viděl ho v ten okamžik, kdy stanou proti sobě. Zalykal se tou chvílí, spočíval na ní celou svou bytostí, vším svým časem. Neměl teď nic jiného než tu chvíli: tyčila se mezi ním a celým životem, vrůstala mu do spánku a zastínila mu všechny myšlenky.

Usedl těžce proti Vrábelovi. Vrábel vstal, přinesl dvě skleničky, jednu postavil před něj. „Tak těbůh, Štěpáne!“

Ale Smoljak sklenici nevezal, jizva na jeho tváři se křečovitě stáhla a jeho oči těžce a krvavě lpěly na Vrábelovi. „Jsi hyena!“

„Nerozčiluj se, Štěpáne. No tak, no!“ Zvedl znovu sklenici. „Tak těbůh!“

„Tlumočil jsi jim,“ vykřikl Smoljak. „Já to vím.“

„No tlumočil,“ přiznal Vrábel. „Copak za to můžu, že znám ten posraný jazyk?“

„Každého by nevezali, věděli, co jsi zač!“ rozkřičel se.

„Co věděli? Hovno!“

„A kdo tě doporučil, co?“

„Hovno mě doporučilo,“ řekl Vrábel. „Stál na ulici a řval na ženský. Byly z toho celý pitomý, tak jsem to přeložil...“

„Tak tys jenom přeložil...“

„Neřvi, Štěpáne, už je to dávno!“

Muzika utichla a náhlé ticho nalehlo na sál.

„Tys jenom překládal,“ opakoval Smoljak. „A kdo jim tedy pověděl o mých...? Kdo jim to pověděl?“

„Co já vím,“ odpověděl Vrábel tiše. „U toho jsem nebyl.“

„Tak u tohos nebyl?“ Vstal. „Ty smradlavá hyeno,“ křičel. „A za mnou jsi přišel jako za soudruhem. Přidal ses, protože sis myslel: tím ho oklamu... a ještě mě ochrání... a pak ho odprásknu!“

„Drž hubu,“ Vrábel ho tahal nazpět do židle. „Nerozčiluj se. No tak, no!“

„Ale mě se nezbavíš,“ řekl Smoljak. „Budu živej, dokud tohle ne-smažu... Všechny je zabili...“ Zavrtěl hlavou jako v křeči. „Všechny! A tys jim překládal!“

„No tak, no,“ a přistrčil k němu sklenku.

„A tys jim sloužil,“ křičel Smoljak. „Já ležel ve sněhu a mrznul, a tys tu s nima chodil a vybíral živý pro ně!“

Obrátil se na okamžik do tichého sálu: „Kdo seděl a držel hubu, taky zabíjel! Všichni jste zabíjeli!“

„No tak, no tak,“ zabreptal Vrábel, „to bylo neštěstí. Takové tě holt potkalo neštěstí!“

„Ale já jsem živej,“ křičel Smoljak, „a i když nebudu, stejně vás najdou, všechny!“

Díval se na ně; tančili si, chlastali. Nikdo nemyslel na bolest a nikdo nemyslel na to, že tady někde sedí: vrah a udavači, a ti, co jim pomáhali, ti, co se plíží. Nikdo na to nemyslel, jenom on.

Vzal ze židle hůl a belhal se zase ven a lidé teď začali o překot mluvit a Štefan Valiga pozvedl housle, nástroj zapomenutí.

Jen Vrábel seděl mlčky a nemohl najít žádné slovo, kterým by si ulevil.

4

Poletoval chladný déšť, za ten týden od jeho svatby přišel náhle podzim, zem se rozbahnila a řeka se naplnila vodou. Z dálky zněla ve slabých záchvěvech hudba, byl to domov – dupot vysokých bot

a písňě, blátivá země, černé noci s neuléhajícím větrem, vůně vody, tichý let čápů a hejna táhnoucích ptáků, to byl domov, nikdy si to neuvědomoval, až teď, když se loučil.

Šel ještě naposledy sem – na rozestavěnou hráz, stál nad plynoucí vodou: vozíky se unaveně pohybovaly po rezavých kolejkách, smích, hádky, voněla pečená slanina a polévka v očazeném cikánském kotli, bláznivý Adam tu pohazoval láhvi a potom do ní dul jako do křídlovky, Janka čekala pod mostem, voda stále plynula a dýchala deštěm, Adama odvezl táta s podřezanými žílami, tak si přál, aby viděl spoutanou vodu, ale nedočkal se.

Možná že by se stejně nedočkal, stavba teď skomírala, zastavili jim podporu. Prý proto, že se chystal nový projekt – nikdo nic nevěděl, lidé povídali všelicos a nejvíc věřili, že jako vždycky zůstanou zapomenutí a odstrčení a ponechaní napospas hladovým vodám.

Díval se na pokleslou hráz, museli všechno znovu přeměřovat, inženýr si ho bral s sebou, držel mu lať a pomáhal mu vytyčovat trasu. Dlouhé, úmorné letní hodiny, mlčení bez úsměvu, ostrý zvuk píšťalky, nesblížili se nijak.

„Co tady děláš?“

Otočil se, červený oharek trochu osvětloval inženýrovu tvář. „Jdeš za mnou?“

„Chtěl jsem se rozloučit.“

„Aha.“

Ticho. Řeka a déšť, z dálky ve slabých záchvěvech hudba, nevěděli, co si mají říct.

„No tak co,“ ozval se konečně inženýr, „nenapijem se?“

V dřevěné boudě na polici stál zaprášený demižon, byl v něm čistý líh. Vzal dva kafáče, nalil do půli, doplnil vodou. „Abychom se sešli na lepším díle! A kde vlastně?“ zeptal se. „Kam jedeš?“

„Chci do Čech.“

„Aha,“ nalil znovu oběma. „Na tvoje štěstí tam. Hodně lustrů. A aby ti dobře splachoval záchod.“

Zmátl ho. „Je na tom něco špatného?“

„Nic. Úplně správně. Lidi jdou vždycky tam, kde je líp. Jenom já, jak vidíš, jsem to vzal zrovna naopak.“

Zív, pak řekl lhostejně: „Co to je za ideál jít někam, kde už je všechno hotové, brát z toho, co udělali jiní, a čekat, že budu šťastný? No ale proč ne?“ zasmál se. „Někomu stačí ke štěstí, když mu teče v koupelně voda. Devadesáti ze sta to stačí. Je to lepší než si pro ni chodit na dvůr.“

Mlčeli oba a on zase dolil kafáče, rozbitým oknem sem fičel studený vítr a znělo padání deště a také řeku bylo slyšet. „Já si myslím,“ řekl ještě inženýr, „že nejdůležitější je něco tvořit. Aspoň svůj osud. Aby člověkem nezamával jako už jednou. Pamatuješ přece?“

Nečekal ani odpověď. „A to není jenom táhnout za tekoucí vodou... No jak myslíš...!“

Sedl si na postel, bylo už velmi pozdě, začal se zouvat; potom zvedl svou velkou holíčku až k očím, jako by ho mrzelo, že se dal strhnout k takovému hovoru: „To jsem je dořídil. Těm už nepomůže žádný švec.“

5

Ráno, ještě před rozbřeskem, kdosi zabouchal na Smoljakovo okno. Otevřel je a uviděl v šeru vousatou tvář a rozčuchané vlasy.

„Já překládal,“ ozval se hlas, „ale on je udal. Tam..., tam si sedí na faře a káže o věčný spravedlnosti.“

Tvář odstoupila od okna: „Bože, posraný život, co ho dopouštíš...“

Smoljak se oblékl jako v horečce. Měl v zásuvce vojenskou pistoli, vytáhl ji, prohlédl závěr, nabil zásobník už v chůzi.

Belhal se těžce po tmavé cestě. Nevěděl sám, co udělá, a nebyl s to teď na to myslet.

Proti němu jel Puškár s koňmi, neviděl ho vůbec, kdosi ho pozdravil, ale on mu neodpověděl. Otevřel prudce dveře, hospodyně vyděšeně vyjekla od kamen, držela v ruce plecháč, snažila se mu přehradit cestu, odstrčil ji.

Stála uprostřed kávové louže a vykřikovala: „Bože můj, co se stalo, co se stalo?“

Kněz seděl za stolem jen v košili a v kalhotách, odulý od spánku. „Pojď!“ přikázal mu.

Kněz vstal a v jeho tváři se na okamžik objevil odpor: „Kam?“ Potom sklonil pokorně hlavu a přemáhaje úzkost šel, kam mu ukazoval, a vystupovali tedy po vrzavých strmých schůdcích na půdu. Nechápal nic, zřejmě se to týkalo něčeho jiného, uklidnil se, na půdě nebylo nic než trochu jablek, pytel mouky a – růže. Nějaké udání, z toho přece nemohli udělat nic ani oni!

Vylezli po dřevěných schodech, podél stěn usychaly v truhlících růže; poslední umírající květy. Vzduch byl plný vůně zvadlých listů a opadaných květů, na tlusté šňůře visely košile a spodky, ponožky byly dobře vyspravené, jenom na jedné z nich zela široká díra.

„Tak co, pane faráři,“ řekl Smoljak. „Boží sluho! Zástupce boží na zemi!“

Díval se na něho svým zohaveným okem, kněz ustoupil o několik kroků nazpátek; nebyla to jablka ani mouka. Komunisty a židy! Poníženež prosím, židů nemáme: třask, třask, třesk, teď to slyšel docela zřetelně, ty rány, stál až u zdi. „Co chcete, pane Smoljak?“

Díval se na tlustou prádelní šňůru, nemohl z ní spustit oči. Nezaslouží si nic jiného, vrah!

„Co chcete, pane Smoljak?“

Šel ke šňůře a jel po ní rukou; kolíky přitom vyskakovaly vzhůru a bílé košile padaly na špinavou zem, jen jedna z ponožek přischla ke šňůře a zmítala se nahoru a dolů, viděl ohořelý matčin šátek, cítil jeho spálený okraj, který se rozpadal pod prsty, a viděl teď matku a otce a dědu a obě sestry, stáli před hlavními pušk, nejspíš

jim ani nezavázali oči a oni se báli, divoká úzkost z nečekaného konce. Ty děti, je aspoň nechte! Matka šeptala nejspíš modlitbu, tu modlitbu, co ji učil on, cítil horečnou nenávisť, prsty se mu chvěly; serval šňůru a hodil ji tamtomu.

„Udavači, udavači,“ opakoval, „špinavá, smradlavá, líná, tlustá hyeno!“

„Pane Smoljak!“ Hleděl na bílé košile, po kterých přešly zablácené gumáky, a uvědomil si, že on ho chce zabít, nebyl s to promluvit, potom uviděl prst, který ukazoval k tlustému zčernalému trámu. „Uvaž tam tu šňůru!“

Došel až pod trám a vztáhl mdle ruce. „Nedosáhnu!“

„Vysyp jablka!“

Vzal tedy bedýnku a vysypal z ní jablka; donesl ji pod ten trám a potom ještě vysypal dvě bedýnky, jablka se bláznivě koulela do všech koutů a některá doběhla až ke schodům a hlučně padala dolů.

Konečně, když si stoupl na špičky, dosáhl na trám a uvázal na něj šňůru. Potom pohlédl na Smoljaka, věděl už docela jasně, co od něho ten člověk chce, ale kupodivu ho ani nenapadlo volat o pomoc – ta chvíle musela přijít, věděl to vždycky, věděl, že nebude nová fara obrostlá břechťanem a psím vínem, ani chór s vysokým dívčím hlasem, nebude mír pro jeho duši, bude jen tahle chvíle; teď přišla a na okamžik ho naplnila děsivým, mrtvým uklidněním. Stál na vratkých bedýnkách, byly ještě nasáklé jablečnou vůní, a čekal.

„Udělej smyčku,“ přikázal mu.

Teprve teď, když zapletl konce velkého oka, které se mohlo zvolna posunovat nahoru a dolů, pocítil znehybňující úzkost: teď už zbývaly jen dva pohyby – jenom dva pohyby – pohlédl vzhůru: trám byl docela blízko. „To přece nemůžete udělat!“ řekl staženým hrdlem. „Vy přece nejste soud!“

„Je taky nesoudili!“ vykřikl.

„Já toho litoval,“ mluvil teď překotně, „ale co jsem mohl dělat, stáli nade mnou s pistolí, pane Smoljak, co jsem měl dělat? Já toho

litoval.“ Napadlo ho, že dokud bude mluvit, bude i žít. Že ten člověk přece nemůže přetrhnout jeho řeč, jeho poslední řeč.

„Já nejsem nejhorší, pane Smoljak,“ hovořil stále překotněji, „starý Kostovčík, co tu býval učitelem, udal tři rodiny, a nikdo o něm neví, dostal se do té vaší strany, nelituje, nekaje se, čeká. Všichni mlčí a čekají,“ chytal se té nepatrné nitky naděje. „Šeman,“ šeptal, „udal Herčoviče i s rodinou, co měl krám, aby ho dostal pro syna, taky se nevrátili, Bůh jim odpusť všechny jejich viny, v Petrovicích učitel, co se vrátil jako partyzán, ten jím nebyl, ten je střílel, pane Smoljak, střílel je do hrobu, a žije, dvanáct jich zastřelil,“ zajíkl se.

Jizva na Smoljakově tváři se stahovala křečí a odhalené krvavé oko vzbuzovalo hrůzu.

Musel však mluvit, zpovědní tajemství jeho i jeho přátel, nikdy v to nevěřil, chytal se tenké nitky naděje: „A Bajkův nejstarší syn, jak jste ho taky vzal do té své strany, ten sám maličké dítě, hlavičkou o kámen...“

Smoljak stál nehybný, měl by ho okřiknout, ale mlčel, nemohl ze sebe vydrat ani hlásku.

„Všechno se tak rozjelo,“ naříkal kněz, „nikdo jsme to nechtěli a já nejmíň... já to chtěl nejmíň, pane Smoljak.“

Vzpamatoval se konečně, otočil se k němu zády, jako by neslyšel ani slovo z toho, co kněz mluvil: „Chceš se modlit?“

„Odpusťte mi,“ zašeptal kněz. „Sloužil jsem za ně mše. Všechny, všechny, které jsem sloužil, byly za ně. Věřte mi, já to nechtěl, já nechtěl smrt. A každý na mém místě... Kdo by se byl odvážil zapřít? Stejně by jim to někdo řekl... To já nezavinil,“ hovořil překotně, „ale ti, co vypustili všechno to zlo. Zahubilo nás, vzalo nám čest a stáhlo nás do sebe. Chcete ho vyhubit..., ale takhle ho nevyhubíte! Pane Smoljak, zlo jenom plodí zlo a msta novou mstu!“

„Jsi kněz,“ řekl Smoljak, „a možná, že se chceš modlit, i když jsi vrah.“

Stál nehnutě a čekal, kněz už mlčel, neboť ztratil všechnu naději, ale Smoljak se ani nepohnul, věděl, že už teď nic neudělá. Celé noci, celé dny, všechny poslední dny si představoval tuhle chvíli: mučil ho v duchu, řval na něj nadávky, bil vztekle do nestvůrné tváře, na to zapomněl, že vrah nebude sám, na to zapomněl, že čas se změnil a on už neleží v lese a nečeká na šedé uniformy.

Znal všechny ty lidi, které kněz vyjmenoval, a bylo jich jistě víc, byl jich proud, už se změnil, už mluvili jako on, aby se skryli; do jeho strany se dostali, a on jim uvolňoval cestu a namlouval si: jaká síla!

Myslel vždycky jen na toho vraha. Na toho, co ukázal prstem. Na toho, co střílel. Na ty, co nenáviděli. Představoval si ty oči, které nenáviděly, a ruce připravené zabít a ústa, která řvala nadávky. A teď našel jen proud, oči, které spalý, a ruce, které byly připravené dělat, co jim poručil, a ústa připravená opakovat po něm jeho slova.

Mlčící proud, který toužil klidně plynout. A i když zabije tady toho, proud poplyne dál, jenom hlasitěji zašumí, aby ho uchlácholil, a bude šumět hrozby a slova o nutné pomstě a ponese ji dál nejchladnějšími ústy a pohlít ji a nakonec promění v opak.

Ano, msta zplodila mstu a nejhorší mstou byl mlčící proud, chtěl zničit to, v co on celý život věřil. Musí nějak zadržet ten proud! Ne se mstít! Hledat spravedlnost. Ale kde najdu takovou spravedlnost, aby zvážila všechny viny a neplodila nové?

Kněz stále mlčel, všechny prostory naplňovalo dusné půdní ticho, potom zvenčí zaskřípěla kola vozu a Smoljak zahlédl Pavla Molnára a jeho ženu, táhli po zmoklé cestě vozík naložený kufry.

Ani jsem mu nepoděkoval.

Zatoužil také odejít, vrátit se za starými soudruhy, ležet nyní ve sněhu, v hlubokém vlhkém sněhu a vědět, že ten vedle něho jej nezradí a ten proti němu je nepřítel.

Jak snadné to bylo, napadlo ho, snadné je střílet a mstít se a nenávidět a být nenáviděný...

Díval se za odjíždějícím vozíkem a naslouchal stále těžkému a osamělému tichu, v němž byl naprosto sám.

„Já nemůžu,“ ozval se hlas za ním, „nemůžu se modlit. Už v Něho nevěřím. Předě mnou je jenom prázdnota.“

Neotočil se k němu, kulhal podél zdi trochu nakloněný pod nízkou střechou, pod botami mu pukala jablka, pak zavrzaly dřevěné schody.

Kněz stál ještě chvíli na zaprášených bednách, potom mu náhle zchromly nohy a on se zřítil dolů, udeřil se, ale necítil bolest. Ležel pod odumírajícími listy. Měsíční růže Hermosa, Bernardin de Saint-Pierre, milá krásná Jessie, Kapucínská růže, Jabloňový květ, Rosa thea hybrida.

Kdo je teď bude zalévat? napadlo ho.

Něco velkého, aby se poznala láska

Vzali se hned příštího léta po jeho odchodu z Blatné. Odjel za ní, její matka toužila vystrojit velkolepou svatbu, ale dcera jí všechno zkasila, neboť odmítla jít do kostela a k slavnostnímu úkonu si oblékla modrou košili. Nakonec se tedy sešlo několik příbuzných – on měl jediného hosta: Davida, viděli se prvně po letech, měli si toho hodně povědět, místo toho poslouchali řeči o nepřítomných příbuzných, o cenách jablek a gabardénu, že vyvážíme zadarmo máslo, a nebudou už chodit americké filmy a po ministroví, co utekl, zůstaly dvě ubohé děti, David se začal přít, nemělo to smysl: uprchli všichni tři ještě ten večer: musíme se brzy sejít, David se vracel domů a oni jeli společně měřit – místo svatební cesty.

Bydleli prvně spolu v malém domku s doškovou střechou a s čapím hnízdem na stodole, vstávali v pět hodin ráno.

„Dovedeš si představit krásnější svatební cestu?“ Nosila mu stojánky a trasírky a s rozkoší dupala po mokré louce: Nikdy nepovedeme život jako měšťáci, dovolené, lázně, nedělní obědy, procházky, dny návštěv, špinavé nádobí, budeme si vymýšlet pořád něco nového, ať si o nás všichni myslí, že jsme třeba blázni.

Byla tak mladá – aspoň ve srovnání s ním – neměla ještě vůbec představu o životě, proto měla tak úplnou a nadšenou představu, jak by měl vypadat, proto dovedla být tak šťastná, když místo oběda seděli na vlhkém kmeni a opékali každodenní porci špeku s cibulí, když uléhali ve studeném pokojíku, kde nebylo nic kromě dvou postelí, almara a plechového umyvadla. Byla šťastná ze změny, z něho, z jeho zvláštnosti, z jeho tíhy, z jeho osudu, z jeho opuštěnosti, z jeho velkých rukou, z jeho prudkosti i z jeho mlčení, z jeho úst a nejvíce ze všeho z jeho lásky.

Někdy, když hleděl do okuláru a četl na lati, místo čísel náhle zahlédl její oči, široké, šedivé jako voda pod průsvitnými mraky, a uvědomil si, že ty oči jsou upřeny na něho, přichyceny k němu: on se v nich táhne od obzoru k obzoru, a to ho naplňovalo štěstím. Neřekl jí o tom nikdy, nezavolal na ni, dál zapisoval čísla, ale večer, když leželi vedle sebe v úplné tmě vesnické noci, vracel se k němu ten vzdálený pohled jejích očí a on byl rád, že je může teď zblízka líbat.

„Nikdy se neopustíme,“ šeptala, „nikdy tě nedám, budeme pořád spolu a nikdy se neopustíme!“

„Půjdeš se mnou všude?“ zeptal se. „Počkej,“ dodal pak, „budeš litovat.“

Byla si jista, že nebude litovat nikdy.

Teprve v zimě dostali byt. V přízemí jednopatrového domku hned za náměstím, podobal se stodole, velký, plný plísňe a nevy-puditelného chladu, v pokoji musili nejdříve vychytat myši. Ale nežehrali, on byl rád, že měl konečně opět domov, a ona, že to nebyl žádný průměrný domov – celé tohle město uprostřed roviny s dlouhou blátivou ulicí místo náměstí, se synagogou místo radnice, opilé město rvaček, nočních výkřiků, halasných trhů, nadávek a večerních písní jí připadalo romantické, jako by čekalo na velké činy a oběti.

Představovala si, že bude učit negramotné, zlomí zaostalost i starého nesmyslného Boha a také získá sta mladých lidí pro své přesvědčení a možná, jestli jednou rozrušená země vzkypí, vytáhne spolu se soudruhy z města a s nimi bude bít „kontru“.

Nic z toho se však nedělo: hodiny zeměpisu a dějepisu na hospodářské škole plynuly jednotvárně a nudně, její žáci vstoupili povinně do organizace mládeže, nemusela je přesvědčovat, a po kraji sice táhli tajemní příslušníci Bílé legie, ale nikdo nestál o její pomoc v boji proti nim, jen na schůzích ji potřebovali večer po večeru, vracela se unavená kouřem, Kairovem, mezinárodní situací, novým

vztahem k Juliu Caesarovi a k Štefánikovi a sběrem papíru, kterým ji pověřili, protože byla nejmladší.

Někdy si ani neměla čas uvědomit, že je vdaná, neviděli se několik dní. Aspoň si nezevšedníme. Dřív měli lidi pro sebe spoustu času a unavili se v lásce.

Ale věděla, že se jen utěšuje, snila o něčem jiném, aby spolu prožili něco velkého, něco otřesného, neboť jen tak se mohla poznat a prověřit láska.

On si nejspíš nedělal podobné starosti – docela ho zaujala práce. Pracoval v nově založeném podniku, který teď měl projektovat a řídit vodohospodářské práce. Věnoval všechen čas své velké studii, projel celým krajem, znal už povodí všech řek, prohlédl staré i nové hráze, přeložená koryta, kanály i čerpací stanice a viděl také chorobná bahniska s bzučícími roji komárů: Dejte si pozor, soudruhu inženýre, darmo chytíte horečku, a znal prostoru pastvin pokrytou žlutými jiskerníky a blatouchy a tlustou bahenní dymnivkou; někdy i ve spaní po něm kráčel, po obrovském trávníku s oázami vrb, olší a jív, bílých bříz, brslenů a habrů. Ztracené vsi a vyprahlá pole, mokřiska a dlouhé pásy hrází, to všechno se zvolna ukládalo do jeho paměti a on dlouho do noci měnil tvary, vysekával houštinu, ryl koryta, kde nikdy nebyla, a dával zemi novou sílu a nový účel a bránil vodám, aby vystupovaly z řek; někdy mu přišlo líto těch divokých končin: čapích a jeřábích rodin, kachních hejn, křiku divokých husí, nesčíslnosti květů, roviny, které odejme její věkovitý půvab, ale pak lítost zapudil, koneckonců musí vždycky jedno zahynout, má-li druhé vzniknout, jemu vznikala pod rukama nová země s novým osudem. Ale dřív než mohl práci dokončit, chytla ho nemoc, kterou mu tak dlouho slibovali. Spal té noci u jednoho ze strážných v domku na kraji vesnice, nedaleko odtud tlelo mrtvé rameno řeky s věčným mračnem komárů a za ním se táhlo nekonečné zelené mokřisko, přerušované jen slámovými ostrovy posekaného rákosu.

„Ani si to nedovedu představit,“ hovořil večer strážný, „že by to všechno mohlo jednou zmizet. Vám to tak nepřipadá, ale já to tu znám, každé jaro voda vyleje úplné moře, kdo by tohle mohl zahradit?“

„Vidíte přece, já,“ zažertoval. Pak řekl: „Poznáte to do tří let. Příští rok už schválí projekt a pustí sem bagry.“

„Váš projekt?“ zeptal se strážný.

„Můj? Copak vím, jestli to vůbec dodělám?“

„Doděláte, jestli je vůbec pánbů, bude při vás.“

„Hlavně aby byli lidi,“ zasmál se.

V noci ho vzbudila prudká bolest v hlavě, třásl se zimnicí, a když vstal, země se pod ním kolébala.

„To bude malárie,“ řekl ráno strážný, „stará vám uvaří čaj z dubu, než přijde doktor.“

Díval se na hospodyni, drtila v hmoždíři suché kousky dubové kůry, mluvila neustále do prázdna hlubokým hlasem a on jí nerozuměl ani jedinou větu. Přinesla mu odporný dřevitý nápoj, vypil ho a potom odplul daleko v horečce; malárie, přemítal, nemoc páchla tropy a žlutou zimnicí, bůhví jak dlouho bude trvat. Vzpomněl si na nedodělanou studii, chybělo už jenom několik dní práce: také jenom několik dní do dne, kdy ji musí odevzdat, s tímhle ovšem nepočítal, nebyl zvyklý počítat s nemocí.

„Přineste mi aktovku,“ požádal hospodyni, a když mu ji přinesla, vytáhl list bílého papíru a namaloval tři vysoké hory a čtyři domečky, mezi ně položil rybu. „Tady bude jezero,“ ukázal, „třicet kilometrů v obvodu. Když nasypu hráz jen o pár dlaní vyšší, zadrží i staletou vodu. Ale bude to stát aspoň deset milionů. A kdo je dá kvůli jedné stoleté vodě, která může přijít zítra anebo až v roce dva tisíce padesát!“

„Dva tisíce padesát?“ zeptala se žena užasle. Přinesla mokrý ručník a obtočila mu jej kolem hlavy a kolem prsou.

Dva tisíce padesát, opakoval si a obcházely ho závratě, teď už to spočítám snadno, stačí dva tisíce padesát dělit deseti miliony.

Zdalo se mu, že se hospodyně tváří vylekaně. „To nic není,“ chtěl ji potěšit, „můj strýček, když měl horečku, viděl každého třikrát. Nemohl pochopit, proč k němu posílají tři doktory. A já vás vidím jenom jednou.“

A v nehorším dvakrát, řekl si, když odešla. Potom se pokoušel dělit ta dvě čísla, a ačkoliv se mu zdálo, že dělení deseti miliony musí být velice snadné, vycházelo mu stále delší číslo a nemohl být hotov.

„Pane inženýre,“ slyšel nad sebou hlas, „už jedou, volal jsem je telefonem.“

V místnosti bylo nafialovělé šero a všechno čpělo hořkou vůní vařeného dubu.

„To ještě není ráno?“ zeptal se.

„Už bude večer! Pane inženýre,“ hovořil pomalu strážný, „nebojte se, pánbů bude při vás.“

Chápal, že ho chtějí potěšit, a usmál se.

„A my všichni taky,“ prohlásil strážný, „všichni víme o tom projektu, nedávno jsem o něm mluvil na schůzi, jen až to schválí, uvidíte ty zástupy!“

Nevěděl, jestli ještě rozumí, snažil se vší mocí udržet vědomí a vnímat cizí slova, ale viděl pouze obrovský zástup, který se zvolna vzpínal nad osvětlený obzor – nesli přes ramena lopaty a hučeli tichou, zvolna se přibližující píseň.

Žasl nad tím množstvím tváří a pohybujících se nohou a viděl teď docela jasně, jak se míhají obuté a bosé, holínky, galoše, bačkory z plsti, staré vojenské boty a rozbité čizmy a kecky s proklubanými palci...

„Můžete jít?“

„To se ví,“ řekl a pustil se po kymácivé zemi až k autu.

Potom spal a teprve po dlouhé době uslyšel hluboko pod několika okny hlas své ženy, který byl plný úzkosti, a konejšivé brumlání cizího hlasu – to nic není, mladá paní, spolkl hořké prášky a opět usnul.

Když se vzbudil, bylo nějaké ráno, téměř neměl horečku, u jeho postele stál doktor – malý chlapík s růžovou, pečlivě oholenou tváří

a s veselýma, hodně unavenýma očima. „Konečně jsem vás poznal,“ řekl a on nechápal, proč ho chtěl poznávat.

Lékař měl trochu dlouhé rukávy anebo spíš velmi krátké ruce, stále se snažil vystrčit je ven. „Tohle je přeci nemoc,“ liboval si, „uvídníte, že na ni budete vzpomínat. Trochu pěkné horečky a za čtrnáct dní můžete lézt po stromech.“

Odešel k dalšímu lůžku, ale po vizitě se ještě jednou vrátil, sedl si k jeho posteli a znovu řekl: „Konečně jsem vás poznal, už jsem o vás slyšel, ani nevím kolikrát!“

„O mně?“

„Děláme přece málem na jedné věci. Když tak jezdíte po vesnicích, musel jste přece potkat moje tridinolové družstvo. Páchnou petrolejem na tisíc kilometrů. Po nich celé dědiny. A já samozřejmě taky,“ vytáhl si rukávy a zvedl dlaně, jako by chtěl ukázat petrolejový zápach.

Nerozuměl mu vůbec, potom si vzpomněl na velké mastné skvrny, které pluly na širokých mokřinách, a na auta označená křížem a naložená plechovými sudy, potkával je občas uprostřed dědin, jimiž procházel, muži s rozprašovači postříkovali stavení zvenku i zevnitř – ale jak to všechno souviselo s jeho prací?

„Vy to možná nevíte,“ řekl lékař, „jenom v téhle nemocnici bývalo půldruhého tisíce případů za rok. To všechno dělají močály. Dokud jsou močály, budou i anophely. A komár a nemocný – to máte věčný kruh. Někde se musí přetrhnout. Vy chcete zničit močály a já komáry... tak vidíte!“

Za týden si ho žena odvedla domů, vzala si dokonce na dva dny dovolenou, aby se o něj mohla starat. Byla šťastná, že ji potřebuje, že o něj může cítit strach, přinášet mu do vázy květinu a vařit jídlo a sedat vedle něho a dívat se mu do očí, z nichž ještě nevytizela všechna horečka.

„Potřebuješ něco?“

„Nic,“ usmál se na ni.

„Napadlo mě, kdybych tě neměla,“ řekla tiše. „Už bych nemohla žít.“

Ale jeho spíš dráždila ta péče, nebyl dítě a měl také spoustu práce, v níž mu ona bránila. Sotva po dvou dnech zase odešla do školy, vstal hned, jak zaklaply dveře, nemohl celou tu dobu myslet na nic jiného. Rozložil po stole všechny svoje papíry – na posledním z nich se v dlouhých sloupcích vršily číslice. Statisíce po statisících, potom miliony, které ho děsily v horečkách.

Možná že jsem byl trochu neskromný, díval se na své návrhy, kdo by tohle všechno mohl postavit?

Ale bylo by krásné, kdyby postavili.

Ve svém životě už měřil mnoho cest a navrhoval úpravy potoků a říček, jezy, které nebyly vyšší nežli on sám, a stoky, které odváděly vodu z nepatrných pruhů luk; odcházel a přicházel, kdo si mohl povšimnout, že vůbec byl a něco dělal. A přece vždycky, když odcházel, cítil rozechvění – ne z toho, co bylo za ním, ale z toho, co teď přijde – a ještě když dostával nový úkol, neopouštěla ho aspoň maličká naděje, že v něm najde něco složitého a neobvyklého. Ale byla tehdy válka, nezbýval čas ani prostředky k velkým a zajímavým dílům: odváděl docela obyčejnou, tu nejobyčejnější práci, připadala mu spíš nudná než neobvyklá.

Až teď, tohle byl první velký projekt, tak velký, že se bál myslet na jeho velikost.

Vařil si černou kávu, zapíjel prášky a počítal; nemoc byla skutečně výborná, nic ho aspoň nerozptylovalo při práci. Ten den, kdy už byl se vším neodkladně hotov – zbývalo jenom ořezat kraje plánů a zastrčit je do papírového pouzdra – objevil se u něho lékař.

„Přišel jsem se na vás podívat,“ oznámil mu. „Ale jak vidím, vy už jste se uznal za zdravého.“ Naklonil se nad jeho papíry. „Tak to je ono?“ zeptal se s obdivem. „A kdy se do toho dají?“

„Třeba vůbec ne! Bude víc návrhů.“

„Ale nějaký přece schválí... ach tak!“ pochopil. „Člověk je tak v zajetí těch svých komárů... myslí si, jen aby to už bylo... ani mě nenapadlo, že za tím mohou být také nějaké spory a různí lidé.“

Rychle, aby to zamluvil, řekl: „Když jsem slyšel prvně, že se chystá jakýsi velký projekt, to bylo ještě před válkou, připadalo mi to směšné. Stejně jako kdyby mi někdo prorokoval, že z tohoto kraje vypudíme tu tropickou nemoc, co vás zrovna taky vzala. A víte, že jste byl za tenhle týden jediný případ?“

„Skutečně?“ zeptal se s náhlým zájmem.

„Vypadalo to přece jako úplné šílenství,“ pokračoval lékař, „několik set vesnic, celé kilometry stojatých vod, tisíce nemocných, z nich jeden stačil, aby zásobil celé hejno komárů. Myslel jsem na to často, ale neviděl jsem žádnou naději. Ještě když jsme po válce začali hromadné prohlídky a léčení zdarma, říkal jsem si: co to je platné? Vyléčíme jednoho a druhý se stejně nakazí, když nad ním visí milion zamořených anophel. Pak nám přivezli na nádraží první cisternu s tím svinstvem – DDT v nějakém petroleji: pánové, tím můžete vyhubit komáry! Děkujeme uctivě! Myslíte, že můžeme postříkat a natřít polovinu země? Dávejte pozor, co vám řeknu,“ prohlásil slavnostně, „příští rok už byste mohl tady dostat jenom chřipku, nějakou tu dyzenterii, ale malárii už ne!“

„No vidíte, to jsem rád,“ zasmál se. „Vyutil jsem poslední příležitosti.“

„Možná že mi nevěříte. Já tomu před třemi lety taky nevěřil. Vyrostli jsme prostě v takové době. Člověk si už odvykl věřit, že se může podařit něco trochu velkorysého a blahodárného pro lidi. Povím vám třeba: bude asi válka, a hned mi uvěříte! Ale když řeknu: už nikdy nebude, tak jen pokýváte hlavou. Utopie! Báli jste se prostě věřit, že by ze světa mohly zmizet jeho nemoci. Víte, třeba tahle choroba tu trvala sta let, brali jsme ji jako déšť nebo na jaře chrousty. A i když člověk věděl, že kdyby se vysušily ty nejhorší bažiny a nakoupil lidem chinin a vyhubili se komáři, mohlo by být

po nemoci – věděl taky, že to je úplná fantazie. Kolik byste to musel mít peněz, abyste mohl léčit všechny nemocné a dát vybít chalupu po chalupě, louži za louží, miliardy komárů?“ Ohnal se rukou, jako by je chtěl zahnat.

„Někdy, když jsem tak přišel k nějakému zvlášť strašnému případu,“ pokračoval, „snažil jsem se něco vymyslet. Představoval jsem si, že někoho přesvědčím, aby ty peníze dal. Ovšem jaký by z toho mohl mít užitek? Rozumíte? Přemýšleli jsme přece vždycky tak. Dám a chci mít z toho užitek!

Jenže tenhle režim se snaží přemýšlet jinak. Měl jsem k němu dlouho nedůvěru, ale člověk se dívá na svět po téhle válce: atomové bomby, rakety, samé strašlivé stroje, obrovská města, přelidnění, té síly, co se jen stěží drží, aby nevybuchla.

Tak mě napadlo: to, že vznikají silné vlády, není asi náhodou. Snad to dneska jinak nejde: bez řízení, bez silné ruky. Důležité jenom je, komu slouží. Nemyslete si,“ řekl rychle, „že patřím k těm, co si ve třech brožurkách načetli nový rozum. Přemýšlím o tom celé noci, někdy je mi pořádně úzko, kam se všichni řítíme, jaká složitost. Jak ji zvládnem? Na to nemůže stačit ani lidský mozek..., snad jenom všechny dohromady... A to se musí právě zbořit ta velká přehrada: to staré ‚jaký užitek‘ a ‚co mně za to‘, rozumíte?

A teď mi řekněte, kdo může mít užitek z toho, že za miliony, které by si mohl ponechat, ničí nemoc, co hubí pár tisíc našich vesniček a nikoho jiného přece neohrožuje. Nikoho z těch mocných, chápete?“ Povytáhl si rukávy a podíval se nervózně na hodinky. „Berete prášky?“

„Ano.“

„Pořádně zapíjet,“ přikázal mu, „a hodně zdaru s tamtím,“ ukázal na jeho stůl.

„Nechcete zůstat na malou kávu?“

„Děkuji,“ řekl lékař, „už jsem se stejně zapovídal. Mám od tří poradnu. A dneska si už jděte lehnout!“

Uvažil si tedy kávu sám, snažil se myslet znovu na své výpočty, ale nemohl se nijak soustředit.

Lehl si na rozestlaný gauč, pustil si rádio a zapálil cigaretu. Velebná barokní hudba, nejspíš Bach, vzpomněl si na dívku, kterou zabili právě proto, aby lidi nikdy neměli svůj hlas. Kdyby ses dočkala: aspoň několik okamžiků, abys mohla být také šťastna!

Zdálo se mu, že vnímá neobyčejně silně celý život: všechny zvuky, barvy a vůně a všechny pocity zároveň – výšku radosti a hloubku bolesti zároveň. Je to ohromné žít, pomyslel si, a vědět, proč žiju.

Hudba dohrála, hlasatel četl zprávy, náš lid protestuje proti krvavému pronásledování hrdinů, na daleké frontě umírali lidé, imperialisté posílali všechna lidská práva, další zlepšovací návrh vzorného kolektivu, před krajským lidovým soudem se bude zodpovídat skupina sabotážníků vedená agentem imperialistických rozvědek Davidem Fuchsem, zítra bude jasno, ráno, zvláště v údolích, mlhy. Stál u rádia, ale zpráva se už nedala vrátit: to přece nebylo možné, snad to nebyl on.

Neviděl ho už pět let – kromě toho jediného dne o svatbě, kdy stejně neměli čas si něco říct; za tu dobu se ovšem mohl změnit.

Klekl si ke knihovně, horečně hrabal mezi papíry, svazek dopisů, poslední byl starý nejméně pět měsíců, začal od něho:

Narodil se mi syn, Josef, mnoho práce, ještě ke všemu v noci křičí, a schůzí, často se vracím domů až před půlnocí, žena se zlobí. Ale musí to být. Někdy jsem z toho příliš unavený. To udělala válka. Teď ji teprve začínám cítit: v zádech a v noci. Vidím se toulat svoje mrtvé přátele a slyším kroky hlídek pod oknem a prchám před nimi. Když se vzbudím, jsem šťastný, že tohle všechno je za námi. Pak se ptám: Dokážeme vůbec, aby se nic z toho neopakovalo? A co je před námi? Někdy si připadám velmi bezmocný. Jako mravenec. Jako Žid v té poslední válce.

Složil pečlivě listy papíru, nebylo jich mnoho, čtyři nebo pět za rok, neschovával je, až ty poslední schovala zřejmě žena.

Proč je psal? Musel lhát – samozřejmě že by musel celou dobu lhát. Ale proč by lhal jemu, proč by ztrácel zbytečně čas na dopisy člověku, kterému přece nepotřeboval lhát?

Žena přišla domů pozdě, měla schůzi. „Proč neležíš?“

„Jsem hotov,“ oznámil, „můžeš to odnést na poštu!“

„To bychom měli oslavit!“ Přinesla ze spíže láhev vína bez viněty. „Už jsi skutečně hotov? Povíš mi o tom něco?“

„Až někdy jindy.“

„Jsi unavený! Vypadáš dneska hodně unaveně.“

Večeřeli. Mlčel a ona tedy vykládala o škole. Někdo namaloval na tabuli skautskou lilii, ředitel byl u ní na inspekci, bude se to vyšetřovat, jinak bychom se dočkali, že si budou malovat po zdech americké vlajky, potom na schůzi ji dal ředitel všem za příklad, ale třetí C jí sabotuje sběr... Všimla si, že ji neposlouchá. „Co je s tebou?“

„Jsem unavený.“

Položila mu ruku na rameno. „Jdi si hned lehnout!“

„Chci si poslechnout ještě zprávy.“ Potom řekl: „Davida budou soudit!“

Zarazila se na okamžik. „Co udělal?“

„Jak to můžu vědět?“

„Tak si jdi přece lehnout, nemysli na to!“

Nechápal, jak by mohl nemyslet na osud svého přítele, také ona na to zřejmě myslela. „Nestýkal ses s ním přece v poslední době?“

Ale věděla sama dobře, že ne.

Odešla do kuchyně, lehl si, rádio tiše zpívalo: Po vlasti, kam oko jen se dívá, v denní práci nebo v boji zlém, snažil se myslet na práci, kterou právě skončil, národ píseň radostnou si zpívá o příteli, velkém druhu svém, musel myslet na svého přítele, nedovedl pochopit ten strašlivý pád: znal ho ovšem jenom velmi krátce, ale

v těch několika týdnech po válce si připadali bližší, než kdyby byli bratry, zůstali oba sami, potřeboval jeden druhého.

Díval se do tmy před sebou, jedovaté oko rádia, velice bledá tvář, rabínské oči, měli také společný komplex: udělat něco, aby se minulost už nevyhrabala z popeliště měst, z pohřebiště nevinných životů. Kolik se o tom namluvili! Byli si tehdy jisti: Máme pouze dvě možnosti: socialismus – anebo to, co bylo.

A když přijde něco třetího? napadlo ho.

Není nic třetího, slyšel jeho hlas, třetí je jenom smrt.

Cos to tedy teď přivolal? Hledal jsi smrt sám, anebo ona volala tebe?

Žena si lehla vedle něho. „Ale psal ti přece dopisy,“ ozvala se zničehonic.

„Ano.“

„Co s nimi uděláš?“

„Jak to?“

„Neměli bychom je... snad bychom je měli odevzdat!“

„Zbláznila ses?“ Potom řekl: „Není v nich nic. Vůbec nic špatného.“

„Právě proto.“

„Nebudu nic odevzdávat.“

„Snad bys je měl aspoň spálit.“

„Ne,“ rozhodl, „teď už je pálit nebudu.“

Mlčela chvíli. „Je tu zima,“ zašeptala, „nemám zavřít okno?“

Když neodpověděl, řekla velmi tiše: „Je to divné schovávat dopisy od takového člověka. Kdyby je tu někdo našel... Vědí přece, že jsi jeho přítel.“

„Mlč už. Mlč už, prosím tě!“

Slyšel, jak neklidně spí, pronásledovala ji zřejmě úzkost; za celou dobu nemoci necítil takovou slabost, neležel v tak beznadějně, bezesné tmě. Proč právě v téhle chvíli tolik lidí zrazuje a proč by to udělal on? Muselo by se stát něco strašlivého, co ho k tomu přinutilo.

Potom si vzpomněl na Vasila Fedora, tak často mluvil o soudech a o spravedlnosti: snad ten člověk něco věděl, co se mi neodvažoval říct.

Byl stále bezradnější – nedovedl pochopit, co se to vlastně stalo, co se to děje s lidmi, kteří lžou přátelům, jimž by přece nemuseli lhát, a kteří nenávidí to, proč chtěli žít. Jaký blázinec...

Snad to není tak zlé, utěšoval se, měl bych se nejdřív přesvědčit, pojedou tam, musí mě na proces pustit. Jenže bůhví jestli pustí.

Uprostřed noci ho vzbudilo matné světlo z kuchyně.

Vstal tiše a opatrně pootevřel dveře. Žena klečela u kamen, její tvář osvěcoval rudý odlesk plamenů.

Stál nehnuté, naslouchal hltavému hukotu ohně, měl chuť vrhnout se na ni, bít ji, vyrvat z ohně ty papíry, ale bylo už pozdě. Otočila se a zahlédla ho ve dveřích.

„Já...“ vzlykla, „já...“ udělala několik kroků k němu.

Stiskl pevně víčka, byla teď úplná tma, jen s několika nazrými zášlehy, s jejím dechem a se sténáním zmírajícího ohně.

KAPITOLA SEDMÁ

Šeman

1

„Michal Šeman,“ četl předseda, „pochází z rodiny malého rolníka...“

Navrhovali ho do závodní rady. Seděl v koutě vedle Pavla Molnára, jeho vřídkovitá tvář pobledla rozčilením, kolem dokola hlučeli chlapi: zedníci, betonáři, tesaři, brigádníci v čistounkých overalech; třískali půllitry, musel vynaložit všechno úsilí, aby mohl sledovat předsedův hlas. „Prokázal své uvědomění v únorových dnech, kdy se okamžitě jako jeden z prvních přihlásil do strany...“

Nebylo to přesně tak. Ten den přinesl šilhavý kapitán, který dělal osvětáře u pluku, balík přihlášek. „Podepište to, mordyje, všichni! Žádný velký řeči! A jestli to není nějakému živlovi v téhle historické chvíli jasný, může za mnou, já mu to vysvětlím!“

Šemanovi ovšem nebylo jasné nic, ale dotáhl to už na desátníka a rád vycházel vstříc nadřízeným.

Kapitán byl ostatně ohromný chlap, často sebral poddůstojníky od útvaru a namlouval si s nimi opici až do rána; Michala si zvlášť oblíbil: seš tak nadšeně blbej, někam to dotáhneš, dal mu drezírovat svého psa a on ho pak naučil zdravit vpravo a vlevo hled' s prackou přitisknutou k psímu čelu, vždycky se nachechtali... Šeman se mimoděk usmál.

„U nás na stavbě se zapojil hned po příchodu, zvláště na nástěnce, i jinak dobře pomáhal svým politickým přehledem.“

Udělal rychle kariéru. Když byl na vojně, naučil se trochu kreslit – vlastně jen několik figurek: pána v cylindru s potupným nápisem na dýnku: IMPERIALISTA, pitomě se usmívajícího vojáka s lopatkou, vojáka s puškou a strnulé děvče s jabloňovou snítkou; kromě toho uměl ještě kreslit auta, děla, deštníky a domy. Tyhle znalosti uplatnil

i tady a celá stavba znala jeho zdrceného pána v cylindru. Pod tím bylo duchaplně vyloženo: ON SE BOJÍ – MY SE NEBOJÍME!

Také ho znali ze schůzí. I tomu se naučil na vojně: když se hovořilo o kapitalismu anebo o první republice, přihlásil se a vyprávěl o svém dětství a mládí, jak kradl ryby a bydlelo jich sedm v jedné světnici a chodili bosí do školy a jedli jen suché brambory s kozím mlékem; nejdřív se hlásil, poněvadž ho o to požádal šilhavý kapitán, ale pak si všiml, že jeho vyprávění má úspěch: nadřízení ho chválili a předsedající připomínali, když shrnovali diskusi: „Jak přesvědčivě ukázal ve svém příspěvku soudruh desátník...“ Potom se už hlásil sám, a protože přečetl několik brožurek, ve kterých byly beze zbytku vysvětleny všechny složité jevy světa, mohl diskutovat i o třídním boji, o kapitalismu, o válce na druhém konci světa anebo o významu boje s úchylkami.

Poslední půlrok své služby pracoval tady na stavbě sídliště jako brigádník a zůstal už tu. Znal se s mnoha funkcionáři a vedoucími a někteří si ho oblíbili, byl úslužný, nikoho z nich nikdy neurážel a vozil z domova láhve výborné kořalky.

„... Rovněž k soudruhům se chová obětavě,“ končil předseda. „A politicky se projevil aktivně, takže myslíme, že bychom mu mohli rádi svěřit dozor nad kulturou.“

Ještě když přišel jako nováček na vojnu, netroufal si nic, mohl jen co nejpříčinnivěji plnit rozkazy, byl přece ze zapadlé vsi, všichni znali víc než on, pak pochopil, že doba dává příležitost právě těm, kteří bývali odstrčeni, a když mu opakovali, že je aktivní a schopný, aktivnější a schopnější nežli druzí, uvěřil jim a byl přesvědčen, že to může někam dotáhnout.

„Ať se ukáže!“ vykřikl někdo.

„Ukaž se soudruhům, soudruhu Šemane,“ vyzval ho předseda.

Povstal tedy, stoupl si na špičky.

„Malý pivo,“ zjistil ten stejný hlas a on si mohl zase sednout. Počkej, parchante, pomyslel si a sledoval se zadostiučiněním ruce, které se zvedly na znamení důvěry k němu.

„Tak ti gratuluju,“ řekl Pavel.

„Nechceš večer..., trochu to zapít?“

Ale Pavel Molnár měl večer školu – učil se jako malý kluk: bylo na něm vždycky něco dětinského a nedal se brát vážně. Ty to taky někam dotáhneš, pomyslel si Šeman s uspokojením; leda na nějakého škrabáka. A s těma budeme umět zatočit.

Když se vracel domů, položil mu náhle kdosi zezadu ruku na rameno.

„Tak co, kamaráde?“ Poznal hlas Jožky Baňase. „Slyšel jsem už, všechno mluví o tvý slávě.“

Neviděli se nejméně rok, neměl však z toho setkání žádnou radost. „To nic...,“ zamumlal. „A co ty?“

„Jezdím,“ řekl Baňas, „k užítku dělnický třídy.“

Vzal ho pod paží a vedl ke svému autu, zajeli do ošklivé putyky na okraji města: poplivaná podlaha, zápach piva, umatlaný čišník, nekoukalo z toho nic dobrého, věděl, že by se měl co nejrychleji rozloučit, ale zůstal, poslouchal sentimentálního harmonikáře a vtipy, které vykládal Jožka, a jazyk mu zvolna těžkl.

K sousednímu stolu se posadily dvě holky: úzké sukně, zmalovaná ústa, daly si po pivu, zdálo se mu, že pomrkávají po něm; to ho zneklidňovalo, už dlouho nebyl s žádným děvčetem. U slušných nemíval štěstí a za takovými se sám neodhodlal.

Jožka se k němu naklonil: „Vím o kšeftu. Dobrej, fajновеj kšeft!“

„Znám ty tvý kšefty!“

„Tím líp, víš aspoň, že neproděláš.“ Také on koukal po těch dvou. Ta větší si vyzouvala pod stolem střevíc – měla dlouhé štíhlé nohy. „Jde o cement,“ řekl tiše.

„S tím mi dej pokoj!“

„Jak chceš, víš, že nikdy nenutím!“

Věděl, že by měl vypadnout, co nejrychleji zahrnout od tohohle podniku, ale měl už trochu v hlavě, sedělo se mu dobře, a pak tu byly ty holky. Pomyslel si jenom: Nedá si pokoj – živel!

„Jak chceš,“ opakoval Jožka. Naklonil se k němu: „Na takový stavbě se zdejchne pytel – nebo deset – kdo si toho všimne?“ Mrkl na tu dlouhonohou a děvče se usmálo, potom vytáhlo zrcátko a trochu si upravilo účes.

„Očíh jsem si tu vaši stavbu. Vzadu za navážkou dvě hodiny nepřeběhla ani čubka. Tam bys je nechal. Navrch hodíš lepenku a pár fošen. V noci se to uklidí. Pro tebe žádný riziko!“

„Na tohle mě nedostaneš,“ řekl Šeman. „Pro pár pitomých korun!“ Seru ti na tvý prachy. Dneska jde o jiný věci, jenže to ty nepochopíš.

„Pro pár korun...? Myslíš, že bych lez do takový věci pro pár korunek? Kamaráde!“ Zasmál se zlostně. „To dřív jsi žil za prachy! Co potřebuješ dneska? Potvrzení! Pěkně podepsaný a se štemplíkem. Ale ti, co štemplujou, kamaráde, něco za něco, chápeš?“

Když viděl Šemanův údiv, zachechtal se: „Myslel sis: je takovej vůl, dělá určitě za pár hadrů pro nějakýho kulaka! To sis myslel? Je to podobný tvýmu vykulenýmu mozku! Chytřej! Dělán pro stejný jako ty. Zařizujou se; pěkný vilky... tam u nás... Už jsi zapomněl?“

Znovu se k němu naklonil a zašeptal: „Takovej ví – kdyby tě nechal padnout, půjde s tebou, a ti nad ním vědí: padne, bude z toho ostuda pro ten jejich režim. A stavět chtějí. Kdo jim opatří cement?“

Jožka Bañas! Odkud? To se neptejte, pánové a soudruzi! Mám starý kamarády!

Co můžeme udělat pro tvý kamarády?

Dobře – zeptám se jich!

A copak nic nepotřebuješ? Chceš tu snad nadosmrti smrdět zakopanej?“

Znovu se usmál na dlouhonohou. Děvčata vstala.

„No vidíte,“ zavolal na ně, „zrovna jsme se domluvili a jsou tu akorát dvě místa. Já to zatáhnu!“ Objednal láhev, potom se naklonil k Šemanovi: „Odvezeme holky ke mně a ráno to jedem omrknout!“ Je pěkně vyplašenej, zjistil, pořád stejný hovado. A takových aby se dneska člověk doprošoval.

2

Noc před sebou tlačila hustou smrdutou mlhu, slabé světlo lucerny se rozplývalo v neurčité výšce, vylezli otvorem určeným pro dveře.

„Zatracená šichta,“ řekl hluboký hlas. Pět postav přelezlo písečnou horu, mlha smazala vrcholky sloupů a hlavy jeřábů a střechy staveb, kráčeli unaveně po dně bezhlavého města, šestnáctihodinová šichta. „Zatracený závazky,“ řekl zase ten hlas, „moh už jsem dávno ležet vedle starý.“

Zasmáli se.

Byl to obyčejný sklad, pobočná budova, nejspíš na ní nikomu moc nezáleželo, ale dali si závazek, že skončí betonářské práce o týden před termínem. Pak se jim porouchala míchačka a několik dní nebyl na stavbě cement, a museli tedy poslední dobu dělat od tmy do tmy.

Teď byli hotovi, budovu už pohltila mlha, šplhali po písečných kopcích, špinaví, s vlasy plnými cementového prachu, s tíhou v očích, s bolavými hřbety, přesto se cítili spokojeni.

„Zítرا visíme všichni,“ oznámil Šeman, „i s fotografiemi.“

„I s Aljechinem,“ doplnil hluboký hlas.

„To víš, kominickej.“

Aljechin byl jejich mistr, ale ty poslední dny, když stavba začínala pustnout, přišel za nimi a dělal jako kterýkoliv z nich.

Dřevěná budka vrátného; široká brána, hospoda byla hned proti stavbě, zaplivaný pajzl s namalovanými tlustochy na stěnách, sešoupli dohromady stolky a těžce usedli na židle.

Byli všichni unavení a nejraději ze všeho by leželi v posteli, ale nepřiznal to žádný z nich, museli přece oslavit dokončenou práci, odedávna ji lidé oslavovali a oni navíc byli mládežnická parta, museli držet pohromadě ve zlém i v dobrém.

V partě se sešli náhodou, každý z jiného konce země, každý také předtím dělal něco jiného. Hubený Polda s hlubokým, věčně omrzelým hlasem se vyučil kominíkem, jeho mistr mu prorokoval smrt

nejpozději ve čtyřicítce, jak se sluší na každého kominíka, toho všeho, co máš na rukou a na tvářích, máš taky plnej pajšl, vidina černých plic ho polekala; teď tedy dýchal šedivý cementový prach, člověk si nevybere. Amadeo byl napůl Ital, i když sotva pamatoval svého italského otce, v životě určitě nepřečetl mnoho knih, ale rozuměl koním, učil se rok truhlářině a šest měsíců ševcem, dovedl otevřít jakýkoliv zámek, zpíval teskným barytonem italské písně a klel: ó Madonna mia, vyprávěl nesčíslně historek o zlodějích a o sňatkových podvodnících, ačkoliv se sám nedovedl oženit ani jednou.

Pili pivo, pili rychle, aby dohnali ztracený čas a dobrou náladu. „Jednou,“ vykládal Polda, „zrovna lezu ze střechy, ohlédnu se a dole pod žebříkem panička v kožichu, vlasy rozpuštěný. Pane kominíku, mně nepeče trouba...“

Věděli, co bude následovat, Aljechin se obrátil k Pavlovi: „Nedáme si partičku?“ Nevydržel sedět bez královské hry, vstal, přinesl šachovnici: „To bude tím, milostivá, že trouba nemá tah,“ smáli se, „podíváme se vám na ni.“

„Vezmi si bílé,“ navrhl Aljechin, „dneska v noci jsem přemýšlel o zajímavé obraně.“ Aljechin nepatřil vlastně mezi ně, věkem, postavením ani původem. Jeho otec byl bohatým architektem, rozešli se už na začátku války, živil se sám. Obchodoval s chmelem a seděl v kanceláři speditérství a vyplácel mzdu chlapům, kteří ho dobromyslně přehlíželi z výše své fyzické síly, montoval telefony, potom aranžoval výklady v obchodním domě, zamiloval se do neteře majitelovy, vzali se, děvče z nejlepší rodiny a s nejlepší pověstí, myslel si, že ho zachrání před válečnou beznadějí a také před říší, ale už po roce spala s jiným, bylo všechno ještě beznadějnější, když ho tedy nasadili, ani se příliš nebránil.

„Fuška to byla,“ končil Polda, „přišel jsem domů úplně vyplivnutej.“

Před každým nová sklenice, tentokrát s rumem; Šeman povstal: „Soudruzi,“ řekl, „na naši partu a na Aljechina,“ znělo to trochu nadneseně, byli však už trochu opilí a nevnímali to. Pavel nepil

často, ale kdykoliv pil, zmocňoval se ho nejprve jakýsi nevyslovitelný smutek. Byl jediným plavcem na zbloudilé lodi, potácela se na písčném moři: sykot písku, náhlé ztišení, člověk vlastně přichází, stojí a odchází, neví odkud a neví kam, potom smutek zvolna opadával a začínaly ho dojímat obyčejné věci a lidé kolem něho, rozhošťovalo se v něm přátelství.

„Musím ti něco říct.“ Vzpomněl si, jak si kdysi ještě doma představoval všelijaké nesmysly o delfínech a o skleněných palácích, a připadalo mu to velmi směšné. „Strašně jsem si vymýšlel. Věci, které jsem ani neviděl!“

Amadeo začínal zpívat, stará, hodně odřená kytara, smutný baryton, kdo ho vlastně učil zpívat ty písničky, když otce ani neznal. Také on neviděl zemi, o níž zpíval.

„Neměl jsem proč žít,“ řekl Pavel, „flákal jsem se venku a střílel kachny. Proto jsem si vymýšlel.“

„Ted' už máš pro co žít?“ zeptal se Aljechin.

„Ted'? Ted' přece samozřejmě!“ Měl ženu, měl svou partu, ale netkvělo to vlastně jenom v tom, čeho dosáhl, spíše v celé době, dávala jim všem pevný cíl. Každý čin, který kdysi čněl opuštěný a bezsmyslný, nyní kamsi směřoval, i práce i nejobyčejnější schůze i přečtení novin, seskupení několika písmenek na papírové hobře, barva košile, odznak v klopě, pozdrav i přátelství, všechno dostávalo smysl a zdálo se naplňovat život.

„Nebo co jsem se natrápil kvůli pánubohu,“ řekl Pavel. „Byl jsem jak malý...“

Jeho partner vzhledl na okamžik od šachovnice, úzká inteligentní tvář, zapadlé unavené oči, Šeman vykládal, že šel několikrát v noci okolo jeho oken a vždycky tam viděl světlo, nejspíš četl. „Člověk potřebuje nějakou jistotu, všichni jsme na tom stejně.“

„Ale ted' si na nic takového ani nevzpomenu.“

„Jsi šťastný.“

„No jsem,“ přisvědčil, „na mou duši.“

„Taky na to někdy myslím, co vlastně potřebuju, abych byl šťastný. A mlč už a hraj!“

Udělali oba několik rychlých tahů; jeden proto, že před něčím překotně prchal, druhý, aby mu vyhověl.

„No našli jsme se,“ řekl pak Aljechin, „našli jsme se, dobrá parta, já poznal za války, co je dobrá parta. I když už nic není, když kolem hoří města a lidi žijou jako myši, a na cos včera přísahal, je dneska lež...“

Nad všemi se vznášel zpěv a hustý kouř, smích ze všech koutů, z mračen vystoupil hostinský, přinesl nové pivo, Šeman se k nim natáhl přes stůl: na zdraví, trochu pěny stříklo na černého střelce, Aljechin jej zvedl a sklepl pěnu na zem, kdosi právě vcházel, blízka dunivá rána, zdálo se jim, že se zachvěla země, na zlomek vteřiny se neuvěřitelně přervaly všechny zvuky, byl to pád těžké hmoty, možná že právě začínala válka, všichni zatápali v mysli po hesle anebo modlitbě pro takovou chvíli, Aljechin vrátil figurku na její místo, potom se zvolna otočil k ostatním. „Co to bylo?“

„Snad se propadla nějaká šachta.“

Ticho se zvolna zaplňovalo překřikujícími se hlasy, vyběhli do ulice, nebyli sami, koho to napadlo, široká brána, dřevěná budka vrátného: už byl pozdní večer, mlha kryla všechno, šplhali po písečných kopcích, utopená světla jim plula nad hlavami, siluety jeřábů – proč by se to mělo týkat právě jich?

Potom v mlze známý obrys, trochu štípavého prachu ve vzduchu, Pavel se udiveně rozhlédl, na docela krátký okamžik, jako když se zastaví film, viděl znehybnělé všechno a všechny, ze svalené stěny trčely dráty, sehnutý Aljechin jako by se chystal pokleknout; část stropu ještě visela podivně zprohýbaná nad zemí, Šeman s napřaženou rukou před sebou, druhá část stropu se opírala o podlahu, bezhlesá skupina chlapů na písečné hromadě, jako sbor, který se právě chystá zazpívat chorál, nade vším žluté, studené zamlžené světlo skryté lampy.

Konečně se ozval hluboký Poldův hlas: „A zítra budeme všichni viset.“

„Ó Madonna mia!“

Potom se znovu dalo všechno do pohybu, nebyl to film, dokonce ani sen to nebyl.

3

Z dálky houkala lokomotiva a hrčel opozdilý jeřáb, ale staveniště úplně ztichlo – jen Michal Šeman ještě zůstal.

Seděl ve studené místnosti závodní rady a pokoušel se kreslit plakát. Pán v cylindru se usmíval potěšeně nad hromadou trosek.

Zůstával tu často, noční vrátní si už na něj zvykli. Neměl vlastně domov a děvčata jen příležitostná, kam měl spěchat, tady si mohl aspoň předstírat vlastní důležitost. Věnoval všechnu energii malování plakátů a vymýšlení bleskovek; celá jeho funkce vlastně neznamenal nic víc, nepřinesla mu ani úctu, ani moc, a on těmi obrázky, jimiž zaplavoval stavbu, zaháněl pocit zklamání a představoval si nad nimi, co jednou dokáže.

Ale dneska se nemohl soustředit na nic a kreslil vlastně jenom to, co se mu stále znovu vracelo na mysl. Hromada betonové suti, puklé desky, zohýbané ocelové pruty.

Minulý týden maloval velký plakát, pět chlapů s lopatami:

*Aljechina muži
stále víc se tuží.*

Sotva se to stalo, seběhli se živlové a pošklebovali se: To máte z toho, že jste se tak tužili; přáli jim to zřejmě; tohle mohlo každého přesvědčit, kam vede ten spěch a soutěžení. Však jim ještě ukážeme, přemítal zlostně, byl rád, že nikoho zřejmě nenapadla příčina, kterou znal on.

Hned ráno vzali Aljechina k výsledku, ale ani ten nemohl nic tušit, nepodezíral jistě nikoho a sedmdesát pět pytlů cementu leželo pečlivě přikryto na opačném konci staveniště.

A určitě udělají zkoušky toho materiálu; nevěřil sice příliš v učenost těch chytráků z laboratoří, ale stejně mu nebylo příjemně.

Nakonec to slízne ten živel Aljechin, utěšoval se. S tím jeho původem, každému to bude jasné! Vlastně dostane, co mu patří..., hnal to dopředu nezodpovědně, to nezapře!

A lidi ho tu nemají rádi, uvědomil si s uspokojením, kazil normy. Jenom ty pytle, aby už byly pryč!

Měl by se svolat aktiv, napadlo ho pak. Dáme si pár závazků, zeď se postaví znovu. Znovu a líp, řekl si. A tenhle plakát! Udělám jich několik. To povzbudí.

Bylo mu však stále nepříjemně. Neměl si nic začínat s tím živlem Bañasů. Nejednal dobře. Tím že vzal ty pytle, vlastně kašlal na všechno, co dělal a o čem mluvil. A zvolili ho, zrovna teď mu dali důvěru.

Ale myslel jsem to přece dobře! Nedělal jsem nic kvůli sobě, já cement přece nepotřebuju. Šlo mi o to, aby se z něho něco pořádného postavilo. Tady už je toho nastaveného dost.

Chtěl vlastně dobrou věc. Pomoci soudruhům.

Bylo půl desáté, cítil narůstající vzrušení. Takhle zvednout telefon napadlo ho: Dneska v deset večer, čekejte vzadu za navážkou! Auto bude mít zhasnutá světla. Tak jsem to navlík... Chtěl jsem, abyste živla dopadli při činu!

A kdo mu připravil ty pytle?

Ano, kdo mu je tam připravil. Vez by ses pěkně s sebou, blbče!

Zhasl, zamkl za sebou tiše. Viděl sotva na několik kroků, zakopl o rezavějící krumpáč. Pěkný bordel!

Přešel kolem rozestavených bloků, za posledním z nich už byla jenom louka; ani tu ještě nepokáceli stromy, jenom mezi ně zatím vyváželi hlínu a odpad z celého staveniště.

Za jednou z hromad se válely vysoko narovnané fošny, ohmátával ve tmě jejich vlhký povrch, ležely přesně tak, jako když tu byl naposled, a to ho uklidnilo.

Na tohle nikdo nepřijde, pomyslel si spokojeně. Usedl si na za-
blácená prkna a čekal, slyšel, jak osamělé kapky zvolna opadávají ze
stromů a z konce dlouhých dřev; pak v dálce zahučel motor. Ucítil
svíravé rozčilení a rozběhl se vstříc tomu zvuku.

Auto zastavilo těsně před ním, z kabiny vykoukla hlava: „Tak co?“
„No v pořádku, jasný!“ Chtěl mu ještě říct o tom maléru, ale auto
se už zase rozjelo a zastavilo až u hromady.

Viděl dva chlapy, jak vyskočili z kabiny a začali odhazovat fošny.
Byli velice zruční a za chvíli už odkrývali dehtový papír. Viděl také
dobře Jožku Baňase, který stál na korbě vozu a opatrně se rozhlížel
do tmy, jeden z chlapů mu podal první pytel cementu, za pár minut
bude všechno hotovo.

Ten si to dovedl zorganizovat, neubráníl se obdivu. Nezapře, jaký
je živel. Vždycky si dovedl najít cestu, po které se mu valily korunky.
A já, vůl, mu ještě pomáhám!

Ale to přestane, pomyslel si zlostně. Takové budem brzy likvidovat.

4

Svívalo teprve, nedělní ráno, úplné ticho uvnitř i vně, bílý strop
s jedinou lezoucí mouchou, Pavel přivřel oči, padala na něho tíseň:
z ticha, z bílého stropu, ze dne, který nastával, z náhlého pádu,
z prázdna, které bezhlučně přicházelo.

Měl bych opravit práh, na zdi se tiše zubil modrý chlapík s klo-
boukem v ruce a zvěstoval mu jako každého rána:

*Mit dem Hute in der Hand
kommt man durch das ganze Land*

Zdi ještě páchly čerstvým vápnem, bydleli tady teprve několik týdnů, dva roky strávili v maličké mansardě, čtyřikrát tři metry, okna do širokého kolejště, skřípěly brzdy, vozy do sebe s hlukem narážely, posunovači se přehvizdovali, v noci, když zhasili světlo, padalo do pokojíku množství míhavých odlesků od putujících vagonů a kývajících lamp a chuchvalce jisker každou chvíli plály a hasly proti jejich oknům.

Nevadilo mu to příliš, ale na Janku padala tíseň začazených stěn, dusil ji vzduch nasáklý sazemi. Toužila po vlastním domku, mít prostor, do něhož by postavila příborník s naleštěnými skly a položila koberečky z úzkých odstřížků látky. Představovala si celý svůj život jinak. Světlou kancelář, lehké pohyby prstů na klávesnicích, pach voňavky, dvě kožená křesla, seděla v jednom z nich nohu přes nohu, kouřila, na velikém stole dva telefony, zatím pracovala v zaprášené textilce, starodávné stavy nepřetržitě rachotily, osm hodin téměř neslyšela lidské slovo, vdechovala horký zaprášený vzduch plný jemňoučkých úlomků vláken, aspoň domek chtěla, nakonec se jí podařilo opatřit tenhle: v polorozbořeném městečku nedaleko hranice, měli půl hodiny autobusem do práce, byl bez oken a nezůstalo v něm nic kromě stahovací lampy, zřícené manželské postele a nástěnné kuchařky s modrým chlapíkem, podlaha byla nasáklá houbou a vlhkem.

Jezdili sem skoro každý večer, unaveni celodenní dřinou, pracovali znovu, několikrát přijeli i Polda, Michal Šeman a Amadeo a pomáhali uskutečňovat její vidinu domova.

Teď tedy měli domek a ona mohla být šťastna, ale stejně nebyla. Uslyšel pleskat její bosé kroky. „Už vstáváš?“

„Musím prát. Co budeš dělat ty?“

„Nevím. Chtěl jsem vyměnit práh.“

Seděli za stolem proti sobě. Několik minulých neděl strávil na stavbě, teď, kdy by asi měli skutečně nastavovat neděle, zůstali doma, ztratili chuť do všeho.

„Marie z naší dílny má rakovinu v krku,“ řekla. „To dělá ten prach tam.“

Pád je vyvedl z míry. Zvykli si už na chválu, v době, kdy jí měli dostatek, tvářili se k ní netečně, když je nyní vláčeli po schůzích a volali k výsledkům, zdálo se jim, že jsou obklopeni nepochopením a křivdou.

„A ta šilhavá Němka, co u nás dělala, dneska jsem ji viděla, prodává v mlékárně.“ Nemyslela na nic jiného, než jak uniknout z temné hučící haly, kde život neznatelně plynul namotáván na tisíce vřeten.

Nezavinili přece nic, byli si jisti jeden druhým, chyba musela vězet v plánech, nechápali, proč se tedy Aljechin ani po týdnu nevrátil mezi ně, muselo se zřejmě jednat o omyl a bylo na nich, aby jej pomohli vyvrátit. Konečně se rozhodli a vypravili se do dlouhého baráku, v němž sídlily kanceláře, šli jenom tři, Šeman měl právě důležitou schůzi, z nich ani jeden nebyl řečník, čekali před mnoha stoly, nikdo nemohl anebo nechtěl pochopit, oč jim jde, jak vůbec mohou něco tvrdit oni, kterým se zřítil strop. A to čekání a údiv a přísné pohledy pověřených i nepověřených, i zvěčněných jim zvolna braly jistotu.

Poslední dveře vedly na stranický sekretariát: „Ó Madonna mia, pojd'te radši domů,“ řekl Amadeo, ještě než vešli.

„Když vás tak poslouchám,“ odpověděl jim tajemník, „děláte, jako by se nic nestalo. Jako by vám ten strop nespádl. Dokonce jako by ještě stál. Padají stropy samy?“ zeptal se jich. Ale nedal jim čas, aby o tom mohli přemýšlet. „Nepadají, někdo jim k tomu musí pomoci!“

Obvykle ji utěšoval anebo dokazoval, že to musí vydržet – aspoň zatím, než se naučí něco jiného, dneska však mlčel, to ji povzbudilo. „Už tam nezůstanu, ten rámus a toho prachu!“ Když se večer myla, měla ho na celém těle, štiplavé útržky vláken, ale nebyl to ani prach, ani hluk, co ji děsilo, byly to tisíce cívek, které v úděsném, zběsilém rytmu navíjely na sebe její dny, její mládí, její lásku, její představy, její volnost, hebkost její pleti. Navinuly všechno, zůstala jenom

podivná prázdnota, tu nezaplnil ani občasný polibek, ani hovor v nacpaném autobusu, ani zpěv v souboru, ani nedělní modlitba.

Stáli tam velmi dlouho: „Tedy jste se měli starat!“ křičel na ně. „Dokud se dalo něco zachránit. Kdo to zavinil, to ať posoudí jiní!“ Přešel kolem nich jako desátník, který si ověřuje stav družstva po boji; ztráty byly značné. „Dobře,“ připustil, „musíme se umět vzít za soudruha. Ale taky musíme umět nepřítel takhle zmáčknout za krk!“ Sáhl si na vlastní krk a snad jej skutečně stiskl, poněvadž náhle zrudl. „A nenaletět každému padouchovi. Oni čekají na naši důvěřivost a pak nám ji oplatí, zatraceně oplatí! Dílo stavíme roky, sletět může za jedinou vteřinu. Tu vteřinu si musíme hlídat!“

Mlčeli, přišli sem s jistotou, teď cítili vinu za okamžik, který jim unikl. Snad se skutečně Aljechin proplížil mezi nás, napadlo Pavla, aby zničil naši práci. Jsi blbec, utrhł se na něho Amadeo, on si však náhle vzpomněl na tu deštivou noc: vzdálený výstřel a Smoljak klečící v blátě. Něco se kolem něho dělo, válka, kterou nechápal, plížila se nocí, skrytá do tmy a ticha a do přátelských slov. Žil mimo ni a nestaral se o ni, ale ona ho vždycky nalezla a ovanula svým dechem.

„Nemuseli bychom takhle dřít,“ řekla. „Já to vím, mohli bychom dělat aspoň mistry anebo někde v kanceláři.“ Čekala na jeho odpověď. „Ty mě neposloucháš,“ uvědomila si konečně.

„Poslouchám!“

„Neposloucháš... A i když posloucháš..., je ti stejně všechno jedno!“ Vytrhla mu z ruky hrnek, ačkoliv ještě nedopil.

„Jak ti mám pomoci?“

Zastavila se ve dveřích. „Kdybys byl k něčemu a trochu se staral.“

Mlčel.

Připadal jí zkroušený a unavený. „Kdybys měl aspoň nějakou funkci. Jako Michal.“

„Michal je ve straně!“

„Můžeš být taky. Stejně je tam kdekdo.“

Byl přesvědčen, že ani tím by jí nepomohl, ale v něčem měla zřejmě pravdu, držel se mimo, sám nevěděl proč. Měl pocit, že už všeho dosáhl, v tom se mýlil, všechno mohlo zaniknout v jediné chvíli: stavba, které dali tolik své práce, i přátelství, které se zdálo nezničitelné.

Jaké podivné síly, netušil je nikdy, zvrátí dobro ve zlo a učiní zbytečné, co bylo vším; co proti nim zmůže sám?

Znovu si vzpomněl na deštivou tmu, ležící Smoljak, noc plná kroků, zášlehy podivné úzkosti, už tehdy na to myslel, už tehdy se měl zřejmě rozhodnout.

„Rozmyslím si ještě všechno.“

Ušklíbla se a zmizela v kuchyni.

5

Michal si vzal z poličky jednu z brožurek, rozevřel ji, potom si připravil papír a ořezal tužku.

Bydlel v malé svobodárně, umyvadlo a záchod na chodbě, v pokoji stará železná postel, stůl a kovová skříň. Koupil si ještě rádio a tuhle poličku na knihy. Měl ji plnou. Sháněl brožurky o politice a o filosofii, o náboženství a o ekonomii. Zdálo se mu, že ty knížky mu mohou získat aspoň trochu vážnosti, večer k nim usedal a netrpělivě obracel listy, byly obvykle plny cizích slov a nudných výkladů, přečetl sotva deset stránek a ukládal je navždy do poličky. Ale měl výbornou paměť, i těch deset stránek mu dovolovalo, že se někdy blýskl znalostmi, které jiní neměli.

Sedl si ke stolu a začal zvolna opisovat věty. Měl sestavit deseti-minutovku o válce na vzdáleném konci světa, který nikdo nesměl považovat za vzdálený.

Nemohl se však soustředit, připadal si stále jako chycený v pasti. Komise přijížděly a vyslyšely je jako nějaké zločince; jakýsi chlapík

z Bezpečnosti mu kladl déle než hodinu nesmyslné otázky, odkud je a proč přijel sem, a díval se přitom na něho, jako by v něm užuž odhalil viníka té ničemnosti.

Psal pořád, nejlepší by bylo honem se dostat odtud, vracel se přitom domů na vesnici, seděl v hospodě, dovolovali se ho, smějí-li si přisednout, a děvčata přicházela se sklopenýma očima a čekala plna vzrušení, osloví-li je.

Byl mírně blahovolný a rozpomínal se úmyslně dlouho na jejich jména. Ty jsi Anička Čolláková... aha, bydlelas tam na zámku..., a co bys chtěla?

Tátu chtějí vyhodit ze školy. Prý špatně zvonil... Michale, kdybys to mohl nějak zařídit. Vždyť jsem se ti vždycky líbila.

Uvidíme, uvidíme! Potom jí ještě řekl: Zastav se někdy u mě! A nasedl do auta, projel tou vesnicí a viděl je, jak stojí se skloněnými hlavami. Nikdo z nich to nikdy nikam nedotáhl!

Na papírku měl vypsaná podivná jména: Hamhyng, Činnampho, Čang-jon, nedovedl si představit tu zemi.

Obvykle, když si připravoval referáty, nesnažil se nijak představovat si obsah vět, které vybíral z brožurek. Ostatně to u mnohých ani nebylo možno. Ale teď, když psal, že by nová válka připravila bezmezné utrpení milionům žen i dětí, představil si skutečnou válku, jak vezli umírající Baňasovou na tvrdém voze, jak ji snášeli do hospody a ona sebou začala trhat, bílá jako z vosku, šaty ztěžklé krví, chroptěla hrůzou. Stál tehdy kousek od toho a umiňoval si, že bude v životě sakra opatrný, aby takhle neskončil.

A proto musíme aspoň usilovnou prací přispět k udržení...

Zase před ním začaly vyvstávat trosky, ocelové pruty číhaly ze zdí, nemohl tomu uniknout. To ten živel Aljechin, pomyslel si nenávistně, kdyby se staral, oč měl, musel by si všimnout, že není do směsi dost cementu. Mohl obstarat někde pár pytlů, a všechno by vypadalo jinak.

Nelíbila se mu ta věta. Škrtl ji a napsal: *A proto musíme bděle a usilovně svou prací přispět...*, někdo zaklepal.

„To jsi ty?“ podivil se, když uviděl Pavla. „Stalo se zas něco?“

Nebyl nijak nadšen tou návštěvou, parta si ovšem potrpěla na přátelské vztahy, ale on neměl rád ty, kteří skutečně pamatovali krádeže ryb, hladové dny a bosé cesty a kteří mu ještě víc připomínali, že on nikdy nebyl hrdinou. Ani v těch dobách, kdy se jím ve svých vzpomínkách a také snad v myslích svých posluchačů zdál být.

„Nic nového!“ Pavel si přitáhl židli ke stolu. „Co píšeš?“

„No takový... Znáš to... o bdělosti. Člověk nemá ani v neděli pokoj.“

Co tu chce? Pozoroval je poslední dny všechny, byli otrávení, celá parta, ale tenhle navíc šmejdil kolem sebe a vracel se k maléru, jako by už nebylo dost čenicháčů, kteří se do toho pletli.

„Vrtá mi v hlavě pořád to s Aljechinem.“

„A co s ním?“ nastražil se Šeman.

„Jak se mezi nás vetřel! Co jsme se jenom spolu nahráli šachy.“ Zavrtěl hlavou, jako by tomu stále nemohl uvěřit. „Vždycky jsem si myslel, že to dělal proto, abychom se skamarádili... A vedl přitom takové řeči...“ Nedovedl by přesně opakovat ta slova, byla to vlastně bezvýznamná slova, ale lpěl na nich podivný smutek, bezvýhodný smutek přicházející z jakéhosi cizího světa.

„To víš, živlové,“ řekl Šeman. „Ty se dřeš jako vůl, a oni jen jak by ti skočili na krk. Pamatuješ se na našeho Smoljaka? Jak do něho střelili banditi. A když jsem byl na hranicích...“ mávl rukou. Stále si nedovedl vysvětlit, proč ten chlap za ním vlastně přišel. „Počkej,“ vzpomněl si, „mám tu flašku. Z domova.“

Otevřel skříň, ten za ním cosi zmateně vykládal: O Smoljakovi, o sobě, o nějakých pocitech; láhev byla schovaná za haldou prádla, úmyslně ji vytahoval pomalu, potřeboval se rozmyslet. Pavel řekl: „Tak jsem se tě chtěl zeptat, jestli bych se neměl hlásit do strany.“

Držel už láhev v ruce, ustrnul, tak tohle tedy chlapa napadlo? Připadalo mu to podezřelé. S tímhle by přece tak nespěchal. Za

celým jeho příchodem tušil nějaký úskok. Ale copak tenhle blbec je s to vymyslet si nějaký úskok? Ani na vojnu ho nevzali! Někdo ho ovšem mohl poslat. Chtějí mě asi prověřit, napadlo ho, i když si nedovedl přesně srovnat, jak a v čem by ho mohli chtít prověřovat.

Nalil do dvou skleniček. „No co, správný. Strana potřebuje pracanty!“

Nejistota v něm jitřila zlost. Na vojně měl v družstvu filosofa, hubeného, brejlatého živla, a ten na něho schválně mluvil v cizích slovech: vojna je imanentní buzerace, soudruhu desátíku. Cítil podivné trnutí, kdykoliv stáli proti sobě. Posílal ho imanentně škrabat brambory. Filosofa.

„Mně nejde jen o práci. Ale abych mohl v takových chvílích...“

„No, no,“ přerušil ho, „o co ti půjde, to laskavě přenech jiným. Chytřejším.“

Přimhouřil bezrasý pohled: „To víš, že tě budeme muset prověřit. Teď, když už je všechno vybojovaný, cpe se do strany leckdo. A nejvíc živlové. To je jejich taktika. Čpát se do strany... Ale to se probere. Tys taky zrovna nebyl svatej.“

Usmál se spokojeně. „No netvař se. Třeba s tím banditou Baňasů, to už jsi zapomněl, jak jste rabovali?“

„Co žvaníš?“ užasl Pavel. „Dělali jsme to dohromady.“

„No, no, jenže já už to taky nějak napravil. A co ty? Anebo,“ nadechl se, „když my všichni chcípali hladu, tvůj táta si chodil kolem řeky a bral prachy.“ Zlost už ho přecházela, zdálo se mu, že odrazil každý možný úskok. Koneckonců, možná že to ani úskok nebyl, prostě se chce jenom přitřít. „Všchno se prověří,“ dodal.

„Ty to prověříš?“

„Jasně, já taky..., přece tě znám nejlíp.“

„Tak ti děkuju!“ Natáhl se k němu, židle trochu zapraštěla, z převržené sklenice se rozlévala pálenka, papíry se zvolna snášely. Šeman si rukávem otřel krev, po horním rtu mu stékala nová, vyběhl za ním na chodbu: „Tohle se ti nevyplatí,“ vykřikl. „Seš taky pěknej živel!“

Stáli nad sebou, mezi nimi se točily černé, úzké schody.
Pavel řekl tiše: „Uvidí se, kdo je větší. A neřvi tu jak na hluchý!“
„Táhni,“ zařval Šeman a slyšel, jak se dole zvědavě otevírají dveře.
Čekal ještě chvíli nad opuštěným schodištěm.

Mít tě tak na vojně!

Soudruhu desátníku, neřvete na mě, nejsem hluchý!

Co nejsi?

Hluchý!

Tak ty nejsi... hluchý..., vy dobře slyšíte, co?

Po večerce si ho vzal na chodbu: Na druhý konec chodby, polusém v klus!

Když byl na druhém konci, zašeptal jen tak na půl úst nový povel. A ještě jednou. Potom zařval: Co vy tam! Neslyšíte? Vám už se nechce poslouchat? Znovu! Ke mně!

Já bych tě zbuzeroval, hošíčku, pomyslel si. Celou noc bys mi tam klusal.

Krev mu stále stékala kolem úst, ve schránce zahlédl bílou obálku, to zase listonoška včera popletla dopisy a někdo mu to sem teprve teď hodil, psaní mělo tištěnou hlavičku: Okresní národní výbor: patrová budova na náměstí, ucítil náhlý pach domova, vítr vířil horké, dráždivé mračno prachu, formani táhli s vozy naloženými řípou, hnůj čpěl, stoupal po širokém schodišti, řada šedivých dveří, prsty se mu chvěly.

Vážený soudruhu, na Váš dotaz odpovídáme, že jsme kladně uvážili Vaši nabídku za referenta stavebního odboru... Četl to celé znovu a opět znovu a četl také kulaté razítko dole a nečitelný podpis za sedmdesát pět pytlů cementu.

Ještě se spolu setkáme, povíme si, kdo byl větší, pomyslel si vítězně.

Naklonil se nad rozházené papíry, sebral je a složil tak, aby okraje ležely v zákrytu. Už se úplně uklidnil. Přitáhl si židli ke stolu, a protože se stmívalo, rozsvítil světlo, vzal do zhrublých prstů tužku.
A proto musíme bděle a usilovně svou prací přispět k udržení...

Místo lidí jen trochu hlíny

Čekal netrpělivě na nějaké rozhodnutí o svém projektu, nepřicházelo však nic, snad proto, že se na jihu začal budovat hutní kombinát, všechno ostatní se odsunovalo. Kdyby se byl pustil do tohohle díla, asi by nečekal tak zapomenutý. Tato léta byla ovšem ve znamení oceli, ale koneckonců železa se lidé nenajedí, utěšoval se, až to poznají, vzpomenou si i na můj projekt.

Místo odpovědi dostal nečekaný dopis, měl také razítko hlavního města, na obálce známé písmo, neviděl je už mnoho let, ale poznal je, podobalo se písmu na kartičce, která stále ležela schovaná vedle dvou nepoužitých vstupenek na Tarzana.

Milý Martínku, už jsem o Tobě dlouho neslyšel, prý ses oženil, měl jsi nám to napsat, žena je stále nemocná, nevzpamatovala se ještě z té rány!

Toho dne: hodiny tikaly o překot, ze sousední místnosti zněl zoufalý vzlykot, pili koňak, za celá ta léta jim poslal několik pohlednic k Novému roku, nechtěl se jim připomínat, patřil přece k ní a bez ní mohl jenom jitřit jejich bolest.

Taky mě vyakčnili, bylo jim to trochu trapné, nejspíš kvůli ní. Ale děti nemůžou za rodiče a hlavně někdo potřeboval moje místo, měl tři děti a já už ani jedno. Tak mě shledali lehkým. Málo nadšení a takový ten buržoazní humanismus; dělám už přes tři roky u ponku, ale někdy se mi stýská po naší práci. I když bych jí už asi moc nenadělal. Vzpomínáš si, jak jsme v třiačtyřicátém stavěli silnici, tehdy jsme drželi při sobě, znali jsme přátele i nepřátele, dneska se stávají přátelé nepřáteli a nevíš, komu můžeš

věřit. A u vás? Tam by se asi našlo dost práce, vid’? Ale nemysli si, že sháním protekci, na to jsem už starý.

Byl ovšem starý, už tehdy měl docela bílé vlasy a obličej plný vrásek. Zestárl předčasně – dělal si vždycky mnoho zbytečných starostí a trpěl i věcmi, které se ho vůbec nemusely dotýkat. Komu asi překážel?

Dal ženě přečíst ten dopis. „Já už ničemu nerozumím! Přece nemohl škodit tomu, zač zemřela jeho dcera.“

„Snad ne,“ připustila. „Znal jsi ho dobře?“

„Měl bych pro něj něco udělat.“

„Co můžeš ty udělat?“

„Sehnat mu místo. Má rád naši práci.“ Viděl, že s ním žena nesouhlasí, byla podivně nedůvěřivá ke každému člověku a v každém nacházela zárodky zla, těm jediným byla ochotna uvěřit bezvýhradně.

„Měl by ses napřed přesvědčit, jsi takový impulzivní..., přece musili mít nějaký důvod...“

„Ovšem,“ připustil. „Komunista nebyl. A mluvil určitě až moc upřímně. Řekl jim, že neuznává fanatismus, diktaturu ani třídní boj. Jako bych ho slyšel.“

„Tak vidíš.“

„Bylo to vždycky jeho přesvědčení,“ řekl podrážděně, „už je moc starý na to, aby je měnil.“

Neodpověděla mu; věděl, že s ním nesouhlasí. Ale na tom nezáleží, řekl si. Je to poctivý člověk, poctivější než mnoho těch, co se mohou zalknout, jak křičí úplně bezvadné názory.

Několik dní po úřadech, dosáhl toho snadněji, nežli čekal, tady potřebovali především lidi, byli odedávna zvyklí přijímat, co ostatní země odhodila, mohl tedy odepsat, že nebylo zapotřebí protekce, a pak jednoho dne čekat na malém špinavém nádraží.

„Tak vidíš, budeme zase kolegové,“ přivítal se s ním starý muž trochu hořce. Zestárl hodně, tvář mu ještě pohubla a obočí mu také zbělelo.

Žena připravila hostinu, všechno, co se dalo sehnat šest a půl roku po válce v kraji, který ležel na zapomenutém konci republiky a nebyl bohatý: domácí chléb s domácí šunkou, ovčí sýr a nakládané hřibky z bukových lesů a pstruhy z prudkých vod. Jedli, kolem nich se střídali společní známí a ulice hlavního města, válečné dny, projekty uskutečněné i neuskutečněné, staré rakouské hodiny – dvorská práce, nemocnice v horách, akční výbory, jeho studia, mrtvý prezident, dřevěné kostelíky, malárie, nenalezli nic, proč by se museli přít, ale nehovořili ještě o politice ani o tom, proč se vlastně sešli tady.

Konečně se ho inženýr zeptal: „A jak se to stalo, že vás poslali pryč?“

„Už jsem ti to přece psal!“ Potom se obrátil k jeho ženě, jako by ona ho mohla spíš pochopit: „Nejdřív mi dali přihlášku, když jsem ji nepodepsal, shledali, že jsem starý reakcionář!“

„A proč jste ji nepodepsal?“

„Copak jsem komunista?“ podivil se.

„Ale tu přece může podepsat každý poctivý člověk...“

„Myslíte?“ Usmál se trochu shovívavě: „Znáte dobře stanovy vaší strany! Poctivost přece není žádný program. Ten zní jinak. A já nejsem revolucionář, ani jím nechci být!“

Zrudla, sklopila oči, zdálo se jí, že se vysmívá jejímu přesvědčení, a nemohla najednou promluvit ani slovo. Její muž rychle řekl: „Proto vás přece nemuseli vyhazovat z práce.“

„Martínku, byla revoluce. Jedni vzali moc druhým a chtějí odstranit všechny, kteří zrovna netouží po jejich vládě.“

„Ale to je správné,“ vmísila se. „Nezlobte se..., musí to tak být.“

Starý muž se usmál. „Nevím. Prostě to tak je. A vy si proto myslíte, že to tak musí být. A z toho soudíte, že to je správné! Jenže stejně nemůžete odstranit všechny, kteří nesouhlasí. Když, tak odstraníte jenom ty, kteří nesouhlasí nahlas... Těch není tolik. U nás jsem nepodepsal jenom já – z dvaceti. Těch dvacet samozřejmě bude křičet

slávu, čemu budete chtít. Nezáleží jim totiž na tom, co křičí, chtějí jen, aby je bylo slyšet. Znáte přece takové?“

A když mlčeli, dodal: „Budou pro vás brzy nebezpečnější než já. Pletou se mezi vás a nerozeznáte sami sebe od nich.“

„Nebojte se,“ řekla prudce, „rozeznáme!“

„Jak myslíte,“ usmál se. „Možná, že tedy se mnou naložili správně. Nebyl bych křičel slávu, ale pracoval bych. Někdo zase bude křičet – na druhé mu už třeba nezbude čas ani chuť. Dobře jste se orientovali! Na správné charaktery. Jenže charakter, to není z vašeho třídního slovníku.“

„To jsou pomluvy!“ vykřikla. „Já..., já...“ Nemohla už tady zůstat, utekla do kuchyně.

Ti dva seděli dlouho mlčky, snad se styděli za tu scénu, konečně mladší řekl: „Neměl byste být tak zaujatý...“

„Nejsem přece zaujatý,“ ohradil se. „Ty to víš, Martínku. Báł jsem se vždycky fanatismu. Toho stavu, kdy člověk přestane myslet a jenom opakuje. Kdy opakování je nejlepší cesta ke kariéře. A kdy člověk začne opakovat, co by jinak považoval za úplně nesmyslné.“

„Dneska je to přece něco jiného.“ Zmocnila se ho náhle nechut' vůči starému muži, který jako by zapomněl na smrt své dcery a nestaral se ani o to, co dělal a co chtěl on, co dělaly a chtěly tisíce jiných, a opakoval své staré výhrady. Nechtěl se však s ním přít. „Ale určitě tu spolu uděláme kus práce, co myslíte?“

Starý pán se k němu naklonil: „Proč to ,ale‘, Martínku? Anebo i ty ve mně vidíš lidožrouta?“

Měl chuť uhodit pěstí do stolu, vstal jenom a řekl unaveně: „Takhle se nedomluvíme.“

Venku poletoval sníh, ticho, v kuchyni klapl talíř, tolik zbytečné nenávisti mezi lidmi. „Máš pravdu,“ ozval se starý muž. „Chytám tě za slovo. Jsme všichni předráždění, bylo toho moc, co člověk musel překousnout.“

Uložili ho v pokoji, ukázal mu ještě dobře zamazané díry po myších, potom odešel za ženou do kuchyně, viděl, že je přeplněna ztajenou hádkou. „Nelíbí se mi! Proč jsi ho sem zval? Dovede vidět jenom chyby, takový neudělá nic dobrého.“ Snad to způsobovalo její učitelské povolání. Nesměla dlouho uvažovat, musila hned klasifikovat. Přísně a zodpovědně. Nechtěl bych být tvým žákem, napadlo ho, měl bych asi trému. „Příliš spěcháš se soudem. Každý, kdo má jiný názor než ty, není ještě špatný.“

„To vím...“ prohlásila uraženě. „Ale on nechce vidět nic dobrého. Nic, co skutečně je.“

Opírala se loktem o stůl, v druhé ruce držela vývrtku, mohlo to být ukazovátko nebo také kříž: přísahajte, že budete vypovídat pravdu, a nic než pravdu, teď se ovšem vypovídala pravda bez kříže. Tváře jí zrudly rozčilením, stále byla velmi krásná – přísná a zajímavá krása, krása v očích, v pohybech, v prudkosti, měla na sobě černé šaty, asi by jí slušel talár, byla by krásnou soudkyní. Napadlo ho, že musí být strašné pro obžalovaného stát před takovou soudkyní. Nutkalo ho přít se s ní, zvrátit její jistotu. „Nic si přece nevymýšlel! To spíš ty se díváš na svět jedním okem a nenesesh, když se někdo dívá oběma.“

Potom leželi vedle sebe, hluboká noc, pod okny klapal krok opožděných koní, slyšel její rychlý dech: „Zlobíš se?“

„Ne,“ zašeptala. „Je mi jenom všeho líto!“ Nechápala, jak se mohli přít. Věřili ve stejnou věc. Jak mohl najednou tak nevycítit pravdu... Dělá to kvůli němu, napadlo ji. Kvůli ní. Měl ji přece rád. A ji zabili. Snad jsem na to měla víc myslet a nemluvit o něm ošklivě. I když to byla pravda.

„Je mi to líto,“ zašeptala ještě jednou a skutečně cítila neurčitý smutek, pak se zeptala: „Myslíš na ni často?“

„Na koho?“ hledal čas. „Ach tak! Už vůbec ne!“

„A podobala se mu hodně?“

„Ano, ale na tom přece nezáleží.“

„Vyprávěl jsi mi o ní málo, skoro nic.“ Byla přesvědčena, že by k ní měla cítit úctu a obdiv, představovala si, jak jí bylo, když věděla, že na ni ještě všechno čeká, i on. A zmocňovala se jí úzkost a velká tíživá lítost a zároveň se přesvědčovala, že té mrtvé závidí, jak mohla dokázat svoje přesvědčení, že za ně mohla dát úplně všechno. „Měl jsi mi o ní víc vyprávět.“

„Řekl jsem ti všechno, co bylo důležité; a člověk si idealizuje mrtvé. Mrtví vždycky vypadají docela jinak nežli živí.“

Mlčela. „Idealizuješ si ji hodně?“ zeptala se potom.

„Nevím. To mě jen tak napadlo.“

„Já vím,“ zašeptala. „Chovala jsem se hrubě...“ Přitiskla se k němu. Zaslechl, že potlačuje pláč.

„Víš, že jsem nebyl šťastný, než jsem tě poznal,“ řekl tiše. „Jsem rád, že tě mám.“ Ale v téhle chvíli cítil spíš úzkost ze své spokojenosti i ze své lásky.

„Na to jsi vůbec nepotřeboval mě...“

„Právě tebe, byl jsem už úplně vyčerpaný. Už jsem ani nevěděl, proč žiju. A ty máš v sobě víry pro deset lidí.“

„Skutečně?“

„Skutečně,“ odpověděl. „Někteří lidé jsou jako lahvičky, jiní jako láhve. Ty jsi úplný demižon!“

Zasmála se. „Chtěla bych, abychom prožili něco silného spolu,“ řekla pak, „něco, co by nás ještě víc spojilo, něco neobyčejného.“

„A víš něco?“

„Ne, vím jen práci. Nebo válku. A nemoc. A revoluci. Ale ta už stejně byla.“

„Něco přijde. Uvidíš!“

„Chtěla bych, abychom za něco společně bojovali, škoda že to největší je vybojováno.“

Proč? Napadlo ho, proč bychom už neměli oč usilovat? Ale nechtěl jítřit hádku.

Pohladel ji: „Bud' ráda. Válka, nemoc, revoluce..., to všechno lidi spíš rozdělí. Kdoví co by se s námi stalo?“

„Ne,“ zašeptala. „Nás přece nic nerozdělí, vid', že ne?“

„Určitě ne!“ Potom podlehl vlastním slovům a její blízkosti, líbal ji s úpornou, vášnivou touhou překrýt všechno, co přesahovalo tuto chvíli.

Za několik dní je oba zavolali na okres. Chystala se velká přesvědčovací kampaň do zemědělských družstev a bylo třeba zapojit všechny funkcionáře a všechny ty, kteří měli co dělat se zemědělstvím, do agitačních kolon. Znamenalo to vyhlídku na mnoho ztracených večerů a neprospaných nocí.

Jeden z okresů vyhlásil soutěž, kdo rychleji dosáhne úplného přesvědčení všech – to ponoukalo odpovědné činitele k ještě většímu spěchu.

Přidělili je oba do Blatné, stavěl tu kdysi hráz a znal tedy lidi. Nebyl zde od té doby, teď se sem vracel na uprášeném voze, s vlájícím transparentem nad hlavou.

Vesnice trochu narostla, postavili několik nových domků a také střechu kostela pobili zinkovým plechem.

Dali ho do dvojice s učitelkou Annou Čollákovou, byla ještě mladá a připadalo mu, že je vylekaná tím, co se od ní žádá; mlčela většinou, nechala na něm to břímě předvádění nepochybných pravd. A on večer po večeru pronášel stejnou řeč, jakou pronesl onoho večera před čtyřmi lety, kdy byl pln vzrušení a kdy mu odpověděli tichem, neboť mu zřejmě neuvěřili: jak mu měli uvěřit teď, když už jenom opakoval svoje zanícení a svoje staré myšlenky?

Ne, ne, přesvědčoval se, mohli se zatím změnit, mohli poznat, co už se vykonalo. Ale jeho slova se od lidí bezhluchně odrážela, ticho mezi ním a jimi dosud trvalo a nepořídil nic stejně jako nikdo z ostatních.

Rozdělili si tedy přesně chalupy, na něho zbyly čtyři uprostřed vsi.

Končil u osamělé Jurcové, bylo jí snad přes čtyřicet let, ale v černé blůze a černém šátku, ochrnutá po mrtvici, mu připomí-

nala stařenu. Sedal u ní unavený a vyčerpaný, přinesla mu hrnek kozího mléka a on pozoroval z okna rovinu sklíčenou tmou a mluvil o budoucnosti kraje a o její budoucnosti, i když věděl, že jedinou její budoucností už je smrt, a o tisíci kilometrech hrází, a také o tom, že nesplnila dodávky a že letošní smlouva jí předepíše mnohem víc.

Sklidila se stolu a řekla: „Když to pole patří také Matějovi. Co kdyby se vrátil? Musím si to ještě rozmyslet!“

Ale věděla už všechno, všechno už měla rozmyšlené, oddalovala jenom ten den a čekala snad nějakou záchranu, něco, co by ji osvobodilo od okamžiku, který se neodvratně blížil.

Znal už její příběh: věděl, že muž jí odjel hned po svatbě za moře a dceru že má v Čechách, teď jí ke všemu zakázali pít a do kostela se sotva dobelhala a nového domku se taky nedočká, to všechno byl trest za to, co chtěla učinit té jedné noci hned po frontě! Och Bože!

Měla sotva půl hektaru neúrodné půdy, živila se vždycky tím, že pracovala na cizím; a sama téměř nemohla dělat: její podpis neměl žádnou skutečnou cenu, byl jen jednotkou v počtu.

Uvědomoval si to, celé jeho úsilí nemělo vlastně smysl stejně jako její stálé odmítání. A všechno, co podnikali, mu někdy připadalo jako komedie, kterou složil šílený psáč.

„Nemáš taky takový pocit?“ zeptal se jednou své ženy, když se vraceli v noci na autě.

Ale ona byla přesvědčena, že to všechno má svůj smysl. Nesmíš ustrnout nad jedním osudem, jinak nic nepochopíš.

„Víš,“ řekl, „člověk má přece jen tu smůlu, že uvažuje! A jak mám přesvědčit ji, když ona už nechce nic. Chtěla kdysi nový domek, teď ani ten nepotřebuje, chce jenom trochu klidu, aby v něm mohla odejít! Děláme to všechno přece pro lidi, říkáme jim, že pro jejich štěstí. Proč jí nedáme tu trochu klidu, když nic jiného nechce?“

„Ale v družstvu by se jí dařilo líp,“ namítla žena.

Nechápala ho. Ale kdo by ho pochopil? Kdo ještě byl ochoten věřit, že blahobyt není to jediné, po čem lidé touží?

Myslel na to druhý den, když zase seděl proti Jurcové, která se tak beznadějně snažila oddálit své rozhodnutí. Lidé touží utéci tomu, čemu se říká nutnost. Tehdy v těch dnech hned po válce, kdy vasedával s Davidem, byli přesvědčeni, že vybojují každému takové štěstí, po jakém touží, a dají každému skutečnou nezávislost a svobodu, a on bude tedy hledačem a poslem té svobody. Zatím byl jenom poslem nutnosti, které se lidé bránili. Ale byla to skutečná nutnost, když se jí tak bránili? Lidé ovšem mohli nepochopit vývoj. Lidé se vždy brání tomu, co se mění. A změna je přece nutností. Ale tentokráte tu nutnost určovali oni sami – kam až mohli rozšířit její meze, po jaké činy, po jaké myšlenky? Kdo pak opravoval jejich rozhodnutí, kdo zaručil, jsou-li ještě správná anebo jsou-li už krokem do prázdna?

Díval se do hubené vráscité tváře proti sobě: bolest, utrpení, dřina, osamělé pití, marné čekání: dopřejme jí klidu, aby mohla zemřít.

Nedokázal už hovořit a naslouchal mlčky jejím vzpomínkám: vlak se zvolna rozjížděl na horkém nádraží a Matěj jí naposledy zamával kloboukem a ona se táhla bosa teplým prachem cesty vstříc svému čekání.

Představil si její čekání, bylo delší nežli to jeho – po léta živené marnou nadějí, která se nikdy neskončí, a pocítil účast s jejím osudem, měl by jí zajistit aspoň ten klid, po kterém teď toužila.

Většina agitačních kolon v ostatních vesnicích skončila svoji prací, jenom oni neměli ani jediný podpis, kazili průměr okresu a leželo na nich znamení neschopnosti. Jejich kolonu proto posílili několika zkušenými agitátory, také vyměnili jejich vedoucího.

Nový vedoucí, jmenoval se Michal Šeman, zrzavý, obtloustlý chlapík s odulými rty a s tváří zohyzenou malými vřídky, si je svolal a pronesl k nim řeč:

„Znám je všechny! Jsou tvrdohlaví jako volí!“ Mluvil rychle a úsečně, jako by vydával rozkaz. „Jaké ohledy,“ křičel, „copak se to nedělá všechno pro ně? Ale jsou mezi nimi živlové! Zavedu některá

opatření! Když nepadnou do čtrnácti dní, jdu do penze!“ Rozesmál se krátkým kašlavým smíchem, potom jim vyložil svoje opatření.

Nebudou chodit za lidmi – to lidem dodává zbytečně pocit vlastní důležitosti. Taky se k tomu spotřebuje příliš mnoho agitátorů. On je rozestaví na několik konců vsi a lidé budou chodit za nimi sami. Každý si přečte rozmnožený leták (už dost toho zbytečného řečnění) a agitátor si ho odškrtně. Když tohle živla nepřesvědčí, musí přijít za hodinu znovu. Končí se třeba ráno. Příští den volno – nastoupí druhá směna agitátorů.

„Co se stane s těmi, kteří nepřijdou?“

Šeman se rozesmál. „To se mi teda ještě nestalo! Slušný podepíšou a živlové budou běhat celou noc od kostela ke hřbitovu. Když je nepřejde zatvrzelost, budou běhat do zblbnutí, a jinde než po vesnici!“

Inženýrovi přidělili stanoviště až u hřbitova – dohromady s předsedou Smoljakem.

Mezi poslední chalupou a prvními kříži zarazili do země dřevěný kůl a na něj pověsili petrolejovou lampu, na stolek dostali seznam všech lidí, v závorkách hodiny, kdy se musil každý nejpozději dostavit.

Byli tu zatím sami, chladný noční vítr šustil v papírech a mrazil. Vstal, cestičky mezi hroby byly rozblácené, ubohé dřevěné kříže, vysoko nad nimi se vzpínala ztepilá jedle, mnohá z těch jmen znal: Bajko Karel, Bajko Leopold, Bajková Anna – umřela mladá, devatenáct let, Molnárová Mária, uschlý věnec, hřbitov ležel otevřený v rovině, jít stále dál a nevracet se vůbec.

Nečekat na ty lidi. Nepromlouvat zbytečná slova. Mluvit to, co chci. Nemyslet. Aspoň chvíli být docela mimo.

Co se to se mnou děje, polekal se. Nikdy jsem přece nechtěl utíkat. Asi jsem unavený. To dělá těch šest let tady. Anebo stárnu! Ale trpěl něčím jiným, to věděl dobře. Už dlouho, snad od té doby, co odsoudili Davida, pozoroval, že velkou jistotu, kterou našel v po-

válečných dnech, drolí do stále většího počtu nezodpovězených otázek. Uhýbal jim a věděl zároveň, že to je špatné, neboť jediné útočiště mu mohla poskytnout stará a zklidňující lhostejnost, a k té se vrátit nechtěl.

„Ti to mají odbyto,“ ozval se za ním Smoljak, „aspoň nemusí nic podepisovat.“

Obrátil se překvapeně.

„Nemyslete si, že lituju živé,“ řekl Smoljak. „Ať podepíšíou! S tímhle,“ ukázal na políčka za hřbitovem, „bychom se nikam nedostali!“ Chtěl něco dodat, ale zarazil se. Znali se málo a také od té společné schůze, kdy si byli blízcí a důvěřovali si, uplynulo už několik let.

O deváté přišli první lidé. Měli jim nabídnout, aby četli ten rozmnožený leták, ale aniž se o tom dohodli, neučinil to ani jeden z nich. Vždyť ti lidé půjdou ještě ke stolu u kostela a u národního výboru a pak znovu sem.

Bylo to všechno úplně nesmyslné, jenom pokořující, jenom obudně nesmyslné – v tom tkvěl právě smysl toho počínání: ukázat lidem, že jsou bezmocní a že se musí podrobit.

Chodili unavení po celodenní práci, neholení, zamračení a nevráživě mlčící. Hledal jejich jména a ukazoval jim místa v kolonce a oni těžce podepisovali; nedíval se při tom na ně, neboť se styděl.

Potom zahlédl Jurcovou, belhala se obtížně, když viděl ten zmrzačený krok, sevřela ho lítost nad osamělou ženou, proč ji má týrat po zbytek noci a proč jí má ztrpčovat zbytek života?

„Á pan inženýr!“ zavolala, jako by ho potkala šťastnou náhodou.

Sklonila se nad papír a těžce podepsala ten nesmysl.

„Už sem nemusíte chodit,“ řekl jí.

Vytáhla z kapsy zmuchlaný lísteček, četla ho chvíli. „Jak to? Ve dvanáct hodin a potom ještě v jednu třicet!“

„Ne, sem už nemusíte chodit!“

Koukla se znovu na papírek, pak se zeptala: „A tam ke kostelu a do školy taky nemusím chodit?“

Za ní čekalo několik dalších, mlčeli a naslouchali.

Nedovedl by ovšem nijak vysvětlit, proč právě ona. Vždyť ti všichni budou mít nejspíš podobné osudy. Někteří snad méně zlé, ale jiní horší, nemohl pro ně udělat nic. Byl sám bezmocný. I proti tomu, co sám dělal.

„Nechte to. Nedělejte si mrzutosti!“ obrátila se k těm za sebou: „Narodili jsme se a trpíme. Jak to stojí v Písmu!“

Chtěl vykřiknout, že právě teď nadešel čas, kdy už nebudou trpět, že to všechno se dělá, aby už ani jejich děti netrpěly. Ale řekl jenom: „Přeháníte, Jurcová.“

Odešla a vrátila se opět před půlnocí a potom ještě jednou, když noc byla nejhlubší, dostavili se všichni do jednoho, nikdo se nezbouřil: unavení a mlčenliví, jako tehdy ten večer v únoru, když k nim mluvil, tehdy také mlčeli; a on si přál prolomit ticho, aby pochopili, ale nepřesvědčil je zřejmě. A teď?

Toužil přece nebýt jen tím, který se utěšuje, že je užitečný. Odčinit tu válku, chtěl vytvářet svět, v němž by lidé už nikdy nestáli bezmocní vůči osudu, který je žene do nesmyslného utrpení a neštěstí, třeba až k smrti.

Viděl ty unavené tváře, desítky lidí, kteří spěchali, aby připojili další podpis k předchozím zbytečným. Za několik dní dají ten jediný důležitý podpis, pak bude všechno zapomenuto, budou pít a slavit narození družstva, noviny o nich napíší a snad to družstvo bude pracovat dobře a dá jim lepší možnost obživy než nudličky polí, na kterých dřeli od letního svítání; o to se teď nejednalo, musel myslet na to, že do jejich duší zasévali nenávist, pohrdání a nedůvěru k sobě a k tomu, co představovali, a k tomu, v co věřili. A zároveň – to bylo ještě horší – doháněli je k mlčení, které krylo nesouhlas.

Vstal od stolku, petrolejka na kůlu se zlehka kolébala a kříže vrhaly namodralé měsíční stíny. „Nemyslete si, že je lituju,“ ozval

se náhle Smoljak, jako by chtěl pokračovat v rozhovoru, který nedokončili večer. „Ať podepíšou. Ale tohle by se nemělo dělat. To ten parchant Šemanů. Pojedu si na něj stěžovat!“

Přistoupil až těsně k inženýrovi. „Říkal jsem vždycky: udělali jsme revoluci. Ale vy víte, že to tak vlastně nebylo. Byl jste při tom. To ticho tehdy! A teď budou zase držet hubu... Snad ještě něco musí přijít, co by jim vrátilo řeč. Když člověk mlčí, je jako dobytče...“

V půl třetí složili stolek a zhasili petrolejku, už ani nespěchali.

Pak seděl na autě, ze tmy přicházeli ostatní, také jeho žena, kdosi vytáhl láhev a dal ji kolovat.

Žena usnula na jeho rameni.

„Zítřka máte všichni volno, jasný?“ křikl Michal Šeman. „Je to zařízený.“

Potom začal vykládat vtip. Auto se rozjelo, na východě vycházel měsíc.

Druhý den šli samozřejmě do práce, kdo by ji za ně udělal? Večer se vrátila žena celá rozrušená. „Víš, kdo je štvál?“

Svlékala se. Ještě nedávno si v takových chvílích říkali něžná slova nebo jenom mlčeli a potom se objímali, ale teď nebyla s to dát myšlenkám jiný směr, odtrhnout se od těch každodenních scén a slov, která pronášeli všichni. Snad už vlastní ztratila: slova i oči. „Předseda stranické organizace.“

„Smoljak?“

„Tak se jmenuje?“

„To je nesmysl!“

„Počkej, až ti řeknu, co vím!“

Potom tedy vykládala: stěžoval si na okrese, prý se porušuje právo. To znamenalo, že se zastával tamtěch zatvrzelých.

Byla si úplně jista: tím, že oni jednájí správně a spravedlivě, tím, že každý, kdo s nimi nesouhlasí, je vlastně nepřítel.

Černý talár, napadlo ho, třeba bude jednou soudit i mě, když se s ní budu přít.

„Prý to byl starý soudruh, jak je možné, že tolik starých a dobrých soudruhů odpadá a zpronevěřuje se věci?“

„To tě zneklidňuje?“

Přisvědčila.

„A co když je to jinak?“ zeptal se. „Co když poznal, že nepostupujeme správně, a chce tomu zabránit?“ Musel stále myslet na to, že budou-li takto pokračovat, mohou třeba jednou dělat věci absurdnější, budou štvát a podezírat sami sebe, jako se to stávalo v dávných revolucích.

Zaváhala trochu, potom řekla: „V takové velké akci se musí podřídit. Jako straník. Jak se pak mají podřídit ti druzí?“

„Třeba nechtěl, aby se podřídili.“

„Tak vidíš,“ prohlásila vítězně, „sám to uznáváš, chtěl je štvát. To je nějaký komunista?“

Mlčel. Byl velice unaven, zdálo se mu, že chodí stále dokola. Podřizovat se, podřizovat se... Ale kdo se nás nejdřív ptá, co si myslíme? Přece není válka a my nejsme armáda. A jednáme s lidmi, ne s nepřáteli.

Ale je to boj, namítl si. Ne, tohle nesmíme přijmout – kdybychom si říkali, že jsme stále ve válce, zahynuli bychom. Válka je zruďnost a šílenství, člověk nemůže existovat ve stálém šílenství.

Pokoušel se představit si, co by udělal, kdyby byl na Smoljakově místě.

Vždyť na tom vůbec nezáleží, uvědomil si, přece se stejně podřizuju, ačkoliv si myslím, že není a nebude omluvy pro to, jak jednáme s těmi lidmi. Mám tedy jít a říct totéž: nemáme právo? Ale komu? A co mi odpovědí? A slyšel hlas své ženy, který se ptal: Koho se to zastáváš? To jsi komunista? Aha, ty jediný! A ti všichni ostatní, ti se tedy mýlí!

Kdo jsou ti všichni jiní, kdo vědí, co si myslí, vždyť všichni mlčíme anebo jen opakujeme jednu vůli, jeden příkaz.

V duchu se vrátil do svého pokojíku těsně po válce: plného bolesti a také netrpělivosti. Chtěli napravit lhostejnost a čekání,

rukama strhávat ostnaté dráty a zasypat krátery, které zanechala válka: hlavně najít něco spravedlivějšího, něco úplnějšího, něco bezpečnějšího, systém a řád, v němž by člověk nebyl odsouzen k mlčení a k diváctví; teď toho tedy dosáhl!

Cítil hlodavou nespokojenost.

Zítra promluví se Smoljakem, umiňoval si.

Ale nepromluvil, už ho nenašel ve vesnici. „Někam ho odvolali,“ sdělil mu Šeman, „stejně to byl zaostalý element, doba ho přerostla, už tu všechno jenom brzdil. Uvidíte teď! Do týdne padnou!“

Netrvalo to skutečně ani týden a nadešel ten slavnostní večer: unavení agitátoři a ještě unavenější vesničané, mnoho probdělých nocí, chvějící se ruce a padající víčka a samohonka, teď můžeme být přátelé, v bývalé Baňasově hospodě tančili dohromady agitátoři a děvčata ze vsi, konečně se k nim mohla hlásit. Byl už hodně opilý, šťasten, že je opilý a že je to všechno za ním, vyšel na chvíli ze sálu a nadechl se vzduchu, voní země, uvědomil si, kus za hospodou začínala mokřina, řvaly tu žáby – zase začne práce, lidská práce, už přece musím dostat rozhodnutí o projektu. Pak pojedeme se starým pánem stavět.

Mluvíval s ním teď často, přeli se většinou, i když bez nenávisti, snad si byli bližší, nežli si chtěli připustit. Zase bude ironický, uvědomil si. Tak ses taky přičinil, že se o kousek přiblížíme světlým zítřkům. Ano, o kousek, přešel úmyslně jeho ironii.

Ale na jedno si dej pozor, slyšel jeho hlas, abyste za metrák pšenice neztratili to, oč vám šlo. Tu vaši revoluční pravdu, ten váš nový život. Tu vaši nejlepší spravedlnost.

Proč pořád to vy? vzepřel se. Vždyť je to i vaše... Ona za to přece...

Umřela, já vím. Jenže člověk umírá za myšlenku něčeho vzneseného. Nikdy ne za to, co se skutečně dělá.

A co my děláme jiného? Každý ideál se trochu změní, když ho lidé vezmou do ruky.

Jistě. A proč ho tedy stále znovu neочиšťujete? Proč mlčíte? Ty a tvoje žena. Vždyť vás se to týká, vy v to věříte!

Za osvětleným oknem se míhaly postavy, kdosi močil u páchnoucí stěny, Valigova muzika se radovala.

Co se vlastně stalo? Ublížil jim někdo? Slyšíte? Ted' dokonce zpívají.

Zpívají. Proč by nezpívali, lidem přece nebylo nikdy tak zle, aby přestali zpívat.

Nebude jim zle, docela jistě jim nebude zle, bude jim líp než kdykoliv předtím.

Snad bude. Ale nešlo ti přece jen o to. Chtěl jsi je získat. A cos získal? Hlínu. Místo lidí trochu hlíny, místo důvěry podpis. Proč mlčíš, proč pořád jenom mlčíš? Já vím, ozval by ses, ale nevíš kde. Všichni přece nahlas chtějí jen to nejlepší. Tak ke komu jít, jak poznat, kdo si co myslí...

Ne, to není pravda! Najdu si, za kým jít.

Druhý den sedl do vlaku a v poledne vstupoval do toho domu, kde začínal. Přestěhovalo se všechno, úřady i lidé, poslali ho do jiné budovy, ale nakonec našel na dveřích bílou tabulku se jménem Furda.

Už nenosil vojenskou blůzu, byl zestárlý, ztloustlý a unavený. Vzpomínal chvíli, potom ho však poznal, na jeho tváři se objevilo oživení: „Bud' zdrav, soudruhu inženýre, tys tady zůstal?“

Překvapilo ho, že se na něj upamatoval, jeho srdečný hlas mu dodal klidu, sedl si tedy a vyprávěl, co měl na srdci, vyprávěl o té agitaci, které se právě účastnil.

Seděl za stolem, který byl širší nežli tehdy, a na stěnách visely obrazy, které byly větší a úhlednější nežli tehdy, a ve skříni dokonce zahlédl starou známou láhev; jenže místo skleniček od hořčice tu stály malé likérové sklenky.

„Víš,“ řekl Furda, „jsou to zlé věci, lhal bych, kdybych řekl, že o ničem z toho nevíme. Ale je to všechno složité..., to ti přece nemusím vysvětlovat. Velmi složité! Lid tady je většinou zaostalý a nevzdělaný, sám to víš, nehneš s nimi, nevědí, co je pro ně dobré, nechtějí

to pochopit, jako ovce! Proč být tedy sentimentální, nikdo jim přeci neublíží. Četl jsem knížku, jak to dělají v Americe. Přijede traktor, prostě jim rozorá pole, potom vezme i chalupu a konec! Můžou jít žebrať nebo krást, nebo se jít oběsit. A co děláme my? Chceme, aby se jim žilo líp. Aby začali jinak myslet, aby se odlepili od toho svatého proužku země. Dáme družstvům stroje a půjčky. Budou si žít jako nikdy předtím... Ale to přece všechno ty víš.“

Přikývl. Bylo to logické, a přece v té logické stavbě musel být nějaký falešný předpoklad.

„Snad máš pravdu,“ řekl, „ale já už to nechci dělat. Budu pracovat, ale tamto už dělat nechci.“

„Jak myslíš.“ Také jeho oči zaběhly k zasklené skříni a zahlédly láhev. „K takové práci se dá těžko nutit. Tu musí člověk dělat z přesvědčení. Nejhorší je, že právě máme málo těch s přesvědčením.“ Vstal, ještě se zeptal: „Tehdy jsme o tom, myslím, nemluvili. Proč ty jsi vlastně přijel sem?“

Bylo to řečeno velmi klidně, téměř mimochodem, ale vycítil z té otázky nedůvěru.

„To je přece jedno, myslím, že teď už na tom nemusí záležet!“

„Jistě,“ přisvědčil klidně.

Ten klid ho rozzuřoval. „Rozhodně jsem se neutekl schovat,“ křičel. „Mohl jsem zůstat doma a mít se líp. To tě ujišťuju. O moc líp.“

„Jistě,“ opakoval ten člověk a popošel k němu.

„A tady za těch šest let, jestli tě to zajímá,“ mluvil rychle, „jsem už něco udělal. Kus práce! Možná že za několik týdnů o ní uslyšíš.“ Podal mu ruku. „Na ty všechny věci se podívám, udělal jsi dobře, že jsi mě informoval.“

Udělal dobře, věděl, že udělal dobře, ale když se vracel, marně hledal pocit blízkosti, s nímž odcházel tehdy. Snad to způsobila trochu vznešená kancelář, ten obrovský stůl, který stál mezi nimi.

Nasedl do vlaku, jako kdysi vězel v hustém chumlu těl, kolem něho zněly nesouvislé věty: tehdy cítil to zvláštní posilující vědomí,

že není sám, že patří k velkému kolektivu, který usiluje o velký cíl. Ale potom poznáš něco ohromného: Lid se začíná probouzet!

Vyvstaly mu zcela jasně ty věty. Jak se změnil, napadlo ho. A najednou si uvědomil tu chybu, ten mylný předpoklad, lid přece nebyl jenom zaostalý a nevzdělaný, ukázal už za války, že věděl, co je zlé a co je dobré, a nikdo přece neměl právo přehlížet ho a vyvyšovat se nad něj, nikdo neměl právo domnívat se o lidech, že necítí, že nemají smysl pro spravedlnost a pro štěstí a pro čest, neboť jej měli, někteří jej měli a někteří snad ne, tak jako ti, kteří si o sobě mysleli, že oni jediní jej mají.

Vrátil se domů a čekal nedočkavě, co se stane. Skutečně za několik dní odvolali Šemana z agitační kolony a také on už večer nemusel nasedat na auto, seděl doma, studoval staleté záznamy o povodních a srovnával staré mapy, v nichž zely na mnoha místech bílé skvrny, neboť do močálů nevzkročila lidská noha.

Kreslil bezpočetné náčrtky, někdy jenom proto, aby měl co dělat, aby zaplašil osamělé čekání a pocit, že zbaběle utekl od povinnosti, čekal na výsledek své práce a také dlouho do noci na svou ženu, která jezdila s novou agitační kolonou, a to čekání v něm vzbuzovalo jakousi neurčitou naději, že se vrátí nedávný šťastný a spokojený pocit: vědomí jistoty, že žije dobře a správně. Ale vracela se jen žena s těžkýma unavenýma očima, k smrti zmožená a nasáklá větrem a dýmem ze špatného tabáku, vracelo se jen ticho, hrníček čaje a mnoho bezvýznamných vět.

„Kdy už přijde rozhodnutí?“ zeptala se jednou. „Kdy už schválí ten tvůj projekt?“

„Snad brzy!“

„A bude se hned stavět?“

„Ne, kdepak! Bude se muset dělat ještě spousta měření. Nejsou pořádné mapy. Některé jsem našel, ale jsou na nich místa, která nikdy nezměřili...“ Zarazil se. „Proč se ptáš?“

„Chtěla bych, aby se to už začalo stavět... Chtěla bych něco stavět, něco velkého s tebou... Neměl jsi odmítat tu agitaci,“ řekla. „A jezdit na kraj. Kvůli tomu projektu jsi neměl!“

„Ale to s tím přece nemá co dělat!“ Pak ho napadlo: „A možná že má, proto jsem tam jel.“

Za několik dní dostal vyrozumění, jeho projekt byl zamítnut, málo velkorysý a tak podobně, přijali tedy jiný, nic, nic, nic nezbude, aspoň se chechtal tomu, co přijali, velkolepou bláznivost, kterou si vymyslel kdosi nad kupou map a kterou ovšem nikdo nikdy nepostaví, protože se nenajde nikdo, kdo by to mohl zaplatit.

Žena byla od oběda pryč, šel se aspoň opít, ale ještě předtím se pustil k řece, byla napojena jarními dešti a voda se valila až u pat hráze; tak tedy nic, vůbec nic, opakoval si, ani si nemyslel, že o ten projekt tak stojí – postavit si pomník, ale něco přece člověk musí dělat! Chtěl křičet, ale mlčel, chtěl rukama zahradit cestu zvůli a válce, ale nevěděl, jak by to měl učinit. Zbýval mu tenhle projekt, teď už mu nezbývalo nic, a to tedy nadešla nejlepší chvíle, aby si mohl začít zpívat. Už velmi dlouho si nezazpíval, ulomil si kus vrbové větve, voda hučela korytem, ale měl dost silný hlas, aby ji přehlušil.

KAPITOLA OSMÁ

Janka

1

Janka seděla v malém nádražním výčepu, cikánky s dětmi, gumové galoše na bosých nohou chlapců, směs jazyků, květované šátky, široké černé sukně, koupila si několik koleček salámu a láhev minerálky, u pultu se kolébal opilý stařec s krásným čelem, v ruce držel pivo, kdosi mu do něho zvolna bryndal oranžovou limonádu.

Stařec si jí všiml, přišel k ní: „K čemu je ti královna ze Sáby? Nebyla žádná královna ani Sába. A lidem to nevadí, dál hledají nové královny.“

Byla zase doma.

Aspoň si promluvím se známými. Nijak se domů netěšila, ale také už se tolik neděsila prázdné opuštěnosti, do které se vracela. Kdysi odtud utíkala, velice si přála najít nějakou změnu. Člověk ovšem nemůže nacházet stále nové změny, musí se proto obracet k sobě anebo se smířit. Zvykla si smiřovat se s tím, co právě jest, poznala, že tak to činí většina druhých. To ji usmiřovalo. Naplňovala den po dni a žila z malých potěšení a nudných starostí a říkala jako všichni: To je život! A skutečně, co jiného byl život?

Ostatně ji neponechali napospas zahálce: zvolili ji brigádnickou referentkou, byla to malá funkce, zavalila ji však spoustou únavných úkolů, malovala grafy, telefonovala anebo musela sedět na schůzích, kde se hovořilo stále stejně: připravovaly se referáty, oslavy a hodnocení a mluvilo se o práci, o tom, v čem žila po celý týden – a to ji ještě více unavovalo.

Ale byla to zklidňující únava. Nezbýval jí čas ani energie na hádky ani na to, aby si představovala ještě něco jiného než to, v čem žila, a než na to, co si představovali všichni kolem ní.

Jenom někdy ve snu k ní sestupovaly zvláštní barevné představy: slunná pastvina a měkká křesla, červené lišky s hebkými kožichy, tanečníci ji houpali v náručí, pak ji vedli k zlatým oltářům.

Když se vzbudila, připomněla si celou svoji hořkost a myslela na svou skutečnou svatbu, na všechny naděje a klamné představy – nic z toho se vlastně neuskutečnilo: celá láska, celý život jí někdy připadaly jako velký podvod, jako kázání v kostele, jež mnoho slibuje a navíc opojí hudbou varhan a vůní kadidla, a když člověk vyjde ven, stojí sám v prachu nedlážděné cesty a kolem něho jako každý den pouze kejhají husy.

A tu si říkala: Uteču, uteču od všeho, a teprve začnu žít. Ale neměla kam utéct a nevěděla také, jak by začala žít.

Někdo jí položil ruku na rameno: „Janko, co tu děláš?“

„Ach bože, Jožko!“

Přihladila si rychle vlasy, byla špinavá a zmačkaná z vlaku.

„Muže jsi nechala v Čechách?“

„Přijela jsem sama. Psali, že mámě je nějak zle. Nevíš o tom něco?“ Zalovila rychle v tašce a podala mu telegram.

Prohlédl si ho lhostejně. „Nevím. Přijdu teď málokdy domů. Co tam?“

Byl přiopilý, zestárl velmi. Pod očima mu visely žluté váčky, černé vlasy mu prořídly a ztratily lesk. „Koukáš na mě?“ přejel si neoholenou tvář. „Zvorali mi život...! A co ty?“

„Už mě vzali do kanceláře! Dělala jsem sekretářku!“

„Á, dáma!“

„Takových je,“ řekla tiše. „A ještě mi to závidí.“

Přinesl si sklenici k jejímu stolu: „Co je to za život?“ zeptal se. „O co se máš snažit? Měl jsem ideály. Vzali mi všechno. Proč? Já udělal ty auta z trosek! A oni? Udělají z aut trosky! A nejhorsí, že – nedají člověku pro co žít. No pro co, pro co máš žít?“

„Jsi tu s autem?“

„Ano,“ ušklíbl se, „jenže ne se svým. Ale i tak seš můj host. Protože ty jsi moje dávná láska!“

„Nekřič!“ prosila.

Vytáhl z kapsy velmi zmačkanou tisícikorunu, šel platit a ona našla v tašce zrcátko a hřeben a také si trochu přibarvila rty.

„Jediná,“ řekl Jožka Bañas, „která mě zahнала jak prašivýho psa, když se ještě všichni třásli na my prachy!“ Vzal její kufr a hodil ho na šedivou taturu, na jejíž korbě nebylo jeho jméno. „Státní! Už jsem měl tři svoje. Šoféři mi říkali: šéfe! I ten zrzavý chcípáček Šeman, pamatuješ? Vrh se na mě, kanec. Ale taky mu odtroubili.“

Dívala se na dlouhý kužel světla, který vytrhával ze tmy známé domky a potom už jen stromy a širokou prázdnou pláň. Bylo to divné, tolik let si myslela, že kdyby šla s ním tehdy ten večer, mohla být šťastná.

„Silnice je mizerná. Zničím spoustu duší. Aspoň že už to nejde z mýho,“ zasmál se. „A co ty tu budeš dělat? Najdu ti místo u nás. Můžeš jezdit na lince. Shánějí lidi.“

„To nevím, třeba zase hned odjedu.“

Cesta byla rozbitá, jel stále pomaleji, cítila jemná zrníčka prachu, která vířila v kabině.

Pustil na okamžik volant, pak ho uchopil jenom jednou rukou, druhou ji objal kolem ramen. „Někdy na tebe myslím,“ řekl.

Otočila k němu trochu hlavu, teď v šeru, v němž zanikala unavenost jeho rysů, se jí zdál krásný: dlouhá tvář s jemným nosem a s velkými ústy.

„Zvorál jsem si život. Zvorali mi ho. Co můžu teď dělat? A co ty?“

Mlčela.

„Pamatuješ se,“ vzpomněl si, „jednou jsme byli spolu tančit.“

„Ano.“ Myslela na to tak často, že každá podrobnost toho dne jí tkvěla v paměti. „Tehdy jsem byla ještě hloupá,“ řekla jakoby na omluvu.

„Chtěl jsem za tebou přijet... čestně. Jenže mi do toho přišel zrovna jeden velký kšeft... Stejně z toho všeho nic nebylo,“ vzdychl. „Moh jsem mít aspoň tebe.“

Připadalo jí, že o ní mluví, jako se mluví o látce anebo o nábytku, ale zároveň ji každé jeho slovo vracelo do dní, kdy ještě tolik věcí bylo před ní.

„Jakej máš život s ním?“ zeptal se.

„To víš...“ Pak dodala: „Učí se. Začal chodit do školy.“

„To není chlap pro tebe. On tě nemůže udělat šťastnou.“

Díval se teď na ni, řídil jen poslepu, díval se na ni, auto divoce nadskakovalo po výmolech, potom náhle prudce zatočil volantem, vjel na jakousi polní cestu a zastavil.

„Co je?“ šeptla zadržnutým hlasem.

Objal ji a líbal na ústa a na krk, potom si vzpomněl a šmátravě nahmatl klíček, vypnul světlo a stále ji přitom líbal, až docela ztratila řeč.

„Neuvidí nás tu nikdo?“

„Ne, jsme tu sami!“

Potom otevřel dvířka a skoro ji snesl dolů; pak se ještě vrátil dovnitř, stála tu velice opuštěná uprostřed tiché noční roviny, vyhodil dveřmi těžkou vojenskou deku a ona čekala bez jediného pohnutí.

2

Cestou z práce se Pavel zastavil v konzumu. Koupil si chleba a salám. „Kdy se vám vrátí ženuška?“ zeptal se kupec. Nedočkal se odpovědi, řekl tedy: „Však to jde bez ženský taky, ona vždycky nějaká zaskočí, co?“ a zasmál se.

Také se zasmál. Namlouval si, že mu nezáleží na tom, kdy se Janka vrátí, že už mu teď na ničem příliš nezáleží. Už vyrostl z těch svých bláznovství.

Honil se pořád za něčím, co mu stejně unikalo. Přemýšlel o věcech, o kterých přece nemusel přemýšlet, přál si žít nějak, aby jeho život ne-

byl marný, ale měl smysl – věřil, že jen když ten smysl najde, může být šťastný. Jenže se vlastně stále jen znovu zklamával. Proč to tedy dělal?

Objevil, že mezi štěstím a neštěstím leží ještě velká prostora. Člověk se v ní mohl klidně pohybovat, nepřibližoval-li se ke kraji.

Snažil se tak žít celý poslední rok: nemyslet na nic, nic příliš nechtít, nic příliš nečekat, poslouchat v hospodě řeči, zahrát si karty, radovat se z maličkostí, šetřit na ledničku a na Jančiny šaty, jeho život se skutečně ztišil a poslední měsíce před Jančiny odjezdem se hádali méně často a méně krutě, zvykli si žít vedle sebe. A jemu se vracela aspoň naděje z jejich lásky. Teď, když byla pryč, zapomínal rychle na prázdné chvíle, které tkvěly mezi nimi, a vyvstávaly mu jenom okamžiky blízkosti, bezvýznamné záblesky, nečekaná setkání uprostřed města, unavené oči, padlý strom, který museli přelézat za noci, bezděký úsměv; a stále více věřil, že se přece jen milují.

Došel ke svému domku, pode dveřmi se bělala obálka, zaradoval se, že je od ní, bylo to ale jenom otcovo písmo.

Domov čpěl prázdnotou, rozsvítil, otevřel okno, vytáhl z aktovky večeri, ve vesnici se zběhlo mnoho novinek, družstvo se rozpadlo, dobytek si zase lidi rozebrali, každý svou krávu, a zase začali kopat meze, obilí přitom rozdupali jako vzteklí kňouři.

„Do lidí vstoupilo takové pomatení,“ psal otec, „že všechno nenávidí, ale zatím se i mnoho dobrého děje: tak minulý měsíc k nám prvně přijel autobus a do Petrovic už zavedli elektřinu a tak každý večer vidíme, jak světla jako hvězdy svítí, a už tu elektřinu vedou i k nám, nejspíš to dobré i zlé musí být dohromady: jako když rok dá hodně vláhy, slibuje dobrou úrodu, ale také velkou vodou hrozí, ale suchý rok dá vždycky jenom bídu, a co se týká tvé ženy Janky, nechci nic zlého o ní hovořit, ale našla si teď práci ve městě u dopravy skrze toho mladého Baňase Jozefa a o matku se stejně nestará, nosí kalhoty a někdy se ani domů nevrací, a pak lidi povídají, jako by něco mezi ní a tím mladým Baňasem se mělo

začít, už o tom všichni mluví, proto ti o tom píšu, milý Pavle, radši bych ti psal něco veselejšího, dneska už ženy nejsou jako dřív, jako tvá nebohá matka byla, Boha se nebojí ani lidí!“

Složil dopis.

Venku slabě pršelo, díval se na lesklé dláždění tohoto cizího města, nevnímal nic jiného než ten smutný mrtvý lesk a bezbřehou pustinu své bolesti.

Potom si vzpomněl, jak chtěl, aby až bude velký, nikdy nebyl tak bezmocný a tak zoufalý jako té válečné noci uprostřed lesa. Ale co jsem vlastně dokázal? A co teď budu dělat? Kam půjdu?

Nekonečná kamenná pláň; sbíhavé rýhy, chladný stín vlastního těla. Snažil se usilovně najít něco pevného: blízkou tvář. Ale viděl jenom její tvář.

Janko! Leželi v suché noční trávě, milovala ho přece. Sama řekla: Čekej zítra večer; a klekla si vedle něho: Táži se tě před Bohem, zdali s ní až do smrti v manželství setrvati hodláš...

Před očima se mu míhala její tvář a slova a na všech tkvěla bolest a on zoufale toužil uniknout jí, napadlo ho, že to všechno nemusí být pravda, na vsi se toho vždycky mnoho namluví.

Pane Bože, ať to není pravda.

3

Ležela vedle Jožky. Široká světnice, vedlo k ní osmnáct vrzavých schodů; dotýkala se dlaní jeho boku a snažila se zapudit úzkost, která se jí zmocňovala vždycky, když zůstala s ním.

Tehdy, když bylo po všem, když vstala a kolem ní byla jenom prázdná noc uprostřed louky a těsně vedle ní strmělo chladné obrovité auto, ta úzkost ji posedla prvně, oblékla se rychle a utíkala pryč, byla ještě tma, utíkala dlouho po silnici, až se úplně vysílila,

pak se dvě hodiny belhala přes pastviny až za humna, vklouzla tiše do chalupy, kde její matka bezvládně očekávala smrt.

Celý týden skoro nevyšla ven, seděla u mámy a polohlasně jí předčítala z ušmudlaného kalendáře a pak vyprávěla o Čechách a myslela přitom na Pavla, hlavou jí táhly vzpomínky, jak jí přinesl šátek; a první noc tam u vody a dny, kdy s ní tančil, a noci, kdy se milovali, Bože, co jsem to provedla; a přitom mluvila o domku, o souboru, o sousedkách, které si každý měsíc kupovaly nové šaty, ačkoliv jim děti chodily v hadrech, a Jurcová ležela nehybně na lůžku se zmrtvělými rukama na podušce a ve vyhaslé tváři se jí pohybovaly ptačí oči, které slzely.

Nemohla téměř mluvit, jenom vyrážela jednotlivá slova, jimiž žádala své potřeby anebo proklínala celý svůj život, svého muže, svou dceru, svoji nehybnost a svou vlastní smrt, kterou slyšela přicházet.

Musila ji krmit, umývat a převlékat, naslouchat jejím brumlavým kletbám; zmocňovala se jí stále větší únava.

A když se pak jednoho odpoledne pro ni zastavil Jožka, nasedla s ním do auta a byla ráda, že na ten jeden večer se dostane z domu – z ticha a ze samoty – seděla s ním v hospodě a pila vodku a šla do kina a pak spolu spali v jeho široké světnici bez nábytku, a když se druhého dne vzbudila, cítila hlavně únavu a odpor k tomu, že se má zase vracet. Čekala na něj celý týden, a když se objevil, byla ráda a jela s ním, už ani předtím nechodili do kina, ani nepili vodku, pomohl jí k místu průvodčí a zůstávali teď stále častěji spolu ve městě. Povečeřeli někdy dohromady a řekli si pár všedních slov. Mluvil míň nežli Pavel, jenom když se opil, byl veselý a chvástal se. Ale nyní většinou zůstával střízlivý. Byl v lásce surovější a prudší nežli Pavel, potom ji odstrkoval od sebe a stejně prudce, jako předtím miloval, upadal do nezrušitelného spánku. A tu k ní přicházely výčitky a úzkost z toho, co bude, co se stane, až se všechno dozvědí lidé a Pavel.

Umiňovala si, že odejde od Jožky a vrátí se hned k Pavlovi, byla tu však nemocná matka a také si nedovedla představit, že by docela

opustila Jožku. Pohroužila se tedy v podivnou strnulou nehybnost – i dopisy přestala psát. Občas, když k ní dolehly výčitky, snažila se namluvit si, že přece nedělá nic zvlášť strašného. Spousta lidí se rozcházela, a žili spolu lidé, kteří si byli docela cizí. A co měla dělat ona, když tu zůstala tak sama?

Nečetla nikdy knihy ani noviny, ale ráda se bavila o lidech – jak žijí, nestarala se o to, zda hrozí válka a jak strašlivá by byla, věděla však od ženských z fabriky, že se ani nenaděješ, a bude po všem, tak na co čekat. A věděla, že mnoho děvčat má více milenců, měly je i vdané ženy. Vždyť ty brzy poznáš, slibovaly jí, co to je láska a co z ní zbude po pár letech.

Poslouchala ty příběhy o nevěrách, o manželských hádkách, o prvních schůzkách, o podvůdcích i podvodech, neuvažovala ani o nich, jenom se jí líně převalovaly v hlavě ve chvílích klidu a prostupovaly zvolna její myšlenky i city daleko víc nežli myšlenky ze schůzí, kde se hovořilo o životě sice docela jinak, ale zato v těžko srozumitelných, zcela odtažitých větech.

Posadila se na lůžku, pod oknem svítila žárovka pouliční lampy, uvědomila si, že padají těžké kapky odcházející bouře.

Dívala se na svého milence, bílá tvář s hlubokými stíny, knírek mu zčernal a schlípl a z pootevřených úst vycházel hlasitý dech. Věděla, že měl mnoho milenek před ní – ten večer na dece vedle auta jí řekl, že to dělal z trucu, kvůli ní, protože vždycky miloval jenom ji; ale pak, když na to myslela v těch dlouhých dnech, které trávila u nemocné, pochopila, že lhal, protože si na ni po celá léta ani nevzpomněl, a teď si ji našel jenom proto, že už neměl ani auto, ani peníze, ani možnost si hledat mnoho jiných milenek.

Potom se dozvěděla, že kromě ní má ještě děvče z pošty, chtěla mu dělat výčitky, ale sotva se zmínila, přistoupil k ní, udeřil ji dvakrát bolestivě přes ústa a křikl, aby táhla. Ale po několika dnech pro ni zase přišel, přinesl jí skleněný náhrdelník a prosil za odpuštění,

nešťastný člověk, kterému se všechny plány zhatily a který už neměl pro co žít, jenom pro ni.

Šla tedy s ním – věděla už, že tahle láska dobře neskončí, a právě proto se bála toho, až skončí, a byla vůči Jožkovi docela povolná a lpěla na něm úzkostnou, ponižující a zoufalou láskou.

Vstala z postele; ulice byla docela pustá, v širokých kalužinách tkvěly osamělé lucerny, ve výšce se mihotaly bezhlesé blesky.

Teď už to o ní všichni věděli, všimla si toho; doma ve vesnici jí neodpovídali na pozdrav; stará Bajková si uplivila přes plot, když ji zahlédla, nemohla nazpátek a dopředu neměla kam.

„Jožko,“ řekla polohlasně. „Jožko!“

Oddychoval klidně, věděla, že se nevzbudí, a kdyby ho přece jen vzbudila, rozzuřil by se nejspíš.

Vyklonila se z okna tak, až jí na vlasy padal déšť. Viděla ve tmě vzdálené vrcholky hor, nad nimiž plavaly moučné mraky, plné vlhké vůně a chladného světla.

Z dálky zaslechla osamělého chodce: dívala se na druhou stranu k horám – náhle ji obemkla nehybnost; stále se dívala k vrcholům mohutných hor, teď však neslyšela a nevnímala nic než ty kroky; potom vši silou obrátila hlavu směrem, odkud přicházely. Zabouchla aspoň okno, byla udýchaná jako po prudkém běhu; ale kroky sem stále doléhaly jako dupot koní pod kostelní klenbou, nebyla s to vůbec nic podniknout, jenom pobíhala po velké poloprázdné místnosti: konečně otevřela skříň a přehodila přes sebe plášť, nenašla ani boty, jenom velké Jožkovy.

Dole někdo zabušil na vrata.

Otevřela tiše dveře a sestoupila s klapotem po osmnácti dřevěných schodech; potom se opřela o dveře a byla stále tak udýchaná jako po prudkém běhu.

Ten za dveřmi musel slyšet, jak sestupovala po schodech, a snad slyšel i její dech, a proto čekal, až otevře.

Opřela se čelem o dřevo dveří, na okamžik zadoufala, že odešel, potom ucítila ránu přímo na svém čele.

Odstoupila trochu a odemkla.

Stáli proti sobě a mlčeli velmi dlouho; byl docela mokrý a vlasy mu visely zplihle do čela.

„To jsi ty?“ zeptal se konečně. Chtěl projít podél ní – sám nevěděl, proč chtěl jít ještě dál.

„Pavle,“ řekla, „nechod' sem!“

Zůstal tedy stát. Díval se na ni – nevěděl, co má udělat. „No tak vidíš, jak se to povedlo!“ Sklonil hlavu; všiml si jejích bot a zeptal se: „Co to máš na nohou?“

„Nic,“ řekla rychle. „Nemohla jsem najít svoje. To nic není. Někam jsem je zakopla.“

Čekala, že ji udeří, že aspoň vykřikne nadávku; ale on se jenom obrátil a zase odcházel.

Stála dlouho, konečně se rozběhla; boty jí legračně klapaly, musela běžet úplně malými krůčky, ale neodvážila se je zout, mohla by je ztratit a Jožka by ji zbil.

„Pavle, Pavle,“ volala polohlasně, „Pavle, počkej!“

Teď si uvědomila, že potřebuje být s ním a mluvit s ním. „Počkej,“ volala; šel stále stejně rychle a ona se mu nepřiblížila ani o kousek, běžela stále směšně malými krůčky, probíhala kalužemi a boty už se docela naplnily vodou a také plášť i košili měla postříkané blátem.

„Pavle, Pavle,“ volala, ale už nestačila nabrat dosti dechu a dát svému volání nějakou sílu; potom uklouzla na mazlavém blátivém chodníku, upadla dlaněmi do kaluže.

Ležela chvíli nehybně a poslouchala, jak se zvolna vzdalují kroky; teprve teď si zula boty.

Ještě nikdy necítila tak velkou, tak úplnou, tak skličující bolest, otřela si zablácenou tvář, několikrát popotáhla jako děcko po dlouhém pláči a pak se zvolna vracela do domku, kde v prvním patře v poloprázdné místnosti spal Jožka Bañas.

4

Pršelo neustále, v noci kapky tiše pleskaly o hladinu obrovských kaluží a voda v řece stoupala hodinu za hodinou, potom se vylila z koryta a tekla širokou cestou, kterou z obou stran ohraničovaly hráze.

Ted' za noci byla voda zvláštnější než ve dne; byla tichá a teskná, zdála se ještě bližší, jako by mezi ní a prázdným prostorem po jejích bocích už nebylo ani žádné přehrady.

„Pořád stoupá,“ řekl starý Molnár. „Ale nedá se nic dělat. Jdi si už lehnout.“

Pavel zavrtěl hlavou.

Jejich stíny pluly mlčky za sebou po běžící vodě a lucerna před nimi vyřezávala pás deště.

Otec ted' chodil podél hrází dnem i nocí; někdy šel s ním a jindy bloumal sám podél blátivého proudu – i v těch chvílích, kdy otec spal oblečený na nerozestlané posteli, zůstával buď venku, anebo seděl jenom tak opřený hlavou o stolní desku. Usnul na okamžik, pak ho vzbudila úzkost a prázdnota, do níž se propadal, zvedl hlavu, díval se do deštivé tmy, potom vlekl Janku za vlasy blátivým polem, až ztratila obě obrovité boty, slyšel ji, jak sténavě dýchá a prosí, aby ji pustil.

Pustil ji, jaký to mělo smysl mstít se – už se stejně nic nevrátí.

„Jenom aby vydržely,“ řekl otec. „Musí to být tíha,“ a celý se nahrbil, jako by na jeho záda nalehla všechna ta strašná tíha rozbouřené vody.

Došli k mostu; u vysokého měřidla se kupili lidé, zahlédl mezi nimi také Janku, prvně za těch sedm dní, neviděla ho, stejně jako ostatní pozorovala valící se řeku, ale on ji viděl a hledal v sobě nenávisť anebo aspoň pohrdání, místo toho cítil jenom touhu po ní a ucítil také dotyk jejího těla, hladké, teplé kůže.

„Měl by ses možná vrátit tam za tisícřistapadesátku. Já nevím,“ dodal otec nejistě, „k tomu místu nemám důvěru.“

Stála trochu rozkročená, neměla na sobě kabát, šaty jí promáčel déšť a také z vlasů jí stékala voda.

Byl jenom několik kroků od ní. „Bože,“ řekla, „co když to povolí, máma nemůže z chalupy.“

Proč se to všechno stalo? uvažoval horečně. Proč se mi všechno tak nepovedlo? Musel se na ni stále dívat a v té chvíli mu připadalo, že tam stojí úplně cizí žena, nevěděl proč, snad to bylo v tom, jak stála, anebo v tónu hlasu, byla to cizí žena, cizí osud, svět, do něhož nikdy nepronikl; napadlo ho, že ji prvně vidí skutečnou, a zděsil se toho.

„Musíme se modlit,“ řekla Bajková.

Předtím si ji vysnil. A věřil, že je taková, jakou si ji přál, i když taková nemohla být.

„Zdravas buď, nebes královno, Matko milosrdná, shlédni, milostiplná Panno, jaké nebezpečství...“

Viděl, jak pootvívá ústa s sebou, on mlčel. Ano, modlit se, napadlo ho, když už nevíme nic, tedy se modlit: Přijď a zadrž vodu. Milosrdná! Vrať mi lásku! Odvráť nebezpečství... Milosrdná...

Obrátil se a zvolna kráčel po rozmoklé hrázi, voda pod jeho nohama tiše šuměla a bělala se do tmy plivanci pěny.

Musíme se modlit, napadlo ho, protože věříme v něco, co není, a když to poznáme, nezbyvá už nám nic jiného. I on byl takový – věřil v Boha, který nebyl, i v marnou blouznivou vzpouru Laboreckého, a uvěřil vidinám učitelovým, a v sílu lásky a ve šťastný život v dalekém městě, a když poznával, že se mýlil, padal jako kámen ke dnu; a aby se zase pozvedl, vymýšlel si nějakou novou víru.

A co jsem měl tedy dělat?

Blížil se zvolna k místu, kde se hráz úžila, také on teď pocítil obrovskou váhu vody, která tlačila do slabých stěn, jak dlouho mohou vydržet ten tlak; sestoupil dolů, nízké klasy se mu třely o nohy a nad hlavou mu šuměla voda: kdybych poklekl a modlil se: Panebože, zastav ten déšť, aspoň v tom jediném se smiluj, pohleď, té práce!

Pochopil, že ani pevnost této hráze, v níž věřil a v níž nakonec uvěřili lidé tady, nikdy nebyla, a stoupne-li ještě voda, přeje se do polí a odnese na svém hřbetě pouto, kterým ji chtěli zkrotit.

Tady na tomhle místě se na mě povalí, uvědomil si, a viděl, jak se země zvolna pohybuje, potom náhlým otvorem vytryskla voda, široký proud ho nesl s sebou a bil ho svou zběsilou vahou a zalykal vlnami. Tak tedy zemřu, několik okamžiků nad hlavou klenbu z vod, sám, voda mu vtékala do úst, neviděl nebe, jenom vodu, nekonečnost proudu, už nebylo nic, poslední krůpěj vzduchu, šumění – pak ticho mezi trváním hvězd.

Stál strnulý na tom jediném místě, déšť mu tiše stékal po tvářích a po plášti; nepřetržitě kanutí; připadalo mu, že tu stojí už odedávna, celý svůj život, slabý a bezmocný, čeká, až povolí hráz, kterou nemůže zachránit.

V dálce se zamíhalo světlo lucerny, snad to byl otec nebo někdo jiný ze strážných. Voda se přece musí dát spoutat, postavilo se už mnoho dobrých hrází. Dobrých i špatných; jenže člověk chce vždycky věřit, že ta, co stavěl on, je nejlepší a nejpevnější.

Kráčel po rozbahněném náspu, dlouhý, černý lesknoucí se pruh, v temných kalužích mohl uvidět sama sebe, hloupý, vykulený vesnický kluk, nic neznal a ve skutečném světě nemohl ničeho dosáhnout, musil si proto vymýšlet svět jiný, v něm čnely pevné hráze, které stavěl on, a byla úplná láska, kterou žil on, úplná přátelství, svět bohů a spásy, dokonalých myšlenek, které se snášely z nebes barevné a lehké jako bažantí pera, jdi, sbírej, a budeš šťastný. Svět kolem byl ovšem jiný, nepodobal se žádnému z jeho představ, nebylo v něm nic úplného, přátelství se měnila v nepřátelství, nepřátelství v lásky a lásky hynuly v okamžiku, kdy byly ukolébány samy sebou, myšlenky, které se zdály samozřejmé, byly lži a jiné se platily životem.

Blížil se k mostu – dosud tam čekali, Janku už mezi nimi neviděl. Zdálo se mu, že slyší slova modlitby, nechtěl se k nim přidat, zastavil

se opodál, snažil se představit si, co učiní, protrhnou-li se hráze. Co však mohl dělat? Jedině začít znovu. Vzpomněl si na nový projekt, snad ten vodu zadrží. Měl by být při té práci, aby mohl poznat, nebude-li to zase jenom falešná naděje.

Stále k němu doléhala monotónní slova; snad to ani nebyla modlitba, jenom si dodávali odvahy, bylo jim tak líp.

Už aby bylo ráno, pomyslel si unaveně; zdálo se mu, že světlo mu přinese ulehčení. Zeptá se na ten nový projekt, třeba ho vezmou do práce a možná že najde i nějakou lásku, skutečnější. Ještě všechno mohlo být před ním – ale teď cítil jenom opuštěnost, to ráno kdyby už aspoň bylo.

Došel k hloučku u mostu, slova teď zněla kolem něho, ale nemohla mu ulevit.

„Kolik je hodin?“ zeptal se nazdařbůh. A kdosi za ním řekl: „Asi půlnoc!“

5

Jurcová se vzbudila uprostřed noci. Spánek jí nikdy nevystačil na celou noc, její neunavené tělo bylo rozbolavělé ležením – bolest ji budila krátce po půlnoci a pak už jenom ležela s otevřenýma očima a hlasitě vzdychala, volala těžkým zadrhávajícím hlasem Janku, a když dcera neodpověděla, klnula jí nepřetržitou řadou nadávek.

Také teď viděla dceřinu postel prázdnou. „Děvko zkurvená,“ zachraptěla.

Před dvěma měsíci byla na veselce u své neteře, příliš se napila, spadla pod stůl, mysleli si, že je jen opilá, a hodili ji jako pytel zrní do slámy ve stodole a teprve ráno ji hospodář odvezl k lékaři.

Ležela dlouho bez hnutí, ani mluvit nemohla, viděla však všechno a také rozuměla všemu a dobré sousedky, které se u ní zastavovaly, dbaly o to, aby se dozvěděla všechno, co samy věděly.

Musila tedy mlčky vyslechnout, jak se její dcera kurví s tím hostinského synem, mohla přitakat jen očima, jen očima se rozhořčovat; ale pak se jí zvolna vracel hlas i pohyb a mohla tedy dceři říci, co si o ní myslí.

„Ty děvko vyválená, aby tě paralýza do nejsradlavějšího hrobu dostala...“

Vstala a přidržujíc se zdi belhala se ke skříni. Za prádlem ležela schovaná láhev samohonky. Dcera ji tam schovala, protože lékař zakázal, aby matka pila, a ona se bála, že si matka nedokáže odepřít.

Ale Jurcová už o láhvi dávno věděla, už ji dávno doplnila z toho, co přinesly dobré sousedky. Vzala láhev, odzátkovala ji netrpělivě a lačně pila. „Ty děvko vyválená,“ řekla, „ty mi budeš zakazovat!“

Pustila se zdi, držela se jen láhve a šourala se ke stolu.

Klesla do židle, teď byla spokojená, na stole se válel krajíc ztvrdlého chleba, ukousla si a znovu zapila. Měla dnes velikou chuť a žízeň, snad se jí zase vracelo zdraví. „A ten její mi slíbil nový dům, kamenný!“ vynořilo se jí náhle v myslí.

Uvědomila si, že Pavel Molnár už vlastně nepatří k její dceři a tedy ani k ní, ta děvka ztratila muže, i ona je teď sama.

A všichni, skoro všichni si postavili nový dům – nepamatovala se, že by se kdy stavělo tolik nových domů. Jen ona žila v tom starém s ožehlými stěnami a s polozřícenými zdmi.

Možná, pomyslela si, že by mi ten dům skutečně postavil, nebo by mě pozval tam k nim do Čech. Znovu naklonila láhev: dívala se, jak žlutavá tekutina zvolna klesá, zadýchala se celá.

„Jako voda,“ řekla, „nalili mi do toho vodu. A byl to šikovný mužský, uměl si vydělat. A vzal ji s sebou. Ne jako ten můj. Život mi zkazili.“

Opřela se celou vahou o opěradlo židle a pila, dokud ještě vytékalo z láhve.

Cítila, jak jí do hlavy stoupají železné plameny, zůstala opřena o opěradlo a dýchala těžce a přivřenýma očima se dívala do prázdné

tmy před sebou. Potom tma začala zvolna klesat k zemi a od stolku žhlo stále jasnější světlo.

Dveře zavržaly, a když k nim pootočila ztěžka oči, spatřila hlavu v černém klobouku, vysoké, opálené čelo. Ani je skoro nepoznala, vždyť to bylo už víc než pětadvacet let, co odešel.

„Ty ses vrátil?“

Vešel dovnitř, měl na sobě ještě stále ty šaty, v kterých odjížděl; stála na nádraží a on nastupoval do vozu, jediné šaty, tmavomodré s červeným proužkem, a černý klobouk – ten mu daroval na cestu Józio.

„Ty ses vrátil?“

Cítila palčivé vzrušení: celých pětadvacet let čekala na tuhle chvíli, pak už ani nečekala.

Šel po špičkách ke stolu, zastavil se před ní.

„Obejmi mě aspoň,“ řekla zadržnutým hlasem, „obejmi mě aspoň teď!“ A najednou si uvědomila těch pětadvacet let – už jí je nevrátí, už ji za ně nezobímá – všechno v nich ztratila, mládí a krásu a lásku a naději; celý život v nich ztratila a nic z toho už jí nevrátí.

Ale aspoň tuhle jedinou, tuhle velkou chvíli, aspoň té že se dočkala. „Matěji!“ zašeptala. Roztáhla doširoka ruce a cítila tu nesmírnou žízeň, všechnu tu touhu dvaceti pěti let bez polaskání a bez objetí; teď ji cítila v rukou, ale on ji stále neobjímal.

„Co jsem to učinil?“ zašeptal.

Díval se na ni a ona mu v očích zahlédla slzy.

„Dovol,“ poklekl před ní, „abych ti zlíbal nohy. Abych je omyl vlastními slzami.“

Cítila, jak jí snímá z nohou teplé houně, a pak se jejích chodidel dotkl studený proud jeho slzí.

Cítila každý ten dotek, chladivý a něžný, a dávno zapomenutá rozkoš jí stoupala od nohou po celém těle a ona věděla, že kvůli této jediné chvíli stálo za to čekat a žít.

Chtěla se dotknout rukou jeho schýlené hlavy, ale bála se, aby od ní neodešel ten chladný něžný pocit, a tak zůstala nehybná a zavřela jenom oči a čekala.

A voda stále vtékala pootevřenými dveřmi a omývala její mrtvé nohy.

Druhý den večer už ležela na lůžku oblečená ve svých nejlepších šatech. Černé, dosud krásné vlasy jí ženy vyčesaly do drdolu a vedle hlavy jí položily uschlý svatební věneček. U lůžka seděla její dcera, dívala se do mrtvé tváře, nemyslela vůbec na nic a slzy jí tekly bez ustání po tváři a takhle seděla hodinu, možná i dvě, a kdesi v dálce slyšela hlasy lidí a potom už jen ticho a psy.

Konečně vstala, přistoupila k oknu, kterým vál chladný noční vzduch, přivřela je, ale pak je opět otevřela, kvůli matčině duši. Vzlykla hlasitě, poslepu proklouzla dveřmi a vyběhla na dvorek.

Voda se už stáhla, ale zem byla nasáklá a vrzala mlaskavě pod jejími kroky.

Došla jen k plotu, neotevřela ani branku, neměla kam jít. Opřela se o dřevěný kůl zády k cestě, dívala se na temná okna domu, ve skle se třpytil měsíc, za nimi ležela neprůhledná tma, ale ona dobře věděla, co skrývá ta tma, a napadlo ji, že smrt je vlastně také tmou, tmou bez rozbřesku a bez rozhrnutí; tma věčného ležení.

Z vlhkých luk zavanul chlad, roztřásl ji celou, hvězdy na nebi se stále více chvěly a komíhaly a naplňovaly ji podivnou úzkostí. Přála si někam utéct, neměla však kam a neměla ke komu a neměla k čemu. Snažila se usilovně na něco myslet, ale v hlavě jí tkvěla hluboká tma, tma bez rozbřesku a bez rozhrnutí; všechno, nač byla zvyklá myslet, se propadlo, všechno, nač by se chtěla těšit, co chtěla jednou mít, se jí zdálo beze smyslu.

Ježíši, zašeptala, Ježíši. Zavřela oči, zpod řas jí stále ještě vytékaly slzy, které už přestala vnímat: Ježíši, opakovala, Ježíši, ale byla to jenom prázdná slova, která jí nemohla ulevit.

A tu odkudsi z té nejhlubší tmy vystoupila vzdálená měsíčná noc: seděl vedle ní s rukama založenýma v dlouhých záplatovaných nohavicích, viděla ho docela jasně, hovořil cosi o zelených delfínech a o ostrovu s cukrovými palmami a o skleněném domě, který postaví.

Nikdy tomu nerozuměla – nerozuměla těm jeho směšným nápadům, dokonce ji potom rozčilovaly, bavil se jimi, místo aby přemýšlel o vážných věcech. Nikdy neuvažovala o tom, proč to dělá, teď se jí však zdálo, že z těch slov k ní promlouvá útěcha, a napadlo ji také, že všechno si vymýšlel proto, že už tehdy poznal, co poznala právě teď ona: že to ostatní, nač byli zvyklí myslet, o čem mluvívají a o čem se i přeli – nebylo vlastně ničím. A že proto si vymýšlel něco jiného, něco zvláštního, něco krásnějšího, proč by chtěl žít.

Ale ani on asi nevěděl, jak by toho dosáhl. A ona mu v ničem nepomohla, vůbec ani nepochopila, co chce. Celý jejich život byl nepodařený a jejich láska nepodařená, ona žila vedle něho, jako vedle sebe žijou koně anebo čápi; rozechvěl ji nesmírný stesk a lítost nad celým životem, nad tím, co promarnila, co nechala minout.

Teď se jí zdálo, že by dovedla žít líp. Napadlo ji, že tohle všechno by měla říct Pavlovi, a v té chvíli jí zmizelo z mysli to, co se stalo, a viděla jen to, co by se mělo stát.

Byla hluboká noc, ani jedno okno už nesvítilo. Zastavila se před posledním domkem, hrdlo se jí sevřelo rozčilením. „Pavle!“ zavolala.

Stála a nohy jí zvolna zapadaly do blátivé kaše, ale ona nevnímala nic kromě mlčícího ticha a svého dechu.

„Pavle!“ zavolala znovu, „Pavle!“

Potom se okno rozžehlo nažloutlým světlem lucerny, uslyšela uvnitř kroky, přihladila si rychle vlasy a olízla si úplně suché rty.

„To jsi ty, děvče?“ řekl starý Molnár. „Pojď přece dál!“

Šla mlčky za ním. „Pojď, děvčečko! Je ti tam asi těžko samotné...“ Seděla na dřevěné okopané židli, nad hlavou jí visel nízký trám, stará almara ještě víc oprýskala a dole byla zastříkaná blátem.

„Odešel,“ řekl. „Odešel kamsi, ani se mi nesevěřil.“ Seděl proti ní na rozestlané posteli, díval se však mimo ni. „Moc ho to všechno sebralo. Tamto... a teď ta voda. A ty..., zůstala jsi docela sama!“

Nevnímalala nic z toho, co mluvil – věděla jen to, že tu Pavel není, že odešel, a že se tedy neseťkají a ona mu nebude moci nic říct.

„Tolik neštěstí,“ hovořil starý Molnár. „Zůstala jsi tak sama. Ale mámě, ubohé, tam bude líp.“ Věděl, že by se měl na ni hněvat, opovrhovat jí za to, co učinila jeho synovi. Neměl však v povaze opovrhovat jinými.

„Co teď uděláš?“ zeptal se.

„Já nevím. Chtěla jsem mluvit s Pavlem.“

„Ano, ano. Jenže bůhví kde ho najdeš. Ani mně se nesevěřil. Ale tam, jak jste byli, tam se nevracel. Mluvil něco o tom projektu, tady na nížině.“

Vstala.

„Nemysli na nic,“ řekl, „modli se za ni, za ubohou.“

Šel za ní ke dveřím a ona zašeptala: „Sbohem, tatínku!“

Potom znovu kráčela po rozbahněné cestě, nemodlila se, slyšela teď dobře jeho hlas, který ji zval na ostrov s cukrovými palmami, a musela se usmát tomu hlasu, který už přece patřil tak dávné minulosti.

On stejně najde něco dobrého, napadlo ji. Jak bychom měli žít. Došla na dvorek; bála se jít dovnitř, kde ležela samotná mrtvá. Sedla si tedy na roubení studně, dala hlavu do dlaní a čekala, až k ní přijde vlhký, prochládlý spánek.

Byla to dlouhá hodina ticha

Na loukách odkvétala neposečená tráva. Dobytek řval hlady a zaprášené cesty křížovala auta s brigádníky a dětmi ze škol. Lidé vyskákali na cizích polích a sváželi do cizích stodol a krmili cizí dobytek, za jejich zády hlučně povykovali ti, za něž vlastně pracovali, smáli se, někdy vyhrožovali a večer, když auta odjela, odcházeli do polí, aby vykopali nazpátek staré meze.

Měl svoji práci, nemusel se tedy o to starat, ale žena jezdila téměř denně. Jejím žákům se do ničeho nechtělo, byly přece prázdniny, všechno leželo na několika učitelích: dojili, kydali hnůj, krmili vepře a kosili louky; vracela se unavená až do nevědomí, snědla mlčky večeri, nemluvila téměř, a když, tedy jen o tom, čím žila ve dne, nedokázala myslet na nic jiného.

Možná že se stalo právě to, po čem kdysi toužila; něco velkého otřásl lidmi a mohlo vyzkoušet i její lásku. Ale teď nedovedla najít žádnou velikost v tom, co se stalo, cítila spíš zklamání a také úzkost z toho, čeho jsou lidé schopni: jejich stíny ji pronásledovaly a posmívaly se mlčky.

„Copak ti lidé ztratili všechn rozum?“ stěžovala si unaveně. „Vždyť škodí sami sobě.“

„Je to naše vina,“ řekl, „budili jsme hněv, a hněv vždycky ztrácí rozum.“

„Zato ty máš moc rozumu,“ utrhla se. Každý nesouhlas, každá pochyba ji dráždily k zlosti anebo k pláči. Nejhorší bylo, že sama začínala pochybovat o tom, zda všechno, co dělali, bylo správné a potřebné, ale děsila se těch pochyb, které jí připadaly jako zpronevěra. Nechtěla si je připustit, nejméně ze všeho před ním.

„Možná že je dobře, že se to stalo. Nejhorší bylo, když mlčeli a nesouhlasili. Víš přece sama, že jsme je nepřesvědčili. Teď jednali po svém. Ale až opadne vztek, budou se muset stejně rozhodnout.“

Díval se do jejích unavených očí, byly zapadlé ve stínech, s křivými, chvějícími se vráskami. Jak zestárla, napadlo ho, jak se změnila. Dotkl se její tváře, jak nejněžněji dovedl. „Nemysli na to všechno. Přestaneš tam jezdit. Můžeš zase jezdit se mnou.“

„Kam?“ zvedla udiveně hlavu.

„Představ si,“ pokusil se to říci co nejnadějněji, „už se připravují podrobné podklady pro práce na nížině. Budu muset něco měřit – dole na jihu. A taky zjistit, kolik dělníků se dá sehnat přímo na místě. To je dost důležité, víš?“

„Vždyť ti ten tvůj projekt zamítli.“

„To nevdává.“

Dlouho se ovšem nemohl smířit s tím, že přijali cizí projekt, a cítil dokonce zadostiučinění, když lidé kolem něho věštili: stejně se nic nepostaví, kdo by se pouštěl do tak nákladného díla? Mlčel k tomu anebo tiše přikyvoval, však uvidíte, přel se v duchu, co udělá ta zem tady s vašimi plány. Ale nedokázal nečinně přihlížet a čekat, co se zdaří a co nikoliv, to neměl v povaze, koneckonců i ten cizí projekt usiloval o totéž, oč usiloval jeho: měl zastavit stejnou vodu, občerstvit stejnou zemi a pomoci stejným lidem. A je to asi trochu lidský osud, že člověk místo svých plánů plní plány jiných.

„Lidi vždycky seženeš,“ řekla, „když jim zaplatíš.“

„Vždycky ne,“ namítl, „už jsem to tady zažil, nechtěli dělat to, čemu nevěřili.“

„Jak myslíš.“

„A oddychneme si přitom oba.“

„Jak myslíš,“ opakovala. „A nevím, jestli mě pustí.“

Byla jen velice unavená a přála si klid. Odejít odtud, vrátit se domů k rodičům. Tam život běžel klidně, mohla stát na břehu, dívat se, jak vykládají lodě, nikdo na nikoho nepokřikoval, vrátit se mezi staré přátele, vzpomínat na starou stavbu, lidi měli svou práci, svoje domovy, zabývali se sami sebou, poslední premiérou, jak pili z jediné láhve vodu a zpívali Internacionálu, co asi dělají, už se většinou taky oženili a vdaly.

„Určitě ti to zařídím,“ slíbil.

Za týden odjeli, malý otlučený džíp je vysypal i s ranci ve vesnici uprostřed roviny: velký grófský statek, dům s otlučenými barokními okny, asi tu měli páni velkou smečku chrtů, protože každé stavení hlídal jeden zpanchartělý chrtí potomek, ubytovali se na statku v obrovské špinavé ratejně s pěti postelemi, okna beze skel, zčernalé prohnilé rámy, do zdí zažraná špína a tabákový kouř.

Druhý den šel na národní výbor, úřadoval tam mladý učitel. „Soudruhu inženýre, tady by mohlo pracovat aspoň dvacet lidí, s těmi můžete najisto počítat, ale měl byste jim něco povědět o tom projektu, když už jste tady, lidi jsou teď celí vyplašení, měříte tu, myslí si, že jim určitě budete dělat něco s půdou.“

Smluvil schůzi na pozítří odpoledne, do té doby chtěl být hotov s tou prací tady, jen tak před školou, svoláme tábor lidu, zažertoval.

Žena na něho čekala venku s nářadím, dělali celé ty dva dny od časného rána, zakresloval do mapy čísla, hlasitě nadával tomu, kdo vymyslel projekt a neobtěžoval se přijet podívat, kudy skutečně teče řeka, dovedl se soustředit jen na práci, šťastný člověk.

Ale ona myslela na všechno ostatní, na poslední události tady, na jejich lásku, jak před čtyřmi lety jezdili také spolu, jejich svatební cesta, a teskně se jí dotýkaly vzpomínky na ony dny. Tehdy byla šťastná a vzrušovalo ji, že žije jinak, méně obyčejně a méně klidně, vysmívala se představě štěstí, jakou měli měšťáci kolem ní, a byla přeplněna obdivem k němu a udivena svou láskou k němu a byla šťastná, že je nespojuje pouze láska, ale také společné přesvědčení. Jedno posilovalo druhé, zdálo se jí, že obojí bude trvat stejně dlouho jako jejich životy.

Zmýlila se zřejmě, obojí se znavilo a vyprchalo, nejdříve ze všeho vyprchalo nadšení a okouzlení romantikou – zůstalo chladno mlhavého rána, špinavá ratejna bez oken, páchnoucí ohníček a špatně ohřátá konzerva. Také jejich přesvědčení už nebylo tak úplně stejné, měl mnoho kacířských myšlenek, i když se je snažil před ní skrývat.

Pohybovali se v nasáklé louce, zelenkává voda jim hlasitě čvachala pod nohama. Pracovali mlčky, v tak dusivém mlčení, že bylo horší nežli samota, nežli úplná nepřítomnost.

Viděl ve svém přístroji její tvář docela blízkou, i když převrácenou. Viděl tu vzdálenost a smutek a nepřítomnost. „Co je s tebou?“

Mlčela.

„Na co myslíš?“

„Hledám něco, nač bych se mohla těšit,“ řekla.

„A našla jsi něco?“

„Nevím... Možná že bych chtěla být daleko odtud.“ A dodala oživeně: „Sedět někde na koncertě,“ a mít někoho velice ráda, přemýšlela; aby byl mladý a veselý a měl ještě všechno před sebou. Míhaly se jí známé tváře, postavy přicházely a odcházely, trousily dávné věty, na nábřeží a cestou z fakulty, v kodrcavé tramvaji, na lodičce, která se mírně kolébala pod tíhou těl.

„Jsi moc rozmazlená,“ utrl se na ni, „kdy už si zvykneš, že život vypadá jinak, než sis představovala?“

Neodpověděla, vzala svazek trasírek, před školou už na ně zřejmě čekali lidé, museli ještě předtím uklidit přístroj.

„Co jim chceš povídat?“ zeptala se, když vycházeli z ratejny. „Vždyť ani nevíš, kdy se začne stavět!“

Blížili se k zástupu: přilétal zmatený nesouzvuk hlasů, nad ním vysoko zněl opilý tenor.

„Ožrali se,“ řekl. „Co jim můžu povídat jiného, než co vím?“

Vyskočil na kamennou zídku před školou, obrovský květ slunečnice přečníval plot a dotýkal se jeho ramene. Zdálo se mu, že cítí ve vzduchu čpavý pach samohonky, napili se zřejmě na kuráž, učitel měl pravdu, myslí si o něm bůhví co a chystají se k hádce, proto se napili na kuráž.

Ale tentokrát od nich nechtěl nic, spíše jim přinesl dobrou zprávu, přišel je zbavit vody a dát jim výdělek. Škoda že nemohl mluvit o svém projektu, ten byl jednodušší, a proto i pochopitelnější – takhle

je mohl aspoň udivit. Mohl překládat koryta řek, stavět šestimetrová vrata a čerpadla, která za den přečerpají jezero vody.

Stmívalo se, přímo proti nim stoupala mračna, zástupem stále zněly zmatené hlasy a nad nimi všemi se chvěl opilý tenorek, nikdy neslyšel tu píseň.

Jeho žena seděla na nízké zídce za zády všech. Přijde bouřka, pomyslela si, a Martina stejně neposlouchají, nevěří mu. Kolikrát už takhle stáli na plotech a za ploty, přesvědčovali o něčem lidi, a ti jim nevěřili. Ačkoliv to, o čem je přesvědčovali, bylo přece pro ně dobré a byla to pravda. Nejlepší, nejčistší pravda. Ale lidi si radši zacpávají uši – jen aby ji nemuseli vyslechnout.

Připadlo jí nesmyslné, že tu sedí na cizím plotě v cizí vesnici, kde místo obyčejných psích bastardů hlídají chrtí bastardi a kde tlupa opilých chlapů ani nepředstírá zájem o to, co slyší.

Zpívající tenorek zmlkl.

„Drž už hubu,“ ozval se náhle čísi hlas. „Nejsme zvědaví!“

Chvilke strnulého ticha. Potom zaječel tenorek:

„Přišel jsi zase brát, co? Ale my ti naserem!“

Pak se hlasy divoce rozběhly, někdo řval: „Zabijte ho, svini,“ ale jeho křik jako by utonul.

Nechápala, co se to stalo, viděla, že si chrání rukou tvář, jedno ze školních oken náhle puklo, řinkot skla a veliký žlutý květ těžce dopadl k zemi.

Dívala se na uraženou hlavu květu, dávné slunečnicové pole, zlomené pole, to tam leží tvoje hlava, oni nás zabijí.

Rozesmála se hystericky a slzy jí stékaly po tvářích, zabijou nás, mějte rozum, ztratili jste rozum.

Zavřela oči a slzy jí vytékaly zpod křečovitě sevřených víček; prorazil si k ní cestu, na tváři měl zkrvavenou modřinu. „Pojď honem!“

Zablesklo se přímo nad věží kostela, klikaté světlo, ulekaná slepička přes cestu, teď přece nemůžeme běžet nikam ven, napadlo ji zcela nesmyslně, potom si uvědomila štěkot psů.

Pustí na nás psy. Strašlivě se bála psů – a těchhle zvlášť, nestvůrně malé hlavičky na pavoučích nohách, pavouci s psími hlavami, slyšela zběsilé vytí i měkké údery psích tlapek, horký dech jí šplhal po nohou.

Ohlédla se, za ní vyplazený jazyk, noha se jí bolestně zvrtila, vyrazila několik zoufalých výkřiků, musím si chránit krk.

„Neboj se,“ řekl jí, „a nekřič!“

Neutíkali, ale přesto nemohla popadnout dech. „Zažeň ty psy!“ Slyšela teď štěkot ze všech stran.

Vytrhl z plotu plaňku. „Neboj se!“ řekl ještě jednou.

Poslední chalupy – žluté chvění klasů proti zmořenému nebi. „Zažeň ty psy!“

„Už jsou pryč!“

„Zažeň ty psy. Já je pořád slyším.“

„Už jsou pryč!“ opakoval zlostně.

Otočila se. Vítr za nimi vířil prach opuštěné cesty.

„Musíme lesem,“ rozhodl se. „Vrátit se teď nemůžeme, jsou příliš opilí.“

„Kam to dojdeme?“

Neodpověděl, snad přeslechl její otázku. Konečně na tom nezáleželo, kam dojdou.

Obilí kmitalo v závanech větru, podivné šelesty a praskot neviditelných stébel, hukot z výšky a vlnění velkých unavených plazů. Potom jen mihotavé pastvisko, jedovatá zeleň bažinatých vod: roj komárů visel nad zemí a vrhal se na ně, proč se ti lidé na ně vrhli, co jsme jim provedli zlého? Stále znovu si to uvědomovala – zdáli se milí a uctíví, a přece se nikdy nezbavila pocitu, že jsou cizí, že jejich myšlenky jsou z jiného světa: míhal se v nich Kristus a grófové a dávná hesla nejrůznějších stran, zakrývali je úsměvy a příkyvováním, ale když se dostali do úzkých, odpoutávali psy... Jaká přetvářka. Dá se vůbec něco dělat s takovými lidmi? Jenom je bít. Bít je.

Popadala těžce dech a sotva se vlekla proti větru.

„Podívej, už jde déšť!“ ukázal na mlžný pruh, který se blížil.

Byli rázem promoklí, také les, do něhož vkročili, byl už promoklý, bělostné olše se vrzavě ohýbaly, vítr hlomozil v korunách a ona stále slyšela zběsilý štěkot psů.

„Pořád slyším ty psy!“

„Nemysli na to!“

Za celou dobu nepocítil ani strach, dokonce ani nenávist, jenom úžas – viděl tu ruku, která hodila kamenem, viděl také tu tvář, podobala se všem tvářím, které znal. Znal všechny ty chlapy: seděl s nimi v desítkách hospod, pil s nimi a měřil cestu a stavěl hráz a mačkal se v autobusech, kdyby mu řekli svoje jména, znal by je nejspíš všechny – jejich bratrance, švagry, zetě a kmotry, ale nebyl na to čas, aby se ptal na jejich jména.

Proč mě tak nenávidí? Mohl se utěšovat, že byli opilí, vlastně to všechno byl omyl, kdosi jim namluvil, že on přijel proto, aby bral půdu. Ale dali se o tom snadno přesvědčit a jeho pak vůbec neposlouchali. Nejhorší bylo, že ho nechtěli vůbec poslouchat, ačkoliv jim přinesl dobrou zprávu. Nezavinil to ovšem on, neurazil přece nikoho a nikomu z nich neublížil, nechtěli ho poslouchat, protože přišel zvenku, protože představoval hlas, kterému nechtěli naslouchat.

V lese se zcela setmělo, déšť ohlušivě šuměl, voda se rozvalovala po cestě a smazávala její obrisy.

„Kdy už tam budeme?“ ozvala se. „Bolí mě noha.“

„Už brzy. Můžeš se o mě opřít.“

„Vždyť jsi celý mokrý.“

Vykládal anekdotu, chtěl ji zřejmě povzbudit, nedokázala se zasmát, mohli ji vlastně zabít, chtěli ji zabít, to má za to, že usilovala o lepší život pro ně; pro sebe nemusila, její otec byl lékař, vydělal si za rok víc než oni za celý život, jak křičeli, a ten opilý tenorek, jak ječel, ale chtěla lepší život i pro všechny ostatní, kde asi vzali

tak honem kameny, nejspíš si je přinesli v kapsách, obětovala tomu všechen svůj čas i síly, ani na dovolenou nejeli, to znamená, že byli smluveni, někdo je poštvál, ani děti nemáme, příliš se s nimi mazlíme, nakonec si troufnou vraždit, a když se jiní toulali tmou a když se milovali ve stínu nocí, ona seděla na schůzích, těžkých, zakouřených věčných schůzích. Mělo to vůbec smysl? Co tím dokázala?

Sevřela ji lítost nad vším, co se stalo, nad vším, co uběhlo a co snad nemělo smysl, lítost nad sebou.

„Kdy už tam budeme?“

„Nevím!“

Už dávno sešel z cesty pohlcené vodou. Snažil se udržovat směr, ale musili stále znovu obcházet mokřiny a vyhýbat se neprostupným houštinám, možná že se už dlouho točili v kruhu.

„Zabloudili jsme?“

„Nevím.“

Byla velice zbědovaná. „Pojd' si odpočinout!“ navrhl.

Nepodařilo se mu najít ani jediné suché místo, opřel se aspoň o zmáčený kmen, její hlavu na svém rameni, mihotavé záblesky v temných korunách, přitiskl ji lehce k sobě: zmáčenou, chvějící se, zdálo se mu, že cítí tlukot jejího srdce. Dýchala pomalu a hlasitě, jako by spala. „Proč to udělali?“ řekla náhle. Byla stále tam vzadu, v té jediné chvíli. Nevěděl, co jí má odpovědět. „Nejspíš za všechno, co je potkalo.“

„Za co?“ utrhla se. „Nikdy se neměli jako teď!“ Byla zřejmě ochotná vypočítat všechno: nové domky a cesty, proud a lékaře zdarma.

„Myslíš jako pán!“ řekl. „Dá sluhovi nové šaty a urazí se, když pozná, že sluha má přesto hrdost.“

„Tak se jich ještě zastávej!“ vykřikla.

Déšť slábl, setmělo se už zcela, věděl, že tu jsou močály, nechtěl by se dostat mezi ně, ale nemohli přece prostát celou noc, ulomil si alespoň dlouhou hůl, tůkal s ní před sebou do země jako slepec.

Ovšem že se toho udělalo hodně pro lidi tady. Proč tedy burcovali nenávisť? Příliš mnoho nenávisť!

A chtěli žít bez ní. Tehdy v prvních poválečných dnech stál na rohu budovy opřené o betonové sloupy a kolem něho defiloval ztroskotaný svět – nestvůrné plody nenávisťi, tehdy se rozhodl, že musí najít cestu, jak ji navždycky vypudit ze světa.

A vybral si k té cestě mapu, docela novou, zřetelnou, bez prázdných bílých míst, a dal se podle ní, ostatně nebyl sám, kdo se dal podle ní: bylo to povzbudivé a uklidňující jít podle dobré a bezpečné a nepochybné mapy s tolika soudruhy.

Zdálo se mu, že zahlédl mezi stromy svit volné krajiny.

„Podívej!“

Mračny prosvítal mosazný měsíc, proti němu čněla nízká kostelní věž. Z mokrých luk stoupala mlha a kryla všechny tvary země, vlahá konejšivá mlha s vůní hlíny a trav. Možná že kryla jezero, které nikdy neobejdou ani nepřeplyjí.

„Tak pojď!“ Nízká tráva jim vlhce klouzala po nohou, propadali se do mlhy, neviděli před sebe ani za sebe, ale nad sebou viděli temnotu se zastřenými hvězdami.

Potom se přiblížil štěkot psů, přitiskla se k němu. „Já tam nechci!“

„Neboj se,“ řekl, „to je přece docela jiná vesnice.“

„Ale já tam nechci. Nechci nikam, kde jsou lidi!“

Psi doráželi za ploty, několik osvětlených oken, zastavila se před kostelem, rozběhla se ke dveřím a chvíli marně lomcovala klikou.

Na nejhořejším schodu bylo aspoň sucho. Skrčila se do rohu.

„Chceš zůstat tady?“

„Mně je to jedno. Mně je všechno jedno.“

„To je nesmysl!“ Ale sedl si vedle ní.

Zašeptala: „K nikomu nechci. Nenávidí nás. Já je taky...“

Potom dlouho mlčeli. Snad spali.

„Kolik je hodin?“

„Budou dvě,“ řekl. „Možná že přijede brzy autobus.“

„Představovala jsem si všechno jinak,“ zašeptala. „Celý život. Myslela jsem, že lidem pomůžu, aby byli šťastní.“

„Já vím. Ale není to tak snadné. Všichni jsme si to představovali moc snadné.“ Je asi snazší zabít všechny lidi, omotat zemi drátem, všechno je snazší než dát lidem štěstí.

Ze zamračené kostelní prostory se táhla vůně kadidla.

Naslouchal jejímu dechu, tichu kolem. Nedaleko teče řeka. Slyšel řeku, jak se sune rákosím, a zdálo se mu, že slyší hvízdokachny. Představovali jsme si to příliš snadné, uvažoval, našli jsme ideál a věřili jsme, že tím jsme už našli cestu k lidskému štěstí. Ale kolikrát už si lidé našli ideál, o němž si mysleli totéž? A kolikrát ho dovedli uvést v život?

„Martine,“ promluvila náhle, aniž otevřela oči, „zítra pojedu pryč.“

„Proč?“

„Nemá to smysl. Všechno, co děláme, nemá smysl. I ten projekt, ty to přece víš, buhví jestli budou někdy podle něho něco stavět. A když budou, pak si to změří. Pak si seženou lidi. Proč tu máme hníť?“

„Něco se postaví,“ řekl zlostně. „Bez toho hníť to nejde.“

„Něco, něco...“ smála se hystericky.

Potom bylo zase ticho. Bušení krve. Ticho kostela za zády. Ticho mlhy. Osamělá kapka. Pád listu.

„Můžeš tu zůstat, ale já tu nezůstanu. Odejdu odtud. Úplně pryč.“

„Chceš odejít ode mě?“

„Nevím... Je mi strašně smutno.“ Nedívala se na něj. Její hlas polhcovala kamenná zeď – jako by přicházel odkudsi z dálky.

„Nikam nepůjdeš,“ rozhodl. „A nebud, prosím tě, hysterická!“ Asi je jí skutečně smutno. Všechno se končí, nic ještě nezačíná. Ale jak ti můžu pomoci? Měli jsme někdy mluvit o těch věcech míň samozřejmě: proč žijeme, k čemu a proč. V mapě bylo všechno jasné. Ale když se mapa dlouho nedoplňuje, jednoho dne už vůbec není jasná, jdu podle ní, a místo lesů naleznou pole, místo polí domy, nakonec

neuvěřím ani kopcům, které tu stojí od věků, a zdá se mi, že jsem se zatoulal do cizího světa. Mapy je třeba pořád doplňovat. To jsem zapomněl, ačkoliv je to mé povolání, má první povinnost.

„Nač myslíš?“ čekala od něho nějakou útěchu. Připadal jí teď cizí, všechno v této chvíli jí bylo zcela cizí, ale v tom zoufalém prázdnu byl jedinou pevnou hmotou, k níž se mohla přitisknout.

„Pojedeš domů,“ rozhodl. „Hned ráno. A odpočineš si. Až tu budu hotov, vrátím se, pak pojedeme někam spolu. Na dovolenou.“

„To je všechno?“ zeptala se. „Pojedeme někam spolu?“ Zasmála se. „A co pak?“

„Nebud' hysterická,“ okřikl ji. „Život se nedá vymyslet za jedinou noc.“

Rozednívalo se zvolna, po cestě přešel první vůz, potom se z bělostné mlhy vynořil hřmotící autobus.

„Mohl bych jet s tebou,“ řekl, „ale máme ve vesnici věci, a hlavně stroj nemůžu nechat jen tak.“

„Neudělají ti nic?“

„Už je to dávno přešlo.“ Náhle si na něco vzpomněl. „Jednou, když jsem tu mluvil, bylo to tehdy v únoru, mlčeli celou dobu, co jsem mluvil. Pořád jsem čekal nějakou odpověď. Byla to dlouhá hodina ticha.“

„Ted' ses tedy dočkal odpovědi!“

„Ano.“

Jednu stanici měli společnou cestu, v autobuse bylo vlahé teplo lidských těl; uspávalo.

Všechno, co se stalo, je lepší než to ticho, které skryje život i nenávist i lásku i lež: podobá se smrti, chtěl jí to říct, jenže by ho asi nepochopila, také k tomu nezbýval čas.

Autobus se blížil ke křižovatce.

Budu si muset shánět figuranta, uvědomil si. Na okamžik se ho zmocnila únava z probdělé noci, z dlouhého bloudění, z vlastních myšlenek, už byl skoro starý, aspoň na to, aby stále začínal znovu.

Mít tak před sebou všechna ta protoulaná léta, zdálo se mu, že teď by s nimi naložil daleko lépe – tak to asi bývá v životě vždycky, naštěstí nejsme na světě sami; jiní se poučí z našich omylů.

Díval se na ženu, která spala s hlavou opřenu o jeho rameno, na lidi kolem sebe, mačkali se v uličce, odřené kabáty, utržená slova, vidět tak pod ta slova.

Vzbudil ji: „Vystupuju!“

Její polovidoucí oči udiveně bloudily: „Kam?“

„Vrátím se brzy.“

„Dej pozor na psy,“ řekla v polospánku.

Protlačil se úzkou uličkou, vyskočil do rozbahněné cesty, autobus se opět rozjel.

Chtěl ji ještě jednou uvidět, ale okna byla tak zacákaná blátem, že nespatriil ani obrys.

1960–1962

Ivan Klíma
Hodina ticha

Ilustrace na obálce pluie_r/Shutterstock.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 4. 9. 2020

ISBN 978-80-274-0950-1 (epub)
ISBN 978-80-274-0951-8 (pdf)
ISBN 978-80-274-0952-5 (prc)